

F. ENGELS

PERHEEN, YKSITYISOMISTUKSEN JA VALTION ALKUPERÄ

LEWIS H. MORGANIN TUTKIMUSTEN PERUSTEELLA

ALKULAUSE ENSIMMAISEEN VUODEN 1884 PAINOKSEEN

Seuraavat luvut ovat tavallaan testamentin täyttämistä. Itse Karl Marx oli aikonut esittää Morganin tutkimusten tulokset yhdistämällä ne oman materialistisen historian tutkimuksensa — tietyissä rajoissa voinen sanoa meidän materialistisen historian tutkimuksemme — tuloksiin, ja vasta sitten tehdä selkoa niiden merkityksestä. Morganhan oli keksinyt Amerikassa tavallaan toistamiseen Marxin neljäkymmentä vuotta aikaisemmin ilmi tuoman materialistisen historiankäsityksen ja päätynyt sen nojalla, vertaillaan raakalaisuutta ja sivistystä, pääkohdissa samoihin tuloksiin kuin Marxkin. Ja Englannin „esihistoriallisen” tieteen edustajat kohtelivat Morganin „Ancient Society'a”¹ samaan tapaan kuin Saksan ammattitaloustieteilijät „Pääomaa”, jota he kopioivat vuosikausia sitä innokkaammin, mitä itsepintaisemmin olivat siitä vaiti. Teokseni voi korvata vain heikosti sen, mitä ystävävainajani ei enää suotu tehdä. Käytettävissäni ovat kuitenkin hänen Morganilta lainaamissaan seikkaperäisissä otteissa² olevat kriittilliset huomautukset, jotka esitän tässä sikäli kuin se käy päinsä.

¹ „Ancient Society, or Researches in the Lines of Human Progress from Savagery through Barbarism to Civilization.” By Lewis H. Morgan, London, Macmillan & Co., 1877. Kirja on julkaistu Amerikassa ja sitä on merkillisen vaikea saada Lontoosta. Tekijä kuoli joitakin vuosia sitten. (*Engelsin huomautus.*)

² Kysymys on L. Morganin „Ancient Society” („Muinainen yhteiskunta”) teosta koskevista Marxin muistiinpanoista. Ks. „Архив Маркса и Энгельса” („Marxin ja Engelsin arkisto”). IX osa, 1945. *Toim.*

Materialistisen käsityksen mukaan historiassa on määräävänä momenttina viime kädessä välittömän elämän tuotanto ja uusintaminen. Mutta tämä on sinänsä taas kahdenlaatuista. Se on toisaalta elämänvälineiden, kuten ravintoaineiden, vaatekappaleiden, asuntotarvikkeiden ja näiden valmistuksessa tarvittavien työkalujen tuottamista ja toisaalta itse ihmisten tuottamista, suvun jatkamista¹. Kumpikin tuotanto: toisaalta työn, toisaalta perheen kehitysaste, määrää sen yhteiskuntajärjestyksen, jonka alaisena tietyn historiallisen kauden ja tietyn maan väestö elää. Mitä alkeellisempaa on työ, mitä suppeampi on työntuotteiden määrä ja siis myös yhteiskunnan varallisuus, sitä ylivoimaisemmin näyttävät suku-siteet hallitsevan yhteiskuntajärjestelmää. Tässä suku-siteille perustuvassa yhteiskuntajäsentymässä kehittyvät kuitenkin yhä enemmän työn tuottavuus ja samalla yksityisomistus ja vaihto, varallisuuden erilaisuus, vieraan työvoiman käyttömahdollisuudet ja siten luokkavastakohtien perusta: uudet yhteiskunnalliset ainekset, jotka useiden sukupolvien ajan yrittävät soviittaa vanhaa yhteiskuntamuotoa uusiin olosuhteisiin, kunnes molempien yhteensoveltumattomuus aiheuttaa täydellisen mullistuksen. Vanha sukuyhtymiin perustuva yhteiskunta murskaantuu vastakehittyneiden yhteiskuntaluokkien yhteentörmäyksessä; sen tilalle astuu valtioksi yhdistynyt uusi yhteiskunta, jonka perusyksikköinä eivät enää ole sukuyhtymät, vaan alueelliset yhtymät, yhteiskunta, missä omistusjärjestys hallitsee täydellisesti perhejärjestystä ja missä nyt vapaasti kehkeytyvät ne luokkavastakohtat ja luokkataistelut, jotka muodostavat koko tähänastisen *kirjoitetun* historian sisällön.

Morganin suuri ansio on se, että hän sai selville ja kuvasi pääpiirteissään tämän kirjoitetun historiamme esihistoriallisen perustan ja löysi Pohjois-Amerikan intiaanien sukuyhtymistä sen avaimen, jonka avulla ovat selviteävissä Kreikan, Rooman ja Saksan muinaishistorian aikaisemmin ratkaisemattomat arvoitukset. Mutta hänen teoksensa ei ole päivän työ. Noin neljäkymmentä vuotta hän ahersi aineistonsa parissa, ennen kuin pystyi hallitsemaan sitä täydellisesti. Mutta siksi pä hänen kirjansa onkin aikamme harvoja käänteentekeviä teoksia.

Seuraavassa esityksessä lukija erottaa yleensä helposti, mikä on peräisin Morganilta ja mitä minä olen lisännyt. Kreikan ja Rooman historiaa koskevissa luvuissa en ole rajoittunut Morga-

¹ Engelsillä on tässä epä johdonmukaisuutta, kun hän asettaa rinnakkaisesti suvun jatkamisen ja elämänvälineiden tuotannon niiksi syiksi, jotka määräävät yhteiskunnan ja yhteiskuntajärjestyksen kehityksen. Sitä vastoin itse teoksessa „Perheen, yksityisomistuksen ja valtion alkuperä” Engels osoittaa konkreettisen aineiston analyysiin pohjaten, että aineellinen tuotantotapa on yhteiskunnan ja yhteiskuntajärjestyksen kehityksen tärkein määräävä tekijä. *Toim.*

nin todistuksiin, vaan olen tehnyt lisäyksiä, mikäli niitä on ollut käytettävissäni. Kelttiläisiä ja saksalaisia koskevat luvut ovat pääasiallisesti minun; Morganin käytettävissä oli tältä osalta miltei vain toisen käden lähteitä ja saksalaisten oloista — Tacitusta lukuunottamatta — vain herra Freemanin kehnot liberaaliset väärennykset. Taloudelliset selitykset, jotka Morganin tarkoituserien kannalta olivat riittäviä, mutta omieni kannalta aivan riittämättömiä, olen muokannut kokonaan uudestaan. Ja lopuksi on itsestään selvää, että olen vastuussa kaikista johtopäätöksistä, mikäli en ole suoranaisesti siteerannut Morgania.

ALKULAUSE NELJÄNTEEN VUODEN 1891 PAINOKSEEN

Tämän teoksen edelliset suurilukuiset painokset myytiin loppuun jo miltei puolisen vuotta sitten, ja kustantaja pyysi minua jo kauan sitten toimittamaan uuden painoksen. Muut kiireellisemmät työt ovat estäneet minua tähän asti sitä tekemästä. Ensimmäisen painoksen ilmestymisestä on kulunut seitsemän vuotta, joiden kuluessa alkukantaisten perhemuotojen tutkimisessa on ollut huomattavaa edistystä. Teokseen oli siis tehtävä huolellisia parannuksia ja täydennyksiä varsinkin kun nykyinen teksti aiotaan stereotypoida, mikä tekee uudet muutokset joksikin aikaa mahdottomiksi.

Olen siis tarkastanut huolellisesti koko tekstin ja tehnyt joukon lisäyksiä, minkä ansiosta tieteen nykyinen kanta on toivoakseni saanut osakseen asianmukaista huomiota. Tuonnempana tässä alkulauseessa esitän lisäksi lyhyen yleiskatsauksen perheen historiaa koskevien katsomusten kehityksestä alkaen Bachofenista ja lopettaen Morganiin; teen sen pääasiassa juuri siksi, koska šovinistiselta tuoksahtava esihistorian englantilainen koulukunta yhä edelleen tekee kaiken voitavansa hämätäkseen vaitiololla sen mullistuksen, jonka Morganin tutkimukset aiheuttivat esihistoriaa koskevissa katsomuksissa, joskaan se ei silti suinkaan kainostele anastaa Morganin aikaansaannoksia. Myös paikka paikoin muuallakin seurataan liiaksi tätä englantilaisten esimerkkiä.

Teokseni on käännetty useille vieraille kielille. Ensiksi italiaksi: „L'origine della famiglia, della proprieta privata e dello stato, versione riveduta dall' autore, di Pasquale Martignetti”, Benevento 1885. Sitten romaniaksi: „Origina familie, proprietatei private si a statului, traducere de Joan Nadejde”, jassylaisessa aikakauskirjassa „Contemporanul”, syyskuu 1885 — toukokuu 1886. Edelleen tanskaksi: „Familjens, Privatejendommens og Stagens Oprindelse, Dansk, af Forfatteren gennemgaaet Udgave,

besörget af Gerson Trier”, Köbenhavn 1888. Henri Raven ranskannos, joka perustuu nykyiseen saksalaiseen laitokseen, on painossa.

* * *

Aina 1860-luvun alkupuolelle asti perheen historia ei voinut tulla kysymykseenkään. Historiatiede oli tässä suhteessa vielä kokonaan Mooseksen viiden kirjan vaikutuksen alaisena. Patriarkaalista perhemuotoa, jota niissä on kuvailtu täydellisemmin kuin missään muualla, ei ainoastaan pidetty muutta mutkitta vanhimpana, vaan se myös samaistettiin — monivaimoisuutta lukuunottamatta — nykyisen porvarillisen perheen kanssa, ikään kuin perheen suhteen ei oikeastaan olisikaan tapahtunut yleensä minkäänlaista historiallista kehitystä; korkeintaan myönnettiin, että alkuaikoina oli saattanut vallita sukupuolisuhteiden säännöttömyyden kausi.— Yksiavioisuuden lisäksi tunnettiin tosin myös itämaalainen monivaimoisuus ja intialais-tibetiläinen monimiehisyys, mutta näitä kolmea muotoa ei voitu sijoittaa historialliseen vuorojärjestykseen, ja ne esitettiin rinnakkaisesti ilman mitään keskinäistä yhteyttä. Että muinaisajan eri kansojen samoin kuin eräiden nykyistenkin villikansojen keskuudessa syntyperä on laskettu äidin eikä isän mukaan, siis pätevä on pidetty vain naispuolista linjaa, ja että monien nykykansojen keskuudessa tietynsuuruisten, silloin vielä lähemmin tutkimattomien ryhmien sisäiset avioliitot ovat kiellettyjä, ja että tämä tapa esiintyy kaikissa maanosissa — kaikki nämä tosiasiat kylläkin tunnettiin ja samantapaisia esimerkkejä kertyi yhä lisää. Mutta niitä ei osattu käyttää, ja jopa E. B. Tylorinkin teoksessa „Researches into the Early History of Mankind etc. etc.”¹ (1865) ne esiintyvät pelkästään „eriskummallisina tapoina” samaan tapaan kuin eräiden villikansojen keskuudessa voimassaoleva kielto, joka estää koskettamasta palavaa puuta rauta-aseella, ja muut samantapaiset uskonnolliset joutavuudet.

Perhettä koskeva historiantutkimus alkaa vuodesta 1861, Bachofenin „Äidinoikeuden” ilmestymisestä. Tekijä esittää teoksessaan seuraavat väitteet: 1. ihmiset elivät alkuaikoina rajattomassa sukupuoliyhteydessä, jota hän väärää nimitystä käyttäen sanoo hetairismiksi; 2. sellainen yhteys teki mahdottomaksi isyyden varman määrittämisen, jonka vuoksi syntyperä voitiin laskea vain naispuolista linjaa — äidinoikeuden mukaan —, ja näin oli alunperin asian laita muinaisajan kaikkien kansojen keskuudessa; 3. tämän johdosta naisille äiteinä, nuoremman

¹ E. B. Tylor, „Researches into the Early History of Mankind and the Development of Civilization” (Tutkimuksia ihmiskunnan alkuhistoriasta ja sivilisaation kehityksestä), London 1865. *Toim.*

polven ainoina varmasti tunnettuina vanhempina osoitettiin suurta kunnioitusta ja arvonantoa, joka Bachofenin käsityksen mukaan kohosi täydelliseksi naisherruudeksi (gynaikokratia): 4. siirtyminen yksivaiheisuuteen, jolloin nainen kuului yksinomaan yhdelle miehelle, loukkasi ikivanhaa uskon käskyä (ts. loukkasi tosiasiallisesti toisten miesten ikivanhaa perinnäistä oikeutta puuttua samaan naiseen), ja tuo loukkaus oli sovittettava tai sen sietäminen oli lunastettava siten, että nainen antautui rajoitetuina aikoina muille.

Näihin väitteisiinsä Bachofen löytää todisteet äärimmäisen utterasti kokoamistaan lukuisista muinaisklassillisen kirjallisuuden kohdista. Kehitys „hetairismista” yksivaiheisuuteen ja äidinoikeudesta isänoikeuteen johtuu hänen mielestään — varsinkin kreikkalaisilla — uskonnollisten käsitysten kehittymisestä, uusien jumalolentojen, ts. uuden katsomustavan edustajien, liittämistä perinnäiseen jumalaryhmään, nimittäin vanhan katsantokannan edustajiin, jolloin ensiksi mainitut työntävät viimeksi mainittuja yhä enemmän taka-alalle. Siis Bachofenin mielestä miehen ja naisen keskinäisen yhteiskunnallisen aseman historialliset muutokset eivät ole johtuneet ihmisten tosiasiallisten elinehtojen kehittymisestä, vaan näiden elinehtojen uskonnollisesta heijastumisesta noiden samojen ihmisten päässä. Tämän mukaisesti Bachofen selittää Aiskhyloon „Oresteian” dramaattiseksi kuvaukseksi häviämässä olevan äidinoikeuden ja sankariaikoina syntyvän ja voittavan isänoikeuden välisestä taistelusta. Klytaimestra on rakastajansa Aigisthoksen vuoksi surmannut Troian sodasta palaavan puolisonsa Agamemnonin; mutta Klytaimestran ja Agamemnonin poika Orestes kostaa isänsä murhan surmaamalla äitinsä. Sen tähden Erinyyt, äidinoikeuden demoniset suojelijattaret, vainoavat häntä, sillä äidinoikeuden mukaan äidin murha on raskain, sovittamattomin rikos. Mutta Orestesta suojelevat Apollo, joka on kehottanut oraakkelinsa välityksellä Orestesta tähän tekoon, ja Athene, joka kutsutaan tuomariksi — molemmat ovat jumalia, jotka edustavat tässä uutta, isänoikeuteen perustuvaa järjestystä; Athene kuulustele kumpaakin puolta. Koko riitakysymys selviää lyhyesti Oresteen ja Erinyitten välisessä väittelyssä. Orestes vetoaa siihen, että Klytaimestra on tehnyt kaksinkertaisen rikoksen surmaamalla *oman* puolisonsa ja siis myös *hänen, Oresteen*, isän. Miksi siis Erinyyt vainoavat häntä eivätkä Klytaimestraa, joka on suurempi syyllinen? Vastaus on satuva:

„Hän *ei ollut* surmaamansa miehen veriheimolainen”.

Sellaisen miehen murhaaminen, joka ei ole veriheimolainen, vaikka onkin murhaajattaren puoliso, on sovittavissa eikä liikuteta Erinyitä; heidän tehtävänsä on vainota vain veriheimolaisen

murhan johdosta, ja siinä suhteessa äidinoikeuden mukaan raskain ja sovittamattomin murhateko on äidin murha. Apollo esiintyy oitis Oresteen puolustajana; Athene antaa areiopagin jäsenen — ateenalaisten valamiesten — äänestää; äänet jakautuvat tasan vapauttamisen ja tuomitsemisen puolesta; silloin Athene antaa puheenjohtajana äänensä Oresteen puolesta ja julistaa hänet vapaaksi. Isänoikeus on saanut voiton äidinoikeudesta, „nuoren polven jumalat”, joiksi heitä Erinyyt itse nimittävät, saavat voiton Erinyistä ja nämäkin suostuvat lopulta astumaan uuteen virkaan palvelukseensa uutta järjestystä.

Tämä uusi, mutta peräti oikea „Oresteian” tulkinta on Bachofenin kirjan kauneimpia ja parhaita kohtia, mutta se todistaa samalla sitä, että Bachofen uskoo Erinyihin, Apolloon ja Atheneen ainakin yhtä paljon kuin Aiskhylos aikoinaan, hän nimittäin uskoo, että nämä suorittivat Kreikan sankariaikana ihmeen: kukistivat isänoikeuden avulla äidinoikeuden. On selvää, että moinen käsitys, jonka mukaan uskonto on maailmanhistorian ratkaiseva vipu, on johtava lopulta pelkkään mystisismiin. Bachofenin paksun nidoksen läpikotainen tutkiminen on sen vuoksi työlästä hommaa, joka ei suinkaan aina kannata. Mutta tämä ei lainkaan vähennä hänen ansiotaan uranuurtajana; hän oli ensimmäinen, joka sen sijaan, että olisi puhunut tuntemattomasta alkutilasta, jossa vallitsi rajaton sukupuoliyhteys, todisti muinais-klassillisessa kirjallisuudessa olevan runsaasti jälkiä siitä, että kreikkalaisten ja aasialaisten keskuudessa ovat todella vallinneet ennen yksiavioisuutta sellaiset suhteet, jolloin ei vain mies ollut sukupuoliyhteydessä useihin naisiin, vaan nainenkin useihin miehiin ilman että se loukkasi tapoja; että hävityssään tämä tapa jätti jäljen sen rajoitetun antautumisen muodossa, jolla naisten täytyi ostaa yksiavioisuusosoikeus; että syntyperä voitiin siitä syystä laskea alunperin vain naispuolista linjaa, äidistä äitiin; että tämä naispuolisen linjan yksinomainen pätevyys säilyi vielä kauan yksiavioisuudenkin aikana isyyden ollessa varmaa tai ainakin tunnustettua; ja että tämä asema, joka äideillä oli alussa lastensa ainoina varmoina vanhempina, takasi heille ja siten naisille yleensä korkeamman yhteiskunnallisen aseman kuin mitä heillä sittemmin on koskaan ollut. Bachofen ei tosin lausunut näitä väitteitä näin selvästi — sen esti hänen mystillinen maailmankatsomuksensa. Mutta hän todisti ne, ja se merkitsi 1861 täydellistä vallankumousta.

Bachofenin paksu nidoksensa oli kirjoitettu saksaksi, ts. sellaisen kansan kielellä, jota silloin vähiten kiinnosti nykyisen perheen esihistoria. Teos jäi siitä syystä tuntemattomaksi. Hänen lähin seuraajansa, joka esiintyi samalla alalla 1865, ei ollut edes kuulut Bachofenista.

Tämä seuraaja oli J. F. MacLennan, edeltäjänsä suoranainen vastakohta. Siinä meillä on nerokkaan mystikon asemesta ruti-kuiva juristi, ylitsevuotavan runollisen mielikuvituksen ase-mesta — puolustuspuhetta pitävän asianajajan pätevältä tuntu-vat kombinaatiot. MacLennan havaitsee useilla vanhan ja uuden ajan villi-, raakalais- jopa sivistyskansoillakin sellaisen avioliiton solmimismuodon, että sulhasen on yksin tai ystäviensä kanssa ryöstettävä näennäisesti väkivalloin morsiamensa tämän sukulai-silta. Tämä tapa lienee jäte siitä aikaisemmasta tavasta, että jonkin heimon miehet ryöstivät todella väkivalloin vaimonsa muualta, toisista heimoista. Entä mistä tämä „ryöstöavioliitto” on saanut alkunsa? Niin kauan kuin miehet saattoivat saada kylliksi vaimoja oman heimonsa keskuudesta, siihen ei ollut ker-rassaan mitään aihetta. Mutta yhtä useinhan havaitsemme, että kehittymättömillä kansoilla on tiettyjä ryhmiä (vielä 1865 nämä samaistettiin usein itse heimojen kanssa), joiden sisällä avioitu-minen on kielletty, joten miesten on pakko ottaa vaimonsa ja naisten miehensä tämän ryhmän ulkopuolelta, kun taas toisilla on tapana, että tietyn ryhmän miesten täytyy ottaa vaimonsa vain oman ryhmän keskuudesta. MacLennan nimittää edellisiä ryhmiä eksogaamisiksi ja jälkimmäisiä endogaamisiksi ja sommittelee ilman muuta jyrkän vastakohtan eksogaamisten ja endogaamis-ten „heimojen” välille. Ja joskin hänen omasta eksogamiaa koske-vasla tutkimuksesta ilmenee kouraantuntuvasti, että useissa — eliei useimmissa tai vallan kaikissa — tapauksissa tämä vasta-kohta on olemassa vain hänen mielikuvituksessaan, niin sittenkin hän asettaa sen koko teoriansa perustaksi. Sen mukaan eksogaa-miset heimat voivat ottaa vaimoja vain toisista heimoista, mutta villiylidelle ominaisten jatkuvien heimosotien kaudella tämä saat-toi tapahtua vain ryöstämällä.

MacLennan kysyy edelleen: mistä tämä eksogamiatapa joh-tuu? Veriheimolaisuus- ja sukurutsaus-käsitteellä ei voi olla mitään tekemistä sen kanssa, vaan ne ovat ilmiöitä, jotka kehitty-vät vasta paljon myöhemmin. Mutta kylläkin sillä villien keskuu-dessa laajalle levinneellä tavalla, että naispuoliset lapset tape-taan heti syntymisen jälkeen. Siten jokaisessa heimossa syntyy miesten ylijäämä, jonka välttämättömänä lähimpänä seurauksena on, että useammilla miehillä on yhteinen vaimo: monimiehisyyt. Tästä seuraa edelleen, että tiedettiin, kuka oli lapsen äiti, muttei sitä, kuka oli isä, josta syystä sukulaisuus laskettiin vain nais-puolista linjaa ottamatta lukuun miespuolista — äidinoikeus. Ja toisena seurauksena heimon keskuudessa olleesta naisten puut-teesta, jota monimiehisyyt lievensi, muttei poistanut, oli juuri muihin heimoihin kuuluneiden naisten järjestelmällinen, väki-valtainen ryöstäminen. „Koska eksogamia ja monimiehisyyt aiheutuvat samasta syystä — eri sukupuolien määrällisestä

eroavaisuudesta — meidän on katsottava, että *kaikkien eksogaamisten rotujen keskuudessa on ollut alunperin monimiehisyyttä...* Sen tähden on pidettävä kiistattomana, että eksogaamisten rotujen keskuudessa sukulaisuusjärjestelmä oli ensin sellainen, joka tunsii verisiteen vain äidin puolelta” (MacLennan, „Studies in Ancient History”, 1886. Primitive Marriage¹, s. 124).

MacLennanin ansio on siinä, että hän osoitti, miten yleisesti levinnyttä ja suurimerkityksistä on se, jota hän sanoo eksogaamiaksi. Hän ei suinkaan *keksinyt* eksogaamisten ryhmien sosiologista olemassaoloa eikä ainakaan ymmärtänyt sitä. Lukuunottamatta aikaisempia useiden havainnontekijäin yksityisiä huomautuksia — juuri MacLennanin lähteitä — myös Latham („Descriptive Ethnology”, 1859)² oli kuvannut tarkoin ja oikein tätä instituutiota sellaisena kuin se esiintyy Intian magarien keskuudessa ja sanonut, että se on yleisesti levinnyt ja esiintyy kaikissa maanosissa — kohta, jonka MacLennan itse mainitsee. Ja Morganimmeikin todisti jo 1847 irokeeseista kirjoittamissaan kirjeissään (American Review:ssa) ja 1851 kirjoituksessaan „The League of the Iroquois”³, että sitä esiintyy tällä kansanheimolla ja antoi siitä oikean kuvan, kun taas MacLennanin asianajajaymmärrys, kuten saamme nähdä, aiheutti siinä suhteessa paljoa pahempaa sekaannusta kuin Bachofenin mystillinen mielikuviutus äidinoikeuden alalla. MacLennanin ansiota on edelleen se, että hän havaitsi äidinoikeudellisen syntyperäjärjestyksen alkuasteiseksi, joskin Bachofen oli ennättänyt tässä suhteessa hänen edelleen, minkä hän itsekin myöhemmin tunnustaa. Mutta hän ei ole selvillä tästäkään kysymyksestä; hän puhuu aina „vain naispuolisen linjan mukaisesta sukulaisuudesta” (kinship through females only) ja soveltaa jatkuvasti tätä sanontaa, joka pitää paikkansa aikaisempaan asteeseen nähden, myös myöhempiin kehitysasteisiin, jolloin syntyperä ja perimys lasketaan tosin vielä yksinomaan naispuolisen linjan mukaisesti, mutta tunnustetaan ja ilmaistaan miespuolisenkin linjan mukainen sukulaisuus. Se on juristin rajoittuneisuutta, juristin, joka muodostaa itselleen vakinaisen oikeudellisen termin ja käyttää sitä jatkuvasti muuttumattomana olosuhteista, jotka ovat tehneet sen sillä välin soveltuattomaksi.

Kaikesta todennäköisyydestään huolimatta MacLennanin teoria ei näytä sen laatijasta itsestäänkään kovin varmasti perus-

¹ J. F. MacLennan, „Studies in Ancient History, comprising a reprint of Primitive Marriage” (Tutkielmia muinaishistoriasta ynnä „Alkukantaisen avioliiton” uusintapainos), London 1886. *Toim.*

² R. G. Latham, „Descriptive Ethnology” (Kuvaileva kansantiede), vol. I—II, London 1859. *Toim.*

³ L. H. Morgan, „League of the Ho-dé-no-sau-nee or Iroquois” (Ho-dé-no-sau-nee- eli irokeesiliiga), Rochester 1851. *Toim.*

tellulta. Ainakin hän kummastelee sitä „merkillepantavaa seikkaa, että naisten (näennäistä) ryöstöä esiintyy selväpiirteisimmässä ja näkyvimmässä muodossa juuri niiden kansojen keskuudessa, joilla *miehinen* sukulaisuus (pitää olla miespuolisen linjan mukainen syntyperä) on vallitseva” (s. 140). Ja edelleen: „Merkkillinen tosiasia on, että sikäli kun tiedämme, järjestelmällistä lasten surmaamista ei ole missään siellä, missä eksogamia ja vanhin sukulaisuusmuoto ovat olemassa rinnakkaisesti” (s. 146). Molemmat tosiasiat suorastaan kiistävät hänen selitystapansa, ja niitä vastaan hän voi asettaa vain uusia, entistä sekavampia hypoteeseja.

Hänen teorian saavutti siitä huolimatta suurta suosiota ja hyväksyntää Englannissa; MacLennania pidettiin siellä yleisesti perheen historian perustajana ja tämän alan ensimmäisenä auktoriteettina. Hänen eksogaamisten ja endogaamisten „heimojen” vastakkainasettelunsa, vaikka todettiinkin olevan paljon yksityisiä poikkeuksia ja muunnoksia, pysyi kuitenkin vallitsevan katsantokannan tunnustettuna perustana ja muodostui silmälapuiksi, jotka tekivät mahdottomaksi tarkastella tutkittavaa alaa vapaasti ja siis saada aikaan mitään ratkaisevaa edistystä. Englannissa ja englantilaisen esikuvan mukaan muuallakin tavanomaiseksi tullutta MacLennanin yliarvioimista vastaan on huomautettava siitä tosiasista, että asettamalla pelkästä väärinkäsityksestä eksogaamiset ja endogaamiset „heimot” toistensa vastakohtiksi hän aiheutti tutkimuksillaan enemmänkin vahinkoa kuin hyötyä.

Pian tuli kuitenkin päivänvaloon tosiasioita, jotka eivät sopineet hänen teorian siroihin puitteisiin. MacLennan tunsi vain kolme avioliittomuotoa: monivaimoisuuden, monimiehisyyden ja yksiavioisuuden. Mutta kun huomio kerran oli kohdistettu tähän kohtaan, löydettiin yhä enemmän todistuksia siitä, että kehittyvämmillä kansoilla oli sellaisia avioliittomuotoja, että joukko miehiä omisti yhteisesti joukon naisia; ja *Lubbock* („The Origin of Civilization”, 1870¹) myönsi tämän ryhmäavioliiton (Communal marriage) historialliseksi tosiasiaksi.

Kohta sen jälkeen, 1871, esiintyi *Morgan* uusin ja monessa suhteessa ratkaisevin aineistoin. Hän oli varmistunut siitä, että irokeesien omalaatuinen sukulaisuusjärjestelmä oli yhteinen Yhdysvaltain kaikille alkuasukkaille, oli siis levinnyt yli koko mantereen, vaikka olikin suoranaisesti ristiriidassa sikäläisestä avioliittojärjestelmästä tosiasiallisesti johtuvien sukulaisuusasteiden kanssa. Hän sai Amerikan liittohallituksen keräämään hänen

¹ *J. Lubbock*. „The Origin of Civilization and the Primitive Condition of Man. Mental and Social Condition of Savages” (Sivilisaation synty ja ihmisen alkutila. Villi-ihmisten henkinen ja sosiaalinen tila), London 1870. *Toim.*

laatimiensa kyselykaavakkeiden ja taulukkojen perusteella tietoja muiden kansojen sukulaisuusjärjestelmistä ja havaitsi vastauksista, 1. että Amerikan intiaanien sukulaisuusjärjestelmä pätee myös Aasian ja hieman muunnetussa muodossa Afrikan ja Australian lukuisten kansanheimojen keskuudessa, 2. että se saa täydellisen selityksensä eräästä Hawaijilla ja muilla Australian saarilla häviämässä olevasta ryhmäavioliiton muodosta, ja 3. että samoilla saarilla on tämän avioliittomuodon ohella kuitenkin voimassa sellainenkin sukulaisuusjärjestelmä, joka on selitettävissä vain ryhmäavioliiton vieläkin alkuperäisemmän, nykyisin jo hävinneen muodon avulla. Kerätyt tiedot ja niistä tekemänsä johtopäätökset hän julkaisi teoksessaan „Systems of Consanguinity and Affinity”, 1871¹, ja ulotti siten väittelyn käsitteeseen paljon laajempaa alaa. Ottamalla lähtökohdaksi sukulaisuusjärjestelmät ja konstruoimalla uudelleen niitä vastaavat perhemuodot hän avasi uuden tutkimusuran ja teki mahdolliseksi vilkaista kauemmaksi ihmiskunnan esihistoriaan. Jos tämä metodi olisi tullut tunnustetuksi, MacLennanin soma rakennelma olisi hajonnut tomuksi.

MacLennan puolusti teoriaansa „Primitive Marriage'in” uudessa painoksessa („Studies in Ancient History”, 1876). Vaikka hän itse kombinoi perheen historian äärimmäisen keinoitekoisesti, pelkistä hypoteeseista, hän vaatii Lubbockilta ja Morganilta näiden jokaisen väitteen tueksi todistuksia, vieläpä niin kiistattoman sitovia todistuksia kuin vain skottilaisessa oikeudessa voidaan vaatia. Ja tämän tekee sama mies, joka saksalaisilla esiintyneestä enon ja sisarenpojan välisestä likeisestä suhteesta (Tacitus „Germania”, 20. luku), Caesarin kertomuksesta, että briteillä vaimot ovat yhteisiä joka kymmenellä tai kahdella toista miehellä, ja muinaisaikojen kirjailijoiden kaikista muista raakalaisten keskuudessa ilmenevää vaimojen yhteisyyttä koskevista kertomuksista tekee häikäilemättä sen johtopäätöksen, että kaikkien näiden kansojen keskuudessa on vallinnut monimiehisyyt! Luulisi kuulevansa yleistä syyttäjää, joka voi suoda itselleen täyden vapauden syyteaineiston käsittelyssä, mutta vaatii puolustajalta jokaisen sanan vahvistukseksi mitä muodollisimman juridisesti pätevän todistuksen.

Ryhmäavioliitto on pelkkä kuvitelma, hän väittää ja joutuu siten kauaksi jälkeen Bachofenista. Morganin sukulaisuusjärjestelmät ovat hänestä pelkkiä yhteiskunnallisen kohteliaisuuden määräyksiä, mitä todistaa muka se tosiseikka, että intiaanit puhuttelevat muukalaistakin, valkoihoista, veljeksi tai isäksi. Tuo

¹ L. H. Morgan, „Systems of Consanguinity and Affinity of the Human Family” (Ihmissuvun veriheimolaisuus- ja lankousjärjestelmä), Washington 1871. *Toim.*

on samaa kuin aikoa väittää, että nimitykset isä, äiti, veli, sisar ovat pelkästään merkityksettömiä puhuttelumuoja, koskapa myös katolisia pappeja ja abbedissoja puhutellaan isäksi ja äidiksi, ja munkit ja nunnat, vieläpä vapaamuurarit ja juhlaistunnoissaan jopa englantilaiset ammattikuntaveritkin puhuttelevat toisiaan veljeksi ja sisareksi. MacLennanin puolustus oli sanalla sanoen äärettömän kestävä.

Mutta vielä jäi yksi kohta, missä häntä ei oltu kumottu. Eksoogaamisten ja endogaamisten „heimojen” vastakkaisuus, mihin koko hänen järjestelmänsä perustui, oli kohta, jota ei oltu järkytetty, vaan joka tunnustettiin yleisesti jopa perheen historian pääkohdaksi. Myönnettiin, että MacLennanin yritys tämän vastakkaisuuden selittämiseksi oli riittämätön ja ristiriidassa hänen itsensä esittämien tosiasioiden kanssa. Mutta kumoamattomaksi evankeliumiksi katsottiin itse vastakohta, se, että oli olemassa kahdenlaisia täysin vastakkaisia itsenäisiä ja riippumattomia heimoja, joista toiset ottivat vaimonsa heimon piiristä, kun taas toisilla se oli ehdottomasti kiellettyä. Verrattakoon esim. Giraud-Teulonin „Origines de la famille'a”¹ (1874) ja vieläpä Lubbockin „Origin of Civilization'a” (4. painos, 1882).

Tätä kohtaa vastaan suuntautuu Morganin pääteos „Ancient Society” (1877), teos, joka on käsillä olevan teoksen pohjana. Se, mistä Morganilla oli 1871 vain hämärä aavistus, on esitetty tässä täysin tietoisesti kehiteltynä. Endogamia ja eksogamia eivät ole mitään vastakohtia; tähän asti ei ole todistettu missään olleen eksogaamisia „heimoja”. Mutta siihen aikaan, jolloin ryhmäavioliitto oli vielä vallitsevana — ja kaiken todennäköisyyden mukaan se on ollut joskus vallitsevana kaikkialla —, heimo jakaantui äidin puolelta veriheimolaisryhmiin, sukuihin, joissa sukulaisavioliitot oli ankarasti kielletty, joten saman suvun miehet saattoivat kyllä ottaa ja tavallisesti ottivatkin itselleen vaimoja heimon keskuudesta, mutta nämä oli otettava oman suvun ulkopuolelta. Jos kohta suku oli siis jyrkästi eksogaaminen, niin heimo, johon suvut kokonaisuudessaan kuuluivat, oli yhtä suuressa mitassa endogaaminen. MacLennanin keinotekoisien rakennelman viimeinenkin jäännös tuli siten lopullisesti murskattua.

Mutta Morgan ei tyytynyt tähän. Amerikan intiaanien suku auttoi häntä edelleen ottamaan toisenkin ratkaisevan edistysaskeleen alalla, jota hän tutki. Hän havaitsi tämän äidinoikeuden pohjalle järjestyneen suvun siksi alkumuodoksi, josta oli kehittynyt myöhempi isänoikeuden pohjalle järjestynyt suku, se suku,

¹ A. Giraud-Teulon, „Les origines de la famille” (Perheen alkuperä), Genève — Paris 1874. Toim.

jollaisen tapamme antiikin kulttuurikansoilla. Kreikkalainen ja roomalainen suku, joka siihen asti oli ollut arvoituksena kaikille historiankirjoittajille, sai selityksensä intiaanien suvusta ja siten löydettiin uusi perusta koko esihistorialle.

Sillä seikalla, että alkuperäinen äidinoikeudellinen suku havaittiin kulttuurikansojen isänoikeudellisen suvun esiasteeksi, on sama merkitys esihistorialle kuin Darwinin kehityso pillä biologialle ja Marxin lisäarvoteoriolla kansantaloustieteelle. Sen avulla Morgan saattoi ensimmäisen kerran hahmotella perheen historian, jossa on alustavasti määritelty pääpiirteissään ainakin klassilliset kehitysasteet, sikäli kuin nykyisin tunnettu aineisto sen sallii. Kaikille on selvää, että täten on saanut alkunsa uusi kausi esihistorian käsittelyssä. Äidinoikeudellinen suku on muodostunut siksi keskipisteeksi, jonka ympärillä koko tämä tiede kiertää; tuon suvun keksimisestä lähtien tiedetään, mihin suuntaan ja mitä on tutkittava ja miten on ryhmiteltävä saadut tulokset. Ja sitä vastaavasti edistymisen tapahtuu nyt tällä alalla aivan toisenlaisella nopeudella kuin ennen Morganin kirjaa.

Englannin esihistoriantutkijatkin ovat nyt yleisesti tunnustaneet eli oikeamminkin omaksuneet Morganin havainnot. Mutta tuskinpa kukaan heistä julkisesti myöntää, että meidän on kiitettävä juuri Morgania tästä katsomuksissa tapahtuneesta vallankumouksesta. Englannissa hänen kirjastaan on oltu mikäli mahdollista vaiti ja hänestä itsestään on suoriuduttu kehumalla alentuvaaisesti hänen *aikaisempia* töitään; hänen esityksensä yksityiskohtia seulotaan innokkaasti, mutta hänen todella suurista keksinnöistään ollaan itsepintaisesti vaiti. „Ancient Society” ensimmäinen painos on loppunut; Amerikassa sille ei ole tuottavaa menekkiä; Englannissa näytään järjestelmällisesti poljettavan tätä kirjaa ja tämän käänteentekevän teoksen ainoa kirjamarkkinoilla kiertävä laitos on — saksalainen käännös.

Mistä johtuu tämä kylmäkiskoisuus, jota ei ole vaikea huomata salaliitoksi, minkä tarkoituksena on tappaa asia olemalla vaiti, varsinkin kun tunnustettujen esihistorioitsijaimme kirjoituksissa vilisee lukuisasti pelkästä kohteliaisuudesta esitetyjä sitaatteja ja muita myötätuntoisuuden osoituksia? Siitkö, että Morgan on amerikkalainen ja englantilaisista esihistorioitsijoista on kovin epämieluisia se, että huolimatta mitä suurimman tunnustuksen ansaitsevasta ahkeruudestaan aineiston keräämisessä he joutuvat turvautumaan kahteen nerokkaaseen ulkomalaiseen, Bachofeniin ja Morganiin, kun kysymyksessä on tämän aineiston järjestelyn ja ryhmittelyn vaatimat yleiset näkökohdat, sanalla sanoen aatteet? Saksalaiseen nähden sitä vielä voisi sietää, mutta amerikkalainen! Amerikkalaiseen nähden jokainen

englantilainen muuttuu isänmaalliseksi, mistä olen nähnyt huvittavia esimerkkejä Yhdysvalloissa. Ja päälle päätteeksi MacLennan oli esihistorian alalla englantilaisen koulukunnan niin sanoaksemme virallisesti tunnustettu perustaja ja johtaja; esihistorian alalla kuului tietystä mitassa hyvään sävyyn puhua vain mitä suurimmalla kunnioituksella hänen keinotekoisesta historiarakennelmastaan, joka johti lasten surmaamisesta monimiehisyyden ja ryöstöavioliiton kautta äidinoikeudelliseen perheeseen; pieninkin epäily ehdottomasti vastakkaisten eksogaamisten ja endogaamisten „heimojen” olemassaolon suhteen oli ilkeämielistä keretteliäisyyttä; osoittamalla kaikki nämä pyhät opinkappalet kestämättömiksi Morgan syyllistyi siis eräänlaiseen pyhyyden pilkkaamiseen. Ja sitä paitsi hän osoitti ne kestämättömiksi todistuksin, jotka tarvitsi vain mainita, kun ne olivat oitis selviä; niinpä siis MacLennanin ihailijoiden, jotka siihen asti olivat hoiperrelleet neuvottomina eksogamian ja endogamian vaiheilla, täytyi miltei lyödä nyrkillä otsaansa ja huudahtaa: „Kuinka saatoimme olla niin tyhmiä, ettemme itse havainneet sitä jo kauan sitten!”

Ja ellei tässä ollut vielä kylliksi rikoksia saamaan virallista koulukuntaa kieltäytymään kohtelemasta Morgania muuten kuin kylmästi syrjimällä, niin Morgan täytti mitan kukkuroilleen arvostelemalla sivistystä — tavaratuotannon yhteiskuntaa, nykyisen yhteiskuntamme perusmuotoa — tavalla, mikä muistutti Fourier'ta, ja puhumalla lisäksi tämän yhteiskunnan tulevasta muuttamisesta sanoja, joita voisi luulla Karl Marxin lausumiksi. Morgan ansaitsi siis hyvinkin sen MacLennanin kiukkuisen moitteen, että „hän tuntee antipatiaa koko historiallista metodia kohtaan”, moitteen, minkä geneveläinen professori hra Giraud-Teulon vahvisti oikeaksi vielä 1884. Samainen hra Giraud-Teulon harhaili kuitenkin vielä 1874 („Origines de la famille”) avuttomana MacLennanin eksogaamian labyrintissa, josta hänet pelasti vasta Morgan!

Minun on tarpeetonta ruveta tarkastelemaan tässä muita saavutuksia, joista esihistoriantutkimus saa olla kiitollinen Morganille; teoksestani löytyy, mitä siinä suhteessa on tarpeellista. Neljätoista vuotta, jotka ovat kuluneet Morganin pääteoksen ilmestymisestä, ovat antaneet meille runsaasti alkukantaisten ihmisyhteisöjen historiaa koskevaa aineistoa; ammattilaisantropologien, -matkailijain ja -esihistorioitsijain avuksi ovat tulleet vertailevan oikeustieteen edustajat, jotka ovat tuoneet osaksi uutta ainesta, osaksi uusia näkökohtia. Morganin muutamat erilliset hypoteesit ovat sen tuloksena alkaneet horjua tai tulleet jopa kumotuiksikin. Mutta uusi kerätty aineisto ei ole johtanut missään siihen, että hänen suuret perusnäkökohtansa olisivat joutuneet toisten syrjäyttämiksi. Hänen esihistoriaan luomansa

järjestys pitää pääpiirteissään paikkansa vielä tänäänkin. Voidaanpa sanoa, että se saa yleistä tunnustusta sitä suuremmassa mitassa, mitä enemmän yritetään salata, että hän on pannut alulle tämän suuren edistyksen¹.

Friedrich Engels

Lontoo, 16. kesäkuuta 1891

¹ Palatessani New Yorkista syyskuussa 1888 tapasin erään Rochesterin vaalipiirin entisen kongressiedustajan, joka oli tuntenut Lewis Morganin. Valitettavasti hän ei tiennyt kertoa minulle paljoakaan Morganista. Morgan oli elänyt Rochesterissa yksityishenkilönä suorittaen vain tutkimustyötään. Hänen veljensä oli eversti ja palveluksessa Washingtonissa sotaministeriössä; veljensä välityksellä Morgan oli saanut hallituksen kiinnostumaan tutkimuksiinsa ja julkaisemaan useita teoksiaan valtion varoilla; kertojakin oli kuulemma esiintynyt kongressiaikanaan useita kertoja sen puolesta. (*Engelsin huomautus.*)

PERHEEN, YKSITYISOMISTUKSEN JA VALTION ALKUPERÄ

I

ESIHISTORIALLISTIA SIVISTYSASTEITA

Morgan oli ensimmäinen, joka asiantuntemuksella yritti saada tiettyä järjestystä ihmiskunnan esihistoriaan; hänen ryhmitte-lynsä pysynee voimassa niin kauan, kuin huomattavasti laajempi aineisto ei tee muutoksia välttämättömiksi.

Kolmesta pääaikakaudesta — villiuden, raakalaisuuden ja sivistyksen aikakaudesta — hän käsittelee oikeastaan vain kahta ensimmäistä ja siirtymistä kolmanteen. Elämänvälineiden tuotannon edistyneisyyden mukaan hän jakaa kummankin niistä ali-, keski- ja yliasteeseen, sillä, hän sanoo, „taitavuus tässä tuotannossa ratkaisee, missä määrin ihminen on etevämpi ja hallitsee luontoa; kaikista olennoista vain ihminen on päässyt elämänvälineiden tuotannon miltei täydelliseksi herraksi. Inhimillisen edistyksen kaikki suuret aikaudet sattuvat enemmän tai vähemmän suoranaisesti yhteen toimeentulolähteiden laajentumisen aikakausien kanssa”. — Perheen kehitys tapahtuu rinnakkaisesti, joskaan siinä ei ole yhtä selviä tunnusmerkkejä eri kausien erottamiseksi.

1. VILLIYS

1. *Aliaste.* Ihmissuvun lapsuusaikaa. Ihmiset olivat vielä alkuperäisillä asuinsijoillaan, tropiikin ja subtropiikin metsissä, eläen ainakin osaksi puissa, jolla vain onkin selitettävissä se, että he pysyivät elossa suurten petoeläinten rinnalla. Ravintona olivat hedelmät, pähkinät ja juuret; äännöskielen muodostuminen on tämän ajan tärkein saavutus. Mikään niistä kansoista, jotka tulivat tunnetuiksi historiallisella aikakaudella, ei ollut enää tässä alkutilassa. Ja vaikka tuo alkutila lieneekin jatkunut monia vuosituhansia, me emme voi todistaa sitä millään suoranaisilla todistuksilla; mutta mikäli myönnetään ihmisen polveutuvan eläinkunnasta, niin on väistämättömästi oletettava olleen tällaisen siirtymisvaiheen.

2. *Keskiaste.* Alkaa kalojen (joihin luumme myös äyriäiset, simpukat ja muut vesieläimet) käyttämisestä ravinnoksi ja tulen käytöstä. Molemmat ovat yhteydessä toisiinsa, sillä kalaravinto

käy vasta tulen avulla täysin käyttökelpoiseksi. Mutta tämä uusi ravinto teki ihmiset riippumattomiksi ilmanalasta ja paikasta; virtoja ja merenrannikoita pitkin he saattoivat villeinäkin asuttaa suurimman osan maapallosta. Varhaisemman kivikauden karkeatekoiset hiomattomat kiviaseet, niin sanotut paleoliittiset aseet, jotka ovat kokonaan tai suurimmaksi osaksi tältä kaudelta, ovat kaikkiin maanosiin levinneinä todistuksia näistä vaelluksista. Uusien alueiden asuttaminen ja taukoamaton uuttera keksimistöiminta yhdessä kitkatulentekotaidon kanssa tuottivat sellaisia uusia ravintoaineita kuin kuumassa tuhkassa tai paistinkuopissa (maauuneissa) paistetut tärkkelyspitoiset juuret ja mukulat ja kuin metsänriista, josta aika ajoin saatiin ruoan lisää sitten, kun keksittiin ensimmäiset aseet, nuija ja keihäs. Yksinomaaisia metsästäjäkansoja, jollaisista puhutaan kirjoissa, so. sellaisia, jotka elävät *ainoastaan* metsästyksellä, ei ole milloinkaan ollut; siinä suhteessa riistansaanti on aivan liian epävarmaa. Ravinnonsaannin jatkuvasta epävarmuudesta lienee nähtävästi saanut alkunsa tällä asteella ihmisyönti, joka siitä pitäen on säilynyt pitkiä aikoja. Australialaiset ja useat polynesialaiset ovat vielä tänäänkin tällä villiyyden keskiasteella.

3. *Yliaste*. Alkaa jousen ja nuolen keksimisestä, minkä ansiosta metsänriista muodostuu vakinaiseksi ravintoaineeksi ja metsästyksen tavanomaiseksi työalaksi. Jousi, jänne ja nuoli muodostavat jo sangen monimutkaisen välineen, jonka keksiminen edellyttää pitkäaikaista karttunutta kokemusta ja terävämpää älyä, siis myös useiden muiden keksintöjen samanaikaista tunteamista. Jos vertaamme kansoja, jotka jo tuntevat jousen ja nuolen, mutta eivät vielä savenvalutaitoa (josta Morganin mielestä alkaa siirtyminen raakalaisuuteen), niin havaitsemme todellakin jo joitakin kyläasukuksen alkeita ja tietynlaista taitoa tuottaa toimeentulovälineitä, puisia astioita ja talouskaluja, käsin (ilman kangaspuita) valmistettuja niinikuitukankaita, punottuja niinitai kaislavasuja, hiottuja (neoliittisia) kivisiä työkaluja. Tulen ja kivikirveen avulla valmistetaan jo useinkin yksipuisia veneitä ja paikoitellen hirsiä ja lautoja talon rakentamista varten. Kaikkeaa tällaista edistyneisyyttä tapaamme esim. Amerikan luoteisosan intiaaneilla, jotka kyllä tuntevat jousen ja nuolen, mutta eivät savenvalamista. Jousi ja nuoli olivat villiyydelle samaa kuin rautamiekka raakalaisuudelle ja tuliase sivistykselle, nimittäin ratkaiseva ase.

2. RAAKALAISSUUS

1. *Aliaste*. Alkaa savenvalamistaidosta. Useissa tapauksissa ja todennäköisesti kaikkialla savenvalu on saanut todistettavasti alkunsa siitä, että punotut tai puiset astiat peitettiin savella, jotta

olisi saatu ne tulenkestäviksi; tällöin huomattiin pian, että muovattuna savea sopi käyttää ilman sisäkehystäkin.

Näin pitkälle voimme pitää kehityksen kulkua sellaisena, joka oli aivan yleistä ja määrättyä kautena ominaista kaikille kansoille asuinpaikasta riippumatta. Mutta raakalaisuuden alkaessa saavutettiin aste, jolloin maapallon molempien suurten mantereiden luonnonolojen erilaisuus alkaa vaikuttaa. Raakalaisuuskauden luonteenomaisena momenttina on eläinten kesyttäminen ja kasvattaminen ja kasvien viljeleminen. Itäisellä mantereella, ns. vanhassa maailmassa, oli melkein kaikkia kesytettäväksi sopivia eläimiä ja kaikkia viljelyskelpoisia viljalajeja yhtä lukuunottamatta; läntisellä mantereella, Amerikassa, imettäväisistä oli kesytettävissä vain laama ja sekin vain osassa etelää, ja kaikista viljakasveista vain yksi, joskin paras: maissi. Tästä luonnonolojen erilaisuudesta johtui, että kummankin pallonpuoliskon väestö kulki siitä pitäen omaa erikoista tietään ja eri asteita erottavat rajapyykit ovat kummassakin tapauksessa erilaiset.

2. *Keskiaste*. Idässä sen alkuna on kotieläinten kesyttäminen, lännessä ravintokasvien viljeleminen kastelun avulla ja adobien (auringossa kuivattujen tiilien) ja kivien käyttäminen rakennuksiin.

Alamme lännestä, koskei siellä ennen eurooppalaisten suorittamaa Amerikan valloitusta menty missään tätä astetta pitemmälle.

Raakalaisuuden aliasteella olevat intiaanit (niitä olivat kaikki Mississippin itäpuolella asuvat) harjoittivat silloin, kun heidät tultiin tuntemaan, jo jonkinlaista maissin ja kaiketi myös kurpitsojen, melonien ja muiden tarhakasvien tarhaviljelystä, mikä antoi varsin oleellisen osan heidän ravinnostaan; he asuivat puutaloissa paaluidalla ympäröidyissä kylissä. Luoteiset, varsinkin Columbia-joen alueella asuneet heimot olivat vasta villiyyden yliasteella eivätkä tunteneet enempää savenvalamista kuin kasvinviljelystä. Sitä vastoin Uuden Meksikon ns. pueblo-intiaanit, meksikolaiset, keskiamerikkalaiset ja perulaiset olivat Amerikan valloituksen aikoihin mennessä saavuttaneet raakalaisuuden keskiasteen; he asuivat adobeista ja kivistä rakennetuissa linnoituksen tapaisissa taloissa, viljelivät keinokastelua käyttäen maisia ja muita paikkakuntaan ja ilmastoon sopivia ravintokasveja, jotka olivat tärkeimpänä ravinnonlähteenä, ja olivatpa kesyttäneet muutamia eläimiäkin — meksikolaiset kalkkunan ja muita lintuja, perulaiset laaman. Lisäksi he osasivat muokata metalleja, mutta eivät kuitenkaan tunteneet rautaa, jonka vuoksi he eivät vielääkään voineet tulla toimeen ilman kiviaseita ja kivisiä työkaluja. Espanjalaisen suorittama Amerikan valloitus katkaisi sitten näiden heimojen kaiken myöhemmän itsenäisen kehityksen.

Idässä raakalaisuuden keskiaste alkoi maito- ja lihaeläinten kesyttämisestä, kun taas kasvinviljely näyttää olleen siellä tuntematonta vielä pitkälle tätä aikakautta. Karjan kesyttäminen ja kasvattaminen ja isompien karjalaumojen muodostaminen näyttävät aiheuttaneen arjalaisten ja seemiläisten erottumisen raakalaisten muusta joukosta. Euroopan ja Aasian arjalaisilla kotieläinten nimitykset ovat yhä yhteiset, kun taas viljelykasvien nimitykset ovat miltei aina erilaiset.

Karjalaumojen muodostaminen johti paimentolaiselämään siellä, missä siihen oli edellytyksiä: seemiläisillä Eufraatin ja Tigrisin, arjalaisilla Intian, Amu-darjan ja Syr-darjan, Donin ja Dneprin ruohotasangoilla. Eläinten kesyttämisen on täytynyt tapahtua ensi alussa sellaisten laidunmaiden lähetyvillä. Myöhemmistä sukupolvista paimentolaiskansat näyttävät sen vuoksi olevan lähtöisin seuduilta, jotka eivät suinkaan ole olleet ihmissuvun kehtona, vaan päinvastoin olivat heidän villoille esivanhemmilleen, vieläpä raakalaisuudenkin aliasteella oleville ihmisille miltei täysin sopimattomia asumiseen. Mutta sitten kun nämä keskiasteen raakalaiset olivat tottuneet paimentolaiselämään, heidän päähänsä ei olisi voinut milloinkaan pätkähtää palata vapaaehtoisesti ruohoisilta jokitasangoilta metsäalueille, mistä heidän esivanhempansa olivat kotoisin. Silloinkaan, kun heitä tungettiin kauemmaksi pohjoiseen ja länteen, seemiläiset ja arjalaiset eivät voineet siirtyä Länsi-Aasian ja Euroopan metsäisille seuduille, ennen kuin pystyivät viljanviljelyksen avulla ruokimaan karjansa ja varsinkin pitämään sen hengissä talven yli niillä vähemmän suotuisilla mailla. On enemmän kuin todennäköistä, että viljanviljelys sai siellä alkunsa ensin karjanrehun tarpeesta ja tuli ihmisten ravinnon kannalta tärkeäksi vasta myöhemmin.

Arjalaisten ja seemiläisten runsas liha- ja maitoravinto ja varsinkin sen suotuisa vaikutus lasten kehitykseen on ehkä katsottava näiden molempien rotujen joutuisamman kehityksen syyksi. Uuden Meksikon pueblo-intiaaneillahan, jotka elävät miltei pelkällä kasviravinnolla, ovat todellakin pienemmät aivot kuin niillä raakalaisuuden alemmalla asteella olevilla intiaaneilla, jotka syövät enemmän lihaa ja kalaa. Joka tapauksessa ihmisyynti katoaa tällä asteella vähitellen ja säilyy vain uskonnollisena toimituksena tai, mikä on miltei sama asia, loitsukeinona.

3. *Yliaste.* Alkaa rautamalmin sulattamisesta ja vaihtuu sivistyskaudeksi, kun keksitään kirjainkirjoitus ja käytetään sitä kirjallisiin muistiinpanoihin. Tämä aste, joka, kuten sanottu, käydään itsenäisesti läpi vain itäisellä pallonpuoliskolla, on tuotannon edistymisen kannalta rikkaampi kuin kaikki aikaisemmat yhteensä. Sillä asteella olivat sankariajan kreikkalaiset, Italian

heimot vähän ennen Rooman perustamista, Tacituksen saksalaiset, viikinkiajan normannit.

Tässä vaiheessa tapaamme ennen kaikkea ensimmäisen kerran kotieläimen vetämän rautavantaan auran, joka teki mahdolliseksi harjoittaa laajassa mitassa maanviljelyä, *peltoviljelyä*, ja lisätä siten elintarvikkeiden määrää silloisissa oloissa käytännöllisesti katsoen rajoittamattomasti sekä raivata niin ikään metsiä pelto- ja niitymaaksi — mikä taaskin ilman rautakirvestä ja rautalapiota oli ollut mahdotonta laajemmassa mitassa. Väestökin alkoi samalla lisääntyä nopeasti ja asettua asumaan tiheään pienille alueille. Ennen peltoviljelyä olisi täytynyt olla vallan poikkeukselliset olosuhteet, jotta puoli miljoonaa ihmistä olisi voinut yhdistyä yhden ainoan keskusjohdon alaiseksi; todennäköisesti sitä ei tapahtunut missään.

Raakalaisuuden yliaste esiintyy meille korkeimman kukoistuksensa saavuttaneena Homeroksen runoissa, varsinkin „Iliadissa”. Kehittyneet rautaiset työkalut, palkeet, käsikivet, savenvalupyörä, öljyn ja viinin valmistus, kehittynyt, taidekäsiyömäinen metallin muokkaus, rattaat ja sotavaunut, laivojen rakentaminen hirsistä ja lankuista, taidearkkitehtuurin alkeet, muurien ympäröimät kaupungit torneineen ja muurinsakaroineen, Homeroksen epos ja koko mytologia — nämä ovat se pääperintö, minkä kreikkalaiset toivat raakalaisuudesta sivistyskauteen. Kun vertaamme tähän sitä kuvaa, minkä Caesar ja jopa Tacituskin ovat antaneet germaaneista näiden ollessa sen saman kulttuuriasteen alussa, josta Homèroksen kreikkalaiset valmistautuivat siirtymään korkeampaan, niin huomaamme, miten suuresti tuotanto on edistynyt raakalaisuuden yliasteella.

Kuvassa, jonka olen hahmotellut tässä Morganin mukaan ihmiskunnan kehittymisestä villiyyden ja raakalaisuuden kautta sivistyksen alkuun, on jo kyllin runsaasti piirteitä, jotka ovat uusia ja, mikä tärkeintä, kiistattomia, koska ne on otettu välittömästi tuotannosta. Kuitenkin tuo kuva näyttää himmeältä ja valjulta verrattuna siihen näkymään, joka avautuu meille vaelluksemme lopussa; vasta silloin voidaan esittää täysin näkyvästi raakalaisuuden muuttuminen sivistykseksi ja niiden molempien välinen räikeä vastakkaisuus. Toistaiseksi voimme tehdä seuraavan yleistyksen Morganin jaottelusta: villiys — etupäässä valmiiden luonnontuotteiden keräilyn kausi, ihmisen valmistamat tuotteet ovat etupäässä apuvälineinä tässä keräilyssä. Raakalaisuus — karjanhoidon ja maanviljelyksen omaksumisen aikaa, jolloin opitaan lisäämään eri menetelmin inhimillisen toiminnan kautta luonnontuotteiden tuotantoa. Sivistys — aikaa, jolloin opitaan yhä paremmin jalostamaan luonnontuotteita, varsinaisen teollisuuden ja taiteen aikaa.

II

PERHE

Morgan, joka vietti suurimman osan elämästään nykyisinkin New Yorkin valtiossa asuvien irokeesien keskuudessa ja jonka eräs irokeesiheimo (seneca-heimo) otti ottopojakseen, havaitsi heidän keskuudessaan olevan voimassa sukulaisuusjärjestelmän, joka oli ristiriidassa heidän todellisten perhesuhteittensa kanssa. Heidän keskuudessaan oli vallitsevana se molemmin puolin helposti purettavissa oleva yksiavioinen avioliitto, jota Morgan sanoo „pareittaisperheeksi”. Sellaisen avioparin jälkeläinen oli siis kaikkien tuntema ja tunnustama; ei voinut olla mitään epäilystä, kenestä tuli käyttää nimitystä isä, äiti, poika, tytär, veli, sisar. Mutta näiden nimitysten tosiasiallinen käyttö on ristiriidassa tämän kanssa. Irokeesi ei sano vain omia lapsiaan, vaan hän sanoo myös veljiensä lapsia pojikseen ja tyttärικseen, ja nämä sanovat häntä isäksi. Sisarensa lapsia hän sanoo sen sijaan sisarenpojikseen ja sisarentyttärικseen, ja nämä sanovat häntä enoksi. Sitä vastoin irokeesinainen sanoo paitsi omia myös sisarensa lapsia pojikseen ja tyttärικseen ja nämä sanovat häntä äidikseen. Mutta veljiensä lapsia hän sanoo veljenpojikseen ja veljentyttärικseen ja nämä sanovat häntä tädiksi. Niin ikään veljesten lapset sanovat toisiaan veljiksi ja sisariksi, samoin sisarten lapset. Sitä vastoin naisen ja hänen veljensä lapset sanovat toisiaan serkuiksi. Eivätkä nämä ole vain pelkkiä nimiä, vaan niillä ilmaistaan todella voimassa olevia käsityksiä veriheimolaisuuden läheisyydestä ja kaukaisuudesta, yhtäläisyydestä ja erillaisuudesta, ja näihin käsityksiin perustuu täysin kehittynyt sukulaisuusjärjestelmä, joka voi ilmaista satoja yksilön erilaisia sukulaisuussuhteita. Enemmänkin. Tämä järjestelmä on ominaista paitsi kaikille Amerikan intiaaneille (tähän mennessä ei ole havaittu ainoatakaan poikkeusta), myös miltei erotuksetta Intian alkuasukkaille, Dekanin dravidalaisheimoille ja Hindostanin gaura-heimoille. Kolmattasataa eri sukulaisuussuhdetta tarkoittavat sukulaisuusnimitykset ovat Etelä-Intian tamileilla ja New Yorkin valtion seneca-irokeeseilla vielä nytkin samanlaisia. Ja vallitsevasta perhemuodosta johtuvat sukulaisuussuhteet ovat ristiriidassa sukulaisuusjärjestelmän kanssa myös näillä intialaisilla heimoilla, niin kuin kaikilla Amerikan intiaaneillakin.

Kuinka tämä on selitettävissä? Koska sukulaisuus esittää ratkaisevaa osaa kaikkien villi- ja raakalaiskansojen yhteiskuntajärjestelmässä, niin tämän näin laajalle levinneen järjestelmän merkitystä ei voida tehdä olemattomaksi millään puheenparsilla. Järjestelmä, joka Amerikassa on yleinen ja joka on ominaista aivan eri rotua oleville Aasian kansoille ja josta kaikkialla Afri-

kassa ja Australiassa on tavattu runsaasti enemmän tai vähemmän muunnettuja muotoja, sellainen järjestelmä on selitettävä historiallisesti, sitä ei voida tehdä olemattomaksi puhumalla, kuten esim. MacLennan yritti tehdä. Nimitykset isä, lapsi, veli, sisar eivät ole pelkkiä kunnianimiä, vaan ne edellyttävät täysin määrättyjä, erittäin vakavia molemminpuolisia velvollisuuksia, jotka kokonaisuudessaan muodostavat oleellisen osan noiden kansojen yhteiskuntamuodosta. Ja selitys on löytynyt. Sandwichsaarilla (Hawaijisaarilla) oli vielä tämän vuosisadan alkupuolisella sen muotoinen perhe, jolla oli juuri sellaiset isät ja äidit, veljet ja sisaret, pojat ja tyttäret, enot ja tädit, sisarenpojat ja sisarentyttäret kuin amerikkalais-muinaintialainen sukulaisuusjärjestelmä vaatii. Mutta ihmeellistä! Havaijilainen sukulaisuusjärjestelmä ei taas sopinut yhteen sikäläisen tosiasiallisen perhemuodon kanssa. Siellä nimittäin kaikki sisarusten lapset ovat poikkeuksetta veljiä ja sisaria ja erotuksesta vanhempiensa kaikkien sisarusten eikä vain äitinsä ja tämän sisarten tai isänsä ja tämän veljien yhteisiä lapsia. Kun siis amerikkalainen sukulaisuusjärjestelmä edellyttää alkuperäisempää perhemuotoa, jota ei ole enää Amerikassa, mutta jonka todella tapaamme vielä Hawaijisaarilla, niin toisaalta havaijilainen sukulaisuusjärjestelmä viittaa vieläkin alkuperäisempään perhemuotoon, jota emme tosin voi enää todistaa olevaksi, mutta jonka *on täytynyt* olla olemassa, sillä muutoinhan vastaava sukulaisuusjärjestelmä ei olisi voinut syntyä. „Perhe”, sanoo Morgan, „on aktiivinen elementti; se ei ole milloinkaan pysyväinen, vaan kehittyä alemmasta korkeampaan muotoon sitä mukaa kuin yhteiskunta kehittyä alemmalta korkeammalle asteelle. Sukulaisuusjärjestelmät ovat sitä vastoin passiivisia; vasta pitkien ajanjaksojen kuluttua ne rekisteröivät sen edistyksen, mikä on tapahtunut ajan oloon perheessä, ja muuttuvat perinpohjin vasta sitten, kun perhe on muuttunut perinpohjin”.— „Ja”, lisää Marx, „poliittisten, oikeudellisten, uskonnollisten, filosofisten järjestelmien laita on yleensä samoin.” Samaan aikaan kun perhe kehittyi, sukulaisuusjärjestelmä luutuu, ja samaan aikaan kun tämä pysyy totutun tavan mukaan entisellään, perhe kehittyi sitä pitemmälle. Mutta yhtä varmasti kuin Cuvier saattoi Pariisiin luota löydetyn eläimen luurangon luupalasista päätellä, että se oli pussieläimen luuranko ja että niillä tienoin oli kerran elänyt pussieläimiä, jotka sittemmin kuolivat sukupuuttoon, yhtä varmasti mekin voimme historiallisesti säilyneestä sukulaisuusjärjestelmästä päätellä, että on ollut olemassa sitä vastaava perhemuoto, joka sittemmin on hävinnyt.

Vastikään mainitsemamme sukulaisuusjärjestelmät ja perhemuodot eroavat nykyisin vallitsevista siinä, että joka lapsella on useampia isiä ja äitejä. Amerikkalaisessa sukulaisuusjärjestel-

mässä, jota vastaava on havaijilainen perhe, eivät veli ja sisar voi olla saman lapsen isä ja äiti; mutta havaijilainen sukulaisuusjärjestelmä edellyttää päinvastoin sellaista perhettä, jossa tämä oli sääntönä. Havaitsemme siten useita perhemuotoja, jotka ovat suorastaan vastakkaisia niiden kanssa, joita tähän asti on tavallisesti pidetty yksinomaisina. Tavanomaisen käsityksen mukaan tunnetaan vain yksiavioisuus, sen ohessa miehen monivaimoisuus, ehkä vielä vaimon monimiehisuus ja samalla ollaan, kuten moralisoivan poroporvarin tuleekin olla, vaiti siitä, että käytännössä ylitetään kaikessa hiljaisuudessa, mutta ujostelematta nämä virallisen yhteiskunnan määräämät raja-aidat. Esihistoriantutkimus kertoo meille sitä vastoin suhteista, jolloin miehet elävät monivaimoisuudessa ja heidän vaimonsa samanaikaisesti monimiehisyydessä ja sen tähden kumpienkin lapset katsotaan heidän yhteisiksi lapsikseen; suhteista, joissa tapahtuu ensin kokonainen sarja muutoksia, ennen kuin ne lopullisesti muuttuvat yksiavioisuudeksi. Nämä muutokset ovat sellaisia, että yhteisen aviositeen käsittämä piiri, joka alussa oli hyvin laaja, supistuu yhä enemmän ja enemmän, kunnes lopulta jää jäljelle vain erillinen pari, joka nykyisin on vallitsevana.

Rakentaessaan tällä tavalla taannehtivasti perheen historiaa, Morgan ja useimmat hänen kollegansa päätyvät yksimielisesti siihen johtopäätökseen, että alkujaan heimon keskuudessa sukupuoliyhteys on ollut täysin rajoittamatonta, joten jokainen nainen on kuulunut jokaiselle miehelle ja jokainen mies niin ikään jokaiselle naiselle. Sellaisesta alkutilasta puhuttiin jo viime vuosisadalla, mutta vain yleisiä lauseita; vasta Bachofen suhtautui siihen vakavasti, mikä on hänen suurimpia ansioitaan, ja etsi sen jälkiä historiallisista ja uskonnollisista perimätiedoista. Me tiedämme nyttemmin, etteivät nämä hänen löytämänsä jäljet suinkaan johda säännöstelemättömän sukupuoliyhteyden yhteiskuntaasteelle, vaan paljon myöhäisempään muotoon, ryhmäavioliittoon. Tuo alkukantainen yhteiskunta-aste, mikäli se todella on ollut olemassa, kuuluu niin kaukaiseen kauteen, että tuskinpa voinemme odottaa löytävämme yhteiskunnallisista kivettymistä, jäljelle jääneiden villikansojen keskuudesta, *suoranaisia* todistuksia sen muinaisesta olemassaolosta. Bachofenin ansio onkin siinä, että hän asetti tutkimustyössä etutilalle juuri tämän kysymyksen ¹.

¹ Kuinka vähän Bachofen ymmärsi, mitä hän oli keksinyt tai oikeamminkin aavistanut, osoittaa se, että hän nimitti tätä alkutilaa hetairismiksi. Ryhtyessään käyttämään tätä sanaa kreikkalaiset tarkoittivat hetairismilla naimattomien tai yksiavioisuudessa elävien miesten seurustelemista naimattomien naisten kanssa; hetairismi edellyttää aina tiettyä avioliiton muotoa, jonka ulkopuolella tämä seurustelu tapahtuu, ja siihen sisältyy prostituutio ainakin jo mahdollisena. Tätä sanaa ei ole milloinkaan käytetty muussa mer-

Hiljattain on tullut muotiasiaksi kieltää tämä ihmisen sukupuolielämän alkuaste. Ihmiskuntaa halutaan säästää tältä „häpeältä”. Vedotaan nimittäin paitsi suoranaisten todisteiden puuttumiseen varsinkin muun eläinmaailman esimerkkiin; Letourneau („Evolution du mariage et de la famille”, 1888¹) on koonnut eläinmaailmasta lukuisia tosiasioita, jotka osoittavat täysin säännöstelemättömän sukupuoliyhteyden olevan ominaista myös eläinmaailman alemmalle asteelle. Mutta kaikista näistä tosiasioista voin tehdä vain sen johtopäätöksen, että mitä tulee ihmiseen ja hänen alkuaikaisiin elinoloihinsa, ne eivät todista yhtään mitään. Luurankoisten pidempiaikaisen pareittaisuuden selittävät riittävästi fysiologiset syyt, esim. linnuilla naaraksen avuttomuus hautomisen aikana; lintujen uskollista yksiavioisuutta osoittavat esimerkit eivät todista mitään ihmisiin nähden, sillä eiväthän ihmiset polveudu linnuista. Ja mikäli ehdoton yksiavioisuus lienee kaiken hyveellisyyden huippu, niin silloin voiton palmu kuuluu heisimadolle, jolla jokaisessa 50—200 progloodissa eli nivelessä on täydellinen naaraan ja koiraan sukupuoli-elimistö ja joka viettää koko elinaikansa parittumalla itsensä kanssa jokaisessa tällaisessa nivelessä. Mutta jos rajoitumme vain imettäväisiin, löydämme niiden keskuudesta sukupuolielämän kaikkia muotoja, säännöstelemättömyyttä, ryhmäavion tapaista, monivaimoisuutta, yksiavioisuutta; puuttuu vain monimiehisyys, jonka saattoivat luoda vain ihmiset. Läheisimpienkin sukulaistemme, nelikäätisten, keskuudessa on havaittavissa kaikkea mahdollista erilaisuutta koirasten ja naarasten ryhmityksissä; ja jos rajoitumme vielä suppeammalle alalle ja tarkastelemme vain neljää ihmisenmuotoista apinaa, niin Letourneau voi sanoa meille vain, että ne ovat milloin yksiavioisia, milloin moniavioisia, kun taas Saussure väittää Giraud-Teulonin mukaan niiden olevan yksiavioisia. Niin ikään Westermarckin („The History of Human Marriage”, London 1891²) esittämät uudemmat väitteet ihmisenmuotoisten apinain yksiavioisuudesta eivät ole vielä läheskään todisteita. Lyhyesti, tiedot ovat senlaatuista, että rehellinen Letourneau myöntää: „Imettäväsillä henkisen kehittyneisyyden taso ja sukupuoliyhteyden muoto eivät yleensä ole missään varmassa suhteessa toisiinsa.” Ja Espinas („Des sociétés

kityksessä, ja minä ja Morgan käytämme sitä juuri tässä mielessä. Kuvitellemalla, että historiallisesti syntyneet miehen ja naisen väliset suhteet ovat johtuneet muka ihmisten silloisista uskonnollisista käsityksistä eivätkä heidän todellisista elinoloistaan, Bachofen mystifioi kauttaaltaan tavattomasti mita merkittävimmät havaintonsa. (*Engelsin huomautus.*)

¹ Ch. Letourneau, „L'évolution du mariage et de la famille” (Avioliiton ja perheen kehitys), Paris 1888. *Toim.*

² E. A. Westermarck, „The History of Human Marriage” (Ihmisen avioliiton historia), London 1891. *Toim.*

animales”, 1877¹⁾ sanoo suoraan: „Lauma on korkein yhteiskunnallinen ryhmittymä, jonka voimme havaita eläinten keskuudessa. Se näyttää muodostuvan perheistä, mutta *perhe ja lauma ovat* jo alun perin *ristiriidassa keskenään*, niiden kehitys on kääntäen verrannollista.”

Kuten jo edelläsanotusta näkyy, me emme tiedä mitään varmaa ihmisenmuotoisten apinain perheryhmittymistä emmekä muista laumaryhmittymistä; tiedot ovat suorastaan ristiriitaisia. Eikä se ole ihmeekään. Kuinka ristiriitaisia ovatkaan ja kuinka kovin kaipaavatkaan kriittillistä tarkistamista ja seulomista jo ne tiedot, joita meillä on villeistä ihmisheimoista! Mutta vielä paljon vaikeampi on tutkia apinayhteiskuntia kuin ihmis-yhteiskuntia. Meidän on siis hylättävä toistaiseksi jokainen johtopäätös, joka perustuu sellaisiin ehdottomasti epäluotettaviin tietoihin.

Edellä esittämämme Espinasin väite tarjoaa sitä vastoin meille paremman kiinnekohdan. Kehittyneimmillä eläimillä lauma ja perhe eivät ole toistensa täydennyksiä, vaan vastakohtia. Espinas tekee erinomaisesti selkoa siitä, kuinka koirasten mustasukkaisuus kiima-aikana höllentää jokaista yhteistä laumaa tai hajottaa sen väliaikaisesti. „Siellä, missä perhe on kiteytynyt yhtenäiseksi, laumojä jäädä muodostuu vain harvoissa poikkeustapauksissa. Sitä vastoin siellä, missä sukupuoliyhteys on vapaata tai vallitsee moniavioisuus, lauma syntyy miltei itsestään... Jotta lauma voisi syntyä, täytyy perhesiteiden höllentyä ja yksilön tulla jälleen vapaaksi. Siitä syystä havaitsemmekin linnuilla an harvoin järjestyneitä laumojä jäädä... Sitä vastoin imettäväsillä havaitsemme jossakin määrin järjestyneitä yhteiskuntia juuri sen vuoksi, että niillä yksilö ei katoa perheeseen... Siis jo alun pitäen lauman yhteenkuuluvaisuustunteella ei voi olla suurempaa viholista kuin perheen yhteenkuuluvaisuus. Älkäämme epäröikö sanoa: perhettä korkeamman yhteiskuntamuodon kehittyminen on voinut tapahtua vain siten, että tuo yhteiskuntamuoto imi itseensä perheet, joissa tapahtui perinpohjainen muutos, mikä ei tee mahdolliseksi sitä, että juuri siten nämä perheet saivat myöhemmin tilaisuuden järjestäytyä uudelleen verrattomasti suotuisammissa olosuhteissa” (Espinas, 1. luku, siteeraus teoksesta Giraud-Teulon, „Origines du mariage et de la famille”, 1884²⁾, ss. 518—520).

Tästä näkyy, että eläinyhteiskunnilla on kyllä tietty, mutta vain negatiivinen arvo tehtäessä johtopäätöksiä ihmisyhteis-

¹ A. Espinas, „Des sociétés animales. Étude de psychologie comparée” (Eläinyhteiskunnista. Tutkielma vertailevan psykologian alalta), Paris 1877. Toim.

² A. Giraud-Teulon, „Les origines du mariage et de la famille” (Avioliiton ja perheen alkuperä), Genève 1884. Toim.

kunnista. Sikäli kuin tiedämme, kehittyneimmillä luurankoisilla eläimillä on vain kaksi perhemuotoa: moninaaraisuus ja erillinen pariskunta; molemmissa saa olla vain *yksi* täysikasvuinen koiras, vain *yksi* urospuoliso. Koiraksen mustasukkaisuus, joka samalla on sitomassa ja rajoittamassa eläinperhettä, asettaa viimeksi mainitun lauman vastakohtaksi; lauma, korkeampi yhdyselämän muoto, käy toisissa tapauksissa mahdottomaksi, toisissa tapauksissa höltyy tai hajoaa kiima-aikana ja parhaassa tapauksessa estyy kehityksessään koiraksen mustasukkaisuuden vuoksi. Jo yksistään tämä riittää todistamaan, että eläinperhe ja alkukantainen ihmisyyhteiskunta ovat asioita, jotka eivät sovi yhteen, ja että eläinkunnasta kehittyneillä alkuihmisillä joko ei ollut ollenkaan perhettä tai oli korkeintaan sellainen perhe, jollaista ei ole eläimillä. Pienempi määrä sellaisia aseettomia eläimiä kuin muodostumassa oleva ihminen olisi kyllä tullut toimeen jopa sellaisessakin eristäytyneisyydessä, jossa yhdyselämän korkeimpana muotona on erillinen pariskunta, niin kuin Westermarck väittää metsästäjien kertomusten mukaan gorilloilla ja simpansseilla olevan. Mutta ennen kuin voitiin kehittyä eläimellisyyttä korkeammalle, ottaa luonnon suurin edistysaskel, tarvittiin lisätekiä: yksilön puolustuskyvyn riittämättömyys oli korvattava lauman yhteisvoimalla ja yhteistoiminnalla. Siitä tilasta, jossa ihmisapinat elävät nykyään, siirtyminen ihmisyyteen olisi aivan selittämätöntä; nämä apinat vaikuttavat enemmänkin poikkeavilla sivuhaaroilta, joiden kohtalona on kuolla vähitellen sukupuuttoon, ja jotka joka tapauksessa ovat häviämässä. Yksistään tämä on riittävää, hylätäksemme kaikki niiden ja alkuihmisten perhemuotoja rinnastavat johtopäätökset. Mutta täysikasvuisten urosten keskinäinen suvaitsevaisuus, siis mustasukkaisuuden puuttuminen, oli ensimmäinen edellytys suurempien ja pysyvien ryhmien muodostumiselle, sillä eläimen ihmistyminen saattoi tapahtua vain sellaisissa ryhmissä. Entä mikä on todella se vanhin, alkuperäisin perhemuoto, jonka voimme eittämättömästi todistaa historiallisesti olevaksi ja jota voimme vielä nykyisinkin siellä täällä tutkia? Ryhmäavioliitto, muoto, jolloin kokonaiset mies- ja naisryhmät keskinäisesti omistavat toisensa ja mustasukkaisuudelle jää vain vähän sijaa. Ja edelleen myöhemmällä kehitysasteella tavataan poikkeuksellisena muotona monimiehisyyttä, joka on vieläkin tuntuvampi isku kaikille mustasukkaisuudentunteille ja sen tähden eläimille tuntematon. Mutta koska meidän tuntemiimme ryhmäavioliiton muotoihin liittyy sikäli omituisen mutkikkaita ehtoja, että ne pakostakin viittaavat siihen, että sukupuolien aikaisemmat keskinäissuhteiden muodot ovat olleet yksinkertaisempia ja että siis viime kädessä on ollut säännöstelemättömän yhteyden kausi, mikä vastaa siirtymistä eläimellisyydestä ihmisyyteen, niin viittaukset eläinavioihin johtavat

meidät jälleen siihen pisteeseen, josta niiden olisi pitänyt johtaa meidät kerta kaikkiaan pois.

Mitä sitten merkitsee säännöstelemätön sukupuoliyhteys? Se merkitsee, että silloin ei ollut nykyisen tai jonkin aikaisemman ajan rajoituksia. Mustasukkaisuuden asettamien raja-aitojen olemme jo nähneet kaatuvan. Jos mikä niin se on varmaa, että mustasukkaisuus on suhteellisen myöhään kehittynyt tunne. Samoin on sukurutsauskäsitteen laita. Eivät vain veli ja sisar olleet alkuaikoina mies ja vaimo, vaan myös vanhempien ja lasten sukupuoliyhteys on sallittua vielä tänäänkin useiden kansojen keskuudessa. Bancroft („The Native Races of the Pacific States of North America”, 1875¹, I osa) todistaa asian olevan näin Beringin salmen kaviateilla, Alaskan kadiakeilla, brittiläisen Pohjois-Amerikan sisäosien tinneillä; Letourneau esittää samanlaisia tosiasioita chippewa-intiaaneista, Chilen cucuista, Taka-Intian karaibeista, kareneista, puhumattakaan siitä, mitä muinaiskreikkalaiset ja -roomalaiset kertovat parthialaisista, persialaisista, skyyttalaisista, hunneista jne. Ennen sukurutsauksen keksimistä (ja se on keksintö, vieläpä mitä arvokkain) vanhempien ja lasten välinen sukupuoliyhteys ei voinut olla sen kauhistuttavampaa kuin muiden eri sukupolviin kuuluvien henkilöiden välinen sukupuoliyhteys, jota kyllä esiintyy nykyäänkin mitä poroporvarillisimmassakin maissa herättämättä sen suurempaa kauhistusta; meneväthän jopa vanhat, yli kuusikymmenvuotiaat „neidotkin” toisinaan naimisiin, jos ovat kyllin rikkaita, noin kolmikymmenvuotiaiden nuorten miesten kanssa. Mutta jos tuntemistamme alkukantaisimmista perhemuodoista erotamme niihin kytkeytyneet sukurutsauskäsitteet — käsitteet, jotka ovat tyyten erilaiset ja usein suorastaan päinvastaiset kuin meidän —, niin saamme sukupuoliyhteyden muodon, jota voidaan sanoa vain säännöstelemättömäksi. Säännöstelemättömäksi sikäli, kun ei ollut vielä niitä rajoituksia, jotka juurtunut tapa myöhemmin asetti. Mutta tästä ei suinkaan seuraa välttämättömästi, että jokapäiväisessä käytännössä olisi vallinnut mitä pahin sekamelska. Yhdistyminen tietyn ajan kestäväksi erilliseksi pariskunnaksi ei suinkaan ollut mahdotonta, ja niinhän on laita useimmiten jopa ryhmäavioliitoissakin nykyään. Ja kun sellaisen alkutilan uusin kieltäjä, Westermarck, nimittää avioliitoksi jokaista suhdetta, jossa molemmat sukupuolet pysyvät parina jälkeläisen syntymään saakka, niin on huomautettava, että sellainen avioliitto saattoi yhtä hyvin olla mahdollinen yhtymisen ollessa säännöstelemätöntä olematta silti ristiriidassa säännöstelemättömyy-

¹ H. H. Bancroft, „The Native Races of the Pacific States of North America” (Pohjois-Amerikan Tyynenmeren-valtioiden alkuasukasrodut), vol. I—V, New York 1875—1876. Toim.

den kanssa, ts. tapojen asettamien sukupuoliyhteysrajoitusten puuttumisen kanssa. Westermarck lähtee tosin mielipiteestä, että „säännöstelemättömyyteen sisältyy yksilöllisten mieltymysten tukahduttaminen”, niin että „prostituutio on säännöstelemättömyyden mitä aidoin muoto”. Minusta tuntuu päinvastoin siltä, että alkuajan oloja on kerrassaan mahdotonta ymmärtää niin kauan, kuin niitä tarkastellaan porttolan lasien läpi. Palaamme tähän kohtaan uudelleen ryhmäavioliiton yhteydessä.

Tästä säännöstelemättömän yhteyden alkutilasta kehittyi Morganin mukaan todennäköisesti hyvin aikaisin:

1. *Veriheimolaisperhe*, perheen ensimmäinen aste. Siinä avio-ryhmät on erotettu sukupolvien mukaan: kaikki samaan perheeseen kuuluvat isoisät ja isoäidit ovat samalla keskenään miehiä ja vaimoja, samoin heidän lapsensa, siis isät ja äidit, joiden lapset muodostavat vuorostaan kolmannen yhteisten aviopuolisoiden piirin, ja näiden lapset, ensimmäisten lastenlastenlapset, neljännen. Tämä perhemuoto sulkee siis pois niin oikeuksien kuin velvollisuuksienkin (kuten me sanoisimme) mielessä vain esivanhempien ja jälkeläisten, vanhempien ja lasten keskeisen avioliiton. Veljet ja sisaret, serkut, pikkuserkut jne. ovat kaikki veljiä ja sisaria keskenään ja *juuri sen vuoksi* kaikki toinen toisensa miehiä ja vaimoja. Veljen ja sisaren suhteeseen sisältyy tällä asteella sinänsä ilman muuta keskinäisen sukupuoliyhteyden harjoittaminen.¹ Tyypillisessä muodossaan sellainen perhe muodostuisi yhden parin jälkeläistöstä, jossa kunkin polven jälkeläiset ovat keskenään veljiä ja sisaria ja juuri sen vuoksi toistensa miehiä ja vaimoja.

Veriheimolaisperhe on hävinnyt kokonaan. Alkeellisimpien villikansojen keskuudesta, joista historia kertoo, ei löydy ainoatakaan todistettavissa olevaa esimerkkiä siitä. Mutta siihen käsitukseen, että sellaisen perhemuodon *on täytyntä* olla olemassa, pakottaa meidät havaijilainen sukulaisuusjärjestelmä, joka on vieläkin voimassa kaikkialla Polynesiassa ja ilmentää sellaisia

¹ Eräässä vuoden 1882 keväällä kirjoittamassaan kirjeessä Marx puhuu mitä ankarimpia sanoja siitä, että Wagnerin „Nibelungenin” tekstissä muinaisaikaa on kokonaan vääristely sanomalla: „Onko koskaan kuultu, että veli syleili sisartaan morsiamena?” Näille Wagnerin „kiimajumalille”, jotka piristävät aivan nykyaikaisella tavalla lemmpeliään sekoittamalla siihen hiukan sukurutsausta, Marx vastaa: „Muinaisaikana sisar oli vaimo ja se oli siveellistä”. (*Engelsin huomautus.*)

Muuan Wagnerin ranskalainen ystävä ja ihailija ei ole samaa mieltä tästä arviosta ja huomauttaa, että jo vanhemmassa Eddassa, johon Wagner nojaa, Oegisdreckassa, Loki moittii Freyaa: „Jumalien edessä syleilit omaa veljeäsi”. Sisarusten välisen avioliiton piti olla siis jo silloin kiellettyä. Oegisdrecka on sen ajan tuote, jolloin usko vanhoihin jumalaistaruihin oli kokonaan murtunut; se on aito lucianolainen ivalaulu jumalista. Kun Loki siinä Mefistona antaa sellaisen moitteen Freyalle, se puhuu pikemminkin Wagneria vastaan.

veriheimolaisuusasteita, jotka ovat voineet saada alkunsa vain tästä perhemuodosta; siihen pakottaa meitä perheen koko myöhempi kehitys, joka edellyttää tämän muodon olleen välttämättömänä alkuasteena.

2. *Punaluaperhe*. Kun ensimmäisenä edistysaskeleena järjestäytymisessä oli vanhempien ja lasten erottaminen keskinäisestä sukupuolilyhteydestä, niin toisena oli sisaren ja veljen erottaminen. Tämä edistysaskel oli asianomaisten suuremman samanikäisyyden takia tavattoman paljon tärkeämpi, mutta myös vaikeampi kuin ensimmäinen. Edistys tapahtui vähitellen, alkaen todennäköisesti sisarusten (so. äidinpuoleisten sisarusten) välisen sukupuolilyhteyden lakkautumisesta, mikä ilmeni ensin yksityisinä tapauksina ja tuli vähitellen säännöksi (Hawaijisaarilla on vielä tällä vuosisadalla esiintynyt poikkeuksia), ja päättyen kollateraalistenkin sisarusten, ts. meidän nimityksemme mukaan sisarusten lasten, lastenlasten ja lastenlastenlasten välisen avioliiton kieltämiseen; Morganista se „kuvaa erinomaisesti sitä, kuinka luonnollisen vallinnan periaate vaikuttaa”. Epäilemätöntä on, että heimojen, joissa tämä edistys rajoitti sisäsiitosta, täytyi kehittyä nopeammin ja täydellisemmin kuin niiden, joiden keskuudessa sisarusten avioliitto pysyi sääntönä ja käskynä. Ja sitä, kuinka valtava oli tämän edistysaskeleen vaikutus, osoittaa siitä välittömästi alkunsa saanut *sukulaitos*, joka vaikuttaa paljon pitemmälle kuin oli alunperin tarkoitettu ja muodostaa maapallon useimpien, ellei kaikkien raakalaiskansojen yhteiskuntajärjestyksen perustan ja josta Kreikassa ja Roomassa siirrytään välittömästi sivistykseen.

Jokaisen alkuperheen täytyi ainakin parin sukupolven jälkeen jakautua. Alkukantainen kommunistinen yhteistalous, joka oli poikkeuksetta vallitsevana aina pitkälle raakalaisuuden keskiasteelle saakka, määräsi perhekunnan maksimaalisen suuruuden, joka vaihteli olosuhteiden mukaan, mutta oli kullakin seudulla kutakuinkin pysyvä. Niin pian kuin saman äidin lasten välistä

Loki sanoo niin ikään muutamia säikeistöjä myöhemmin Njordille: „Sisaresi kanssa synnytit sinä (sellaisen) pojan” (vidh systur thinni gaztu slikan mög). Totta kyllä Njord ei ole as, vaan van ja sanoo Ynglinga-saagassa, että sisarusten väliset avioliitot ovat tavallisia Vanehemissa, kuten ei ole laita asien keskuudessa. Tämä voisi olla merkinä siitä, että jumalina vanit ovat vanhempia kuin asit. Joka tapauksessa Njord elää asien keskuudessa heidän vertaisenaan, ja niin Oegisdrecka on pikemminkin todistus siitä, että norjalaisten jumalaistarujen syntymisaikana sisarusten välinen avioliitto ei vielä herättänyt paheksumista ainakaan jumalien keskuudessa. Jos Wagneria tahdotaan puolustaa, niin lienee parempi vedota Eddan asemesta Goetheen, joka jumalasta ja bajadeerista sepittämässään balladissa tekee samanlaisen virheen naisten uskonnolliseen antautumiseen nähden ja lähentää sitä aivan liikaa nykyaikaiseen prostituutioon. (*Engelsin huomautus neljänteen painokseen.*)

sukupuoliyhteyttä alettiin pitää sopimattomana, täytyi tämän tuntuva vanhojen talousyhteisöjen (Hausgemeinden) jakautumisessa ja uusien perustamisessa (minkä ei tarvinnut kuitenkaan välttämättömästi tapahtua perheryhmittäin). Yksi tai useampi sisarten sarja tuli toisen ja heidän veljensä toisen ryhmän kanta-joukoksi. Näin tai tähän tapaan syntyi veriheimolaisperheestä Morganin punaluaperheeksi nimittämä muoto. Havaijilaisen tavan mukaan joukko sisaria — täyssisaria tai kaukaisempaa sukua olevia naisia (ts. serkkuja, pikkuserkkuja jne.) — oli yhteisten miehiensä, muttei kuitenkaan veljiensä yhteisiä vaimoja; nämä miehet eivät sanoneet enää toisiaan veljiksi, joita heidän ei tarvinnut enää ollakaan, vaan punaluoiksi, so. läheisiksi tovereiksi, niin sanoakseni yhtymäkumppaneiksi. Samalla tavalla joukko täysveljiä tai kaukaisempaa sukua olevia miehiä oli yhteisessä avioliitossa naisjoukon, *ei* kuitenkaan sisartensa kanssa, ja nämä naiset sanoivat toisiaan punaluoiksi. Siinä on klassillisessa muodossaan se perhemuodostuma, jossa myöhemmin tapahtui joukko muutoksia ja jonka oleellisin piirre oli miesten ja naisten yhteisyys tietyssä perhepiirissä, josta kuitenkin suljettiin pois ensin vaimojen veljet ja myöhemmin myös miespuoliset serkut, pikkuserkut jne. ja toisaalta myös miesten sisaret.

Tässä perhemuodossa esiintyvät siis mitä täydellisimpinä ne sukulaisuusasteet, joita amerikkalainen järjestelmä ilmentää. Äitini sisarten lapset ovat yhä vielä hänenkin lapsiaan, samoin isäni veljien lapset hänenkin lapsiaan, ja nämä kaikki ovat minun sisaruksiani; mutta äitini veljien lapset ovat nyt hänen veljenpoikiaan ja -tyttäriään, isäni sisarten lapset hänen sisarenpoikiaan ja -tyttäriään ja he kaikki minun serkkujani. Vaikka äitini sisarten miehet ovatkin yhä vielä hänen miehiään ja samoin isäni veljien vaimot niin ikään hänen vaimojaan — oikeudellisesti, vaikkakaan ei aina tosiasiallisesti —, niin sisarusten välisen sukupuoliyhteyden yhteiskunnallinen pannaanjulistaminen on jakanut sisarusten lapset, joita siihen asti oli pidetty erotuksesta sisaruksina, kahteen luokkaan: toiset pysyvät yhä edelleen (kaukaisempina) veljinä ja sisarina keskenään, toiset, veljen lapset toisaalta ja sisaren lapset toisaalta *eivät voi* enää olla sisaruksia, heillä ei voi enää olla yhteisiä vanhempia, ei yhteistä isää, ei äitiä, ei kumpaakaan, ja sen tähden tässä tulee ensimmäisen keran välttämättömäksi veljen- ja sisarenlasten, serkkujen, luokka, joka olisi ollut järjetön aikaisemmassa perhejärjestelmässä. Amerikkalainen sukulaisuusjärjestelmä, joka minkälaiseen tahansa yksiavioisuuteen perustuvassa perhemuodossa näyttää aivan järjettömältä, saa punaluaperheestä pienimpiä yksityiskohtiaan myöten järjellisen selityksen ja luonnollisen perustelun. Punaluaperheen tai jonkin sen tapaisen muodon on täytynyt niin ikään

olla olemassa ainakin tämän sukulaisuusjärjestelmän levinneisyyden puitteissa.

Tämä perhemuoto, joka todella on olemassa todistettavasti Hawaiiisaarilla, olisi todennäköisesti ollut tavattavissamme koko Polynesiassa, jos hurskaat lähetysaarnaajat olisivat kyenneet, kuten muinoin espanjalaiset munkit Amerikassa, näkemään sellaisissa epäkristillisissä suhteissa muutakin kuin pelkkää „inhottavuutta”¹. Kun Caesar kertoo meille briteistä, jotka silloin olivat raakalaisuuden keskiasteella, että „heillä joka kymmenellä tai kahdellatoista, vieläpä useimmiten veljeksillä tai vanhemmilla ja lapsilla keskenään on yhteiset vaimot” —, niin ryhmäavio on paras selitys siihen. Raakalaisäideillä ei ole kymmentä tai kahta-toista poikaa, jotka olisivat kyllin vanhoja voidakseen pitää yhteisiä vaimoja, mutta punaluaperhettä vastaavassa amerikkalaisessa sukulaisuusjärjestelmässä on paljon veljiä, koska miehen kaikki serkut ja pikkuserkut ovat hänen veljiään. Sanoessaan „vanhemmilla ja lapsilla keskenään” Caesar lienee erehtynyt; tässä järjestelmässä ei ole ehdottomasti mahdotonta, että isä ja poika tai äiti ja tytär kuuluvat samaan avioryhmään, mutta isä ja tytär tai äiti ja poika eivät voi kuulua siihen. Tämä tai samantapainen ryhmäavion muoto selittää niin ikään helpoimmin Herodotoksen ja muiden muinaisajan kirjailijoiden kertomukset vaimojen yhteisyydestä villi- ja raakalaiskansoilla. Tämä pätee myös siinä suhteessa, mitä Watson ja Kaye („The People of India”²) kertovat Audhin (Gangesista pohjoiseen) tikureista: „He elävät miltei erotiksetta yhdessä (so. sukupuolisesti) suurina yhdyskuntina, ja vaikka kaksi ihmistä olisikin keskenään naimisissa, niin avio-side on kuitenkin vain nimellinen.”

Sukulaitos näyttää useimmissa tapauksissa kehittyneen suoranaisesti punaluaperheestä. Tosin australialainen luokkasysteemikin³ voisi olla sen lähtökohtana; australialaisilla on suvut, muttei vielä punaluaperhettä, vaan ryhmäavion karkeampi muoto.

Kaikissa ryhmäperheen muodoissa on epätietoista, kuka on lapsen isä, mutta tiedetään, kuka on hänen äitinsä. Vaikka tämä sanookin yhteisperheen *kaikkia* lapsia lapsikseen ja vaikka

¹ Ne erotiksettoman sukupuoliyhteyden, hänen ns. „Sumpfzeugung’insa”, jäljet, jotka Bachofen luulee löytäneensä, johtavat ryhmäavioon — sitä ei voida nyt enää epäillä. „Jos kohta Bachofen pitää näitä punalua-avioliittoja „laittomina”, niin sen aikakauden ihminen pitäisi useimpia nykyisiä isän- tai äidinpuoleisten serkkujen tai pikkuserkkujen välisiä avioliittoja sukurutsauksena, nimittäin veriheimolaisia olevien sisarusten välisinä avioliittoina” (Marx). (*Engelsin huomautus.*)

² J. F. Watson and J. W. Kaye, „The People of India” (Intian väestö), vol. I—VI, London 1868—1872. *Toim.*

³ Tässä ja alempana on puhe Australian alkuasukkaiden isoista avio-ryhmistä. *Toim.*

hänellä onkin äidinvelvollisuuksia niitä kohtaan, hän tuntee silti omat lapsensa muiden joukosta. On siis selvää, että niin kauan kuin ryhmäavio on olemassa, vain *äidinpuoleinen* syntyperä on todistettavissa, siis tunnustetaan vain *naispuolinen linja*. Asian laita on todellakin näin kaikkien villikansojen ja alemmalla raakalaisasteella olevien kansojen keskuudessa; ja Bachofenin toinen suuri ansio onkin siinä, että hän havaitsi tämän ensimmäisenä. Tätä äidinpuoleisen syntyperän yksinomaista tunnustamista ja siitä ajan oloon kehittyneitä perintösuhteita hän sanoo äidinoikeudeksi. Käytän lyhyiden vuoksi tätä nimitystä. Se on kuitenkin väärä, sillä tällä yhteiskunta-asteella ei voida vielä puhua oikeudesta juridisessa mielessä.

Kun nyt otamme punaluaperheen kahdesta tyypillisestä ryhmästä toisen, nimittäin ryhmän, jonka muodostavat sisaret ja läheisemmät ja kaukaisemmat naispuoliset serkut (ts. täyssisar-ten jälkeläiset ensimmäisessä, toisessa tai etäisemmässä polvessa) lapsineen ja äidinpuoleisine veljineen sekä läheisimpine ja etäisimpine miespuolisine serkkuineen (jotka edellytyksemme mukaan *eivät* ole heidän miehiään), saamme juuri niiden henkilöiden piiriin, jotka sittemmin esiintyvät suvun jäseninä sukulaitoksen alkuasteella. Heillä on kaikilla yhteinen kantaäiti, josta polveutuneina naispuoliset jälkeläiset ovat sukupolvittain sisaria. Mutta näiden sisarten miehet eivät voi olla enää heidän veljiään, siis polveutua tästä kantaäidistä, eivätkä siis kuulu veriheimolaisryhmään, josta sittemmin tulee suku; mutta heidän lapsensa kuuluvat tähän ryhmään, sillä vain äidinpuoleinen polveutuminen on ratkaiseva, koska vain se on varma. Heti kun kaikkien sisarusten, myös etäisimpien äidinpuoleisten kollateraalisten sukulaisten välisen sukupuolilyhteyden kieltö on vakiintunut, edellä mainittu ryhmäkin on muuttunut suvuksi, ts. muodostunut äidinpuoleisten veriheimolaisten kiinteäksi piiriksi, johon kuuluvat eivät saa mennä keskenään naimisiin ja joka tästä alkaen muiden yhteiskunnallista tai uskonnollista laatua olevien yhteisten laitosten ansiosta lujittuu ja erottuu saman heimon toisista suvuista yhä enemmän ja enemmän. Siitä tarkemmin myöhemmin. Mutta mikäli katsomme, että suvun kehittyminen punaluaperheestä ei ole ainoastaan välttämätöntä, vaan jopa itsestään selvää, niin on syytä otaksua miltei varmana asiana, että tämä perhemuoto on ollut muinoin kaikilla kansoilla, joilla on todistettavasti sukulaitoksia, ts. miltei kaikilla raakalais- ja sivistyskansoilla.

Kun Morgan kirjoitti kirjansa, tietomme ryhmäavioliitosta olivat vielä perin suppeita. Tiedettiin vähän yhtä ja toista luokiksi järjestyneiden australialaisten ryhmäavioliitoista, minkä lisäksi Morgan oli jo 1871 julkaissut saamansa tiedot havaijilaisesta punaluaperheestä. Toisaalta punaluaperhe selitti täydellisesti Amerikan intiaanien keskuudessa vallitsevan sukulaisuusjärjes-

telmän, joka oli ollut Morganin kaikkien tutkimusten lähtökohdanna; toisaalta se muodosti valmiin lähtökohdan, josta voitiin johtaa äidinoikeuteen perustuva suku; se edusti vihdoin paljoa korkeampaa kehitysastetta kuin australialaiset luokat. Oli siis ymmärrettävää, että Morgan käsitti sen kehitysasteeksi, joka välttämättömästi oli edeltänyt pareittaisaviota, ja päätteli sen olleen aikaisempina aikoina yleisesti levinneenä. Olemme tulleet tuntemaan sittemmin useita muita ryhmäavioliiton muotoja ja tiedämme nyt, että Morgan meni siinä suhteessa liian pitkälle. Mutta hänellä oli kuitenkin onni kohdata punaluauperheessään ryhmäavioliiton korkein, klassillinen muoto, se muoto, josta lähtien on yksinkertaisimmin selitettävissä siirtyminen korkeampaan muotoon.

Ryhmäavioliittoa koskevien tietojemme varsinaisesta rikastuttamisesta saamme kiittää englantilaista lähetyssaarnaajaa Lorimer Fisonia, joka vuosikautia tutki tätä perhemuotoa sen klassillisessa maaperässä Australiassa. Hänen havaintojensa mukaan alimmalla kehitysasteella ovat Australian neekerit Mount Gambierissa Etelä-Australiassa. Koko heimo on jakautunut siellä kahteen suureen luokkaan: kroatit ja kumitet. Sukupuoliyhteyden harjoittaminen näiden kummankin luokan sisällä on ankarasti kielletty; sitä vastoin toisen luokan jokainen mies on syntymästään asti toisen luokan jokaisen naisen aviomies ja päinvastoin. Naimisissa toistensa kanssa ovat siis kokonaiset ryhmät, luokat eivätkä yksilöt. Ja huomattakoon, ettei sukupuoliyhteyttä ole rajoittamassa enempää ikäero kuin läheinen veriheimolaisuuskaan eikä muitakaan ehtoja paitsi jakautuminen kahteen eksogaamiseen luokkaan. Krokin laillisena puolisona on jokainen kumitenainen; mutta koska hänen oma tyttärensä on kumitevaimon tyttärenä äidinoikeuden mukaan niin ikään kumite, niin tämä on siten jokaisen krokin, siis myös isänsä synnyntäinen aviovaimo. Ainakaan luokkalaitos, sellaisena kuin sen tunnettiin, ei aseta siinä suhteessa mitään esteitä. Siis joko tämä laitos on syntynyt aikana, jolloin vanhempien ja lasten välisessä sukupuoliyhteydessä ei nähty vielä mitään erikoisen kauheata, vaikka hämärästi pyrittiinkin rajoittamaan sisäsiitosta — ja luokkalaitos lienee syntynyt tällöin välittömästi säännöstelemättömästä sukupuoliyhteydestä edellyttävästä tilasta — tai vanhempien ja lasten välinen yhteys oli kiellettyä jo tavan ansiosta, kun avio- luokat syntyivät, ja silloin nykyinen tila viittaa aikaisempaan veriheimolaisperheeseen ja on ensimmäinen askel pois siitä. Jälkimmäinen on todennäköisintä. Mikäli tiedän, Australiasta ei kerrota esimerkkejä vanhempien ja lasten välisestä avioyhteydestä, ja myöhempien eksogamian muoto, äidinoikeuteen perustuva suku, edellyttää tavallisesti ilman muuta tämän yhteyden kielletyksi jo suvun syntyessä.

Tämä *kahden* luokan järjestelmä on olemassa paitsi Mount Gambierissa Etelä-Australiassa, myös kauempana idässä Darlingjoen varrella ja koillisosassa Queenslandissa, ja se on siis laajalle levinnyt. Se kieltää vain sisarusten välisen, veljesten lasten välisen ja äidinpuoleisten sisarten lasten välisen avioliiton, koska nämä kuuluvat samaan luokkaan; sisaren ja veljen lapset voivat sen sijaan mennä keskenään naimisiin. Vielä pitemmällä sisäsiitoksen estämisessä ollaan kamilaroiheimon keskuudessa Darlingjoen varrella Uudessa Etelä-Walesissa, missä molemmat alkuperäiset luokat ovat jakautuneet neljäksi luokaksi, joista kukin kokonaisuudessaan on niin ikään naimisissa jonkin tietyn toisen luokan kanssa. Kaksi ensimmäistä luokkaa ovat syntymästään asti toistensa aviopuolisoja; aina sen mukaan, kuuluuko äiti ensimmäiseen tai toiseen luokkaan, lapset joutuvat kolmanteen tai neljänteen luokkaan; näiden molempien, niin ikään keskenään naimisissa olevien luokkien lapset kuuluvat taas ensimmäiseen ja toiseen luokkaan. Siis yksi sukupolvi kuuluu aina ensimmäiseen ja toiseen, seuraava kolmanteen ja neljänteen, sitä seuraava taas ensimmäiseen ja toiseen luokkaan. Tämän mukaan sisarusten (äidinpuoleisten sisarusten) lapset eivät voi, mutta sisarusten lastenlapset kyllä voivat olla mies ja vaimo. Tämä omituisen monimutkainen järjestys käy vielä sotkuisemmaksi — ainakin myöhemmin — äidinoikeuteen perustuvien sukujen porrastumisen vuoksi. Sitä emme voi nyt kuitenkaan ryhtyä tarkastelemaan. Huomaamme siis, että pyrkimys sisäsiitoksen estämiseksi työntyy yhä uudestaan esiin, mutta täysin vaistomaisesti, luonnonvoimaisesti, ilman selvää tietoisuutta päämäärästä.

Ryhmäavioliitto, joka Australiassa on lisäksi luokkien avioliitto, usein yli koko mantereen hajaantuneen miesluokan joukkoavioliitto yhtä laajalle levinneen naisluokan kanssa, ei lähemmin tarkasteltuna näytä suinkaan niin hirvittävältä kuin mitä porttolajärjestelmään tottuneet poroporvarit mielessään kuvittelevat. Päinvastoin sen olemassaolosta ei ollut edes aavistusta ennen kuin vasta useiden vuosien kuluttua, ja se on aivan hiljattain tullut jälleen kiistanalaiseksi. Pintapuolisesta tarkastelijasta se näyttää löysältä yksiavioisuudelta ja eräissä tapauksissa monivaimoisuudelta, ja sen ohella tilapäiseltä uskottomuudelta. On kulutettava vuosia, kuten Fison ja Howitt, jotta voisi löytää säännöstelevän lain näistä avioliittosuhteista, jotka käytännössä tuntuvat tavallisesta eurooppalaisesta pikemminkin kotoisilta, lain, jonka mukaan vieras australialaisneekeri tapaa kuitenkin usein jokaisessa leirissä, jokaisessa heimossa, tuhansien kilometrien päässä kotiseudultaan, henkilöiden keskuudessa, joiden kieltä hän ei ymmärrä, naisia, jotka antautuvat hänelle vastustelematta ja mielipahatta, ja jonka mukaan se, jolla on useampia vaimoja, luovuttaa vieraalle yhden heistä yöksi. Siinä, missä eurooppalainen

näkee siveettömyyttä ja laittomuutta, vallitsee itse asiassa ankara laki. Naiset kuuluvat vieraan avioluokkaan ja ovat sen tähden hänen synnynnäisiä aviovaimojaan; sama siveyslaki, joka määrää molemmat toisilleen, kieltää pannarangaistuksen uhalla kaiken yhteyden toisilleen kuuluvien avioluokkien ulkopuolella. Avioluokkalakia noudatetaan tiukasti vieläpä naisia ryöstettäessäkin, mikä on monin paikoin yleisenä sääntönä.

Naisenryöstössä näkyy jo muuten merkkejä yksiavioisuuteen siirtymisestä, ainakin pareittaisavion muodossa: kun nuori mies on ryöstänyt tai vienyt tytön ystäviensä auttamana, niin nämä kaikki ovat vuoron perään sukupuoliyhteydessä tytön kanssa, mutta sen jälkeen tämä on ryöstön toimeenpanneen nuoren miehen vaimo. Jos taas ryöstetty nainen karkaa miehensä luota ja joku toinen mies hänet valtaa, niin naisesta tulee viimeksi mainitun vaimo ja ensimmäinen mies on menettänyt etuoikeutensa. Vaikka ryhmäavioliitto on edelleen yleisesti olemassa, sen rinnalla ja sisällä muodostuu siis poikkeuksellisia suhteita, pitempi- tai lyhempiaikaisia pariskuntia, minkä lisäksi on myös monivaimoisuutta, joten ryhmäavioliitto on jo täälläkin häviämässä ja kysymys on vain siitä, kumpi katoaa ensin näyttämöltä eurooppalaisten vaikutuksesta: ryhmäavioliitto vaiko siinä oleva australialaisneekeri.

Kokonaisia luokkia käsittävä avioliitto on kuitenkin sellaisena kuin se on olemassa Australiassa hyvin alkeellinen ja alkukantainen ryhmäavioliiton muoto, kun taas punaluaperhe, sikäli kuin tiedämme, on ryhmäavioliiton korkein kehitysaste. Edellinen näyttää olevan kuljeskelevien villi-ihmisten yhteiskunnallista kehitystasoa vastaava muoto, jälkimmäinen edellyttää jo kommunististen yhteisöjen verraten kiinteää asutusta ja johtaa välittömästi lähinnä korkeammalle kehitysasteelle. Kummankin välillä on varmasti vielä useita väliasteita; tässä suhteessa edessämme on miltei koskematon tutkimusala, joka on vasta avattu.

3. *Pareittaisperhe.* Tietyntausta lyhyemmän tai pitemmän ajan kestävää pareittaisuutta oli jo ryhmäavioliitossa tai vieläkin aikaisemmin. Miehellä oli useista vaimoistaan yksi päävaimo (lempivaimoksi tätä tuskin voitaneen vielä sanoa), jolle hän oli muihin aviomiehiin nähden pääasiallinen aviomies. Tämä seikka on paljonkin sekaannuttanut lähetysaarnaajia, jotka pitävät ryhmäavioliittoa milloin säännöstelemättömänä vaimojen yhteisyytenä, milloin mielivaltaisena avioliittorikoksena. Mutta tämän tavanmukaisen pareittaisuuden täytyi lujittua yhä enemmän ja enemmän, mitä enemmän kehittyi suku ja mitä enemmän muodostui sellaisia „veljien” ja „sisarien” luokkia, joiden kesken avioliitto oli nyt mahdollon. Sysäys, minkä suku antoi veriheimolaisten välisen avioliiton estämiseksi, johti vieläkin pitemmälle. Niinpä huomaamme, että irokeesien ja useiden muiden raakalaisuuden

aliasteella olevien intiaanien keskuudessa avioliitto on kielletty *kaikkien* niiden sukulaisten kesken, jotka heidän järjestelmänsä käsittää, ja niitä on useita satoja lajeja. Avioliittokieltojen monimutkaistuksessa siten jatkuvasti ryhmäavioliitot kävivät yhä mahdottomammiksi; ne syrjäytti *pareittaisperhe*. Tällä asteella mies elää yhden vaimon kanssa, kuitenkin niin, että monivaimoisuus ja tilapäinen uskottomuus pysyy miesten oikeutena, vaikkakin ensin mainittua ilmenee taloudellisista syistä vain harvoin; vaimoilta sitä vastoin vaaditaan useimmiten mitä ankarinta uskollisuutta yhteiselämän aikana ja heitä rangaistaan julmasti aviirikoksesta. Mutta kumpikin puoli voi purkaa helposti avioliiton, ja lapset kuuluvat kuten ennenkin yksinomaan äidille.

Myös tässä yhä pitemmälle menevässä veriheimolaisten loitontamisessa keskinäisestä avioliitosta vaikuttaa jatkuvasti luonnollinen valinta. Morgan sanoo: „Ei-veriheimolaissukuihin kuuluvien avioliitoista sai alkunsa uusi, niin fyysisesti kuin henkisestikin voimakkaampi rotu; kaksi edistyvää heimoa sekoittui toisiinsa, ja kallo ja aivosto kehittyivät jälkipolvilla luonnonmukaisesti, kunnes niissä yhdistyivät kummankin heimon kyvyt.” Sukujärjestelmään siirtyneiden heimojen täytyi siis päästä voitolle jälkeenjääneistä tai saada ne esimerkin voimalla tekemään samoin.

Perheen kehitys esihistoriallisella kaudella on näin ollen alkuaikaisen, koko heimon käsittävän piirin alituista supistumista, piirin, jossa vallitsevana on molempien sukupuolien välinen yhteisavio. Aviokiellon ulottaminen ensin läheisimpiä, sitten yhä etäisimpiä sukulaisia ja vihdoin jopa pelkästään lankoutuneitakin koskevaksi tekee lopulta jokaisen ryhmäavioliittomuodon käytännöllisesti mahdottomaksi, ja viimein jää jäljelle vain yksi, toistaiseksi vielä löysästi yhteenliittynyt pari, molekyyli, jonka hajaantuessa avioliitto yleensä lakkaa. Jo tästä näkyy, kuinka vähän yksilöllisellä sukupuolirakkaudella tämän sanan nykyisessä mielessä on ollut yhteyttä yksiavioisuuden syntymiseen. Vielä selvemmin sen osoittaa kaikkien tällä asteella olevien kansojen käytäntö. Jos kohta aikaisemmissa perhemuodoissa miesten ei tarvinnut koskaan olla naisia vailla, sillä heitä oli päinvastoin pikemminkin enemmän kuin tarpeeksi, niin nyt naiset kävivät harvinaisiksi ja tavoitelluiksi. Sen tähden pareittaisavioisuudesta alkaa naisten ryöstäminen ja ostaminen, jotka ovat laajalti ilmeneviä *oireita* paljon syvemmällä alkaneesta muutoksesta, mutteivät sen enempää kuin oireita, jotka, siis pelkät naisen-hankkimistavat, pedanttinen skotti MacLennan on keksinyt vääntää „ryöstöavioliiton” ja „kauppa-avioliiton” nimisinä erikoisiksi perhekategorioksi. Muuten Amerikan intiaaneilla samoin kuin muuallakaan (missä ollaan samalla asteella) avioliitosta eivät päätä asianomaiset, joiden mieltä ei usein edes kysytä, vaan

heidän äitinsä. Usein kihlataan näin kaksi henkilöä, jotka eivät tunne lainkaan toisiaan, ja heille ilmoitetaan päätetystä kaupasta vasta naimisiinmenoajan tultua. Häiden edellä sulhanen antaa morsiamen sukulaisille (siis äidinpuoleisille, ei isälle eikä tämän sukulaisille) lahjoja, jotka katsotaan lunnaiksi tytön luovuttamisesta. Avioliitto on purettavissa, mikäli sitä tahtoo jompikumpi aviopuoliso, mutta useiden heimojen, esim. irokeesien keskuudessa on muodostunut vähitellen sellaisia eroja vastustava yleinen mielipide; mikäli syntyy riitaisuutta, molempien aviopuolisoiden sukulaiset ryhtyvät hieromaan sovintoa ja vasta sitten, jos siinä ei onnistuta, tapahtuu eroaminen, jolloin lapset jäävät vaimolle ja kumpikin puoli on vapaa menemään uusiin naimisiin.

Pareittaisperhe, joka sinänsä on liian heikko ja epävakainen tehdäkseen oman talouden tarpeelliseksi tai edes toivottavaksi, ei suinkaan hajota aikaisemmalta ajalta periytynyttä kommunistista taloutta. Mutta kommunistinen talous merkitsee naisten valtiutta kodin piirissä, samoin kuin se, että tunnustetaan yksinomaan äiti, koska isää on mahdotonta todeta varmasti, merkitsee naisten, ts. äitien, korkeata kunnioittamista. Järjettöimpiä 18. vuosisadan valistusajalta periytyneitä käsityksiä on, että nainen olisi ollut yhteiskunnan alkuaikoina miehen orjatar. Kaikkien villi-ihmisten sekä raakalaisuuden ali- ja keskiasteella, osittain vielä yliasteellakin olevien heimojen keskuudessa nainen ei ole ainoastaan vapaa, vaan myös varsin kunnioitetussa asemassa. Mikä asema hänellä on yhä pareittaisvirossakin, sen voinee todistaa Arthur Wright, joka oli monta vuotta lähetyssaarnaajana seneca-irokeesien keskuudessa: „Mitä tulee heidän perheisiinsä, niin siihen aikaan, kun he asuivat vielä vanhoissa pitkissä taloissa (useiden perheiden kommunistiset taloudet) ...siellä hallitsi aina jokin yksi klaani (suku), vaimot ottivat miehensä toisista klaaneista (suvuista)... Naispuoli oli tavallisesti hallitsevana talossa; varastot olivat yhteisiä; mutta voi sitä onnetonta aviomiestä tai rakastajaa, joka oli liian laiska tai taitamaton auttamaan omalta osaltaan yhteisen varaston lisäämistä. Vaikka hänellä olisi ollut kuinka paljon tahansa lapsia ja yksityistä omaisuutta talossa, hän sai joka hetki odottaa sitä, että hänet käsketään sitomaan mytensä ja painumaan tiehensä. Ja hänen oli turhaa yrittää sitä vastustaa; talossa tuli hänelle kuumat oltavat, ja hänen ei auttanut muu kuin palata oman klaaninsa (sukunsa) keskuuteen tai, kuten useimmiten tapahtui, pyrkiä naimisiin toisessa klaanissa. Naiset muodostivat mahtavan voiman klaaneissa (suvuissa), samoin kuin kaikkialla muuallakin. Kun sattui niikseen käymään, he erottivat päällikön ja alisivat hänet tavalliseksi sotilaaksi.” — Kommunistinen talous, jossa useimmat tai kaikki naiset kuuluvat samaan sukuun, mutta miehet eri sukuihin, muodostaa reaalisen perustan sille alkuaikojen

yleiselle naisten yliherruudelle, jonka keksiminen on Bachofenin kolmas ansio.— Huomautan lisäksi, että matkailijoiden tai läheytysaarnajien kertomukset villi- ja raakalaiskansojen naisten rasittamisesta ylettömällä työllä eivät suinkaan ole ristiriidassa edellä sanotun kanssa. Kummankin sukupuolen välinen työnjako riippuu kokonaan muista syistä kuin naisen asemasta yhteiskunnassa. Kansat, joiden naisten täytyy tehdä työtä paljon enemmän kuin mitä heille meidän käsityksemme mukaan kuuluisi, tuntevat naisia kohtaan todellista kunnioitusta usein paljon enemmän kuin eurooppalaisemme. Sivistyskauden näennäisesti kunnioitettu ja kaikesta todellisesta työstä vieraantunut nainen on yhteiskunnalliselta asemaltaan äärettömän paljon alempana kuin raskasta työtä tekevä raakalaisajan nainen, jota kansansa keskuudessa pidettiin todellisena herrasnaishena (lady, frowa, Frau = herratar) ja joka olikin sellainen myös arvoasemansa puolesta.

Onko pareittaisavio syrjäyttänyt Amerikassa jo kokonaan ryhmäavioliiton, se on ratkaistava suorittamalla lähempiä tutkimuksia vielä villiyyden yliasteella olevien Luoteis- ja varsinkin Etelä-Amerikan kansojen keskuudessa. Näistä viimeksi mainituista kerrotaan niin monia esimerkkejä sukupuolisesta vapaudesta, että tuskinpa voitaneen olettaa vanhan ryhmäavioisuuden tulleen täydellisesti voitetuksi. Missään tapauksessa se ei ole kadonnut vielä kokonaan jäljettämiin. Vähintään neljänkymmenen pohjois-amerikkalaisen heimon keskuudessa miehellä, joka nai vanhimman sisaren, on oikeus ottaa vaimoikseen myös kaikki tämän sisaret heti, kun he saavuttavat vaaditun iän: jäännös ajalta, jolloin koko sisarsarjalla oli yhteiset miehet. Ja Bancroft kertoo Kalifornian niemimaan asukkaista (villiyyden yliaste), että näillä on tiettyjä juhlia, joihin kokoontuu useita „heimoja” harjoittamaan rajoittamatonta sukupuoliyhteyttä. Nämä ovat ilmeisesti sukuja, joilla näiden juhlien muodossa on säilynyt hämärä muisto ajasta, jolloin yhden suvun naisilla oli kaikki toisen suvun miehet yhteisinä aviomiehinään ja päinvastoin. Sama tapa on yhä vallalla Australiassa. Muutamien kansojen keskuudessa vanhemmat miehet, päälliköt ja noitapapit etuilevat naisten yhteisyydellä ja monopolisoivat useimmat naisista itselleen; mutta siitä hyvästä heidän täytyy määrättyinä juhlina ja suurten kansankokousten aikana palauttaa voimaan entinen yhteisyys ja antaa vaimojensa huvitella nuorten miesten kanssa. Westermarck esittää ss. 28—29 kokonaisen sarjan esimerkkejä sellaisista kausittaisista saturnaliaoista¹, joissa entinen vapaa sukupuoliyhteys astuu jälleen lyhyeksi ajaksi voimaan: hot, santalit, pandzat ja

¹ *Saturnalia* (nimitys juontuu roomalaisten kylvönjumalasta Saturnuksesta) — muinaisessa Roomassa kylvötöiden päättymisen kunniaksi vietetty yleinen juhla. *Toim.*

kotarit Intiassa, eräät afrikkalaiset kansat jne. Westermarch tekee tästä varsin merkillisellä tavalla johtopäätöksen, että tämä on jäännös alkuihmisille ja muille eläimille yhteisestä kiimaajasta eikä hänen kiistämästään ryhmäavioliitosta.

Siirrymme nyt tarkastelemaan Bachofenin neljättä suurta löytöä, jona on laajalle levinnyt ryhmäavioliitosta pareittaisavioliittoon johtava siirtymämuoto. Se, minkä Bachofen esittää vanhojen jumalallisten käskyjen rikkomisen sovitukseksi — sovitukseksi, jolla vaimo ostaa oikeuden olla siveä, — on itse asiassa vain mystillinen ilmaus siitä hyvityksestä, jolla vaimo lunastaa itsensä vapaaksi entisestä miesten yhteisyydestä ja saa oikeuden antautua vain *yhdelle* miehelle. Tänä hyvityksenä on rajoitettu antautuminen: Babylonian naisten täytyi antautua kerran vuodessa Mylittan temppeleissä; toiset etuaasialaiset kansat lähettivät tyttärensä vuosikausiksi Anaitiksen temppeleihin, jossa heidän oli harjoitettava valitsemiensa suosikkien kanssa vapaata rakkautta, ennen kuin saivat mennä naimisiin; miltei kaikilla Välimeren ja Gangesin välillä asuvilla aasialaisilla kansoilla on samanlaisia uskonnollisen värityksen saaneita tapoja. Vapaudesta maksettava sovitusuhrin tulee ajan oloon yhä helpommaksi, kuten jo Bachofen huomauttaa: „Joka vuosi toistuva uhrautuminen vaihtuu kertasuorituksiksi, vaimojen hetairismia seuraa tyttöjen hetairismi, avioliiton aikaista hetairismia avioliittoa edeltävä hetairismi, valinnaton kaikille antautumista määrättyille henkilöille antautuminen.” (Mutterrecht¹ s. XIX). Toisilta kansoilta uskonnollinen väritys puuttuu; eräillä — muinaisaikoina traakialaisilla, kelteillä ym., ja vielä nykyäänkin Intian monilla alkuasukkailla, malaijalaiskansoilla, Etelämeren saarten kansoilla ja useilla Amerikan intiaaneilla — tytöt nauttivat naimisiin menoonsa saakka mitä suurinta sukupuoli vapautta. Näin on laita varsinkin miltei kaikkialla Etelä-Amerikassa, minkä voi todistaa jokainen, joka on käynyt siellä hiukan syvemmillä sisämaassa. Niinpä Agassiz kertoo („A Journey in Brazil”², Boston and New York 1886, s. 266) erästä rikkaasta intiaani-alkuperää olevasta perheestä; kun hänet tutustutettiin tyttäreen, Agassiz kysyi tämän isää otaksuen sellaiseksi äidin puolisoa, joka oli upseerina sotimassa Paraguayta vastaan; mutta äiti vastasi hymyillen: *naõ tem pai, he filha da fortuna*, hänellä ei ole isää, hän on sattuman lapsi. „Tähän tapaan puhuvat aina intiaani- tai mestitsinaiset aviottomista lapsistaan pitämättä sitä häpeällisenä tai moitittavana; eikä tämä ole suinkaan mitään tavatonta, kun taas päinvastainen näyttää pikemminkin olevan poikkeuksellista. Lapset... tuntevat

¹ J. J. Bachofen, „Das Mutterrecht” (Äidinoikeus), Stuttgart 1861. Toim.

² L. Agassiz, „A Journey in Brazil” (Eräs matka Brasiliaan), Boston 1886. Toim.

useinkin vain äitinsä, sillä koko huolenpito ja vastuunalaisuus lankeaa hänelle; isästään he eivät tiedä mitään, eikä vaimonkaan mieleen näytä milloinkaan juolahtavan, että hänellä tai hänen lapsillaan olisi jonkinlaisia vaatimuksia isään nähden." Se, mikä tässä tuntuu sivistyneestä henkilöstä oudolta, onkin yksinkertaisesti äidinoikeuden ja ryhmäavioliiton mukainen sääntö.

Eräiden kansojen keskuudessa sulhasen ystävät ja sukulaiset tai häävieraat käyttävät häissä muinaisajoilta peräisin olevaa oikeutta sekaantua morsiameen, ja sulhanen on vasta viimeisenä vuorossa; näin oli muinaisaikoina Baleaareilla ja Afrikan augeleilla ja vielä nykyäänkin Abessinian varelalaisilla. Toisilla kansoilla taas joku virkahenkilö, heimon tai suvun päämies, katsike, šamaani, pappi, ruhtinas tai olkoon hän nimeltään mikä tahansa, edustaa yhteisöä ja nauttii ensimmäisen yön oikeutta. Kaikista uusromanttisista kaunisteluista huolimatta tämä jus *primae noctis*¹ on ryhmäavioliiton jäännöksenä vielä tänään voimassa useimpien Alaskan asukkaiden keskuudessa (Bancroft, *Native Races*, I, 81), Pohjois-Meksikon tahujen (sama s. 584) ja muiden kansojen keskuudessa; ja se on vallinnut koko keskiajan ainakin alkuaan kelttiläisissä maissa, joissa se on jäänyt perinnöksi välittömästi ryhmäaviosta, esim. Aragoniassa. Jos kohta Kastilian talonpoika ei ole ollut koskaan maaorjana, Aragoniassa vallitsi mitä häpeällisin maaorjuus aina Ferdinand Katolilaisen vuoden 1486 välitystuomioon saakka. Tässä asiakirjassa sanotaan: „Me päätämme ja julistamme, etteivät edellä mainitut herrat (*senyors, paronit*)... myöskään saa, kun talonpoika ottaa itselleen vaimon, maata ensimmäistä yötä tämän kanssa eivätkä astua herruutensa merkiksi häyöyönä, kun vaimo on mennyt levolle, vuoteen ja mainitun vaimon yli; edellä mainitut herrat eivät myöskään saa käyttää talonpojan poikaa tai tytärtä vastoin heidän tahtoaan, maksusta tai maksutta” (Katalonialaisesta alkutekstistä lainannut Sugenheim, „*Leibeigenschaft*”, Pietari 1861², s. 35).

Bachofen on edelleen ehdottomasti oikeassa väittäessään yhtenänsä, että siirtyminen siitä, mitä hän sanoo „hetairismiksi” tai „*Sumpfzeugung*’iksi”, yksiavioisuuteen on tapahtunut pääasiallisesti naisten ansiosta. Mitä enemmän muinaisperinnäiset sukupuolisuhteet menettivät taloudellisten elinehtojen kehittyessä, siis alkukantaisen kommunismin lahotessa ja väestön asutustiheyden lisääntyessä, alkuperäisen naiivin luonteensa, sitä alentavammilta ja raskaammilta täytyi niiden tuntua naisista, sitä

¹ *jus primae noctis* — ensimmäisen yön oikeus. *Toim.*

² *S. Sugenheim*, „*Geschichte der Aufhebung der Leibeigenschaft und Hörigkeit in Europa bis an die Mitte des neunzehnten Jahrhunderts*” (Maaorjuuden ja alustalaisuuden lakkauttamisen historia Euroopassa noin 19. vuosisadan puoliväliin), St. Petersburg 1861. *Toim.*

kiihkeämmin täytyi heidän pelastuaksensa toivoa oikeutta olla siveitä, oikeutta olla vain yhden miehen kanssa lyhyempi- tai pitempiaikaisessa avioliitossa. Miehet eivät voineet olla tämän edistuksen alullepanijoita senkään takia, koskei heidän päähänsä ole päikähäntynyt yleensä eikä vielä nykyäänkään luopua tosiasiallisen ryhmäavioliiton suloisuuksista. Vasta sen jälkeen, kun naiset olivat siirtyneet pareittaisavioon, miehet saattoivat säätää ankaran yksiavioisuuden — tosin vain naisia varten.

Pareittaisperhe syntyi villiyyden ja raakalaisuuden rajalla, enimmälti jo villiyyden yliasteella, muutamien paikoin vasta raakalaisuuden aliasteella. Tämä perhemuoto on luonteenomaista raakalaisajalle, niin kuin ryhmäavioliitto on luonteenomaista villiyyden ja yksiavioisuus sivistyksen ajalle. Sen kehittyminen lujaksi yksiavioisuudeksi edellytti muita kuin siihen asti vaikuttaneita syitä. Ryhmä oli jo pienennyt pareittaisavioion muodossa viimeiseen asteeseensa, kaksiatomiseksi molekyyliksi: yhdeksi mieheksi ja yhdeksi naiseksi. Luonnollinen valinta oli tehnyt tehtävänsä yhä pitemmälle menevässä avioyhteyden rajoittamisessa; tässä suhteessa sille ei jäänyt enää mitään tehtävää. Elleivät siis olisi alkaneet vaikuttaa uudet, *yhteiskunnalliset* voimat, niin uuden perhemuodon syntymiseen pareittaisaviosta ei olisi ollut mitään syytä. Mutta nämä voimat alkoivat vaikuttaa.

Jätämme nyt Amerikan, pareittaisperheen klassillisen maaperän. Ei ole olemassa mitään merkkejä, jotka oikeuttaisivat tekemään sellaisen johtopäätöksen, että siellä olisi kehittynyt korkeampi perhemuoto, että siellä olisi ennen Amerikan löytöä ja valloitusta vallinnut jolloinkin ja jossakin luja yksiavioisuus. Toisin on laita vanhassa maailmassa.

Kotieläinten kesyttäminen ja karjalaumojen kasvattaminen oli kehittynyt täällä ennennäkemättömäksi rikkauden lähteeksi ja luonut aivan uudet yhteiskunnalliset suhteet. Pysyväistä rikkautta oli ollut aina raakalaisuuden aliasteelle saakka milteipä vain asumus, vaatteet, karkeatekoiset koristeet ja ravinnon hankkimiseen ja valmistamiseen tarvittavat työkalut: vene, aseet, mitä yksinkertaisimmat talouskalut. Ravintoa oli pitänyt hankkia ehtimiseen päivästä päivään. Nyt sitä vastoin eteenpäin tunkeutuvat paimentolaiskansat — arjalaiset Intian Pandžabissa ja Gangesin alueella samoin kuin silloin vielä paljon vesirikkaammilla Amudarjan ja Syr-darjan tasangoilla, seemiläiset Eufraatin ja Tigrisin varsilla — olivat saaneet hevos-, kameli-, aasi-, nauta-, lammas-, vuohi- ja sikalaumoistaan omaisuuden, joka tarvitsi vain kaitsemista ja mitä yksinkertaisinta hoitoa lisääntyäkseen alati kasvavassa määrässä ja antaakseen mitä rikkainta maito- ja liharavintoa. Kaikki aikaisemmat ravinnonhankkimiskeinot joutuivat nyt taka-alalle; metsästys, joka aikaisemmin oli ollut välttämättömyys, muuttui nyt ylellisyydeksi.

Mutta kenelle tämä uusi rikkaus kuului? Alkujaan epäilemättä suvulle. Mutta karjalaumojen yksityisomistuksen on täytynyt kehittyä jo aikaisin. On vaikea sanoa, oliko isä Abraham ns. ensimmäisen Mooseksen kirjan kirjoittajasta karjalaumojensa omistaja perheyhteisön päämiehelle kuuluvan oikeuden perusteella vaiko suvun tosiasiallisena perinnöllisenä päämiehenä. Varmaa on vain, ettemme saa pitää häntä omistajana tämän sanan nykyisessä mielessä. Ja varmaa on edelleen, että jo varsinaisen historian kynnyksellä havaitsimme kaikkialla perheiden päämiesten erikoisomaisuudeksi karjalaumat, samoin myös raakalaisajan taidetuotteet, metallikalut, ylellisyyksesineet ja vihdoin ihmiskarjan — orjat.

Sillä nyt keksittiin myös orjuus. Alimmalla asteella olevalle raakalaiselle orja oli arvoton. Sen tähden Amerikan intiaanit kohtelivat voittamiensa vihollisia aivan toisin kuin mitä heitä kohdeltiin korkeammalla kehitysasteella. Miehet joko surmattiin tai otettiin voittajan heimoon veljinä. Vaimot naittiin tai otettiin eloonjääneiden lastensa kanssa jollakin muulla tavalla heimon jäseniksi. Tällä asteella ihmistyövoima ei tuota vielä huomattavammin enemmän kuin mitä vaaditaan sen ylläpitoon. Mutta karjanhoidon, metallinmuokkauksen, kutomisen ja vihdoin peltoviljelyksen tultua käytäntöön asianlaita muuttui. Varsinkin sen jälkeen kun karjalaumat olivat lopullisesti siirtyneet perheiden omistukseen, työvoimalle, samoin kuin vaimoillekin, joita aikaisemmin oli ollut niin helppo hankkia, kävi siten, että niillä oli nyt vaihtoarvoa ja niitä ostettiin. Perhe ei lisääntynyt yhtä nopeasti kuin karja. Karjaa kaitsemaan tarvittiin enemmän väkeä; siihen saatettiin käyttää sotavangeiksi otettuja vihollisia, jotka lisäksi saattoivat lisääntyä yhtä hyvin kuin karjakin.

Nämä rikkauudet, heti kun ne joutuivat perheiden yksityisomistukseen karttuen nopeasti niiden hoivissa, antoivat pareittaisavioon ja äidinoikeudelliseen sukuun perustuneelle yhteiskunnalle voimakkaan sysäyksen. Pareittaisavio oli tuonut perheeseen uuden aineksen. Se oli asettanut äidin rinnalle varman isän, jonka isyys lienee ollut sitä paitsi paremmin todistettavissa kuin monien nykyisten „isien”. Silloisen perheessä vallinneen työnjaon mukaan miehen tehtävänä oli hankkia ravinto ja siinä tarvittavat työvälineet, joten miehellä oli siis myös omistusoikeus viimeksi mainittuihin; eron sattuessa hän otti nämä mukaansa, niin kuin vaimokin piti talouskalunsa. Silloisessa yhteiskunnassa vallinneen tavan mukaan mies oli siis myös uuden ravintolähteen, nimittäin karjan, ja myöhemmin uuden työvälineen, nimittäin orjien, omistaja. Mutta samassa yhteiskunnassa vallinneen tavan mukaan hänen lapsensa eivät voineet periä häntä, sillä sen laita oli seuraavasti.

Aidinoikeuden mukaan, siis niin kauan kuin syntyperä laskettiin vain naispuolista linjaa, ja suvun alkuaikaisen perimistavan mukaan olivat kuolleen perillisiä suvun jäsenet. Omaisuuden täytyi jäädä suvulle. Koska esineet olivat vähäpätöisiä, ne lienevät käytännössä siirtyneet alusta pitäen lähimmille sukulaisille, siis äidinpuoleisille veriheimolaisille. Mutta kuolleen miehen lapset eivät kuuluneet hänen, vaan äitinsä sukuun; he perivät äitinsä, aluksi äidin muiden veriheimolaisten kanssa, myöhemmin ehkä ensi kädessä; isäänsä he eivät voineet kuitenkaan periä, koska eivät kuuluneet tämän sukuun, vaan isän omaisuuden täytyi jäädä hänen suvulleen. Karjalaumojen omistajan kuoltua hänen karjalaumansa siirtyivät siis lähinnä hänen veljilleen ja sisarilleen ja sisarten lapsille tai hänen äitinsä sisarten jälkeläisille. Mutta hänen omat lapsensa jäivät perinnöttömiksi.

Siis sitä mukaa kuin rikkaudet lisääntyivät, ne asettivat toisaalta miehen tärkeämpään asemaan perheessä kuin vaimon, ja herättivät toisaalta pyrkimystä muuttaa tavanomaista perintöjärjestystä lasten eduksi käyttämällä hyväksi tätä lujittunutta asemaa. Mutta tämä ei käynyt päinsä niin kauan, kuin syntyperä määriteltiin äidinoikeuden mukaan. Aidinoikeus oli siis kumottava ja se kumottiin. Tämä ei ollut lainkaan niin vaikeaa kuin miltä se meistä nyt näyttää. Sillä tämä mullistus — joka on ihmisten kokemista mullistuksista perinpohjaisimpia — ei koskenut ketään suvun elossaolevaa jäsentä. Kaikki sen jäsenet saivat jäädä siksi, minä ennen olivat olleet. Riitti yksinkertainen päätös, että vastaisuudessa suvun miehistön jäsenien jälkeläiset pysyvät suvussa, kun taas suvun naispuolisten jäsenten jälkeläiset erotetaan siitä siirtämällä heidät isänsä sukuun. Siten tehtiin loppu naispuolista linjaa noudattavasta syntyperän laskemisesta ja äidinoikeuden mukaisesta perintöoikeudesta ja alettiin laskea syntyperä miespuolista linjaa ja noudattaa isänpuolista perintöoikeutta. Kuinka ja milloin tämä mullistus on tapahtunut sivistyskansojen keskuudessa, siitä emme tiedä mitään. Se kuuluu kokonaan esihistorialliseen aikaan. Mutta siitä, että se *on tapahtunut*, ovat enemmän kuin riittävänä todistuksena varsinkin Bachofenin kokoamat runsaat tiedot äidinoikeuden jäännöksistä; kuinka helposti tuo mullistus tapahtuu, näkyy useista intiaaniheimoista, joiden keskuudessa se on tapahtunut vasta hiljattain tai on vasta tapahtumassa osaksi lisääntyvän rikkauden ja muuttuneiden elintapojen vaikutuksesta (siirtyminen metsistä preerioille), osaksi sivistyksen ja lähetyssaarnaajien moraalisesta vaikutuksesta. Missourin kahdeksasta heimosta kuudella on miespuolista, mutta kahdella vielä naispuolista linjaa noudattava syntyperä- ja perintöjärjestys. Shawnien, miamien ja delawarien keskuuteen on juurtunut tapa siirtää lapset isän sukuun antamalla heille joku isän suvun nimestä, jotta he voisivat periä isän. „Ihmisen synnyn-

näistä kasuistiikkaa on muuttaa asioita muuttamalla niiden nimiä ja löytää takaportti tradition murtamiseksi tradition puitteissa, mikäli suoranainen etu on siihen riittävänä syynä!” (Marx). Siten syntyi auttamaton sekaannusta, joka saatettiin poistaa ja osittain poistettiinkin vain siirtymällä isänoikeuteen. „Tämä siirtyminen näyttää yleensä mitä luonnollisimmalta” (Marx).— Sitä, mitä vertailevan oikeustieteen miehet tietävät kertoa meille — tosin miltei vain olettamuksina — tavasta, jolla tämä siirtyminen tapahtui vanhan maailman sivistyskansojen keskuudessa, ks. M. Kovalevski, „Tableau des origines et de l'évolution de la famille et de la propriété”, Tukholma 1890.¹

Äidinoikeuden kumoaminen oli *naissukupuolen maailmanhistoriallinen tappio*. Mies tarttui ohjaksiin myös kotona, ja nainen menetti arvoasemansa, hänet tehtiin palvelijaksi, miehen halujen orjattareksi ja pelkäksi lastensiirtämisvälineeksi. Tätä naisen alennustilaa, joka tuli julkisesti ilmi varsinkin sankari-ajan ja sitäkin enemmän klassillisen ajan kreikkalaisilla, on vähitellen kaunisteltu ja peitelty sekä paikoittain muodollisesti lievennetty; mutta siitä ei ole suinkaan tehty loppua.

Näin perustetun miesten yksinvallan ensimmäisenä aikaansaannoksena ilmestyi nyt eräänlainen välimuoto: patriarkaalinen perhe. Tunnusomaisinta sille ei ole monivaimoisuus, josta alempana, vaan se, että „joku määrä vapaita ja epävapaita henkilöitä järjestyy yhdeksi perheenpään isävallan alaiseksi perheeksi. Seemiläisillä tämä perheenpää elää monivaimoisuudessa, epävapailta on vaimo ja lapsia, ja koko järjestymisen tarkoituksena on karjalaumojen hoitaminen rajoitetulla alueella”. Oleellista on epävapaiden ottaminen perheeseen ja isävalta; sen tähden roomalainen perhe on tämän tyyppisistä perhemuodoista täydellisin. Sana familia ei merkitse alun perin sentimentaalisuudesta ja kotiriidoista koostunutta nykypäivien poroporvarin ihannetta; roomalaisilla se ei tarkoittanut alun perin lainkaan avioparia eikä tämän lapsia, vaan yksinomaan orjia. Famulus merkitsee kotiorjaa ja familia on yhdelle miehelle kuuluvien orjien joukko. Vielä Gajuksen aikana familia, id est patrimonium (so. perintöosa), testamentattiin jälkisäädöksellä. Tämän sanan keksivät roomalaiset tarkoittamaan uutta yhteiskuntaorganismia, jonka päämies piti vaimon, lapset ja joukon orjia roomalaisen isävaltansa alaisena omaten samalla oikeuden näiden kaikkien elämään ja kuolemaan. „Sana ei siis ole vanhempi kuin latinalaisheimojen rautapanssarinen perhejärjestelmä, joka syntyi maanviljelyksen ja laillistetun orjuuden tultua käytäntöön ja arjalais-itaalien

¹ M. Kovalevski, „Tableau des origines et de l'évolution de la famille et de la propriété” (Perheen ja omaisuuden alkuperä ja kehitys lyhyesti esitettyinä), Stockholm 1890. *Toim.*

erottua kreikkalaisista.” Marx lisää: „Nykyiseen perheeseen sisältyy ituna paitsi orjuus (servitus), myös maaorjuus, sillä siihen on alun perin liittynyt pakollinen maanviljelystyö. Siihen sisältyvät *pienoiskoossa* kaikki ne vastakohtat, jotka myöhemmin kehittyvät laajalle yhteiskunnassa ja sen valtiossa.”

Sellainen perhemuoto merkitsee siirtymistä pareittaisaviosta yksiavioisuuteen. Vaimon uskollisuuden, siis lasten isyyden varmistamiseksi vaimo jätetään miehen ehdottomaan valtaan: jos mies tappaa vaimonsa, hän käyttää vain oikeuttaan.

Patriarkaalisen perheen mukana joudumme kirjoitetun historian piiriin ja siten sille alalle, jossa vertaileva oikeustiede voi antaa meille huomattavaa apua. Ja se on todellakin saanut aikaan tässä suhteessa oleellista edistystä. Saamme kiittää Maksim Kovalevskia („Tableau etc. de la famille et de la propriété”, Tukholma 1890, ss. 60—100) sen seikan todistamisesta, että patriarkaalinen talouskunta (Hausgenossenschaft), jonka tapaamme vielä nykyään serbialaisilla ja bulgarialaisilla *zadruga* (käännettävissä ehkä sanalla ystävyysliitto) tai *bratstvo* (veljeskunta)-nimisenä ja muunnetussa muodossa itämaalaisilla kansoilla, on ollut siirtymisasteena ryhmäavioliitosta syntyneen ja äidinoikeuteen perustuvan perheen ja nykymaailman erillisen perheen välillä. Ainakin vanhan maailman sivistyskansoihin, arjalaisiin ja seemiläisiin nähden tämä näyttää todistetulta.

Eteläslaavilainen *zadruga* on paras ja elävä esimerkki sellaisesta perheyhteisöstä. *Zadrugaan* kuuluu useita sukupolvia yhden isän jälkeläisiä ja näiden vaimoja, ja kaikki he asuvat yhdessä samassa talossa, viljelevät yhdessä peltojaan, saavat ravintonsa ja vaatteensa yhteisestä varastosta ja omistavat yhteisesti tulon ylijäämän. Yhteisö on kodinherran (*domàcin*) ylimmän hallinnan alainen; hän edustaa sitä ulospäin, saa myydä pienempiä esineitä, hoitaa kassaa ja on vastuussa siitä samoin kuin asioiden kulun säännöllisyydestä taloudessa. Hänet valitaan eikä hänen suinkaan tarvitse olla vanhin. Naisia ja heidän työtänsä johtaa kodinherratar (*domàcica*), joka on tavallisesti *domàcinin* vaimo. Hänen sanansa on niin ikään painava, usein ratkaiseva valittaessa tytöille puolisoa. Mutta korkein valta on perheneuvostolla, kaikkien täysikasvuisten jäsenten, niin miesten kuin naistenkin, kokouksella. Tälle kokoukselle kodinherra tekee tilin; se tekee ratkaisevat päätökset, käyttää tuomiovaltaa yhteisön jäseniin nähden, päättää tärkeimmistä, varsinkin maaomaisuutta koskevista ostoista ja myynneistä jne.

Vasta noin kymmenen vuotta sitten todistettiin, että sellaisia suuria perheyhteisöjä on olemassa vielä Venäjälläkin; nyt tunnustetaan yleisesti, että ne ovat juurtuneet yhtä lujasti venäläisiin kansantapoihin kuin *obštšina* eli kyläyhteisö. Ne esiintyvät vanhimmissa venäläisessä lakikirjassa, Jaroslavin *Pravdassa*,

samalla nimellä (verv) kuin dalmatialaisissa laeissa, ja niistä on todisteita myös puolalaisissa ja tšekkiläisissä historianlähteissä.

Saksalaisillakaan Heuslerin mukaan („Institutionen des deutschen Rechts”¹ talousyksikkönä ei ole ollut alun perin erillinen perhe nykyaikaisessa mielessä, vaan talouskunta (Hausgenossenschaft), johon kuului useita sukupolvia perheineen ja lisäksi melko usein epävapaita. Roomalaisenkin perheen katsotaan olleen tämälntyyppinen, ja sen mukaisesti on hiljattain kiistetty kivenkovaan se, että talonisäntä olisi ollut ehdoton valtiias ja perheenjäsenet täysin oikeudettomia häneen nähden. Myös kelttiläisillä lienee ollut Irlannissa samanlaisia perheyhteisöjä; Ranskassa ne säilyivät Nivernais'ssa parçonneries-nimisenä Ranskan vallankumoukseen saakka ja Franche Comtésta ne eivät ole hävinneet kokonaan vielä tänäkään päivänä. Louhansin seudulla (Saône-et-Loire) on nähtävissä isoja talonpoikaistaloja, joissa on yhteinen, aina kattoon ulottuva korkea keskussali ja tämän ympärillä makuuhuoneet, joihin johtavat 6—8 astimen korkuiset portaat ja joissa asuu saman perheen useita sukupolvia.

Nearkhos mainitsee jo Aleksanteri Suuren aikaan Intiassa olleen talousyhtymiä, jotka viljelivät yhteisesti maata, ja sellaisia on vielä nykyäänkin samalla alueella, Pandžabissa ja kaikkialla maan luoteisosassa. Kaukasiassa Kovalevski on voinut itse todeta sellaisten olemassaolon. Algeriassa niitä on vieläkin kabyleilla. Sellaisia väitetään esiintyneen yksinpä Amerikassakin; niinä tahdotaan pitää myös muinaisen Meksikon „calpullista”², jota Zurita kuvaa; sitä vastoin Cunow („Ausland”, 1890, n:ot 42—44) on todistanut melko selvästi, että Perussa oli sen valloittamisen aikoihin eräänlainen markkijärjestelmä (ja ihme kyllä tuon markin nimi oli marca), joka edellytti viljelysmaan aika-ajoittaista jakoa, siis yksityisviljelyä.

Joka tapauksessa patriarkaalinen talouskunta yhteisine maanomistuksineen ja yhteisviljelyksineen saa nyt aivan toisen merkityksen kuin aikaisemmin. Me emme voi enää epäillä, ettei se olisi esittänyt tärkeää osaa vanhan maailman sivistyskansojen ja monien muiden kansojen keskuudessa eräänlaisena siirtymäasteena äidinoikeuteen perustuvan perheen ja erillisen perheen välillä. Palaamme myöhemmin siihen Kovalevskin johtopäätökseen, että se oli myös siirtymäaste, josta on kehittynyt kylä- eli markkiyhteisö yksityisviljelyksineen ja ensin aika-ajoittaisine ja sitten lopullisine pelto- ja niittymaan jakoineen.

¹ A. Heusler, „Institutionen des deutschen Rechts” („Saksalaisen oikeuden instituutiot”), Bd. I—II, Leipzig 1885—1886. Toim.

² „Calpullis” — atsteekien perheyhteisö. Toim.

Näiden talousyhtymien sisäisestä perhe-elämästä huomautet- takoon, että ainakin Venäjällä talonisännän sanotaan kovin vää- rinkäyttävän asemaansa talouskunnan nuorempien naisten, var- sinkin miniöidensä suhteen ja muodostavan heistä itselleen usein haaremin; siitä kerrotaan venäläisissä kansanlauluissa varsin kaunopuheisesti.

Vielä pari sanaa monivaimoisuudesta ja monimiehisyydestä, ennen kuin siirrymme yksiavioisuuteen, joka kehittyi nopeasti äidinoikeuden kukistuttua. Nämä molemmat aviomuodot voivat olla vain poikkeuksia, niin sanoaksemme historiallisia ylellisyys- tuotteita siinäkin tapauksessa, että ne esiintyisivät rinnakkaisesti jossakin maassa, mitä ei tiettävästi ole. Koska siis miehet, joilla ei ole ollut mahdollisuutta monivaimoisuuteen, eivät ole voineet lohduttautua niiden naisten kanssa, jotka ovat osoittautuneet liioiksi monimiehisyyden vuoksi, kun taas miesten ja naisten lukumäärä yhteiskunnallisista laitoksista riippumatta on ollut tähän saakka miltei yhtä suuri, niin kumpikaan aviomuoto ei ole voinut kohota yleisesti vallitsevaksi. Yhden miehen monivaimoi- suus on ollut todellisuudessa ilmeisesti orjuuden tuote ja rajoit- tunut yksityisiin poikkeusasemassa oleviin henkilöihin. Seemi- läisessä patriarkaalisessa perheessä vain patriarkka itse ja korkeintaan vielä pari hänen poikaansa elävät monivaimoisuu- dessa, toiset saavat tyytyä yhteen vaimoon. Niin on nykyäänkin asianlaita kaikkialla itämailla; monivaimoisuus on rikkaiden ja ylhäisten etuoikeus ja naiset hankitaan pääasiallisesti ostamalla orjattaria; kansanjoukot elävät yksiavioisuudessa. Samanlainen poikkeus on Intiassa ja Tiibetissä monimiehisyys, jonka varmaan- kin mielenkiintoista ryhmäavioliittoon perustuvaa alkuperää on vielä lähemmin tutkittava. Käytännössä monimiehisyys näyttää muuten paljon suvaitsevammalta kuin muhamettilaisten musta- sukkainen haaremihoito. Ainakin Intian naireilla on kyllä kol- mella, neljällä tai useammalla miehellä yhteinen vaimo, mutta sen ohella kullakin heistä voi kolmen tai useamman muun miehen kanssa olla toinen yhteinen vaimo, ja samoin kolmas, neljäs jne. Ihme kun MacLennan ei ole keksinyt tehdä näistä avioliitto- klubeista, joissa voi olla jäsenenä useammassakin ja joita hän itse kuvaa, uutta *klubiavioliiton* luokkaa. Muuten tämä avioklubi- hoito ei ole suinkaan todellista monimiehisyyttä; se on päinvas- toin, kuten jo Giraud-Teulon huomauttaa, ryhmäavioliiton erikois- muoto; miehet elävät monivaimoisuudessa, naiset monimiehisyys- dessä.

4. *Yksiavioinen perhe*. Se syntyy pareittaisavioisesta per- heestä, kuten on osoitettu, raakalaisuuden keski- ja yliasteen rajamailla; sen lopullinen voitto on alkavan sivistyksen tunnus- merkkejä. Yksiavioinen perhe perustuu miehen herruuteen ja sen nimenomaisena tarkoituksena on siittää lapsia, joiden isyys on

kiistaton, ja tämä isyys on tarpeen, koska näiden lasten on ker-
ran rintaperillisinä perittävä isän omaisuus. Yksiavioinen perhe
eroaa pareittaisavioliitosta kestävämpien aviositeiden ansiosta,
joita molemmat puolet eivät voi enää purkaa mielensä mukaan.
Sääntönä on, että nyt vain mies voi purkaa ne ja hylätä vai-
monsaa. Oikeuden aviolliseen uskottomuuteen turvaa hänelle
nytkin ainakin tapa (Napoleonin lakikokoelmassa se myönnetään
selvästi miehelle, mikäli hän ei tuo jalkavaimoaan kotiinsa per-
heen piiriin), ja tuota oikeutta käytetään sitä laajemmalti, mitä
pitemmälle yhteiskunnallinen kehitys edistyy; mutta jos vaimo
muistaa entisen sukupuolisuhteissa vallinneen käytännön ja aikoo
palata siihen, niin häntä rangaistaan ankarammin kuin milloin-
kaan aikaisemmin.

Kaikessa ankaruudessaan tapaamme uuden perhemuodon
kreikkalaisilla. Jos kohta, kuten Marx huomauttaa, jumalais-
taruston jumalattarien asema johdattaa meidät aikaisempaan
kauteen, jolloin naisilla oli vielä vapaampi, kunnioitetumpi
asema, niin sankariaikana miehen yliherruus ja orjattarien kil-
pailu on jo alentanut naisen. Lukekaapa „Odysseiasta”, miten
Telemakhos nuhtelee äitiään ja komentaa hänet vaikenemaan.
Sodassa kaapatuista nuorista naisista tulee Homeroksen mukaan
voittajan himojen uhreja; päälliköt valitsevat vuoronsa ja
arvonsa mukaisesti kauneimmat; onhan, kuten tunnettua, sellai-
sesta orjattaresta käyty Akhilleuksen ja Agamemnonin riita koko
„Iliadin” pohjana. Homeroksen jokaisen huomattavamman san-
karin ohessa mainitaan sodassa kaapattu tyttö, jonka kanssa
tämä sankari jakaa teltan ja vuoteen. Näitä tyttöjä otetaan
mukaan kotimaahankin ja aviolliseen kotiin, kuten Aiskyloksen
Agamemnon ottaa Kassandran; näiden orjattarien kanssa siitetyt
pojat saavat pienen osan isän perintöä ja ovat täysin vapaita;
Teukros on sellainen Telamonin avioton poika ja saa käyttää
isänsä nimeä. Aviovaimolta vaaditaan, että hän suhtautuisi
sovinnollisesti tähän kaikkeen, mutta pysyisi itse ankan siveelli-
senä ja uskollisena puolisolleen. Sankariajan kreikkalainen nai-
nen nauttii tosin suurempaa kunnioitusta kuin sivistyskauden
nainen, mutta miehelle hän on kuitenkin loppujen lopuksi vain
puolionsa aviollisten perintölasten äiti, ylin taloudenhoitaja ja
orjattarien johtajatar, orjattarien, joista mies voi mielensä
mukaan ottaa ja ottaakin jalkavaimoja. Se, että orjuus ja yksi-
avioisuus ovat olemassa rinnakkaisesti ja että on nuoria kauniita
orjattaria, jotka kuuluvat *miehelle* kaikkienensa mitä heillä on, on
antanut yksiavioisuudelle alusta alkaen sen spesifiikkisen luon-
teen, että yksiavioisuus on olemassa *vain naista*, muttei miestä
varten. Ja tämä luonne sillä on vielä tänäänkin.

Mitä tulee myöhempiin kreikkalaisiin, meidän on tehtävä ero
doorilaisten ja joonialaisten väillä. Ensiksi mainituilla, joista

klassillisena esimerkkinä on Sparta, avioliittosuhteet olivat monessa suhteessa vieläkin vanhanaikaisemmat kuin Homeroksen kuvaamat. Spartassa oli pareittaisavioisuus, jota valtio oli muovannut sikäläisten käsitysten mukaiseksi ja joka muistutti vielä monessa suhteessa ryhmäavioliittoa. Lapsettomat avioliitot purettiin: kuningas Anaksandridas (noin 650 e.a.a.) otti lapsettoman vaimonsa lisäksi toisen ja piti kahta taloutta; samoihin aikoihin kuningas Ariston, jolla oli kaksi hedelmätöntä vaimoa, otti vielä kolmannen vaimon myöntäen kuitenkin sen sijaan vapauden toiselle ensiksi mainituista. Toisaalta useilla veljeksillä saattoi olla yhteinen vaimo; ystävä saattoi jakaa ystävänsä kanssa tämän vaimon, johon hän oli mieltynyt, ja niin ikään pidettiin sopivana luovuttaa vaimo rotevan „oriin” käytettäväksi, kuten Bismarck olisi sanonut, vaikkei tämä olisi ollut maan kansalainenkaan. Vieläkin suurempaa tapojen vapautta näyttää — Schömannin mielestä — kuvaavan muuan Plutarkhoksella esiintyvä kohta, jossa eräs spartalaisvaimo kehottaa ihailijaansa, joka ahdistaa häntä tarjouksillaan, kääntymään aviomiehen puoleen. Todellinen aviorikos, vaimon uskottomuus miehen selän takana, olikin sen tähden tuntematon. Toisaalta Spartassa ei ollut kotiorjuutta ainakaan parhaimpana aikana, maaorjat — helootit — asuivat erikseen maatiloilla; kiusaus käyttää heidän vaimojaan oli spartalaisien¹ kohdalta sen vuoksi pienempi. Kaikkien näiden olosuhteiden vuoksi naiset olivat paljon kunnioitetummassa asemassa Spartassa kuin muiden kreikkalaisten keskuudessa, ja tosinhan ei olisi voinut ollakaan. Spartan naiset ja Ateenan hetairojen parhaimmisto olivat ainoat kreikkalaiset naiset, joista heidän aikalaisensa puhuivat kunnioituksella ja joiden lausuntojen muistiin kirjoittamista he pitivät vaivan arvoisena.

Joonialaisiin nähden, joita luonnehtii paraiten Ateena, asialaita oli kokonaan toisin. Tytöt opetettiin vain kehräämään, kutomaan ja ompelemaan, korkeintaan hiukan lukemaan ja kirjoittamaan. He olivat miltei erakkoja, seurustelivat vain toisten naisten kanssa. Naisten huone muodosti eristetyn osan talosta sijaiten yläkerroksessa tai takarakennuksessa, johon miehet, varsinkin vieraat, eivät helpolla päässeet ja johon naiset vetäytyivät miesten vieraillessa talossa. Naiset eivät menneet ulos muutoin kuin orjattaren saattamina, kotona heitä kirjaimellisesti vartioitiin; Aristofanes mainitsee molossilaisista koirista, joita pidettiin avioukkolisuuden rikkojien pelotukseksi, ja ainakin aasialaisissa kaupungeissa käytettiin naisten vartioimiseen eunukkeja, joita Khioksessa jo Herodotoksen aikana tehtiin kaupattavaksi ja Wachsmuthin mukaan muitakin kuin barbaareja varten. Euripi-

¹ *Spartalaiset* — muinaisen Spartan yläluokka, jonka jäsenillä oli täydet kansalaisoikeudet erotukseksi helooteista. *Toim.*

des sanoo naista oikuremaksi, taloudenhoitovälineeksi (sana on neutrisukua), ja lastensiittämishommaa lukuunottamatta nainen ei ollut ateenalaisille muuta kuin ylin palvelijatar. Miehellä oli voimisteluharjoituksensa, julkinen toimintansa, joista nainen oli syrjäytetty; sitä paitsi miehen käytettävissä oli usein vielä orjattaria ja Ateenan kukoistuskaudella laaja ja ainakin valtion suosima prostituutio. Juuri tämän prostituution perustalla kehittyivät ne Kreikan ainoat naisluonteet, jotka älynsä ja taiteellisen makunsa puolesta samoin kuin spartalaisnaiset luonteensa puolesta kohosivat antiikin naisen yleistä tasoa korkeammalle. Mutta se, että ensin täytyi muuttua hetairaksi voidakseen olla nainen, tuomitsee mitä ankarimmin ateenalaisen perheen.

Tämä ateenalainen perhe muodostui ajan oloon esikuvaksi, jonka mukaisiksi järjestivät kotiolonsa paitsi muut joonialaiset, myöskin vähitellen kaikki kotimaan ja siirtoloiden kreikkalaiset. Mutta kaikesta erakkoelämästä ja vartioinnista huolimatta kreikattaret löysivät kyllin usein tilaisuuksia pettääkseen miehiään. Nämä häpesivät osoittaa jonkinlaista rakkautta vaimoan kohtaan ja huvittelivat antautumalla jos minkälaisiin lemmenteikkailuihin hetairojen kanssa; mutta naisten alentaminen koitui kostoksi itse miehille ja alensi heitäkin aina niin pitkälle, että he vaipuivat poikarakkauden inhottavuuteen ja häpäisivät Ganymedes-tarulla niin jumalansa kuin itsensäkin.

Sellainen oli yksiavioisuuden alkuperä, sikäli kuin sen jälkiä on havaittavissa muinaisajan sivistyneimmillä ja kehittyneimmillä kansoilla. Se ei ollut suinkaan yksilöllisen sukupuolirakkauden hedelmä; tuon rakkauden kanssa sillä ei ollut kerrassaan mitään tekemistä, sillä avioliitot pysyivät edelleenkin sovinnais-avioliittoina. Se oli ensimmäinen perhemuoto, jonka perustana eivät olleet luonnolliset, vaan taloudelliset ehdot, nimittäin yksityisomistuksen voitto alkuperäisestä luontaisesta yhteisomistuksesta. Miehen herruus perheessä ja sellaisten lasten siittäminen, jotka saattoivat olla vain hänen ja joiden oli määrä periä hänen rikkautensa — vain tämä oli yksiavioisuuden tarkoitus, minkä kreikkalaiset ovat avoimesti sanoneet. Muussa suhteessa se muodostui heille taakaksi, velvollisuudeksi, joka heidän oli täytettävä jumalia, valtiota ja omia esivanhempiaan kohtaan. Ateenassa laki ei määrännyt vain avioliittoa, vaan myös miehen täyttämään niin sanottujen aviovelvollisuuksien minimin.

Siten yksiavioisuus ei ilmesty historiaan suinkaan miehen ja vaimon sovintona eikä semmitenkään avioliiton korkeimpana muotona. Päinvastoin. Se ilmestyy toisen sukupuolen harjoittamana toisen sukupuolen sortona, koko esihistoriassa tähän asti tuntemattoman sukupuolien vastakohtaisuuden julistuksena. Eräessä vanhassa, Marxin ja minun 1846 laatimassa,

julkaisematta jääneessä käsikirjoituksessa ¹ on sanat: „Ensimmäinen miehen ja naisen välinen työnjako koski lasten siittämistä”. Tähän voin nyt lisätä: ensimmäinen historiassa esiintyvä luokkavastakohta muodostuu samaan aikaan kuin kehittyi miehen ja naisen välinen antagonismi yksiavioisuudessa, ja luokkasorto alkaa samaan aikaan kuin miessukupuoli orjuuttaa naissukupuolen. Yksiavioisuus oli suuri historiallinen edistysaskel, mutta samalla siitä alkaa orjuuden ja yksityisomistuksen ohella se nykyisinkin jatkuva kausi, jolloin jokainen edistysaskel on samalla suhteellinen taka-askel ja jolloin toisen hyvinvointi ja edistyminen tapahtuu toisen onnettomuuden ja sortamisen kustannuksella. Yksiavioisuus on se sivilisoituneen yhteiskunnan solumuoto, jossa jo voimme tutkia tuon yhteiskunnan sisällä kehittyneiden vastakohtien ja ristiriitojen luonnetta.

Entinen sukupuoliyhteyden suhteellinen vapaus ei kadonnut suinkaan pareittaisavion eikä edes yksiavioisuuden voittaessa. „Entinen avioliittojärjestelmä, jonka puitteet kävivät yhä ahtaamiksi punaluaryhmien asteittaisen häviämisen vuoksi, oli yhä vieläkin sinä ympäristönä, jossa perheen kehittyminen tapahtui, ja jarrutti tätä kehitystä aina sivistyksen koittoon asti... sen hävitti lopullisesti uudenmuotoinen hetairismi, joka seuraa ihmisiä sivistyskauteenkin synkkänä perhettä peittävässä varjona.” Morgan tarkoittaa hetairismilla sitä *yksiavioisuuden ohella* ilmenevää sukupuoliyhteyttä, jota miehet harjoittavat naimattomien naisten kanssa avioliiton ulkopuolella ja joka, kuten tunnettua, kukoistaa mitä erilaisimmissa muodoissa koko sivistyskauden aikana muuttuen yhä enemmän avoimeksi prostituutioksi. Tämä hetairismi juontaa alkunsa välittömästi ryhmäavioliitosta, naisten antautumisuhrista, jolla he ostivat itselleen oikeuden siveyteen. Rahasta-antautuminen oli ensin uskonnollinen toimitus; se tapahtui rakkauden jumalattaren temppelissä, ja raha meni alussa temppelin arteistoon. Armenian Anaitiin ja Korintin Afroditen hieroduulit ² samoin kuin Intian uskonnolliset tempelintanssijattaret, ns. bajadeerit (sana on typistetty portugalilaisesta sanasta bailadeira, tanssijatar), olivat ensimmäisiä prostituoituja. Antautumista, joka alkujaan oli jokaisen naisen velvollisuus, harjoittivat myöhemmin nämä papittaret yksinään kaikkien toisten puolesta. Toisilla kansoilla hetairismi johtuu tytöille ennen avioliittoa myönnetystä sukupuolivapaudesta ja on siis niin ikään ryhmäavioliiton jäte, joskin se on periytynyt meille toista tietä. Omistuksellisen eriarvoisuuden syntyessä, siis jo raakalaisuuden yliasteella, orjatyön ohella esiintyy sporadisesti palkkatyötä ja

¹ Tarkoitetaan „Saksalaista ideologiaa”, ks. *K. Marx ja F. Engels, Teokset*, IV osa. *Toim.*

² *Hieroduulit* — tempeliorjattaria. *Toim.*

samalla tämän välttämättömänä seuralaisena vapaiden naisten ammattimaista prostituutiota orjattarien pakollisen antautumisen ohella. Siten se perintö, jonka ryhmäavioliitto on sivistykselle jättänyt, on kaksinaisen, niin kuin kaikki, mitä sivistys on luonut, on kaksinaista, kaksimielistä, ristiriitaista, vastakohtaista: toisaalta on olemassa yksiavioisuus, toisaalta hetairismi ja sen äärimmäisin muoto — prostituutio. Hetairismi on yhteiskunnallinen laitos yhtä hyvin kuin kaikki muukin; se on entisen sukupuolivapauden jatkumista — miesten hyväksi. Se tuomitaan sanoissa, mutta todellisuudessa sitä ei ainoastaan siedetä, vaan myös kernaasti harjoitetaan, varsinkin hallitsevien luokkien taholla. Todellisuudessa tämä tuomitseminen ei kohdistu suinkaan hetairismia harjoittaviin miehiin, vaan ainoastaan naisiin: näitä halveksitaan ja hyljeksitään, jotta miesten ehdoton herruus nais-sukupuoleen nähden tulisi julistettua siten vielä kerran yhteiskunnalliseksi peruslaiksi.

Mutta itse yksiavioisuuden sisällä muodostuu samalla toinen vastakohta. Hetairismilla elämäänsä kaunistavan aviomiehen vieressä seisoo hylätty aviovaimo. Vastakohtan toinen puoli ei voi olla olemassa ilman toista, niin kuin kädessä ei voi olla kokonaista omenaa sen jälkeen, kun toinen puoli siitä on syöty. Miehet näyttävät kuitenkin luulleen toisin siihen saakka, kunnes heidän vaimonsa oikaisivat heitä. Yksiavioisuutta seuraa kaksi vakituista yhteiskunnallista luonnetyyppiä, jotka aikaisemmin olivat tuntemattomia: vaimon vakinainen rakastaja ja aisankannattaja. Miehet olivat saaneet voiton naisista, mutta voitettut ottivat jalomielisesti huolekseen voittajien kruunaamisen. Yksiavioisuuden ja hetairismin rinnalle muodostui kiertämättömäksi yhteiskunnalliseksi laitokseksi aviorikos, joka oli kielletty, josta rangaistiin ankarasti, mutta jota ei voitu ehkäistä. Lapsiin nähden varma isyys perustui kuten ennenkin korkeintaan siveelliseen vakaumukseen, ja ratkaistakseen ratkaisemattoman ristiriidan Napoleonin lakikokoelman 312. artikla sääti: *L'enfant conçu pendant le mariage a pour père le mari*; avioliiton kestäessä siitetyn lapsen isä on — aviomies. Se on lopputulos kolmetuhatta vuotta kestäneestä yksiavioisuuden olemassaolosta.

Niinpä niissä erillisissä perheissä, jotka pysyvät uskollisina historialliselle synnylleen ja joissa miehen yksinomaisen herruus saattaa miehen ja vaimon välisen ristiriidan selvästi näkyviin, meillä on pienoiskuva niistä vastakohtaisuuksista ja ristiriidoista, joissa sivilisaation koittaessa luokiksi jakautunut yhteiskunta liikkuu voimatta niitä ratkaista tai voittaa. Puhun tässä luonnollisesti vain niistä pariskunnista, joiden avioelämä todellisuudessa kulkee yksiavioisuuden alkuperäisen luonteen säännösten mukaisesti vaimon kapinoidessa kuitenkin miehen herruutta vastaan. Etteivät kaikki avioliitot ole sellaisia, sitä ei tiedä kukaan

paremmin kuin saksalainen poroporvari, joka ei osaa vaalia herruuttaan kotona sen paremmin kuin valtiossa ja jonka vaimo sen tähden täydellä oikeudella on isännän housuissa, joiden arvoinen mies ei ole. Mutta hän luulee silti olevansa paljon korkeammalla ranskalaista kärsimystoveriaan, jolle käy useammin kuin hänelle itselleen paljon pahemmin.

Erillinen perhe ei muuten ole esiintynyt suinkaan kaikkialla ja kaikkina aikoina siinä klassillisen karkeassa muodossa, joka sillä oli kreikkalaisten keskuudessa. Roomalaisilla, joilla tulevina maailmanvalloittajina oli laajempi, vaikkakin vähemmän hienostunut käsite asioista kuin kreikkalaisilla, vaimo oli vapaampi ja kunnioitetumpi. Roomalainen uskoi, että hänen valtansa määrätä vaimonsa elämästä ja kuolemasta takaa riittävästi aviouuskollisuuden. Niin ikään vaimo saattoi heillä halunsa mukaan purkaa avioliiton yhtä hyvin kuin mieskin. Mutta suurin edistys yksiavioisuuden kehityksessä tapahtui epäilemättä saksalaisten astuessa historian näyttämölle, koska näyttää, että juuri heillä, kaiketi heidän köyhyytensä vuoksi, yksiavioisuus ei ollut kehittynyt silloin vielä lopullisesti pareittaisavioisuudesta. Tämä päätelmämme perustuu kolmeen Tacituksen mainitsemaan seikkaan: ensiksikin, vaikka avioliittoa kunnioitettiinkin suuresti — „he tyytyvät yhteen vaimoon, naisten suojana on siveys” —, niin ylhäisten ja heimopäällikköiden keskuudessa oli kuitenkin monivai- moisuutta, siis samaan tapaan kuin amerikkalaisilla, joiden keskuudessa vallitsi pareittaisavioisuus. Ja toiseksi siirtyminen äidinoikeudesta isänoikeuteen lienee tapahtunut vasta hiukan aikaisemmin, koskapa äidin veljeä — joka oli lähin miespuolinen sukulainen äidinoikeuden mukaan — pidettiin yhä miltei läheisempänä sukulaisena kuin omaa isää; tämäkin vastaa Amerikan intiaanien käsityskantaa, joilta Marx, kuten hän usein sanoi, oli löytänyt avaimen oman muinaisuutemme ymmärtämiseen. Ja kolmanneksi naiset nauttivat saksalaisilla suurta kunnioitusta ja vaikuttivat myös julkisiin asioihin, mikä on suoranaisessa ristiriidassa yksiavioisuudelle ominaisen miehisherruuden kanssa. Nämä ovat miltei kaikki sellaisia seikkoja, joissa saksalaiset eivät eroa spartalaisista, joiden keskuudesta, kuten olemme huomanneet, pareittaisavioisuus ei liioin ollut vielä kokonaan hävinnyt. Siis tässäkin suhteessa saksalaiset saattoivat maailmassa valtaan aivan uuden tekijän. Uusi yksiavioisuus, joka kehittyi roomalaisvallan raunioilla kansojen sekoittuessa, teki miehen herruuden muodoltaan lievemmäksi ja naisten aseman ainakin ulkonaisesti paljon kunnioitetummaksi ja vapaammaksi kuin mitä se oli ollut koskaan klassillisena muinaisaikana. Vasta sitten kävi mahdolliseksi se, että yksiavioisuuden pohjalla — sen piirissä, sen ohella ja sitä vastoin, miten milloinkin — saattoi muodostua se mitä suurin siveellinen saavutus, josta saamme kiittää yksiavioisuutta,

nimittäin nykyaikainen yksilöllinen sukupuolirakkaus, jota ei tunnettu lainkaan aikaisemmassa maailmassa.

Tämä edistys aiheutui kuitenkin epäilemättä siitä seikasta, että saksalaiset elivät vielä pareittaisperheen kautta ja oksastivat yksiavioisuuteen pareittaisperhettä vastaavan naisen aseman sikäli kuin se oli mahdollista, eikä suinkaan jostakin saksalaisten luontaisesta tarunomaisesta, ihmeellisestä siveellisestä puhtaudesta, joka rajoittuu siihen, ettei pareittaisaviossa todellakaan ole niin räikeitä siveellisiä vastakohtia kuin yksiavioisuudessa. Päinvastoin, varsinkin kaakkoon Mustan meren rannikkoarojen paimentolaisten luokse tekemillään vaellusmatkoilla saksalaiset olivat rappeutuneet pahoin siveellisesti ja omaksuneet heiltä paitsi ratsastustaitoa myös inhottavia luonnottomia paheita, kuten Ammianus taifaleista ja Prokopios heruleista selvästi osoittaa.

Mutta vaikka yksiavioisuus oli kaikista tunnetuista perhe-muodoista ainoa muoto, jossa nykyaikainen sukupuolirakkaus saattoi kehittyä, niin tämä ei merkitse, että se olisi kehittynyt siinä yksinomaan tai edes pääasiassa aviopuolisoiden keskinäisenä rakkautena. Miehen herruuden alaisen lujan yksiavioisuuden koko luonne esti sellaisen. Kaikkien historiallisesti toimivien, ts. kaikkien hallitsevien luokkien keskuudessa avioliiton solmiminen pysyi vanhempien järjestämänä sopimusasiana, jona se oli ollut pareittaisaviosta lähtien. Ja sukupuolirakkauden ensimmäinen historiallinen muoto, joka ilmenee intohimona, jokaisen (ainakin hallitsevaan luokkaan kuuluvan) ihmisen osaksi tulevana intohimona, sukupuolivietin korkeimpana muotona — mikä juuri on sen erikoisluonne — tämä sukupuolirakkauden ensimmäinen muoto, keskiajan ritarirakkaus, ei suinkaan ollut aviollista rakkautta. Päinvastoin. Klassillisessa muodossaan, provencelaisilla, se viilletää täysin purjein aviorikokseen, jota runoilijat ylistävät. Provencelaisen rakkausrunouden kukkia ovat „albat”, saksaksi Tagelieder (huomenlaulut). Niissä kuvaillaan kirkkain värein, kuinka ritari lojuu vuoteessa kaunottarensa — toisen vaimon — kanssa, samaan aikaan kun ulkona seisoo vartija, joka huutaa hänelle heti, kun aamurusko (alba) kajastaa, jotta ritari voisi poistua huomaamatta; erokohtauksesta muodostuu sitten huippukohta. Pohjoisranskalaiset ja kunnan saksalaisetkin omaksuivat niin ikään tämän runoilulajin ja sitä vastaavan ritarrakkaustavan ja vanha Wolfram von Eschenbachimme on samasta arkaluontoisesta aiheesta jättänyt jälkeensä kolme ihanaa huomenlaulua, joista pidän enemmän kuin hänen kolmesta pitkästä sankarirunoelmastaan.

Porvarillinen avioliiton solmiminen tapahtuu meidän päivinämmme kahdella tavalla. Katolisissa maissa vanhemmat pitävät kuten ennenkin huolen sopivan vaimon hankkimisesta nuorelle

porvarispojalle, ja seurauksena on luonnollisesti yksiavioisuudelle ominaisen ristiriidan kehittyminen mitä täydellisimmäksi: hetairismin rehottaminen miehen osalta, aviorikoksen rehottaminen naisen osalta. Katolinen kirkko lieneekin poistanut avioeron vain siksi, koska se vakuuttui siitä, ettei aviorikosta yhtä vähän kuin kuolemaakaan vastaan ole mitään lääkeyrttiä. Sitä vastoin protestanttisissa maissa on sääntönä, että porvarispoika saa enemmän tai vähemmän vapaasti etsiä itselleen vaimon omasta luokastaan, minkä vuoksi avioliiton solmimisen perustana voi olla tietty määrä rakkauttakin, ja sitä aina edellytetäänkin protestanttisen ulkokultaisuuden mukaisesti säädyllyisyyden vuoksi. Protestanttisissa maissa mies harjoittaa veltommin hetairismia ja nainen rikkoo aviouuskollisuutta vastaan vähemmän säännöllisesti. Mutta koska ihmiset pysyvät kaikenlaisessa avioliitossa sinä, minä he olivat ennen avioliittoa, ja koska protestanttisten maiden porvarit ovat enimmäkseen poroporvareita, niin tämä protestanttinen yksiavioisuus johtaa keskimäärin parhaimmissakin tapauksissa vain sietämättömän ikävään aviolliseen yhteyteen, jota sanotaan perheonneksi. Näitä kumpaakin avioliittotapaa kuvaa parhaiten romaani, katolilaista tapaa ranskalainen, protestanttista saksalainen. Kummassakin „he saavat toisensa”: saksalaisessa nuori mies tytön, ranskalaisessa aviomies „aisankannattajan” osan. Tällöin ei ole suinkaan aina selvää, kumpi heistä on huonommassa asemassa. Senpä vuoksi saksalaisen romaanin pitkäveiteisyys kauhistuttaa ranskalaista porvaria yhtä paljon kuin ranskalaisen romaanin „epäsiveellisyys” saksalaista poroporvaria. Muuten viime aikoina, siitä lähtien kun „Berliini on ollut muodostumassa maailmankaupungiksi”, saksalainen romaani on alkanut vähemmän epäröiden kuvailla hetairismia ja aviollista uskottomuutta, jotka siellä on tunnettu hyvin jo kauan.

Mutta kummassakin tapauksessa avioliiton määrää asianomaisten luokka-asema ja sikäli se on aina sovinnaisavioliitto. Tämä sovinnaisavioliitto muodostuu kummassakin tapauksessa melko usein mitä räikeimmäksi prostituutioksi — usein molemmin puolin, mutta useimmiten vaimoon nähden, joka eroaa tavallisesta ilotytöstä vain siinä, että hän ei vuokraa ruumistaan kappalepalkalla kuten palkkatyöntekijä, vaan myy sen kerta kaikkiaan orjuuteen. Ja kaikkiin sovinnaisavioliittoihin nähden pitävät paikkansa Fourier'n sanat: „Niin kuin kieliopissa kahdesta kiellosta muodostuu yksi myönteinen väite, niin myös avioliittomoraalissa kaksi prostituutiota käy yhdestä hyveestä.” Naisen suhteen sukupuolirakkaus on ja voi olla todella sääntönä vain sorrettujen luokkien, nykyään siis proletariaatin keskuudessa, riippumatta siitä, onko tämä suhde virallisesti vahvistettu vai ei. Mutta näissä tapauksissapa ei olekaan mitään klassillisen yksi-

avioisuuden perusteita. Näissä tapauksissa ei ole olemassa mitään omaisuutta, jonka säilyttämiseksi ja perimiseksi juuri luotiinkin yksiavioisuus ja miehen herruus, eikä sen tähden myöskään mitään syytä miehen herruuden pystyttämiseen. Vieläpä enemmänkin, keinotkin puuttuvat: siviilioikeus, joka suojelee tätä herruutta, on olemassa vain omistavia varten ja heidän ja proletariin kanssakäymistä varten; se maksaa rahaa eikä sillä työläisen köyhyyden vuoksi ole mitään merkitystä siinä suhteessa, miten työläinen suhtautuu vaimoonsa. Siinä on ratkaiseva merkitys aivan toisenlaisilla henkilökohtaisilla ja yhteiskunnallisilla suhteilla. Ja varsinkin sen jälkeen, kun suurteollisuus on karkottanut naisen kodista työmarkkinoille ja tehtaaseen ja tekee hänestä useinkin perheen elättäjän, miehen herruuden viimeisetkin rippeet ovat menettäneet kaiken pohjan proletariin asunnossa, jos kohta siellä onkin vielä yksiavioisuuden vakiintuessa juurtunutta raakuutta naista kohtaan. Proletariin perhe ei ole siis enää yksiavioinen tämän sanan tarkassa merkityksessä, vaikka rakkaus olisikin molemmin puolin mitä intohimoisinta ja uskollisuus mitä lujinta ja vaikka olisikin suoritettu kaikki mahdolliset hengelliset ja maalliset vihkimiset. Sen tähden myös yksiavioisuuden ikuiset seuralaiset, hetairismi ja aviorikos, esittävät siinä kerrassaan mitätöntä osaa; nainen on tosiasiallisesti saanut jälleen oikeuden avioeroon ja elleivät puoliset voi sietää toisiaan, he mieluummin eroavat. Sanalla sanoen proletariinavio-
liitto on yksiavioinen sanan etymologisessa, muttei suinkaan historiallisessa mielessä.

Lakimiehemme selittävät kyllä, että lainsäädännön edistyk- sellinen kehitys tekee naisten osalta kaiken valittamisen yhä suu- remmassa mitassa aiheettomaksi. Sivistysmaiden nykyaikaiset lakijärjestelmät tunnustavat yhä useammin, että ollakseen päte- vän avioliiton täytyy olla kummankin puolen vapaaehtoisesti tekemä sopimus ja että avioliiton aikanakin kummallakin puolella täytyy olla toistensa suhteen yhtäläiset oikeudet ja velvollisuu- det. Jos näitä molempia vaatimuksia noudatettaisiin johdonmu- kaisesti, naisilla olisi kaikki, mitä he voivat vaatia.

Tämä aito juridinen perustelu on aivan samanlaista kuin se, jolla radikaali tasavaltainen porvari rauhoittaa proletaria. Työsopimuksenhan pitäisi muka olla tehty molemmin puolin vapaaehtoisesti. Mutta sitä pidetään vapaaehtoisesti tehtynä siksi, koska laki asettaa *paperilla* kummankin puolen samaan asemaan. Toisen puolen erilaisesta luokka- asemasta johtuva valta, toisen puolen harjoittama toisen puolen painostus — molempien todellinen taloudellinen asema — ei liikuta lakia. Ja työsopimuksen voimassaoloaikana kummallakin puolella pitäisi olla muka jälleen samat oikeudet, koska toinen tai toinen ei ole niistä nimenomaan luopunut. Laki ei voi taaskaan mitään sille,

että taloudellinen asiointi pakottaa työläisen luopumaan viimeisestäkin näennäisestä tasa-arvoisuudesta.

Edistyksellisimmänkin lain vaatimukset on avioliittoon nähden tyydytetty täydellisesti heti, kun asianomaiset ovat merkityttäneet vapaaehtoisuutensa muodollisesti pöytäkirjaan. Mitä tapahtuu juridisten kulussien takana, jossa todellinen elämä sykkii, ja miten tämä vapaaehtoisuus syntyy, siitä laki ja lakimies voivat olla huolehtimatta. Mutta tässä suhteessa luulisi lainkäytön yksinkertaisimmankin vertailemisen osoittavan lakimiehelle, miten tämän vapaaehtoisuuden laita on. Maissa, missä lapsille on laillisesti turvattu osuus vanhempien omaisuuden perimiseen, siis missä heitä ei voida tehdä perinnöttömiksi — Saksassa, ranskalaisen oikeuden maissa jne. —, lapset ovat avioliiton solmimiseen nähden riippuvaisia vanhempien suostumuksesta. Englantilaisen oikeuden maissa, joissa laki ei vaadi vanhempien suostumusta avioliiton solmimiseen, vanhemmilla on myöskin täydellinen vapaus omaisuutensa testamenttaamisessa ja he voivat mielensä mukaan tehdä lapsensa perinnöttömiksi. Onhan selvää, että siitä huolimatta ja juuri siitä syystä vapaus avioliiton solmimiseen ei ole Englannissa eikä Amerikassa niiden luokkien keskuudessa, joilla on jotakin perittävää, asiallisesti hituistakaan suurempi kuin Ranskassa ja Saksassa.

Miehen ja naisen juridisen tasa-arvoisuuden laita avioliitossa ei ole sen paremmin. Kummankin oikeudellinen eriarvoisuus, jonka olemme perineet aikaisempien yhteiskuntaolojen ajoilta, ei ole naisen taloudellisen sarron syy, vaan sen seuraus. Muinai-
sessa kommunistisessa taloudessa (Haushaltung), johon kuului useita aviopareja ja heidän lapsensa, naisille uskottu kotitalouden hoito oli yhteiskunnallisesti yhtä tarpeellinen elinkeino kuin miesten ravintoainehankinnat. Patriarkaalisin perheen ja sitäkin enemmän erillisen yksiavioisen perheen muodostuessa asianlaita muuttui. Kotitalouden hoito kadotti yhteiskunnallisen luonteensa. Se ei enää koskenut yhteiskuntaa. Se muodostui *yksityisluontoiseksi palvelukseksi*; vaimosta tuli ylimmäinen palvelijatar, joka oli syrjäytetty yhteiskunnallisesta tuotannosta. Vasta meidän aikamme suurteollisuus on avannut hänelle — ja yhäkin vain proletaarinaiselle — jälleen tien yhteiskunnalliseen tuotantoon, mutta kuitenkin niin, että mikäli hän suorittaa velvollisuutensa yksityisen perheen palveluksessa, hän jää syrjäytetyksi yhteiskunnallisesta tuotannosta eikä voi ansaita mitään; ja mikäli hän haluaa osallistua yhteiskunnalliseen elinkeinoelämäänsä ja ansaita itsenäisesti, hän ei kykene täyttämään perhevelvollisuuttaan. Ja tässä suhteessa naiselle käy samoin niin tehtaassa kuin muillakin työaloilla aina lääketiedettä ja asianajotointa myöten. Nykyaikainen yksityisperhe perustuu naisen avoimeen tai peitettyyn koti-orjuuteen, ja nykyaikainen yhteiskunta on massa, joka koostuu

pelkistä yksityisistä perheistä, sen molekyyleistä. Useimmissa tapauksissa, ainakin omistavien luokkien keskuudessa, miehen täytyy olla nykyään perheen ansaitsija ja elättäjä, ja se asettaa hänet valta-asemaan, joka ei kaipaa mitään erityistä juridista etuoikeutta. Perheessä hän on porvari, vaimo edustaa proletariaattia. Mutta proletariaattia rasittavan taloudellisen sarron erikoisluonne esiintyy teollisuudessa täydessä terävyydessään vasta sen jälkeen, kun on poistettu kapitalistiluokan kaikki lakiperusteiset erikoisetuoikeudet ja saatettu voimaan molempien luokkien täydellinen juridinen tasa-arvoisuus; demokraattinen tasavalta ei hävitä näiden molempien luokkien välistä ristiriitaa, vaan se luo vasta sen perustan, jolla ratkaistaan taistelemalla tämä ristiriita. Niin ikään se omalaatuinen luonne, joka on naiseen kohdistuvalla miehen herruudella nykyaikaisessa perheessä, ja miehen ja naisen todellisen yhteiskunnallisen tasa-arvoisuuden tarpeellisuus samoin kuin toteuttamistapakin esiintyvät täysin näkyvästi vasta silloin, kun he molemmat ovat juridisesti täysin samanarvoisia. Silloin naisen vapauttamisen ensimmäiseksi ennakkoehdoksi osoittautuu koko naissukupuolen palauttaminen jälleen yhteiskunnalliseen elinkeinoelämään, mikä taas vaatii, että yksityinen perhe lakkaisi olemasta yhteiskunnan taloudellinen yksikkö.

* * *

On siis kolme tärkeintä avioliittomuotoa, jotka suurin piirtein vastaavat ihmiskunnan kehityksen kolmea pääastetta. Villiyttä vastaa ryhmäavioliitto, raakalaisuutta pareittaisavioliitto, sivilisaatiota aviorikoksen ja prostituution täydentämä yksiavioisuus. Raakalaisuuden yliasteella pareittaisavion ja yksiavioisuuden väliin tunkeutuu orjattariin kohdistuva miesten herruus ja monivaimoisuus.

Kuten koko esityksestämme on selvinnyt, tässä vuorojärjestyksessä ilmenevään edistykseen liittyy se omalaatuisuus, että yhä enemmän ja enemmän riistetään ryhmäavioliiton sukupuoli-vapautta naisilta, muttei miehiltä. Ja todellisuudessa ryhmäavioliitto on miehiin nähden asiallisesti nykyäänkin voimassa. Se, mikä naiselle katsotaan rikokseksi ja aiheuttaa raskaita lakisääteisiä ja yhteiskunnallisia seurauksia, on miehelle kunniakasta tai pahimmassa tapauksessa vähäinen siveellinen tahra, joka tyytyväisenä kannetaan. Mutta mitä enemmän perinteellinen hetairismi muuttuu meidän aikanamme kapitalistisen tavaratuotannon vaikutuksesta ja mukautuu tavaratuotantoon, mitä enemmän se muuttuu peittelemättömäksi prostituutioksi, sitä suurempaa turmelusta se saa aikaan. Vieläpä se turmelee miehiä paljon

enemmän kuin naisia. Prostituutio turmelee naisista vain ne onnettomat, jotka siihen sortuvat, eikä heitäkään läheskään siinä määrin kuin tavallisesti luullaan. Mutta sitä vastoin miesmaailman luonnonlaadun se pilaa kokonaan. Niinpä etenkin pitkä kihlousaika on yhdeksässä tapauksessa kymmenestä aito aviollisen uskottomuuden alkeiskoulu.

Mutta me kuljemme kohti yhteiskunnallista mullistusta, jossa yksiavioisuuden samoin kuin sen seuralaisen, prostituution, tähänastiset taloudelliset perustat häviävät varmasti. Yksiavioisuuden aiheuttivat suurempien rikkauksien keskittyminen yksiin käsiin, nimittäin miehen käsiin ja tarve jättää nämä rikkaudet perinnöksi tämän eikä minkään muun miehen lapsille. Se vaati naisen, muttei miehen yksiavioisuutta, joten naisen yksiavioisuus ei suinkaan ollut estämässä miehen julkista tai peiteltyä moniavioisuutta. Mutta tuleva yhteiskunnallinen mullistus pienentää koko tämän perintöhuolen minimiin muuttamalla nämä pysyvät, perittävät rikkaudet — tuotannonvälineet — ainakin valtaosaltaan yhteiskunnalliseksi omaisuudeksi. Koskapa yksiavioisuus on syntynyt taloudellisista syistä, niin eikö se häviä, kun nämä syyt häviävät?

Voitaneen täydellä syyllä vastata: se ei ole ainoastaan häviämättä, vaan pikemminkin toteutuu vasta silloin täydellisesti. Sillä tuotannonvälineiden muuttuessa yhteiskunnalliseksi omaisuudeksi häviää myös palkkatyö, proletariaatti, siis se pakko, joka panee tietyn — tilastollisesti laskettavissa olevan — määrän naisia antautumaan rahasta. Prostituutio häviää, mutta yksiavioisuus, sen sijaan että häviäisi, tulee lopultakin todellisuudeksi — miestenkin osalta.

Miesten asema muuttuu siis joka tapauksessa suuresti. Mutta naistenkin, *kaikkien* naisten, asemassa tapahtuu huomattava muutos. Tuotannonvälineiden siirtyessä yhteisomistukseen yksityinen perhe lakkaa olemasta yhteiskunnan taloudellinen yksikkö. Yksityinen taloudenpito muuttuu yhteiskunnalliseksi. Lasten hoito ja kasvatustulee yhteiskunnalliseksi asiaksi: yhteiskunta on huolehtiva kaikista lapsista samalla tavalla, olkoot he aviollisia tai aviottomia. Sen ansiosta häviää suru „seurauksista”, joka tänään on oleellisin yhteiskunnallinen — niin moraalinen kuin taloudellinenkin — tekijä, joka estää tyttöä antautumasta huoletta rakastamalleen miehelle. Eikö se ole riittävä syy siihen, että sukupuoliyhteys muuttuu vähitellen vapaammaksi ja julkinen mielipide neitosen kunnian ja naisen häpeästä samalla väljemmäksi? Ja vihdoinkin emmekö ole nähneet, että nykymaailmassa yksiavioisuus ja prostituutio ovat tosin vastakohtia, mutta erottamattomia vastakohtia, saman yhteiskuntajärjestyksen kohtioita? Voiko prostituutio hävitä viemättä samalla yksiavioisuutta mukanaan kadotukseen?

Tällöin alkaa vaikuttaa uusi tekijä, joka yksivaiheisuuden muodostumisaikana oli olemassa korkeintaan idussaan: yksilöllinen sukupuolirakkaus.

Ennen keskiaikaa ei voinut olla puhuttakaan yksilöllisestä sukupuolirakkaudesta. On itsestään selvää, että ruumiillinen kauneus, likeiset suhteet, samanlaiset taipumukset jne. ovat herättäneet eri sukupuoliin kuuluvissa ihmisissä sukupuolisen seurustelun kaipuuta, ettei miehille enempää kuin naisillekaan ole ollut aivan yhdentekevää, kenen kanssa he ryhtyvät tähän intiimiin suhteeseen. Mutta siitä oli vielä äärettömän pitkä matka meidän sukupuolirakkauteemme. Ennen vanhaan avioliitoista päättivät yleensä vanhemmat asianosaisten puolesta ja nämä taipuivat siihen mukisematta. Se vähäinen aviollinen rakkaus, minkä vanha aika tuntee, ei ollut subjektiivista mieltymystä, vaan objektiivinen velvollisuus, se ei ollut avioliiton perustana, vaan lisänä. Nykyaikaisessa mielessä rakkaussuhteita esiintyi vanhalla ajalla vain virallisen yhteiskunnan ulkopuolella. Paimenet, joiden lemmenoita ja -suruja Theokritos ja Moschos meille laulavat, Longosin „Dafnis ja Khloe” olivat pelkkiä orjia, joilla ei ollut mitään osuutta valtiossa, vapaiden kansalaisten elämänpiirissä. Mutta mikäli emme ota lukuun orjia, tapaamme rakkaussuhteita vain häviävän vanhan maailman rappeutumistuotteina ja vain suhteina sellaisiin naisiin, jotka niin ikään ovat virallisen yhteiskunnan ulkopuolella, kuten hetairat, siis muukalaiset tai vapautetut: Ateenassa sen perikadon aattona ja Roomassa keisariaikana. Mikäli vapaiden kansalaisten välillä syntyi todella rakkaussuhteita, niin vain aviorikoksen tietä. Ja vanhan ajan klassillisesta rakkausrunoilijasta Anakreonista sukupuolirakkaus oli siinä mielessä kuin me sen ymmärrämme niin yhdentekevää, että jopa rakastetun olennon sukupuolikin oli hänestä yhdentekevää.

Meidän sukupuolirakkauteemme eroaa oleellisesti vanhan ajan tavallisesta sukupuolikaipuusta, erotiikasta. Ensiksikin se edellyttää rakastetun olennon vastarakkautta; nainen on tässä suhteessa samassa asemassa miehen kanssa, kun taas antiikin erotiikan aikoina hänen mieltään ei kysytty suinkaan aina. Toiseksi sukupuolirakkaus saattaa olla siinä määrin voimakasta ja kestävä, että se saa omistamisen puutteen ja eron tuntumaan kummastakin asianomaisesta suurelta, ellei suurimmalta onnettomuudelta; he panevat kaikkensa peliin, jopa henkensäkin, saadakseen toisensa, mikä vanhalla ajalla saattoi tapahtua vain aviorikoksena. Ja lopuksi syntyy uusi siveellinen mittapuu sukupuoliyhteyden arvostelemiseksi: ei kysytä ainoastaan, oliko tuo yhteys aviollista vai avioliiton ulkopuolista, vaan myös, aiheutiko sen rakkaus ja vastarakkaus vai ei? Ymmärrettävää on, että feodaalisessa tai porvarillisessa käytännössä tämän uuden mittapuun ei käy sen paremmin kuin siveellisyyden muidenkaan

mittapuiden — astutaan sen yli. Mutta sen ei käy myöskään huommin. Se tunnustetaan niin kuin muutkin — teoriassa, paperilla. Ja toistaiseksi ei voida enempää vaatiakaan.

Keskiaika jatkaa siitä, mihin vanha aika päätyi sukupuolirakkauden kehityksessään: aviorikoksesta. Me olemme jo kuvanneet ritarirakkautta, joka synnytti huomenlaulut. Tästä rakkaudesta, joka tahtoo rikkoa avioliiton, on siihen rakkauteen, joka on laskeva perustan avioliitolle, vielä pitkä matka, jota ritarilaitos ei suorittanut koskaan loppuun. Vaikka siirtyisimmekin kevytmielisistä romaanisista kansoista hyveellisiin saksalaisiin, havaitsemme Nibelungenliedissä, että Kriemhilde rakastaa kyllä salassa Siegfriediä yhtä paljon kuin tämä häntä, mutta kun Gunther ilmoittaa luvanneensa hänet ritarille, jonka nimeä Gunther ei mainitse, Kriemhilde vastaa kuitenkin ilman muuta: „Teidän ei tarvitse minua pyytää; tahdon olla aina niin kuin käskette; kihlaudun mielelläni sille, jonka te, herra, minulle mieheksi annatte.” Hänen mieleensä voisi edes juolahdakaan, että hänen rakkautensa ylipäänsä voisi tulla tässä otetuksi huomioon. Gunther kosii Brunhildeä, Etzel Kriemhildeä, vaikka ei ole koskaan tätä nähnyt; aivan samoin kosii „Gudrunissa” Siegebant Irlantilainen norjalaista Utea, Hel Helgingeniläinen Hilde Irlantilaista ja vihdoin Siegfried Morlandilainen, Hartmut Ormanilainen ja Herwig Seelantilainen Gudrunia; ja vasta tässä käy niin, että viimeksi mainittu ratkaisee asian Herwigin hyväksi. Sääntönä oli, että nuorelle ruhtinaalle valitsivat morsiamen hänen vanhempansa, mikäli he olivat vielä elossa, muussa tapauksessa hän teki sen itse neuvoteltuaan asiasta huomattavimpien läänitysmiesten kanssa, joiden sana oli varsin painava kaikissa tämänlaatuisissa tapauksissa. Toisin ei voinut ollakaan. Ritarin tai paronin samoin kuin itse maaruhtinaankin osalta naimisiinmeno oli poliittinen toimenpide, tilaisuus laajentaa valtaa uusien liittojen avulla; ratkaisevia olivat *hallitushuoneen* edut eikä yksilön mielihalu. Saattoiko rakkaudella olla näissä oloissa viimeinen sana avioliiton solmimisessa?

Keskiajan kaupunkien ammattikuntaporvarin laita oli samoin. Juuri ne etuoikeudet, ammattikuntarajoitukset, keinotekoiset rajalinjat, jotka suojelivat häntä ja erottivat hänet juridisesti joko toisista ammattikunnista tai omista ammattikuntatovereistaan taikka hänen omista kisälleistään ja oppipojistaan, rajoittivat jo kyllin ahtaaksi sen piirin, josta hän saattoi etsiä itselleen sopivaa aviopuolisoa. Ja kuka morsiamista oli sopivin, sitä ei tämän monimutkaisen järjestelmän vallitessa ratkaissut suinkaan hänen yksilöllinen mielihalunsa, vaan perheen etu.

Näin siis avioliiton solmiminen pysyi lukemattoman monissa tapauksissa keskiajan loppuun saakka samanlaisena kuin se oli alusta pitäen ollut, asiana, jota eivät ratkaisseet asianosaiset.

Alussa jokainen oli jo maailmaan tullessaan naimisissa — kokonaisen toissukupuolisen ryhmän kanssa. Ryhmäavioliiton myöhäisemmissä muodoissa asianlaita oli todennäköisesti samoin, ryhmä vain supistui yhä enemmän. Pareittaisaviossa oli sääntönä, että äidit sopivat lastensa avioliitoista; tällöinkin olivat ratkaisevia ne näkökohdat, jotka koskivat uusia sukulaisuussiteitä, joiden oli hankittava nuorelle parille kestävämpi asema suvussa ja heimossa. Ja kun yksityisomistus pääsi voitolle yhteisomistuksesta ja isänoikeus ja yksiavioisuus niihin liittyvine perimisintresseineen pääsivät valtaan, silloinpa avioliiton solmiminen vasta tulikin riippuvaiseksi taloudellisista näkökohdista. *Muodollisesti* ostoavioliitto häviää, mutta asiallisesti se leviää yhä laajemmalle, niin että myös miehelle eikä vain naiselle pannaan hinta — muttei hänen persoonallisten ominaisuuksiensa, vaan omaisuutensa mukaan. Hallitsevien luokkien keskuudessa ei alusta alkaen tunnettu sellaista käytäntöä, että asianomaisten keskinäisen mieltymyksen olisi pitänyt olla kaiken muun voittava peruste avioliiton solmimisessa; sen tapaista sattui korkeintaan romantiikan allalla tai sorrettujen luokkien keskuudessa, joita ei otettu lukuun.

Sellainen oli se asiointila, jonka kapitalistinen tuotanto tapasi valmistautuessaan maantieteellisten löytöjen aikakaudesta lähtien maailmankaupan ja manufaktuurin tietä maailmanherruuteen. Tällainen avioliiton solmimistapa oli luultavasti sille erittäin sopiva ja niinhän se olikin. Mutta kuitenkin — maailmanhistorian iva on pohjatonta — juuri kapitalismi oli antava sille ratkaisevan iskun. Muuttaessaan kaiken tavaraksi kapitalistinen tuotanto hävitti kaikki entiset muinaisuudesta periytyneet suhteet ja asetti perittyjen tapojen, historiallisen oikeuden tilalle oston ja myynnin, „vapaan” sopimuksen. Englantilainen lakimies H. S. Maine luuli tehneensä mitä suurimman keksinnön sanoessaan, että koko edistyksemme on aikaisempiin aikakausiin verrattuna siinä, että olemme siirtyneet from status to contract, periytyneistä olosuhteista vapaaehtoisesti kontrahoitaviin olosuhteisiin, mikä kylläkin — sikäli kuin se on totta — oli sanottu jo „Kommunistisessa manifestissa”.

Mutta sopimusten teko edellyttää ihmisiä, jotka voivat vapaasti määrätä persoonastaan, teoistaan ja omaisuudestaan ja jotka ovat keskenään samanarvoisia. Juuri näiden „vapaiden” ja „samanarvoisten” ihmisten luominen olikin kapitalistisen tuotannon tärkeimpiä tehtäviä. Vaikkakin se alussa tapahtui vain puoleksi tiedottomalla ja päälle päätteeksi uskonnollisen värityksen saaneella tavalla, niin kuitenkin Lutherin ja Calvinin uskonpuhdistuksesta lähtien muodostui pysyväksi teesiksi se, että ihminen kantaa vain silloin täyden vastuun teoistaan, kun hän on tehnyt ne täysin vapaasta tahdostaan, ja että siveellisenä velvollisuutena

on vastustaa kaikkea, mikä pakottaa epäsiiveelliseen tekoon. Mutta sopiko tämä yhteen aikaisemman avioliittoutumiskäytännön kanssa? Avioliitto oli porvarillisen käsityksen mukaan sopimus, oikeustoimi, vieläpä kaikista tärkein, koska se määräsi kahden ihmisen ruumiin ja sielun kohtalon elinajaksi. Se tosin solmittiin silloin muodollisesti vapaaehtoisesti; ilman asianosaisten suostumusta se ei käynyt päinsä. Mutta tiedettiin liiankin hyvin, kuinka tämä suostumus saatiin ja ketkä todella päättivät avioliitosta. Mutta jos kaikkien muiden sopimusten tekoon vaadittiin todellista päätös vapautta, niin miksei tähänkin? Eikö kahdella nuorella ihmisellä, joiden oli määrä yhdistyä pariksi, ollut oikeutta määrätä vapaasti itsestään, ruumiistaan ja sen elimistä? Eikö sukupuolirakkaus ollut ritariuden ansiosta tullut muotiin, ja eikö aviopuolisoiden rakkaus ollut ritariajan aviorikosrakkauden vastakohtana sukupuolirakkauden oikea porvarillinen muoto? Mutta jos kerran aviopuolisoiden velvollisuus oli rakastaa toisiaan, niin eikö niin ikään avioituminen ollut rakastavaisten velvollisuus eikä kenenkään muun? Eikö tämä rakastavaisten oikeus ollut vanhempien, sukulaisten ja muiden tavanomaisten avioliittomeklarien ja parittajien oikeutta suurempi? Jos kerran oikeus vapaaseen henkilökohtaiseen harkintaan tunkeutui ujostelematta jopa kirkon ja uskonnonkin piiriin, niin kuinka se saattoi pysähtyä sen sietämättömän vaatimuksen edessä, että vanhempi polvi määräisi nuoremman ruumiista, sielusta, omaisuudesta, onnesta ja onnettomuudesta?

Näiden kysymysten täytyi pakostakin herätä sellaisena aikana, jolloin yhteiskunnan kaikki vanhat siteet höltyivät ja kaikki perinnäiset käsitykset alkoivat horjua. Maailma muuttui kerralla miltei kymmenen kertaa suuremmaksi; pallonpuoliskon neljänneksen asemesta länsieurooppalaisilla oli nyt silmiensä edessä koko maailma ja he riensivät ottamaan muut seitsemän neljänneksen haltuunsa. Ja yhdessä entisten kotimaan ahtaiden rajojen kanssa sortuivat myös keskiajalle ominaisen ajatustavan tuhatvuotiset raja-aidat. Ihmisen sekä ulkonainen että sisäinen näköpiiri avartui äärettömän paljon laajemmaksi. Mitä merkitsi siveyden maine ja sukupolvelta toiselle siirtyneet perinnäiset kunnialliset ammattikunnalliset etuoikeudet nuorelle miehelle, jota houkuttelivat Intian rikkaudet, Meksikon ja Potosin kulta- ja hopeakaivannot? Se oli vaeltavien ritarien aikaa porvaristolle; silläkin oli romantiikkansa ja lemmenhaaveensa, mutta porvarilliseen tapaan ja viime kädessä porvarillisin tarkoituksin.

Kävi niin, että varsinkin protestanttisissa maissa, missä olivat olot järkkäyivät pahimmin, nouseva porvaristo myöntyi yhä enemmän myös avioliittoutumisvapauteen ja saattoi sen edelläkerrotulla tavalla voimaan. Avioliitto pysyi luokka-avioliittona, mutta luokan sisällä myönnettiin asianosaisille tietty määrä valin-

nan vapautta. Ja paperilla, moraaliopissa sekä runokuvauksissa ei ollut mikään sen järkähtämättömän varmempaa kuin se, että jokainen avioliitto on epäsiiveellinen, ellei se perustu keskinäiseen sukupuolirakkauteen ja aviopuolisoiden todella vapaaseen sopimukseen. Sanalla sanoen rakkausavioliitto oli julistettu ihmisoikeudeksi, joka sitä paitsi ei ollut vain *droit de l'homme*¹, vaan poikkeuksellisesti myös *droit de la femme*².

Mutta tämä ihmisoikeus erosi yhdessä kohdassa kaikista muista niin sanotuista ihmisoikeuksista. Nämä rajoittuivat käytännössä hallitsevaan luokkaan, porvaristoon, kun sitä vastoin sorretun luokan, proletariaatin, osalta ne työstettiin joko välittömästi tai välillisesti olemattomiin. Ja tässä ilmenee jälleen historian iva. Hallitseva luokka pysyy tiettyjen taloudellisten vaikutteiden vallassa, ja siksi todella vapaasti solmittuja avioliittoja esiintyy sen keskuudessa vain poikkeustapauksina, kun taas sorretun luokan keskuudessa ne ovat sääntönä, kuten olemme huomanneet.

Täydellinen avioliittoutumisvapaus voi siis tulla yleisesti voimaan vasta sitten, kun kapitalistisen tuotannon ja sen luomien omistussuhteiden poistaminen on tehnyt olemattomiksi kaikki ne oheiset taloudelliset näkökohdat, joilla nykyään on vielä niin valtava vaikutus aviopuolison valinnassa. Silloin ei jää enää muuta vaikutinta kuin keskinäinen mieltymys.

Koska sukupuolirakkaus on luonteeltaan yksinomistuksellista — vaikkakin tämä yksinomistaminen on nykyään voimassa vain naisen nähden —, niin sukupuolirakkaudelle perustuva avioliitto on luonteeltaan yksiavioisuutta. Olemme nähneet, miten oikeassa Bachofen oli, kun hän piti ryhmäavioliiton kehittymistä yksiavioisuudeksi pääasiassa naisten ansiona; vain siirtyminen pareittaisaviosta yksiavioisuuteen on merkittävä miesten tilille; ja historiallisesti tämä oli oikeastaan naisten aseman huonontamista ja miesten uskottomuuden helpottamista. Kun nyt vielä häviävät taloudelliset näkökohdat — huolehtiminen omasta toimeentulosta ja etenkin lasten tulevaisuudesta —, joiden takia naiset alistuvat tähän miesten tavanmukaiseen uskottomuuteen, niin siten saavutettu naisen tasa-arvoisuus on kaikesta tähänastisesta kokemuksesta päätellen vaikuttava äärettömän paljon voimakkaammin siihen suuntaan, että miehistä tulee todella yksiavioisia kuin siihen, että naisista tulisi monimiehisiä.

Samalla yksiavioisuudesta häviävät varmasti kaikki ne piirteet, jotka omaisuussuhteista syntyneinä ovat sille pakostakin ominaisia, nimittäin ensiksikin miehen herruus ja toiseksi avioliiton purkamattomuus. Miehen herruus avioliitossa johtuu

¹ *droit de l'homme* — miehen oikeus. *Toim.*

² *droit de la femme* — naisen oikeus. *Toim.*

yksinkertaisesti hänen taloudellisesta herruudesta ja häviää itsestään samalla kuin sekin. Avioliiton purkamattomuus johtuu osaksi niistä taloudellisista oloista, joiden vallitessa yksiavioisuus syntyi, ja osaksi se on periytynyt siltä ajalta, jolloin näiden taloudellisten olojen ja yksiavioisuuden yhteenkuuluvaisuudesta ei ollut vielä oikeaa käsitystä ja liioiteltiin sitä uskonnollisesti. Nykyään se on rikkoutunut jo tuhansia kertoja. Jos siveellinen on vain rakkaudelle perustettu avioliitto, niin sellaisena se pysyy vain, jos rakkaus kestää. Mutta yksilöllisen sukupuolirakkauden kestävyys on eri yksilöillä, varsinkin miehillä, hyvin erilainen, ja kun tunne on hävinnyt kokonaan tai kun sen on syrjäyttänyt toinen intohimoinen rakkaus, niin ero koituu hyväksi kummallekin asianomaiselle samoin kuin yhteiskunnallekin. Ihmisille pitäisi antaa mahdollisuus säästyä kahlaamasta avioerokäräjien hyödyttömässä loassa.

Siis se, minkä me voimme tätä nykyä esittää olettamuksemme sukupuolisuhteiden järjestymisestä kapitalistista tuotantoa odottavan kukistumisen jälkeen, on suurimmaksi osaksi negatiivista laatua rajoittuen enimmäkseen siihen, mikä häviää. Entä mitä uutta on tuleva? Se selviää sitten, kun on noussut uusi sukupolvi: miessukupolvi, joka ei joudu koskaan elämässään lunastamaan rahalla eikä muilla yhteiskunnallisilla mahtikeinoilla naisen antautumista, ja naissukupolvi, joka ei joudu koskaan antautumaan miehelle muista syistä paitsi todellisesta rakkaudesta eikä kieltäytymään antautumasta rakastetulleen taloudellisten seurausten pelosta. Kun nämä ihmiset ilmaantuvat, he välittävät vähät siitä, mitä tänä päivänä oletetaan heidän velvollisuudekseen; heillä on oleva oma käytäntönsä ja sen mukaiseksi muovaamansa julkinen mielipide kunkin yksilön käytäytymisestä — ja siinä kaikki.

Mutta palatkaamme takaisin Morganiin, josta olemme loitonneet melko kauas. Sivistyskaudella kehittyneiden yhteiskunnallisten instituutioiden historiallinen tutkiminen ei kuulu hänen kirjansa puitteisiin. Hän käsittelee sen tähden vain sangen lyhyesti tämän ajanjakson aikaisia yksiavioisuuden vaiheita. Hänestäkin yksiavioisuuteen perustuvan perheen kehityksessä on edistystä, on päästy lähemmäksi sukupuolien täydellistä tasa-arvoisuutta, joskaan hänen mielestään tätä päämäärää ei ole vielä saavutettu. Mutta, hän sanoo, „kun tunnustetaan se tosiasia, että perheellä on kehittyessään ollut perättäisesti neljä eri muotoa ja sen nykyinen muoto on viides, niin herää kysymys, tuleeko tämäkään muoto kestävänsä vastaisuudessa. Ainoa mahdollinen vastaus on, että sen täytyy kehittyä edelleen sitä mukaa kuin yhteiskuntakin kehittyy, muuttua samassa mitassa kuin yhteiskuntakin muuttuu, aivan niin kuin tähänkin asti. Perhe on yhteiskuntajärjestelmän luoma ja kuvastaa tämän sivistystasoa. Koska yksiavioisuuteen

perustuva perhe on muuttunut paremmaksi sivistyskauden alusta ja varsin huomattavasti nykyaikana, niin voidaan ainakin otaksua, että se kykenee muuttumaan entistä täydellisemmäksi ja että saavutetaan molempien sukupuolten tasa-arvoisuus. Siltä varalta, että yksiavioisuuteen perustuva perhe ei kykenisi täyttämään kaukaisessa tulevaisuudessa yhteiskunnan vaatimuksia, on mahdollonta ennustaa, minkälatuinen sen seuraaja on oleva.”

III

IROKEESILAINEN SUKU

Tulemme nyt Morganin toiseen havaintoon, joka on vähintään yhtä tärkeä kuin sukulaisuusjärjestelmiin pohjautuva perheen alkumuodon rekonstruoinen. Morgan todisti, että amerikkalaisen intiaaniheimon keskuudessa esiintyvät eläinten nimiä kantavat sukuliitot ovat oleellisesti samat kuin kreikkalaisten genea ja roomalaisten gentes; että amerikkalainen muoto on alkuperäinen, kreikkalais-roomalainen myöhäisempi, johdannainen; että muinaiskreikkalaisten ja -roomalaisten koko yhteiskuntajärjestys sukuineen, fratrioineen ja heimoineen on tarkka toisinto amerikkalais-intialaisesta järjestyksestä; että kaikilla raakalaisilla on sukulaitos aina siihen asti, kunnes ne siirtyvät sivistyskauteen, vieläpä myöhemminkin (sikäli kuin voidaan päätellä nykyisten tietolähteiden perusteella). Todistamalla tämän Morgan selvitti kerralla vanhimman kreikkalaisen ja roomalaisen historian vaikeimmat kohdat ja antoi meille samalla yllättävän selityksen alkuaikana — ennen *valtio*n syntymistä — vallinneen yhteiskuntajärjestyksen peruspiirteistä. Niin yksinkertaiselta kuin asia näyttääkin, silloin kun sen jo tuntee, Morgan teki havaintonsa kuitenkin vasta jokin aika sitten; edellisessä v. 1871 ilmestyneessä kirjassaan hän ei ollut vielä saanut selville tätä salaisuutta, minkä paljastuminen on pakottanut joksikin aikaa muuten niin itsetietoiset englantilaiset esihistoriantutkijat olemaan siitä pitäen hiirenhiljaa.

Latinalainen sana gens, jota Morgan yleensä käyttää tästä sukuliitosta, johtuu, kuten samanmerkityksinen kreikkalainen genos-sanakin, yleisarjalaisesta juurisanasta gan (saksaksi, missä k vastaa säännöllisesti arjalaista g:tä, kan), joka merkitsee siirtämistä. Gens, genos, sanskritin kielellä dšanas, gootin (edellä mainitun säännön mukaan) kuni, muinaisnorjan ja anglosaksin kielen kyn, englannin kin, keskisaksan künne, merkitsevät niin ikään sukua, polveutumista. Mutta gens-sanaa latinassa ja genos-sanaa kreikassa käytetään erikoisesti merkitsemään sitä sukuliittoa, jonka ylpeytenä on yhteinen syntyperä (tässä tapauksessa yhteinen kantaisä) ja joka tiettyjen yhteiskunnallisten ja uskonnollisten laitosten yhdistämänä muodostaa erikoisen

yhteisön, minkä alkuperä ja luonne on kuitenkin pysynyt tähän asti hämäränä kaikille historioitsijoillemme.

Olemme jo edellä punaluaaperheestä puhuttaessa nähneet, mistä suku alkuperäisessä muodossaan muodostui. Siihen kuuluvat kaikki ne henkilöt, jotka punalua-avioliiton kautta ja siinä välttämättömästi vallitsevien käsitysten mukaan ovat jonkun yhden kantaäidin, suvun perustajattaren, tunnustettuja jälkeläisiä. Koska tässä perhemuodossa isyydestä ei ole varmuutta, tunnustuksen saa vain naispuolinen linja. Koska veljet eivät voi naida sisariaan, vaan ainoastaan toista syntyperää olevia naisia, niin näiden vieraitten naisten kanssa siitetyt lapset joutuvat äidinoikeuden mukaan suvun ulkopuolelle. Vain *tyttärien* jälkeläiset kussakin sukupolvessa jäävät siis sukuliiton puitteisiin; poikien jälkeläiset siirtyvät oman äitinsä sukuun. Entä miksi muodostuu tämä veriheimolaisryhmä, kun se kehittyy erikoiseksi ryhmäksi heimon keskuudessa oleviin muihin samanlaisiin ryhmiin nähden?

Tämän alkuperäisen suvun klassillisena muotona Morgan esittää irokeesien, varsinkin seneca-heimon suvut. Siinä on kahdeksan, eläimen nimeä kantavaa sukua: 1) Susi, 2) Karhu, 3) Kilpikonna, 4) Majava, 5) Hirvi, 6) Kurppa, 7) Haikara, 8) Haukka. Kussakin suvussa vallitsevat seuraavat tavat:

1. Suku valitsee sachelminsa (päämies rauhan aikana) ja päällikkönsä (johtaja sodassa). Sachem on valittava suvun keskuudesta, ja hänen virkansa on ollut suvussa tavallaan perinnöllinen; se on pitänyt täyttää uudelleen heti kun se on joutunut avoimeksi; sotapäällikkö voidaan valita suvun ulkopuoleltakin, ja se on saattanut puuttua väliin kokonaankin. Sachelmiksi ei ole valittu koskaan edellisen poikaa, koska irokeeseilla vallitsee äidinoikeus, ja poika kuuluu siis toiseen sukuun, mutta kylläkin usein veli tai sisarenpoika. Vaaleissa äänestävät kaikki, miehet ja naiset. Mutta vaalin on saatava toisten seitsemän suvun vahvistus, ja vasta sitten koko irokeesiliiton yhteinen neuvosto asettaa valitun juhlallisesti tehtävänsä. Tämän tavan merkitys selviää myöhemmin. Sachemin valta suvun keskuudessa on isällistä valtaa, luonteeltaan puhtaasti moraalista, hänen käytettävissään ei ole mitään pakkokeinoja. Hän on lisäksi virkansa puolesta seneca-heimon neuvoston sekä irokeesien liittoneuvoston jäsen. Sotapäälliköllä on ollut käskyvaltaa vain sotarekillä.

2. Suku erottaa mielensä mukaan sachelmin ja sotapäällikön. Tämä tapahtuu jälleen miesten ja naisten yhteisestä toimesta. Erotetut ovat sen jälkeen toisten tapaan tavallisia sotilaita, yksityishenkilöitä. Heimoneuvosto voi muuten myös erottaa sachelmin, vieläpä vastoin suvun tahtoa.

3. Kukaan suvun jäsenistä ei saa naida suvustaan. Tämä on perussääntönä suvussa, side, joka pitää suvun koossa; se ilmen-

tää negatiivisesti sitä sangen positiivista veriheimolaisuutta, jonka yhdistäminä yksilöt vasta muodostavatkin suvun. Havaitsemalla tämän yksinkertaisen tosiasian Morgan paljasti ensimmäisen kerran suvun luonteen. Miten hatara oli siihen asti ollut käsitys suvusta, sitä osoittavat aikaisemmat villi- ja raakalaiskansoja koskevat tiedot, joissa ne eri yhdyskunnat, jotka muodostavat sukujärjestelmän, on ymmärtämättömästi ja erotuksetta sotkettu yhteen heimoiksi, klaaneiksi, thumeiksi jne., ja näistä sanotaan toisinaan, että sellaisen yhdyskunnan sisäiset avioliitot on kielletty. Siten syntyi se auttamaton sekasotku, jonka keskellä herra MacLennan saattoi esiintyä Napoleonina ja luoda järjestystä sanomalla painokkaasti: Kaikki heimot jakautuvat sellaisiin, joissa sen jäsenten keskeiset avioliitot on kielletty (eksogamiset), ja sellaisiin, joissa ne on sallittu (endogaamiset). Ja sotkettuaan täten ensin perin pohjin asian, hänellä oli otsaa ryhtyä sitten mitä syvämielteisimmin tutkimaan, kumpi näistä hänen järjestömistä kategorioistaan oli vanhempi: eksogamia vaiko endogamia. Tästä järjestömyydestä tuli loppu ilman muuta, kun havaittiin suvun perustuvan veriheimolaisuuteen ja tästä johtuvaan suvun jäsenten välisen avioliittoutumisen mahdolluuteen. Itsestään selvää on, että sillä asteella, jolla irokeesit ovat, avioliittokieltä noudatetaan tiukasti suvun keskuudessa.

4. Vainajan omaisuus joutuu toisille suvun jäsenille, sen täytyy pysyä suvussa. Koska irokeesi saattaa jättää jälkeensä vain vähäpätöisiä esineitä, lähimmät sukulaiset jakavat perinnön keskenään; miehen kuollessa hänen veljensä ja sisarensa sekä äidin veli, naisen kuollessa hänen lapsensa ja sisarensa, mutta eivät veljet. Sen vuoksi mieskään ei voi periä vaimoaan, eikä vaimo miestään, eivätkä lapset isäänsä.

5. Sukulaisten tulee tukea ja suojella toisiaan sekä varsinkin auttaa kostamaan muukalaisen tekemä loukkaus. Yksilön turvallisuuden suojana on suku, ja hän saattaa turvautua siihen; joka loukkaa häntä, loukkaa koko sukua. Tästä, suvun veriheimolaisiteistä, on syntynyt verikostovelvollisuus, jonka irokeesit tunnustavat ehdottomasti. Jos sukuun kuulumaton surmaa suvun jäsenen, surmatun koko suku on velvollinen verikostoon. Ensiksi tehdään välitysyritys; surmaajan suvun neuvosto kokoontuu ja ehdottaa surmatun sukuneuvostolle sovintoa, useimmiten esittämällä valittelunsa ja tarjoamalla huomattavia lahjoja. Mikäli nämä otetaan vastaan, asia on sovittu. Muussa tapauksessa loukattu suku nimittää yhden tai useampia kostajia, joiden on ajettava takaa surmaajaa ja surmattava hänet. Kun tämä on tapahtunut, surmatun suvulla ei ole valittamisen oikeutta, asia on ratkaistu.

6. Suvulla on tiettyjä nimiä tai sarja nimiä, joita vain se koko heimosta saa käyttää, joten yksilön nimi sanoo heti, mihin sukuun hän kuuluu. Sukunimi antaa samalla sukuoikeudet.

7. Suku voi hyväksyä muukalaisia jäsenikseen ja ottaa heidät siten koko heimon jäseniksi. Sotavangit, joita ei ole tapettu, ovat joutuneet siten jonkin suvun adaptoimina seneca-heimon jäseniksi ja saaneet näin täydet suku- ja heimo-oikeudet. Adaptoiminen tapahtuu suvun yksityisten jäsenten esityksestä, joko miesten, jotka hyväksyvät muukalaisen veljekseen tai sisarekseen, tai naisten, jotka hyväksyvät hänet lapsekseen; juhlallinen sukuunotto on asian vahvistuksena tarpeen. Siten yksityisiä, poikkeuksellisista syistä heikentyneitä sukuja on usein vahvistettu uudelleen ottamalla sukuun joukoittain jäseniä jostakin toisesta suvusta tämän suostumuksella. Juhlallinen sukuunotto on tapahtunut irokeeseilla heimoneuvoston virallisessa istunnossa, muodostuen siten itse asiassa uskonnolliseksi juhlamenoksi.

8. Vaikeaa on todeta intiaanisuvuilla olleen erikoisia omia uskonnollisia juhliaan; intiaanien uskonnollisilla juhlamenoilla on kuitenkin enemmän tai vähemmän yhteyttä sukuihin. Irokeesien kuudessa jokavuotisessa uskonnollisessa juhlassa eri sukujen sachejia ja sotapäälliköitä pidetään virkansa puolesta „uskon suojelijoina” ja heillä on papillisia tehtäviä.

9. Suvulla on yhteinen hautausmaa. Valkoihoisten keskelle likistetyiltä New Yorkin valtion irokeeseilta se on nyt hävinnyt, mutta heillä oli se aikaisemmin. Toisilla intiaaneilla se on vieläkin; niinpä irokeesien läheisillä sukulaisilla tuscarora-intiaaneilla, joilla siitä huolimatta, että he ovat kristityitä, on kullakin suvulla määrätty rivinsä hautausmaalla, niin että samaan riviin haudataan äiti ja lapset, mutta ei isää. Ja irokeeseillakin koko suku on saattamassa vainajaa hautaan, pitää huolta haudasta, hautapuheista jne.

10. Suvulla on neuvosto, demokraattinen kokous, johon osallistuvat suvun kaikki aikuiset mies- ja naispuoliset jäsenet yhtäläisellä äänioikeudella. Tämä neuvosto valitsi ja erotti sachejit ja sotapäälliköt samoin kuin muutkin „uskon suojelijat”, teki suvun jäsenen surmaamistapauksissa päätöksen sovintolahjoista tai verikostosta, adaptoi muukalaisia sukuun. Sanalla sanoen se on ollut suvun korkein valtaelin.

Tällaisia ovat tyypillisen intiaanisuvun oikeudet. „Sen kaikki jäsenet ovat vapaita ihmisiä, velvollisia suojaamaan toistensa vapautta, samanarvoisia persoonallisilta oikeuksiltaan. Sachejit enempiä kuin sotapäällikötkään eivät vaadi mitään etuoikeuksia. Suvun jäsenet muodostavat veriheimolaissiteiden yhdistämän veljeskunnan. Vapaus, yhdenvertaisuus ja veljeys ovat olleet suvun peruseriaatteita, vaikkei niitä olekaan valettu koskaan sanamuotoon, ja suku taas on ollut koko yhteiskuntajärjestelmän

perusyksikkö, järjestyneen intiaaniyhteiskunnan perusta. Siitä johtuu se taipumaton riippumattomuuden tunne ja se persoonallinen arvokkuus käyttäytymisessä, minkä jokainen tunnustaa intiaaneilla olevan.”

Siihen mennessä kun Amerikka löydettiin, koko Pohjois-Amerikan intiaanit olivat järjestyneet sukuihin äidinoikeuden mukaisesti. Vain muutamissa heimoissa, kuten dakota-heimossa, suvut olivat rappeutuneet, ja muutamissa toisissa, ojobva-, omaha-heimoissa, ne olivat järjestyneet isänoikeuden mukaisesti.

Useampia kuin viisi tai kuusi sukua käsittävissä intiaaniheimoissa on havaittavissa varsin usein erikoisia joko kolmen, neljän tai useamman suvun ryhmittymiä, joita Morgan, kääntäen intiaanikielisen nimen uskollisesti sen kreikkalaisen vastineen mukaiseksi, sanoo fratrioiksi (veljeskunniksi). Niinpä senecaintiaaneilla on kaksi fratriaa: ensimmäinen käsittää suvut 1—4, toinen suvut 5—8. Lähempi tutkimus osoittaa, että nämä fratriat edustavat enimmäkseen alkuperäisiä sukuja, joihin heimo on ollut alussa jakaantuneena; koska suvunsisäinen avioituminen oli kiellettyä, täytyi kuhunkin heimoon kuulua välttämättömästi ainakin kaksi sukua, jotta se olisi voinut sinänsä olla olemassa. Sitä mukaa kuin heimo kasvoi, kukin suku jakautui vuorostaan kahtia tai useampaan osaan, joista kukin esiintyi nyt erikoisena sukuna, kun taas alkuperäinen suku, johon kuuluvat kaikki tytärsuvut, jää olemaan fratriana. Seneca- ja useimmilla muilla intiaaneilla ovat toisen fratrian suvut veljessukuja ja toisen näiden serkkusukuja — nimityksiä, joilla amerikkalaisessa sukulaisuusjärjestelmässä, kuten olemme nähneet, on sangen reaalinen ja kuvaava merkitys. Alkujaan kukaan senecaintiaani ei saanut naida fratriansa keskuudesta, mutta tästä tavasta on luovuttu jo kauan sitten, ja se on rajoittunut koskemaan vain sukua. Senecaintiaanien perimätiedon mukaa Karhu ja Hirvi olivat ne kaksi kantasukua, joista muut suvut ovat haarautuneet. Tätä uutta järjestystä, sitten kun se oli vakiintunut, muovattiin sittemmin tarpeen mukaan; kun jonkin fratrian suvut olivat sukupuuttoon kuolemaisillaan, niihin siirrettiin täydennykseksi väliin kokonaisia sukuja toisista fratrioista. Siitä syystä havaitsemme eri heimoissa samannimisiä sukuja eri fratrioihin ryhmittyneinä.

Irokeeseilla fratrioiden merkitys on osaksi yhteiskunnallista osaksi uskonnollista laatua. 1. Pallopelissä fratriat esiintyvät toistensa vastustajina, kumpikin lähettää parhaat pelaajansa, toiset seuraavat peliä, kumpikin fratria omalta paikaltaan, ja lyövät vetoja toistensa kanssa omiensa voitosta.— 2. Heimonuovostossa kummankin fratrian sachemit ja sotapäälliköt istuvat yhdessä, molemmat ryhmät vastapäätä toisiaan, kukin puhuja puhuu kummankin fratrian edustajille kuin erikoiselle

yhdykskunnalle.— 3. Kun heimon keskuudessa tapahtui murha eivätkä surmaaja ja surmattu kuuluneet samaan fratriaan, niin loukattu suku vetosi usein veljessukuihinsa; nämä kutsuivat koolle fratrianeuvoston ja kääntyivät kokonaisuutena toisen fratrian puoleen, kehottaen sitäkin kutsuman neuvoston koolle asian ratkaisemiseksi. Fratria esiintyy siis tässä jälleen alkuperäisenä sukuna ja sillä on lisäksi suuremmat menestymismahdollisuudet kuin heikommalla yksityisellä suvulla, sen tyttärellä.— 4. Huomattavien henkilöiden kuolemantapauksissa toinen fratria otti huolehtiakseen hautaamisesta ja hautajaisjuhlallisuuksista, vainajan fratrian kulkiessa surevana mukana. Sachemin kuollessa toinen fratria ilmoitti irokeesien liittoneuvostolle viran joutumisesta avoimeksi.— 5. Fratrianeuvostolla oli sanansa myös sachemia valittaessa. Jokseenkin itsestään selvänä asiana pidettiin sitä, että veljessuvut vahvistivat vaalin, mutta toisen fratrian suvut saattoivat esittää vastalauseen. Siinä tapauksessa kyseisen fratrian neuvosto kokoontui; jos se piti vastalauseetta oikeana, vaali oli mitätön.— 6. Irokeeseilla oli aikaisemmin erikoisia uskonnollisia mysteeriöitä, joista valkoihoiset käyttivät nimitystä *medicinelodges*¹. Seneca-heimolla oli kaksi uskonnollista veljessukuntaa pitämässä huolta näistä mysteeriöistä ja säännönmukaisista uusien jäsenten vihkiäisistä; kummallakin fratriallla oli oma tällainen veljessukuntansa.— 7. Jos ne neljä linagea (sukukuntaa), jotka valloituksen aikaan asuivat Tlaxcalan neljässä eri osassa, olivat neljä fratriaa — mikä on melkein varmaa —, niin se todistaa, että fratriat olivat kuten kreikkalaisten fratriat ja saksalaisten samantapaiset sukuliitot myös sotilaallisia yksiköitä; kukin näistä neljästä linagesta kävi taisteluun erikoisena joukkona, omassa sota-asussaan ja omine lippuineen sekä oman päällikkönsä johtamana.

Niin kuin useammasta suvusta muodostuu fratria, niin myös useammasta fratriasta muodostuu sukujärjestelmän klassillisessa muodossa heimo; heimoilla, jotka ovat kovin heikentyneet, ei ole useinkaan tätä välirengasta, fratriaa. Mikä on tunnusomaista Amerikan intiaaniheimoilta?

1. Oma maa-alue ja oma nimi. Kullakin heimolla oli varsinaisen asuma-alueensa lisäksi vielä melkoinen metsästys- ja kalastusalue. Sen ulkopuolella oli laaja, aina seuraavan heimon alueen rajalle asti ulottuva puolueeton vyöhyke, joka sukulaiskielisten heimojen välillä oli pienempi ja vieraskielisten heimojen välillä suurempi. Tämä vyöhyke vastaa saksalaisten rajametsää, sitä erämaata, jonka Caesarin svevit muodostivat alueensa ympärille, tanskalaisten ja saksalaisten välistä *Isarnholtia* (tanskaksi *Jarnved*, latinaksi *limes Danicus*), saksalaisten ja slaavien välistä

¹ — loihumajat. *Toim.*

Sachsenwaldia ja braniboria (slaavilainen sana = suojusmetsä), josta Brandenburg on saanut nimensä. Tällaisten epämääräisten rajojen erottama alue oli heimon yhteismaata, sellaiseksi sen tunnustivat myös naapuriheimot, ja heimo itse puolusti sen loukkaamattomuutta. Rajojen epämääräisyydestä oli käytännössä useimmiten haittaa vasta sitten, kun väestö oli kovasti iisääntynyt.— Heimojen nimet näyttävät enimmäkseen satunnaisesti syntyneiltä eivätkä varta vasten valituilta; ajan oloon kävi usein niin, että naapuriheimot antoivat jollekin heimolle toisen nimen kuin mitä se itse käytti; niinhän saksalaisetkin saivat ensimmäisen historiallisen yhteisnimensä, germaanit, kelttiläisiltä.

2. Erikoinen, vain tälle heimolle ominainen *kielimurre*. Itse asiassa heimo- ja murrerajat lyövät oleellisesti yhteen; uusia heimoja ja kielimurteita muodostui jakautumisien vuoksi vielä hiljattain Amerikassa ja tuskinpa siitä nytkään on tullut loppua. Siellä missä kaksi heikentyntä heimoa on sulautunut yhdeksi, saatetaan poikkeuksellisesti puhua samassa heimossa kahta läheistä sukulaismurretta. Amerikan heimojen keskiuus on alle 2 000 hengen; cherokee-heimossa on kuitenkin noin 26 000, suurin määrä Yhdysvalloissa olevia intiaaneja, jotka puhuvat samaa kielimurretta.

3. Oikeus asettaa juhlallisesti virkaansa sukujen valitsemat sachemit ja sotapäälliköt ja

4. oikeus erottaa ne jopa vastoin heidän sukujensa tahtoakin. Nämä heimon oikeudet heidän suhteensa ovat itsestään selviä, koska sachemit ja sotapäälliköt ovat heimoneuvoston jäseniä. Siellä, missä heimoista on muodostunut liitto ja kaikki heimot ovat edustettuina liittoneuvostossa, edellä mainitut oikeudet ovat siirtyneet viimeksi mainitulle.

5. Yhteiset uskonnolliset käsitykset (mytologia) ja kulttimenot. „Intiaanit olivat barbaarisella tavallaan uskonnollista kansaa.” Heidän jumalaistarustoaan ei ole vielä läheskään kriittisesti tutkittu; uskonnolliset käsitykset — kaikenlaiset hengen — olivat jo ruumiillistuneet heidän mielikuvituksessaan ihmismuotoon, mutta raakalaiskauden aliasteella, jolla he olivat, ei ole vielä mitään kuvaluomuksia, niin sanottuja epäjumalia. Se on monijumalaisuudeksi kehittymässä olevaa luonnon ja luonnonvoimien palvelemista. Eri heimoilla oli omat säännölliset juh-lansa ja tietyt kulttimenonsa, nimittäin tanssit ja leikit, tanssi varsinkin oli oleellisena osana kaikissa uskonnollisissa juhlissa; kukin heimo vietti omat juh-lansa erikseen.

6. Yhteisistä asioista huolehtiva heimoneuvosto. Siihen kuuluivat kaikkien eri sukujen sachemit ja sotapäälliköt, jotka olivat sukujen todellisia edustajia, koska heidät voitiin erottaa milloin tahansa; se neuvotteli julkisesti heimon muiden jäsenten ympäröimänä, joilla oli oikeus käyttää puheenvuoroja ja saada

mielipiteensä kuuluville; neuvosto ratkaisi. Sääntönä oli, että jokainen läsnäolija sai pyynnöstä puheenvuoron, naisetkin saivat esittää valitsemansa puhujan kautta mielipiteensä. Irokeeseilla täytyi lopullisen päätöksen olla yksimielinen, niin kuin oli asian laita useiden päätösten suhteen saksalaisissa markkikunnissa. Heimoneuvostolle kuului etenkin vieraita heimoja koskevien suhteiden säännösteleminen; se otti vastaan lähetystöt ja lähetti sellaisia, julisti sodan ja solmi rauhan. Mikäli sota syttyi, niin sitä käytiin enimmäkseen vapaaehtoisten voimin. Periaatteessa katsottiin jokaisen heimon olevan sotajalalla kaikkia niitä heimoja vastaan, joiden kanssa ei oltu solmittu varsinaista rauhansopimusta. Sellaisia vihollisia vastaan järjestivät sotaretkiä useimmiten yksityiset etevät soturit; he aloittivat sotatanssin, ja jokainen, joka yhtyi tanssiin, osoitti siten ottavansa osaa retkeen. Heti muodostettiin joukko ja lähdettiin liikkeelle. Hyökkäyksen kohteeksi joutunutta heimon aluetta puolustettiin niin ikään useimmiten vapaaehtoisten osastojen voimin. Sellaisten osastojen lähtö ja paluu olivat aina julkisten juhlien aiheena. Sellaisten retkien tekemiseen ei vaadittu heimoneuvoston suostumusta, sitä ei pyydetty eikä annettu. Ne olivat aivan samanlaisia kuin Tacituksen kuvailemat saksalaisten seurueitten erinäiset sotaretket; erona on vain se, että saksalaisilla seurueet olivat kehittyneet luonteeltaan jo pysyvämmäksi, muodostuneet vakinaisiksi ydinjoukoiksi, jotka järjestettiin jo rauhan aikoina ja joiden ympärille sodan sattuessa toiset vapaaehtoiset ryhmittäytyivät. Sellaiset soturiosastot olivat harvoin suuria; intiaanit suorittivat merkittävimmätkin, myös etäälle ulottamansa sotaretket vähäisin sotavoimin. Kun johonkin suureen yritykseen osallistui yhdessä useampia osastoja, niin kukin niistä totteli vain omaa päällikköään; näiden päällikköjen neuvosto piti huolen siten kuin osasi sotaretkisuunnitelman yhtenäisyydestä. Se oli samanlaista kuin Ammianus Marcellinuksen kuvailema alamannien sodankäynti neljännellä vuosisadalla Reinin ylävarsilla.

7. Muutamilla heimoilla on ylipäällikkö, jonka valta on kuitenkin sangen vähäinen. Sinä on joku sacheimeista, jonka tulee nopeaa toimintaa vaativissa tapauksissa ryhtyä väliaikaisesti toimenpiteisiin, kunnes neuvosto voi kokoontua ja tehdä lopullisen päätöksen. Hänessä näemme heikossa, joskin myöhemmässä kehityksessään enimmäkseen hedelmättömäksi jääneessä itumuodossaan toimeenpanovallan omaavan virkamiehen, tämä on kehittynyt useimmissa tapauksissa ellei aina, kuten saamme nähdä, korkeimmasta sotapäälliköstä (obersten Heerführer).

Amerikan intiaanien valtaenemmistö ei päässyt heimoksi yhtymistä pitemmälle. Vähälukuisina heimoina, joita laajat rajamaat erottivat toisistaan ja jotka olivat heikentyneet alituisissa

sodissa, he pitivät pienen ihmisjoukon voimin hallussaan ääretöntä aluetta. Sukulaisheimojen välisiä liittoja muodostui siellä täällä hetken tarpeen vaatiessa, mutta ne hajosivat samalla kun tarve katosi. Hajaantuneet, alkuaan sukua olevat heimot yhdistyivät kuitenkin muutamien paikoin taas pysyväisiksi liitoiksi ottaen siten ensimmäisen askeleen kansaksi muodostumisen suuntaan. Yhdysvalloissa sellaisen liiton kehittyneimmän muodon tapaamme irokeeseilla. Lähdettyään Mississippin länsipuolella olevilta asuinsijoiltaan, missä he olivat muodostaneet nähtävästi suuren dakotalaisperheen sivuhaaran, he asettuivat pitkän vaelluksensa jälkeen nykyiseen New Yorkin valtioon jakautuneina viideksi heimoksi: seneca, cayuga, onondaga, oneida ja mohawk. Heidän elinkeinoinaan olivat kalastus, metsästys ja alkeellinen kasvitarhanviljely; he asuivat kylissä, joiden suojana oli useimmiten paaluvarustus. Heidän lukumääränsä ei kohonnut koskaan 20 000 henkeä suuremmaksi; kaikissa viidessä heimossa oli useita samoja sukuja; he puhuivat saman kielen läheisiä sukulaismurteita, ja heidän hallussaan oli yhtenäinen maa-alue, joka oli jaettu näiden viiden heimon kesken. Koska tämä alue oli vasta vallattu, oli luonnollista, että nämä heimot tottuivat pysymään koossa voidakseen vastustaa poistunkemiaan heimoja, ja siitä kehittyi ainakin jo 15. vuosisadan alussa oikein „ikuinen liitto”, valaliitto, joka tuntiessaan uuden voimansa asettui heti hyökkäävälle kannalle vallaten mahtavuuden aikanaan, noin vuoden 1675 paikkeilla, ympärillään olevat laajat maa-alueet, joiden asukkaat se osaksi karkotti ja osaksi teki verovelvollisikseen. Irokeesiliitto on kehittynein yhteiskuntajärjestö, minkä intiaanit ovat luoneet, sikäli kuin he eivät olleet raakalaisuuden aliaistetta korkeammalla (poikkeuksena ovat siis meksikolaiset, uusmeksikolaiset ja perulaiset). Liiton peruspiirteet olivat seuraavat:

1. Viiden verisukulaisheimon ikuinen liitto, joka pohjautuu täydelliseen yhdenvertaisuuteen ja itsenäisyyteen heimon kaikissa sisäisissä asioissa. Tämä verisukulaisuus oli liiton todellisena perustana. Viidestä heimosta kolmea sanottiin isäheimoiksi ja nämä olivat veljesheimoja keskenään; kahta muuta sanottiin poikaheimoiksi ja nämä olivat niin ikään veljesheimoja keskenään. Kolme sukua — vanhimmat — oli vielä elävien jäsentensä kautta edustettuna kaikissa viidessä heimossa, toiset kolme kolmessa heimossa, ja kaikkien näiden sukujen jäsenet olivat keskenään veljiä kaikissa viidessä heimossa. Yhteinen, ainoastaan murteiltaan eroava kieli oli yhteisen polveutumisen ilmauksena ja todistuksena.

2. Liiton johtelimenä oli liittoneuvosto, mihin kuului 50 sachemia, jotka kaikki olivat yhdenvertaisia asemaltaan ja arvoltaan; tämä neuvosto päätti lopullisesti kaikista liiton asioista.

3. Nämä 50 sachemia oli liittoa muodostettaessa nimitetty tasapuolisesti heimojen ja sukujen keskuudesta hoitamaan uusia virkoja, jotka perustettiin varta vasten liiton tarkoituksia silmällä pitäen. Viran jouduttua avoimeksi asianomaiset suvut valitsivat siihen uuden henkilön ja niillä oli oikeus erottaa tämä milloin tahansa; virkaanasettamisoikeus kuului kuitenkin liittoneuvostolle.

4. Nämä liittosachemit olivat myös omien heimojensa sache-meja, ja heillä oli paikka ja äänivalta heimoneuvostossa.

5. Liittoneuvoston kaikkien päätösten tuli olla yksimielisesti tehtyjä.

6. Äänestys tapahtui heimoittain, jolloin joka heimon ja joka heimossa neuvoston kaikkien jäsenten oli äänestettävä yksimielisesti, ennen kuin sitova päätös saatiin aikaan.

7. Kukin viidestä heimoneuvostosta saattoi kutsua kokoon liittoneuvoston, mutta tämä itse ei voinut sitä tehdä.

8. Istunnot pidettiin väenkokouksen läsnäollessa; jokaisella irokeesilla oli oikeus puheenvuoroon; neuvosto yksin ratkaisi.

9. Liitolla ei ollut ketään toimeenpanovallan omaavaa persoonallista johtajaa eikä päällikköä.

10. Sen sijaan sillä oli kaksi ylintä sotapäällikköä, joilla kummallakin oli samat tehtävät ja sama valta (Spartan molemmat „kuninkaat”, Rooman molemmat konsulit).

Siinä se koko julkinen järjestysmuoto, jonka alaisina irokeesit ovat eläneet yli neljä vuosisataa ja elävät yhä vieläkin. Olen kuvaillut sitä Morganin mukaan perusteellisemmin, koska meillä on tässä tilaisuus tutkia sellaista yhteiskuntajärjestystä, joka ei tunne vielä *valtiota*. Valtio edellyttää erikoista julkista valtaa, joka on erillään sen vakituisesta jäsenyhteisöstä. Sen tähden Maurer — joka vaistosi aivan oikein saksalaisen markkijärjestelmän puhtaasti yhteiskunnalliseksi laitokseksi, mikä erosi oleellisesti valtiosta, vaikka suurimmaksi osaksi olikin myöhemmin sen perustuksena — tarkastelee kaikissa kirjoituksissaan julkisen vallan asteittaista syntymistä alkuperäisistä markki-, kylä-, kartano- ja kaupunkijärjestelmistä sekä rinnakkain näiden kanssa. Pohjois-Amerikan intiaanit ovat meille esimerkkinä siitä, miten alkujaan yhtenäinen kansanheimo leviää vähitellen yli koko äärettömän mantereen, miten heimot jakautuvat ja muodostuvat kansoiksi, kokonaisiksi heimoryhmiksi, miten kielet muuttuvat niin, että niistä toisiinsa verrattuina ei ainoastaan tule käsittämättömiä, vaan katoaa myös miltei jäljettämiin alkuperäinen yhteisyys; miten sen ohella heimojen keskuudessa yksityiset suvut jakautuvat useammiksi, vanhat kantasuvut säilyvät fratrioina ja miten näiden vanhempien sukujen nimet säilyvät kuitenkin samoina sellaisillakin heimoilla, jotka ovat etääntyneet ja eronneet jo kauan sitten,— Susi ja Karhu ovat yhä vielä useimpien

intiaaniheimojen sukujen nimiä. Ja yllä kuvattu järjestysmuoto on suurin piirtein ominaista niille kaikille, erona on vain se, että monet heimot eivät ole kehittäneet sitä sukulaisheimojen liitoksi.

Mutta me näemme myös, miten — kun kerran suku on yhteiskunnallisena perusyksikkönä — sukujen, fratrioiden ja heimon järjestysmuoto kehittyy tästä yksiköstä miltei välttämättömyyden pakosta — koska se on luonnon mukaista. Nämä kolme ryhmää ovat veriheimolaisuuden eri asteita, ja kukin niistä on omissa puitteissaan itsenäinen ja järjestää itse omat asiansa, ollen kuitenkin samalla myös toistensa täydennyksenä. Ja aliasteella olevien raakalaisten kaikki yleiset asiat kuuluivat niiden hoitamien asioiden piiriin. Kun siis jollakin kansalla huomaamme yhteiskunnalliseksi perusyksiköksi suvun, meidän sopii etsiä silloin myös samanlaista heimojärjestystä kuin tässä on kuvailtu; ja siellä, missä tietolähteitä on riittävästi, kuten esim. kreikkalaisilla ja roomalaisilla, havaitsemme saman järjestyksen ja lisäksi vakuutumme, että vertailu amerikkalaiseen yhteiskuntajärjestykseen auttaa meitä selviämään vaikeimmistakin epäilyksistä ja arvoituksista silloin, kun tietolähteet jättävät meidät pulaan.

Ja kuinka ihmeellinen järjestysmuoto tämä sukujärjestys kaikessa lapsellisuudessaan ja yksinkertaisuudessaan onkaan! Kaikki kulkee säännöllistä kulkuaan ilman sotilaita, santarmeja ja poliiseja, ilman aatelistoa, kuninkaita, käskynhaltijoita, prefektejä tai tuomareita, ilman vankiloita ja käräjiä. Kaikki torat ja riidat ratkaisee asianosaisten yhteisö — suku tai heimo taikka eri suvut keskenään —, ja vain äärimmäisenä, harvoin käytettynä keinona uhkaa verikosto, mistä meikäläinen kuolemanrangaistus on vain sivistynyt muoto kaikkine sivistyksestä johtuvine valoja varjopuolineen. Vaikka yhteisiä asioita on ollut ratkaistavana paljon enemmän kuin nyt — talouttahan hoitavat monet perheet yhteisesti ja kommunistisesti, maa on koko heimon omaisuutta, vain pieniä kasvitarhoja on myönnetty väliaikaisesti talouskuntien käyttöön —, niin meikäläisestä laajasta ja monimutkaisesta hallintokoneistosta ei silti ole jälkeäkään. Asianosaiset päättävät, ja useimmissa tapauksissa onkin järjestänyt jo kaiken vuosisatoja jatkunut tapa. Köyhiä ja puutteenalaisia ei voi olla — kommunistinen talous ja suku tietävät velvollisuutensa vanhoja, sairaita ja sodan runteleimia kohtaan. Kaikki — naisetkin — ovat yhdenvertaisia ja vapaita. Orjia ei ole vielä olemassa eikä tavallisesti myöskään vieraiden heimojen orjuutusta. Kun irokeesit voittivat vuoden 1651 seuduilla erie-heimon ja „puolueettoman kansan”, he tarjosivat näille tilaisuuden astua samanarvoisina liittoon; vasta sitten kun voitettut olivat kieltäytyneet tästä, heidät karkotettiin alueeltaan. Ja osoituksena siitä, mitä miehiä ja naisia sellainen yhteiskunta synnyttää, on se, että kaikki

turmeltumattomien intiaanien kanssa tekemisiin joutuneet valkoiset ihailevat näiden raakalaisten persoonallista omanarvontuntoa, suoruutta, luonteen lujutta ja urhoollisuutta.

Afrikassa olemme nähneet aivan hiljattain esimerkkejä tästä urhoollisuudesta. Muutamia vuosia sitten zulu-kafferit, samoin kuin pari kuukautta sitten nubialaiset¹ — kumpikin heimoja, joiden keskuudessa sukulaitos ei ole vielä kuollut — tekivät sellaista, mitä mikään eurooppalainen sotajoukko ei pysty tekemään. Ilman tuliaseita, vain peitset ja heittokeihäät aseinaan he etenivät pistintaisteluun englantilaisen jalkaväen takaaladattavien kiväärien kuulasateessa — mainittu jalkaväki on suljetussa taistelujärjestyksessä tunnustetusti maailman parhain — ja saattoivat englantilaiset useamminkin kuin kerran epäjärjestykseen, pakottivat jopa perääntymäänkin, vaikka aseistuksessa oli äärettömän suuri ero ja vaikkei heillä ole mitään asepalvelusta eikä mitään käsitystä sotilasharjoituksista. Heidän kestävyytään ja suorituskykyään kuvaa se, että englantilaiset valittavat kafferin kulkevan 24 tunnissa pitemmän matkan ja nopeammin kuin hevonen. Pie-ninkin lihas on jäntevä ja karaistunut erottuen kuin ruoskan siima, muuan englantilainen maalari sanoo.

Sellaisilta näyttivät ihmiset ja ihmisyhteiskunta, ennen kuin jakauduttiin eri luokiksi. Ja mikäli vertaamme heidän asemaansa nykyisten sivistysajan ihmisten valtaenemmistön asemaan, niin nykyisen proletaarin tai pientalonpojan ja muinaisten vapaiden suvun jäsenten välillä on valtava ero.

Tämä on asian toinen puoli. Mutta älkäämme unohtako, että tämä järjestys oli tuomittu häviämään. Heimoa pitemmälle se ei kehittynyt; heimojen liitto merkitsee jo tuon järjestyksen häviämisen alkua, mikä on käyvä ilmi ja mikä irokeesien orjuuttamisyrityksistä on jo käynytkin ilmi. Se, mikä oli heimon ulkopuolella, oli samalla lain ulkopuolella. Jollei erityistä rauhansopimusta ollut, heimojen kesken vallitsi sotatila, ja tuota sotaa käytiin julmuudella, jossa muut eläimet eivät vedä vertoja ihmiselle ja jota vasta myöhemmin ovat lieventäneet aineelliset edut. Kukkeimmillaankin, sellaisena kuin olemme tavanneet sen Amerikassa, sukulaitos edellytti äärimmäisen kehittymätöntä tuotantoa, siis äärimmäisen harvaa asutusta laajalla alueella; ihmisen miltei täydellistä alistumista tunteuttamattoman, vastustavan ja käsittämättömän ulkoisen luonnon herruuteen, mikä kuvastuu lapsellisen naiiveissa uskonnollisissa käsityksissä. Ihmiselle heimo merkitsi pysyvää rajaa niin muukalaiseen nähden kuin omakohtaisestikin: heimo, suku ja niiden laitokset olivat pyhiä ja koskemattomia, ne olivat luonnon antama korkeampi mahti, ja yksilö oli tunteineen,

¹ Kysymyksessä on englantilaisten sodankäynti Afrikan zuluja vastaan v. 1879 ja nubialaisia vastaan v. 1883. *Toim.*

ajatuksineen ja tekoineen ehdottomasti sen alainen. Niin impo-
santeilta kuin tämän aikakauden ihmiset meistä näyttävätkin, he
eivät eroa lainkaan toinen toisistaan, he pysyivät yhä kiinni,
kuten Marx sanoo, alkukantaisen yhteisön napanuorassa. Tämän
alkukantaisen yhteisön mahti oli murrettava — se murrettiin.
Mutta se murtui sen vaikutuksesta, mikä alun pitäen näyttää
meistä rappeutumiselta, syntiinlankeemukselta verrattuna van-
han sukuyhteiskunnan yksinkertaiseen siveelliseen korkeuteen.
Mitä halpamaisimmat intressit — alhainen voitonhimo, raaka
nautinnonhalu, likainen ahneus, itsekäs yhteisomaisuuden
ryöstö — ovat olleet uuden sivistyneen yhteiskunnan, luokka-
yhteiskunnan, kummeja; mitä katalimpien keinojen — varkauden,
väkivallan, vilpin ja petoksen — avulla on kaivettu maata vanhan
luokattoman sukuyhteiskunnan alta ja saatettu se kukistumaan.
Ja kokonaista puolikolmatta vuosituhatta kestäneen olemassa-
olonsa aikana uusi yhteiskunta ei ole ollut koskaan muuta kuin
riistetyn ja sorretun valtaenemmistön kustannuksella tapahtu-
nutta pienen vähemmistön kehitystä, ja nykyään se on sitä enem-
män kuin milloinkaan aikaisemmin.

IV

KREIKKALAINEN SUKU

Kreikkalaiset, pelasgit ja muut heimolaiskansat, olivat järjes-
täytyneet jo esihistoriallisina aikoina saman elimellisen sarjan
mukaisesti kuin amerikkalaiset: suku, fratria, heimo ja heimo-
liitto. Fratria saattoi puuttua, kuten doórilaisilta, ja heimoliittojen
muodostuminen ei ehkä ollut vielä yleistä, mutta perusyksikkönä
oli kaikissa tapauksissa suku. Astuessaan historian näyttämölle
kreikkalaiset olivat sivistyskauden kynnyksellä; heidän ja amerikkalaisten
heimojen välillä, joista edellä oli puhe, oli melkein
kokonaista kaksi suurta kehitysjaksoa, jonka verran sankariajan
kreikkalaiset olivat irokeeseja edellä. Sen tähden kreikkalaisten
suku ei ollut enää suinkaan sama kuin irokeesien arkaistinen
suku, siitä alkoi hävitä ilmeisesti ryhmäavioliiton leima. Äidin-
oikeus oli väistynyt isänoikeuden tieltä; samalla alkunsa saanut
yksityisomistuksellinen rikkaus oli murtanut ensimmäisen aukon
sukulaitokseen. Toinen aukko oli luonnollinen seuraus ensim-
mäisestä; koska isänoikeuden vakiinnuttua rikkaan perijättären
omaisuus oli joutuva avioliiton kautta hänen miehelleen, siis toi-
seen sukuun, murskattiin koko sukuoikeuden perusta ja tytön
ei tällöin vain sallittu avioitua, vaan hänet *pakotettiin* avioitu-
maan suvussa, jotta omaisuus pysyisi siinä.

Groten Kreikan historian mukaan pitivät erikoisestikin atee-
nalaista sukua koossa:

1. Yhteiset uskonnolliset juhlat ja papiston yksinomainen oikeus kunnioittaa palvontamenoin tiettyä jumalaa, suvun otaksuttua kantaisää, jolle sellaisena annettiin erikoinen lisänimi.

2. Yhteinen hautauspaikka (vrt. Demostheneen „Eubulides”).

3. Oikeus periä toisensa.

4. Velvollisuus auttaa, suojella ja tukea toisiaan väkivallan tapauksissa.

5. Oikeus ja velvollisuus avioitua toistensa kanssa suvun keskuudessa tietyissä tapauksissa, varsinkin silloin kun kysymyksessä olivat orpotytöt tai perijättäret.

6. Ainakin muutamissa tapauksissa omaisuuden yhteisomistus, jolloin oli olemassa erikoinen arkhon (esimies) ja omaisuuden vartija.

Sitten yhdistyminen fratriaksi satoi useampia sukuja yhteen, vaikkakin vähemmän lujasti; mutta senkin puitteissa havaitsemme samanlaisia keskinäisiä oikeuksia ja velvollisuuksia, mm. tiettyjä yhteisiä uskonnollisia menoja ja kosto-oikeuden, kun joku fratrian jäsen oli surmattu. Heimon kaikilla fratrioilla oli vuorostaan yhteisiä säännöllisesti toistuvia pyhiä juhlia, joita johti joku aatelisista (eupatrideista) valittu phylobasileus (heimon esimies).

Näin sanoo Grote. Ja Marx lisää: „Mutta kreikkalaisestakin suvusta pilkistää selvästi esiin villi-ihminen (esim. irokeesi).” Erotamme hänet vielä selvemmin, kun tutkimme asiaa hiukan pitemmälle.

Kreikkalaiselle suvulle on nimittäin ominaista vielä:

7. Isänoikeuden mukainen syntyperä.

8. Suvunsisäinen avioliittoutuminen oli kiellettyä, paitsi kun kysymyksessä oli perijätär. Tämä poikkeus ja sen muodostaminen laiksi osoittaa, että vanha sääntö oli vielä voimassa. Sitä todistaa myös se yleisesti noudatettu tapa, että vaimo lakkasi naimisiin mentyään osallistumasta sukunsa uskonnollisiin menoihin ja alkoi noudattaa samoja menoja kuin miehensä, jonka fratriaan hänet myös merkittiin. Tästä ja Dikaiarkhoksen eräässä kirjoituksessa olevasta tunnetusta kohdasta päätellen sääntönä oli siis naiminen suvun ulkopuolelta, ja Becker otaksuu „Charikleessa” ilman muuta, ettei kukaan saanut naida omasta suvustaan.

9. Suvun adoptio-oikeus; sukuun ottaminen tapahtui adoptiomalla perheeseen, mutta julkisia muodollisuuksia noudattaen ja vain poikkeuksena.

10. Oikeus valita ja erottaa esimies. Tiedämme, että kullakin suvulla oli oma arkhoninsa, mutta missään ei sanota, että virka olisi ollut perinnöllinen jossakin tietyssä perheessä. Otaksuttavampaa on, että aina raakalaisajan loppupuolelle asti ei ollut varmaa viran periytymistä, sillä se ei sovi lainkaan sellaisiin

oloihin, missä rikkailla ja köyhillä oli suvun keskuudessa täysin samanlaiset oikeudet.

Suku on ollut paitsi Groten, myös Niebuhrin, Mommsein ja kaikkien muiden tähänastisten klassillisen muinaisajan historioitsijain kompastuskivenä. Vaikka he ovatkin osoittaneet oikein sen monia tunnusomaisia piirteitä, he ovat kuitenkin pitäneet sitä aina *perheryhmänä* eivätkä sen vuoksi voineet ymmärtää suvun luonnetta ja alkuperää. Sukulaitoksen vallitessa perhe ei ole koskaan ollut eikä ole voinutkaan olla järjestöyksikkö, koska mies ja vaimo ovat kuuluneet välttämättömästi kahteen eri sukuun. Suku kuului kokonaan fratriaan, fratria heimoon; perhe kuului puoleksi miehen, puoleksi vaimon sukuun. Valtiokaan ei tunnusta julkisoikeudellisesti mitään perhettä; se on vielä tänäkin päivänä olemassa vain yksityisoikeudellisesti. Ja kuitenkin koko tähänastinen historiatiede pitää lähtökohtanaan sitä varsinkin 18. vuosisadalla loukkaamattomaksi tullutta järjetöntä otaksu-
maa, että yksityinen yksiavioinen perhe, joka tuskin on sivistystä vanhempi, olisi se ydin, jonka ympärille yhteiskunta ja valtio ovat vähitellen kiteytyneet.

„Herra Groten tulee edelleen huomata”, Marx jatkaa, „että vaikka kreikkalaiset johtivatkin sukunsa mytologiasta, nuo suvut ovat vanhemmat kuin *niiden itsensä* luoma mytologia jumaliseen ja puolijumaliseen.”

Morgan vetoaa mielellään Groteen, koska tämä on arvossa pidetty ja toki täysin luotettava todistaja. Grote kertoo edelleen, että kullakin ateenalaisella suvulla oli sen otaksutulta kantaisältä peritty nimi, että yleensä ennen Solonia ja vielä Solonin jälkeenkin vainajan omaisuuden perivät testamentin puuttuessa hänen sukulaisensa (gennêtes) ja että murhatapauksissa rikollisen saat-taminen oikeuden eteen oli ennen kaikkea murhatun lähimpien sukulaisten, sitten suvun muiden jäsenten ja vihdoin fratrian jäsenten oikeus ja velvollisuus: „Kaikki, mitä tiedämme Ateenan vanhimmista laeista, perustuu suku- ja fratrialuokitteluun.”

Sukujen polveutuminen yhteisistä esivanhemmista on antanut „koulunoppineille poroporvareille” (Marx) suurta päänvaivaa. Noita esivanhempia he pitävät luonnollisesti puhtaasti myyttillisinä, joskaan eivät pysty lainkaan selittämään itselleen, miten suku voisi syntyä itsenäisistä, alkujaan vallan eri sukua olevista perheistä, mutta täytyyhän heidän saada siihen selitys voidakseen selittää edes sukujen olemassaolon. Siinä tarkoituksessa jauhe-taan yhtä ja samaa ja pääsemättä pitemmälle päädytään väitteeseen: sukupuu on kylläkin tarua, mutta suku on todellisuutta, ja sitten lopulta Grote sanoo näin (välihuomautukset Marxin): „Tästä sukupuusta kuullaan vain harvoin, koska se tuodaan julkisuuteen vain tietyissä, sangen juhlallisissa tapauksissa. Mutta alhaisimmillakin suvuilla oli yhteiset uskonnolliset menonsa

(tämäpä merkillistä, hra Grote!) ja yhteinen yli-inhimillinen kantaisänsä ja sukupuunsa niin kuin kuuluisammillakin (miten merkillistä tämä onkaan, hra Grote, *alhaisimmilla* suvuilla!); peruspohja ja aatteellinen perusta (arvon herra, ei *aatteellinen*, vaan *lihallinen!*) oli kaikilla sama.”

Morganin tähän antaman vastauksen Marx esittää lyhykäisesti seuraavasti: „Veriheimolaisjärjestelmä, joka vastasi suvun alkumuotoa — ja sellainen muoto oli kerran niin kreikkalaisilla kuin muillakin kuolevaisilla —, takasi sen, että suvun jäsenet tunsivat toistensa sukulaisuussuhteet. Nämä asiat, jotka olivat heille ratkaisevan tärkeitä, he oppivat tuntemaan lapsuudesta pitäen käytännössä. Ne unohdettiin, kun ilmaantui yksiavioinen perhe. Suvun nimi loi sukupuun, jonka rinnalla yksityisen perheen sukupuun näytti merkityksettömältä. Nyt oli tämän nimen osoitettava, että sen kantajat todella olivat samaa syntyperää; suvun sukupuun ulottui kuitenkin niin kauas ajassa taaksepäin, että suvun jäsenet eivät voineet enää todistaa olevansa keskenään todella sukulaisia, paitsi niissä muutamissa harvoissa tapauksissa, jolloin yhteiset esivanhemmat olivat nuorempaa polvea. Nimi itse oli todistus yhteisestä polveutumisesta ja pätevä todistus, adoptioimistapauksia lukuunottamatta. Groten ja Niebuhrin tapainen suvun jäsenen kaikkinaisen sukulaisuuden tosiasiallinen kiistäminen, mikä muuttaa suvun pelkäksi mietiskelyn ja sepustelun luomaksi, sopii sitä vastoin „ideaalisille”, ts. kamari-kirjanoppineille. Koska sukupolvien yhteys, varsinkin yksiavioisuuden alkaessa, siirtyy menneisyyteen ja tuo mennyt todellisuus heijastuu myyttillisinä mielikuvitelmina, niin nämä kunnan poroporvarit päättelivät ja pääättelevät, että todelliset suvut on luonut mielikuvituksellinen sukupuun!”

Fratrìa oli, kuten Amerikassakin, useaksi tytär-suvuksi jakautunut ja näitä yhdistävä kantasuku, joka johti usein ne kaikki vielä yhteisestä kantaisästä. Niinpä Groten mukaan „Hekataios-fratrian kaikilla aikalaisjäsenillä oli sama jumala kantaisänä kuudennessatoista polvessa”; tämän fratrian kaikki suvut olivat siis kirjaimellisesti veljessukuja. *Fratrìa* esiintyy lisäksi Homerosella sotilasyksikkönä siinä kuuluisassa kohdassa, missä Nestor neuvoa Agamemnonia: „Järjestä miehet heimoittain ja fratrioitain niin, että fratria auttaa fratriaa ja heimo heimoa.” Sitä paitsi fratrian oikeutena ja velvollisuutena oli ajaa kannetta fratrian jäsenen kohdistuneesta veriteosta, siis aikaisempina aikoina suorittaa myös verikosto. Fratrialla oli edelleen yhteisiä pyhäitä ja juhlia; ja yleensä kreikkalaisten koko muinaistarusto kehittyi periytyneestä muinaisarjalaisesta luonnon palvonnasta oikeastaan sukujen ja fratrioiden ansiosta ja näiden keskuudessa. Fratrialla oli niin ikään oma johtajansa (*phratriarchos*) ja de Coulangesin mukaan myös omat kokouksensa ja sitovat päätök-

sensä, tuomiovaltansa ja hallituksensa. Jopa valtiokin, joka syntyi myöhemmin ja syrjäytti suvun, jätti fratrialle tiettyjä julkisia hallinnollisia tehtäviä.

Useammasta sukua olevasta fratriasta muodostui heimo. Attikassa oli neljä heimoa, kussakin kolme fratria ja näissä jokaisessa 30 sukua. Tällainen tarkka ryhmittely edellyttää alkuvuomaisesti muodostuneen järjestyksen tietoista suunnitelmallista loukkaamista. Miten, milloin ja miksi tämä on tapahtunut, siitä ei puhu mitään Kreikan historia, josta kreikkalaiset itse ovat säilyttäneet muistoja vain sankarikaudesta alkaen.

Verrattain pienelle alueelle ahtautuneilla kreikkalaisilla murre-eroavaisuudet olivat kehittyneet vähemmän kuin laajoissa Amerikan metsissä; mutta heilläkin huomaamme vain samaa päämurretta puhuvien heimojen yhtyneen suuremmaksi kokonaisuudeksi, ja yksinpä pienessä Attikassakin havaitsemme erikoisen murteen, joka yleisenä proosakielenä tuli myöhemmin vallitsevaksi.

Homeroksen runoista havaitsemme, että kreikkalaiset heimot olivat enimmäkseen jo yhtyneet pikku kansoiksi, joiden keskuudessa suvut, fratriat ja heimot säilyvät kuitenkin vielä täysin itsenäisinä. Ne asuivat jo muurien suojaamissa kaupungeissa; väestön lukumäärä kasvoi samalla, kun karjalaumat ja peltoviljelys laajenivat ja käsityö pääsi alkuun; sen ohessa lisääntyivät omaisuuseroavaisuudet samoin kuin aristokraattiset ainekset entisen luonnonvoimaisen demokratian sisällä. Erilliset pikku kansat kävivät lakkaamatta sotaa parhaiden maa-alueiden omistamisesta ja tietysti myös sotasaaliin takia; sotavankien orjuus oli jo tunnustettu instituutio.

Näiden heimojen ja pikku kansojen yhteiskuntajärjestys oli seuraava:

1. Vakituksena esivaltana oli *neuvosto*, bulê, johon alussa kuuluivat nähtävästi sukujen johtajat, myöhemmin, kun heidän lukumääränsä kasvoi liian suureksi, joukko valittuja, mikä teki mahdolliseksi aristokraattisen aineksen kehittymisen ja voimistumisen; Dionysioshan sanoo nimenomaan, että neuvosto oli sankarikaudella pantu kokoon ylhäisistä (kratistoi). Neuvosto ratkaisi tärkeät asiat lopullisesti; niinpä Aiskhyloksen mukaan Theban neuvosto tekee silloisesta asiain tilasta sellaisen ratkaisevan päätöksen, että Eteokles on haudattava kunniakkaasti, mutta Polyneikeen ruumis heitettävä koirien saaliiksi. Tämä neuvosto muuttui myöhemmin valtion synnyttyä senaatiksi.

2. *Kansankokous* (agora). Irokeeseilla havaitsimme kansan, miesten ja naisten kokoontuvan neuvoston istuessa sen ympärille ja osallistuvan säädetyssä järjestyksessä keskusteluun ja vaikuttavan siten neuvoston päätöksiin. Homeroksen kreikkalaisilla tämä „Umstand” („ympärillä seisominen”), muinaisgermaanista

oikeustermiä käyttäaksemme, on jo kehittynyt todelliseksi kansankokoukseksi, kuten oli asian laita muinaisgermaaneillakin. Kansankokous kokoontui neuvoston toimesta ratkaisemaan tärkeitä asioita; joka miehellä oli oikeus puheenvuoroon. Ratkaisu tapahtui käsiä nostamalla (Aiskhylos „Turvaa anovat”) tai huutoäänestyksellä. Se oli viime kädessä korkeimpana valtana, sillä, Schömann sanoo („Griechische Altertümer”¹), „kun kysymyksessä on jokin asia, jonka suorittaminen vaatii kansan myötävaikutusta, Homeros ei osoita meille mitään keinoa, jolla kansaa olisi voitu pakottaa siihen vasten tahtoaan”. Niihin aikoihin, kun heimon jokainen täysikasvuinen miespuolinen jäsen oli sotilas, ei ollut vielä minkäänlaista kansasta irrottunutta julkista valtaa, joka olisi voinut asettua kansaa vastaan. Alkukantainen demokratia oli vielä täydessä kukoistuksessaan, ja tämän täytyy olla lähtökohtana arvosteltaessa niin neuvoston kuin basileuksenkin valtaa ja asemaa.

3. *Sotapäällikkö* (basileus). Tähän Marx huomauttaa: „Eurooppalaiset oppineet, joista useimmat ovat ruhtinaitten synnynnäisiä palvelijoita, tekevät basileuksesta hallitsijan tämän sanan nykyisessä mielessä. Sitä vastustaa tasavaltalainen jenkki Morgan. Imeläsanaisesta Gladstonesta ja tämän „Juventus Mundi”sta”² hän sanoo sangen ivallisesti, mutta oikein: „Herra Gladstone esittää sankarikauden kreikkalaiset päälliköt kuninkaiksi ja ruhtinaiksi, tehden heistä lisäksi myös gentlemanneja; mutta hänen itsensäkin täytyy myöntää, että ylipäänsä esikoisjärjestys tuntuu meistä olevan havaittavissa tapana tai lakina kylliksi, muttei liian silmiinpistävän varmasti”. Tällaisin verukkein esikoisjärjestys tuntuu herra Gladstonesta itsestäänkin kylliksi, joskaan ei liian silmiinpistävästi olemattomalta.

Olemme jo nähneet, miten oli päällikkyyden periytymisen laita irokeesien ja muiden intiaanien keskuudessa. Kaikki virat täytettiin valitsemalla niihin henkilöt useimmiten saman suvun keskuudesta ja siinä mielessä nuo virat olivat perinnöllisiä suvussa. Viran tultua avoimeksi alettiin vähitellen asettaa etutilalle lähin sukulainen — veli tai sisarenpoika —, ellei ollut syytä sivuuttaa häntä. Kun siis kreikkalaisilla isänoikeuden vallitessa basileuksen virka siirtyi säännöllisesti pojalle tai jollekin pojista, niin se todistaa vain, että pojat saattoivat todennäköisesti odottaa tulewansa huomioonotetuiksi kansan suorittaessa vaalia, muttei suinkaan sitä, että heillä olisi ollut laillinen oikeus periä virka ilman kansan vaalia. Tämä on irokeeseilla ja kreikkalaisilla vasta

¹ G. F. Schömann, „Griechische Altertümer” (Kreikan muinaismuistot), Bd. I—II, Berlin 1855—1859. *Toim.*

² W. E. Gladstone, „Juventus Mundi. The Gods and Men of the Heroic Age” (Maailman nuoruus. Sankariajan jumalat ja ihmiset), London 1869. *Toim.*

alkuna erikoisten aatelisperheiden muodostumiselle suvun keskuudessa ja kreikkalaisilla lisäksi alkuna tulevalle perinnölliselle päällikkyydelle tai yksinvallalle. On siis oletettava, että kreikkalaisilla basileuksen täytyi olla joko kansan valitsema tai ainakin kansan tunnustettujen edustajain — neuvoston tai agoran — vahvistama, niin kuin oli asian laita roomalaisen „kuninkaan” (rex) suhteen.

„Iliadissa” miesten hallitsija Agamemnon ei esiinny kreikkalaisten ylimpänä kuninkaana, vaan kaupunkia piirittävien liittolaisjoukkojen ylipäällikkönä. Ja tähän hänen asemaansa, kun kreikkalaisten kesken oli syntynyt riita, viittaa Odysseus tunnetussa kohdassa: ei kelpaa monen käskyvalta, yksi päällikkönä olkoon jne. (johon sittemmin on liitetty suosittu säe valtikasta). „Odysseus ei pidä tässä luentoa hallitusmuodosta, vaan vaatii totelemaan ylipäällikköä sodassa. Kreikkalaisilla, jotka Troian edustalla esiintyvät vain sotajoukkona, vallitsee agorassa aika demokraattinen järjestys. Puhuessaan lahjoista, so. saaliin jaosta, Akhilleus vaatii aina jakajaksi ei Agamemnonia eikä ketään muutakaan basileusta, vaan „Akhaian pojat”, so. kansan. Epiteetit „Zeusista polveutuva”, „Zeusin elättämä”, eivät todista mitään, koska *joka* suku polveutuu jostakin jumalasta, heimon päämiehen suku jostakin „ylhäisemmästä” jumalasta — tässä tapauksessa Zeusista. Vieläpä nekin, joilla ei ole persoonallista vapautta, kuten sikopaimen Eumaios ym. ovat „jumalaisia” (dioi ja theioi), ja näin sanotaan „Odysseiassa”, jossa kuvataan paljon myöhempää aikaa kuin „Iliadissa”; samassa „Odysseiassa” annetaan sankarin (heros) nimi Muliokselle, sanansaattajalle, samoin kuin Demodokokselle, sokealle laulajalle. Lyhyesti sanoen, sana basileia, jota kreikkalaiset kirjailijat käyttävät Homeroksen ns. kuningasvallasta (koska sotapäällikkyys on sen päätunnusmerkkejä), jonka rinnalla on olemassa neuvosto ja kansankokous, merkitsee vain — sotilaallista demokratiaa” (Marx).

Basileuksella oli paitsi sotilaallisia myös papin ja tuomarin valtuuksia: viimeksi mainittuja ei ole lähemmin määritelty, ensiksi mainitut kuuluivat hänelle heimon tai heimoliiton ylimpänä edustajana. Siviilielämää, hallintotoimia koskevista valtuuksista ei puhuta missään, mutta virkansa vuoksi hän näyttää olleen neuvoston jäsen. „Basileus” sanan kääntäminen „kuningas” sanalla on siis etymologisesti aivan oikein, koska kuningas (kuning) johtuu sanasta „kuni”, „künne” ja merkitsee suvun esimestä. Mutta nykyisen „kuningas” sanan merkitystä ei muinaiskreikkalaisella „basileus” sanalla suinkaan ole. Thukydides käyttää vanhasta basileiasta nimenomaan nimitystä patrikê, so. suvuista johtunut, ja sanoo, että sillä on ollut tarkoin määrätty, siis rajoitetut valtuudet. Ja Aristoteles sanoo, että sankariajan

basileia oli vapaiden miesten sotilaallista johtamista ja basileus oli sotapäällikkö, tuomari ja ylimmäinen pappi; hallintovaltaa myöhemmässä merkityksessä hänellä ei siis ollut.¹

Sankariajan kreikkalaisessa yhteiskuntajärjestyksessä näemme siis vanhan sukuorganisaation vielä voimakkaana, mutta myös jo sen heikkenemisen alun: näemme siinä isänoikeuden ja lasten perintöoikeuden, minkä ansiosta perheelle kasautui rikkauksia ja perhe voimistui muuttuen suvun vastapainoksi; näemme, miten omaisuuseroavaisuus vaikuttaa vuorostaan yhteiskuntajärjestykseen, antaen alun perinnöllisen aateliston ja kuninkuuden muodostumiselle; näemme orjuuden, joka alussa ulottuu vain sotavankeihin, tarjoten kuitenkin jo mahdollisuuden oman heimon, jopa oman suvunkin jäsenten orjuuttamiseen; näemme entisaikojen heimosodan turmeltuvan järjestelmälliseksi rosvoukseksi, jota harjoitetaan maalla ja merellä tarkoituksena karjan, orjien ja aarteiden anastaminen, säännölliseksi elinkeinoksi; näemme sanalla sanoen ylistettävän ja kunnioitettavan rikkautta korkeimpana hyvänä ja käytettävän väärin vanhaa sukujärjystä rikkauksien väkivaltaisen ryöstämisen oikeuttamiseksi. Puuttui vielä vain laitosta, joka olisi ollut yksityisten vasta kasaamien rikkauksien turvana sukujärjestyksen kommunistisia perinnäistapoja vastaan, tehnyt pyhäksi ennen niin ylenkatsotun yksityisomaisuuden ja julistanut, että sen kunnioittaminen pyhänä on jokaisen ihmisyhteiskunnan korkein tarkoitus, ja joka lisäksi olisi lyönyt yleisen julkisen tunnustuksen leiman uusiin toiseen toistaan seuraaviin omaisuuden hankkimismuotoihin, siis rikkauden alati kiihtyvän lisäämisen muotoihin; laitosta, joka olisi ikuistanut paitsi yhteiskunnan vasta alkamassa olevan luokkajaon, myös omistavan luokan oikeuden riistää omistamattomia ja hallita näitä.

Ja tuo laitos syntyi. Keksittiin *valtio*.

V

ATEENAN VALTION SYNTY

Missään emme voi paremmin kuin muinaisessa Ateenassa — emme ainakaan alkuvaiheissaan — seurata sitä, miten valtio on kehittynyt sukulaitoksen elimien osaksi muovautuessa uusiksi,

¹ Niin kuin kreikkalaisten basileus, niin myös atsteekien sotapäällikkökin on väännetty nykyaikaiseksi ruhtinaaksi.

Morgan on ensimmäinen, joka arvostelee historian kannalta espanjalaisen ensin väärinkäsityksiin perustuvia ja liioiteltuja, myöhemmin suorastaan valheellisia tietoja ja osoittaa, että meksikolaiset olivat raakalaisuuden keskiasteella, mutta korkeammalla kuin uusmeksikolaiset pueblo-intiaanit, ja että sikäli kuin vääristellyistä tiedoista saa selville, heillä oli vastaava yhteiskuntajärjestys: kolmen heimon liitto, joka oli alistanut joukon toisia heimoja verovelvollisikseen ja jota hallitsi liittoneuvosto ja liiton sotapäällikkö, josta espanjalaiset tekivät „keisarin”. (*Engelsin huomautus.*)

osaksi väistyessä uusien elinten tieltä ja korvautuessa vihdoin kokonaan todellisilla valtionlaitoksilla, samalla kun sukuina, fratrioina ja heimoina puolustautuvan todellisen „aseissa olevan kansan” tilalle astui noiden valtionlaitosten alainen ja siis myös kansaa vastaan käytettävissä oleva aseellinen „julkinen valta”. Muodonvaihdokset Morgan on pääpiirteissään esittänyt, minun lisättäväkseni jää suurimmalta osaltaan niitä aiheuttava taloudellinen sisältö.

Sankarikautena Attikan neljä ateenalaisheimoa asuivat vielä erikseen eri alueilla; vieläpä niillä kahdellatoista fratriallakin, joista nuo heimot muodostuivat, näyttää olleen eri asuinsijansa Kekropsin kahdentoista kaupungin muodossa. Yhteiskuntajärjestys oli sankariajan mukainen: kansankokous, kansanneuvosto, basileus. Niinä aikoina, jonne kirjoitettu historia yltää, maa oli jo jaettu ja se oli siirtynyt yksityisomistukseen, mikä vastaa myöhemmän raakalaisajan loppupuolen jo suhteellisesti kehittyneitä tavaratuotantoa ja sen mukaista kaupankäyntiä. Viljan ohella tuotettiin viiniä ja kasvisöljyä; Aigeian meren kautta tapahtunut merikauppa riistettiin yhä täydellisemmin foinikialaisten käsistä ja se joutui suurimmaksi osaksi attikalaisten haltuun. Maaomaisuuden osto ja myynti, maanviljelyksen ja käsityön, kaupan ja merenkulun välisen työnjaon kehittyminen aiheuttivat sen, että sukujen, fratrioiden ja heimojen jäsenet sekoittuivat pakostakin varsin pian keskenään ja fratrian ja heimon alueelle asettui asukkaita, jotka olivat kyllä saman kansan jäseniä, mutta eivät kuuluneet näihin yhdyskuntiin ja olivat siis omilla asuinsijoillaan muukalaisia. Kukin fratria ja heimo hoiti rauhan aikoina itse asioitaan, kääntymättä Ateenan kansanneuvoston tai basileuksen puoleen. Mutta se, joka fratriaan tai heimoon kuulumatta asui niiden alueella, ei voinut tietenkään osallistua tähän hallintaan.

Tämä haittasi jopa siinä määrin sukulaitoksen elinten säännöllistä toimintaa, että jo sankariaikana tarvittiin korjausta asiointilaan. Saatettiin voimaan Theseuksen laatimaksi sanottu yhteiskuntajärjestys. Muutoksena oli ennen kaikkea se, että Ateenaan perustettiin keskushallitus, ts. osa niistä asioista, joita heimot olivat hoitaneet siihen asti itsenäisesti, julistettiin yhteisiksi ja annettiin Ateenassa istuvan yhteisen neuvoston hoidettaviksi. Siten ateenalaiset menivät pitemmälle kuin yksikään Amerikan alkuasukaskansa: lähekkäin asuvat heimot sulautuivat yhdeksi kansaksi sen sijaan, että olisivat pelkästään liittoutuneet. Siten syntyi Ateenan yleinen kansan oikeusjärjestys, joka oli heimojen ja sukujen oikeudenkäyttöä ylempi; Ateenan kansalainen sai tiettyjä oikeuksia ja uudenlaista oikeusturvaa myös sillä alueella, missä hän oli vierasheimolainen. Mutta siten otettiin ensimmäinen askel sukulaitoksen hävittämisen suuntaan, koska se oli

alkuna sille, että myöhemmin hyväksyttiin kansalaisiksi sellaisia-kin, jotka olivat vierasheimolaisia koko Attikan mitassa ja olivat sekä pysyivät kokonaan ateenalaisen sukulaitoksen ulkopuolella. Toinen Theseuksen nimiin merkitty uudistus oli se, että koko kansa jaettiin sukuista, fratrioista tai heimoista piittaamatta kolmeen luokkaan: eupatridit eli ylimystö, geomorit eli maanviljelijät ja demiurgit eli käsityöläiset, sekä myönnettiin yksinomaan ylimystölle virantäyttämisoikeus. Tämä jako, ellei oteta lukuun ylimyön virantäyttämisoikeutta, jäi tosin tehottomaksi, koska se ei luonut mitään muuta oikeudellista eriarvoisuutta luokkien välille. Mutta tuo jako on tärkeä, sillä se tuo näkyviimme ne uudet yhteiskunnalliset ainekset, jotka olivat kehittyneet kaikessa hiljaisuudessa. Se osoittaa, että tavanmukainen tiettyjen perheiden jäsenten asettaminen suvun virkoihin oli jo muodostunut näiden perheiden melkein kiistattomaksi virantäyttämisoikeudeksi, että nämä perheet, jotka jo muuten rikkautensakin ansiosta olivat mahtavia, alkoivat sukujensa ulkopuolella yhdistyä erikoiseksi etuoikeutetuksi luokaksi ja että valtio, joka oli vasta itumuodossaan, pyhitti tämän julkeuden. Se osoittaa edelleen, että työnjako maanviljelijäin ja käsityöläisten välillä oli jo siksi kestävä, että se pystyi kilpailemaan vanhan suku- ja heimoluokittelun kanssa yhteiskunnallisesta merkityksestä. Se julistaa vihdoin sukyhteiskunnan ja valtion sovittamattoman vastakohtaisiksi; ensimmäinen valtionmuodostamisyritys on siis suvun hajottamista siten, että sen jäsenistö jaetaan etuoikeutettuihin ja syrjäytettyihin ja viimeksi mainitutkin vuorostaan kahteen elinkeinoluokkaan ja asetetaan ne näin toistensa vastakohtiksi.

Ateenan myöhempi valtiollinen historia aina Soloniin saakka tunnetaan vain vajavaisesti. Basileuksen viran merkitys väheni; valtion johtoon astuivat ylimystöstä valitut arkontit. Ylimyön valta voimistui voimistumistaan, muodostuen vuoden 600 vaiheilla ennen meidän ajanlaskuamme sietämättömäksi. Raha ja koronkiskonta olivat tärkeimpiä keinoja yleisen vapauden sortamisessa. Ylimystö asui pääasiassa Ateenassa ja sen ympäristössä, missä kauppamerenkulku ja sen ohella merirosvous, jota yhä vieläkin sopivassa tilaisuudessa harjoitettiin, rikastuttivat ylimystöä ja keskittivät raharikkauksia sen käsiin. Kehittyvä rahatalous tunkeutui syövyttävän hapon lailla täältä käsin maalaisyhdyskuntien muinaisuudesta perittyyn ja luontoistalouteen pohjautuvaan elämänmuotoon. Sukulaitos ja rahatalous ovat ehdottomasti yhteensopimattomia; Attikan parselliviljelijät joutuivat taloudelliseen rappioon, samalla kun heitä suojelleet vanhat suku-siteet höltyivät. Velkakirja ja tilanpanttaus (sillä ateenalaiset olivat keksineet jo kiinnityslainankin) eivät välittäneet enempiä suvusta kuin fratriastakaan. Vanha sukulaitos taas ei tuntenut rahaa, ei ennakkomaksua eikä rahavelkaa. Yhä rehe-

vämmäksi paisuva ylimystön rahanherruus kehitti sen tähden tavaksi uuden oikeuden, joka oli velkojan turvana velallista vastaan, siunasi rahanomistajan harjoittaman pienviljelijäin riiston. Attikan kaikilla peltotiluksilla seista törkötti panttipylväitä, joihin oli merkitty, että kyseinen maa-ala oli pantattu sille ja sille niin ja niin suuresta rahasummasta. Pellot, joilla sellaista merkkiä ei ollut, oli enimmäkseen jo myyty langenneista kiinnityslainoista ja koroista, ne olivat joutuneet ylimystöön kuuluvien koronkiskojain omaisuudeksi; talonpoika saattoi olla iloinen, jos hänen sallittiin jäädä vuokraajana maalleen elämään työnsä tulosten *kuudesosasta*; viisi *kuudesosaa* hänen täytyi maksaa vuokrana uudelle herralle. Enemminkin. Ellei maapalstan myyntisumma riittänyt velan maksuun tai jos velka oli otettu ilman panttivakuutta, niin velallisen täytyi velkojan hyvittämiseksi myydä lapsensa orjuuteen ulkomaille. Isä myymässä lapsiaan — siinä isänoikeuden ja yksivaioloisuuden ensimmäinen hedelmä! Ja ellei verenimijä vielä sittenkään ollut tyydytty, hän saattoi myydä orjaksi velallisen itsensäkin. Sellainen oli sivistyskauden ihana aamurusko Ateenan kansalle.

Sellainen mullistus oli mahdoton aikaisemmin, jolloin kansan elinolot vastasivat vielä sukulaitosta; mutta nyt se oli tapahtunut eikä tiedetty miten. Palatkaamme hetkiseksi irokeeseihimme. Heidän keskuudessaan olivat mahdottomia sellaiset olot, joihin nyt ateenalaiset oli pakotettu niin sanoakseni ilman heidän myötävaikutustaan ja varmasti vastoin heidän tahtoaan. Se vuodesta toiseen samanlaisena pysyvä tuotantotapa, joka antoi elatuksen, ei voinut synnyttää siellä koskaan tuollaisia, ikään kuin ulkoisen pakon aiheuttamia konflikteja eikä tuollaista rikkaiden ja köyhien, riistäjien ja riistettyjen välistä vastakohtaisuutta. Irokeesit eivät likimainkaan pystyneet hallitsemaan luontoa, mutta luonnon heille määräämien rajojen puitteissa he olivat oman tuotantonsa herroja. Jollei oteta lukuun heidän pienten kasvitarhojensa sadon huononemista, heidän järviensä ja jokiensä kalakannan ja metsiensä riistakannan vähenemistä, he tiesivät, mikä oli oleva tulos, kun toimeentulo hankittiin heidän tavallaan. Tuloksena täytyi olla joko niukempi tai runsaampi toimeentulo; mutta koskaan tuloksena ei voinut olla aavistamattomia yhteiskunnallisia mullistuksia, sukusiteiden katkeamisia, suvun ja heimon jäsenten jakaantuminen vastakkaisiin, keskenään taisteleviin luokkiin. Tuotantoa harjoitettiin tosin mitä ahtaimmissa puitteissa, mutta tuottajat olivat oman tuotteensa herroja. Siinä oli raakalaisajan tuotannon valtava etuisuus, joka hävisi sivistyskauden koittaessa ja jonka takaisin valtaamisen tulee olla lähimpien sukupolvien tehtävänä, kuitenkin niin, että perustana on se valtava herruus, minkä ihmiset ovat saaneet luontoon, ja vapaa yhteenliittyminen, mikä on nyt mahdollista.

Toisin oli kreikkalaisilla. Alkuunsa päässyt karjalaumojen ja ylellisyystavarain yksityisomistus johti yksityisten henkilöiden väliseen vaihtokauppaan, muutti tuotteet *tavaroiksi*. Ja siinä on koko seuraavan mullistuksen alkusyy. Siitä hetkestä lähtien, jolloin tuottajat eivät enää kuluttaneet tuotettaan välittömästi itse, vaan pääsivät sen vaihtoon, he lakkasivat olemasta sen herroja. He eivät enää tieneet, miten sille käy, ja niin syntyi mahdollisuus, että tuotetta käytetään tuottajaa vastaan, hänen riistämiseensä ja sortamiseensa. Sen vuoksi mikään yhteiskunta ei voi ajan pitkään pysyä omien tuotteittensa herrana eikä kontrolloida tuotantoprosessinsa sosiaalisia seurauksia, ellei se tee loppua yksityisten henkilöiden välisestä vaihdosta.

Ateenalaiset saivat omakohtaisesti kokea, kuinka nopeasti yksityisten henkilöiden välisen vaihdon alettua ja tuotteen muuttua tavaraksi tuote pääsee tuottajansa herraksi. Tavaratuotannon ohella alkoi omaan laskuun tapahtuva maan yksityisviljely ja sitä tietä pian maan yksityisomistus. Sitten syntyi raha, yleinen tavara, johon kaikki muut tavarat olivat vaihdettavissa; mutta keksiessään rahan ihmiset eivät aavistaneet, että he loivat siten uuden yhteiskunnallisen mahdin, yleisen mahdin, jonka edessä koko yhteiskunnan täytyi taipua. Ja tämä uusi mahti, joka oli putkahtanut luojiansa tietämättä ja tahtomatta äkkiä esille, antoi ateenalaisille nuoruutensa koko brutaalisuudella tuntua herruudestaan.

Minkä sille mahtoi? Vanha sukulaitos oli osoittautunut voimattomaksi estämään kullan voittokulkua eikä sitä paitsi kyennyt ollenkaan löytämään omien puitteittensa sisältä edes tilaa sellaisille käsitteille kuin raha, velkoja ja velallinen, velan periminen pakkotoimin. Uusi yhteiskunnallinen mahti oli kuitenkin jo olemassa, ja hurskaat toiveet sekä vanhojen hyvien aikojen kaipuu eivät voineet karkottaa enempää rahaa kuin koronkiskontaakaan pois maailmasta. Sitä paitsi sukulaitokseen oli ilmaantunut useita muita vähäisempiä halkeamia. Sukujen ja fratrioiden jäsenet olivat polvi polvelta sekoittuneet keskenään yhä enemmän kaikkialla Attikassa ja varsinkin itse Ateenan kaupungissa, huolimatta siitä, että ateenalainen ei saanut vieläkaan myydä sukuunsa kuulumattomille asumustaan, vaikka kyllä maapalstoja. Työnjako eri tuotannonhaarojen: maanviljelyksen, käsityön ja edelleen lukemattomien eri käsityöalojen, kaupan, merenkulun jne. välillä oli teollisuuden ja liikenteen edistyessä kehittynyt yhä täydellisemmäksi; väestö jakautui nyt elinkeinonsa mukaisesti melko pysyviin ryhmiin; näillä kullakin oli useita uusia yhteisiä etuja, joille suvussa ja fratriassa ei ollut sijaa ja joiden valvominen vaati siis uusia virkoja. Orjain lukumäärä oli lisääntynyt huomattavasti, ja sen täytyi olla jo silloin paljon suurempi kuin vapaiden ateenalaisten lukumäärä; sukulaitoksessa orjuus oli

alun perin tuntematonta eikä siis ollut mitään keinoa pitää kurissa tätä ei-vapaiden laumaa. Ja vihdoin kauppa oli houkuttellut Ateenaan runsaasti muukalaisia, jotka asettuivat sinne helpomman rahansaannin takia ja jotka, vaikka heitä vanhan tavan mukaan siedettiinkin, olivat entisen järjestelmän mukaan niin ikään oikeudettomia ja suojattomia, muodostaen häiritsevän vieraan aineksen kansan keskuudessa.

Sanalla sanoen sukulaitoksen loppu läheni. Yhteiskunta kehittyi päivä päivältä sopimatta enää sen puitteisiin; tuo järjestelmä ei pystynyt estämään eikä poistamaan pahimpiakaan epäkohtia, joita syntyi sen aikana. Mutta sillä välin kehittyi kaikessa hiljaisuudessa valtio. Uudet ryhmät, joita ensin kaupungin ja maaseudun välinen ja sitten kaupungin eri työalojen välinen työnjako oli luonut, muodostivat uusia elimiä etujansa valvomaan; perustettiin kaikenlaisia virkoja. Ja sitten nuori valtio tarvitsi ennen kaikkea omia sotavoimia; merenkulkua harjoittavilla ateenalaisilla nämä saattoivat olla lähinnä vain merivoimia, joiden avulla voitiin käydä pikku sotia ja suojella kauppalaivoja. Joskus ennen Solonia — aikaa ei tarkemmin tunneta — perustettiin naukrarioita, pieniä aluepiirejä, kaksitoista kutakin heimoa kohti; kukin naukraria oli velvollinen luovuttamaan, varustamaan ja miehittämään yhden sotalaivan sekä antamaan lisäksi kaksi ratsumiestä. Tämä järjestys järkytti sukulaitosta kahdella tavalla. Ensiksikin luomalla julkisen vallan, joka ei ollut enää ilman muuta sama kuin koko aseistettu kansa, ja toiseksi jakamalla yleisiä tarkoituseriä silmällä pitäen kansan ensimmäisen kerran *yhteisen asuinpaikan* eikä sukulaisuusryhmien mukaan. Mitä se merkitsi, sen saamme pian nähdä.

Kun kerran sukulaitos ei voinut auttaa riistettyä kansaa, saatettiin turvautua vain syntymässä olevaan valtioon. Ja valtio antoikin tuon avun Solonin perustuslakien muodossa, vahvistaen taas samalla itseään vanhan järjestyksen kustannuksella. Solon — meitä ei liikuta tässä se tapa, miten hänen vuodelle 594 ennen ajanlaskuamme ajoittuva uudistuksensa pantiin toimeen — Solon aloitti niin sanottujen poliittisten vallankumousten sarjan, ja tämän hän teki puuttamalla omistussuhteisiin. Kaikki aikaisemmat vallankumoukset ovat olleet vallankumouksia tietyn omistuksen suojelemiseksi toisenlaisen omistuksen kustannuksella. Ne eivät voi suojella toista loukkaamatta toista. Ranskan suuressa vallankumouksessa uhrattiin feodaalinen omistus porvarillisen omistuksen pelastamiseksi; Solonin vallankumouksessa velkojien omaisuuden täytyi kärsiä velallisten omistustujen vuoksi. Velat julistettiin yksinkertaisesti mitättömiksi. Yksityiskohtia emme tunne tarkoin, mutta runoissaan Solon kehuu poistaneensa panttipylväät velkojen rasittamilta maapalstoilta ja palauttaneensa takaisin ne, jotka olivat paenneet tai tulleet

myydyiksi ulkomaille velkojensa vuoksi. Tämä oli mahdollista vain loukkaamalla julkisesti omistusoikeutta. Todellakin, kaikki niin sanotut poliittiset vallankumoukset, ensimmäisestä viimeiseen asti, ovat tapahtuneet *tietyn* omaisuuden suojelemiseksi, ja ne on suoritettu *toisen* omaisuuden takavarikoimisen tietä, mitä on sanottu myös *toisen* omaisuuden varastamiseksi. Niinpä on totta, että puolenkolmatta tuhatta vuotta kestäneenä ajanjaksona yksityisomistus on voitu säilyttää vain loukkaamalla omistusoikeutta.

Mutta nyt oli estettävä vapaiden ateenalaisten sellaisen orjuutuksen toistuminen. Tämä kävi pänsä lähinnä yleisten toimenpiteiden avulla, esim. kieltämällä sellaiset velkasopimukset, joissa pantattiin velallisen persoona. Edelleen määrättiin ensimmäisraja yksityisen omistamalle maaomaisuudelle, jotta olisi voitu edes hiukan rajoittaa talonpoikain maita himoitsevan ylimystön ahneutta. Ja sitten seurasivat yhteiskuntajärjestyksen (Verfassung) muutokset; meistä ovat tärkeimpiä seuraavat:

Neuvoston jäsenluku korotettiin neljäänsataan, sata kustakin heimosta; heimo pysyi siis vielä tällöinkin perustana. Mutta se olikin ainoa puoli, mikä jäi vanhasta järjestyksestä uuteen valtiotakennukseen, sillä muuten Solon jakoi kansalaiset neljään luokkaan maaomaisuuden ja sen antaman tulon mukaan; ensimmäisille kolmelle luokalle määrättiin alimmaksi tulorajaksi 500, 300 ja 150 medimniä jyviä (1 medimni on n. 41 litraa); se, jolla oli vähemmän tai jolla ei ollut lainkaan maaomaisuutta, kuului neljänteen luokkaan. Virkoihin voitiin asettaa vain kolmen ylimmän luokan edustajia ja korkeimpiin virkoihin vain ensimmäisen luokan edustajia; neljännellä luokalla oli vain oikeus puhua ja äänestää kansankokouksessa, mutta täällä kansankokouksessa valittiin kaikki virkamiehet, täällä heidän oli tehtävä tiliä, täällä laadittiin kaikki lait ja täällä neljäs luokka oli enemmistönä. Ylimystön etuoikeudet uusittiin osittain rikkauden etuoikeuksien muodossa, mutta ratkaisuvalla pysyi kansan käsissä. Edelleen nämä neljä luokkaa olivat uuden sotalaitoksen perustana. Kaksi ensimmäistä luokkaa asetti ratsuväen; kolmannen tuli palvella raskasaseisena jalkaväkenä, neljännen keveänä, panssarittomana jalkaväkenä tai laivastossa, ja luultavasti se sai tällöin myös palkkaa.

Täten siis yhteiskuntajärjestykseen johdettiin uusi alkutekijä: yksityisomistus. Valtion kansalaisten oikeudet ja velvollisuudet määrättiin heidän maaomaisuutensa mukaan, ja sitä mukaa kuin varallisuusluokkien vaikutus kasvoi, vanhat veriheimolaisryhmät työnnettiin syrjään; sukujärjestelmä kärsi uuden tappion.

Poliittisten oikeuksien määrääminen omaisuuden mukaan ei kuitenkaan ole ollut niitä instituutioita, joita ilman valtio ei

voisi olla olemassa. Vaikka se onkin esittänyt tärkeää osaa valtioiden hallitusmuotohistoriassa, niin kuitenkin hyvin monet valtiot, ja juuri kehittyneimmät, ovat tulleet toimeen ilman sitä. Ateenassakin sillä oli merkitystä vain ohimenevästi. Aristeideen ajoista alkaen jokaisella kansalaisella oli mahdollisuus päästä virkaan.

Seuraavien kahdeksankymmenen vuoden kuluessa Ateenan yhteiskunnan kehitys sai vähitellen sen suunnan, johon se sitten seuraavina vuosisatoina kehittyi. Solonia edeltäneen ajan häikäilemättömälle maankoron kiskonnalle samoin kuin määrättömälle maaomaisuuden keskittymiselle asetettiin sulku. Kauppa sekä käsi- ja taidekasityö, jota harjoitettiin yhä enemmän orjatyön avulla, tulivat vallitseviksi elinkeinoiksi. Yleinen valistuneisuus lisääntyi. Kun aikaisemmin oli riistetty raa'asti omia kansalaisia, niin nyt sen sijaan riistettiin etupäässä orjia ja muukalaista ostajakuntaa. Irtaimiston sekä rahan, orjien ja laivojen muodossa esiintyvä rikkaus lisääntyi yhä enemmän, mutta se ei ollut enää pelkkä maaomaisuuden hankkimiskeino, kuten aikaisempana rajoittuneisuuden aikana, vaan se oli muodostunut itsetarkoitukseksi. Toisaalta vanhalle ylimystön vallalle oli ilmaantunut siten voittoisa kilpailija uuden rikkaiden teollisuus- ja kauppiamiesten luokan muodossa, mutta toisaalta hävitettiin siten viimeinenkin pohja vanhan sukujärjestelmän jäännöksiltä. Suvut, fratriat ja heimot, joiden jäsenet asuivat nyt ympäri Attikaa hajallaan ja aivan sekaisin, olivat siis muuttuneet täysin kelvottomiksi poliittisiksi yhtymiksi; paljon oli sellaisia Ateenan kansalaisia, jotka eivät kuuluneet mihinkään sukuun, nämä olivat siirtolaisia, tosin kansalaisoikeuden saaneita, mutta heitä ei oltu otettu vanhoihin sukuliittoihin; näiden lisäksi oli pelkkää turvapaikaoikeutta nauttavia muukalaisia siirtolaisia, joiden lukumäärä yhä lisääntyi.

Samaan aikaan jatkuivat puoluetistelut; ylimystö pyrki valtaamaan takaisin entiset etuoikeutensa ja saikin taas hetkeksi ylivallan, kunnes Kleistheneen vallankumous (509 ennen ajanlaskuamme) kukisti sen lopullisesti; mutta samalla sortuivat sukujärjestelmänkin viimeiset jäännökset.

Uudessa hallitusmuodossaan Kleisthenes jätti huomioon ottamatta entiset neljä heimoa, jotka perustuivat sukuihin ja fratrioihin. Niiden tilalle tuli aivan uusi järjestys, minkä perustana oli jo naukrarioissa koeteltu, pelkästään asuinpaikan mukainen kansalaisten jakaminen. Enää ei ratkaissut sukuliittoon kuuluminen, vaan yksinomaan asuinpaikka; jaettiin alue, ei kansaa, asukkaista tuli poliittisesti vain alueeseen kuuluvia.

Koko Attika jaettiin sataan yhdyskuntapiiriin, demokseen, joilla kullakin oli oma itsehallintonsa. Kunkin demoksen

kansalaiset (demotoi) valitsivat päämiehensä (demarchos) ja varainhoitajan ynnä 30 tuomaria, joilla oli tuomiovalta pienissä riita-asioissa. He saivat myös oman temppelinsä ja suojelusjumalansa eli sankarin, jonka papit he valitsivat. Korkein valta demoksessa oli demotoilaisten kokouksella; se oli, kuten Morgan aivan oikein huomauttaa, Amerikan itsehallinnollisten kaupunkiyhdyskuntien esikuva. Syntyvä valtio Ateenassa alkoi siitä samasta perusyksiköstä, mihin nykyaikainen valtio päätyy korkeimmassa kehitysvaiheessaan.

Kymmenen tällaista yksikköä, demosta, muodosti heimon, jota kuitenkin erotukseksi vanhasta sukuheimosta (Geschlechtsstamm) sanottiin paikallisheimoksi (Ortsstamm). Paikallisheimo ei ollut ainoastaan itsehallinnollinen valtiollinen yhtymä, vaan myös sotilaallinen järjestö, se valitsi phylarkin eli heimopäällikön, joka komensi ratsuväkeä, taxiarkin, joka komensi jalkaväkeä, sekä strategin, joka komensi koko heimoalueelta koottua sotaväkeä. Se varusti edelleen viisi sotalaivaa miehistöineen ja päällikköineen ja sai suojeluspyhimyksekseen attikalaisen sankarin, jonka mukaan se sai nimensä. Vihdoin se valitsi 50 neuvosmiestä Ateenan neuvostoon.

Kokonaisuuden muodosti Ateenan valtio, jota hallitsivat kymmenen heimon valitsemasta viidestäsadasta jäsenestä koottu neuvosto ja viime kädessä kansankokous, missä Ateenan jokaisella kansalaisella oli oikeus olla läsnä ja puhua; lisäksi arkontit ja muut virkamiehet hoitivat eri hallinnonaloja ja tuomiovaltaa. Toimeenpanovallan korkeinta virkamiestä ei Ateenassa ollut.

Tämä uusi hallitusmuoto ja se, että hyväksyttiin kansalaisiksi varsin paljon muukalaisia, osaksi siirtolaisia, osaksi vapautettuja orjia, johti sukulaitoksen elimien syrjäyttämiseen yleisten asioiden hoidosta; ne muuttuivat yksityisiksi yhdistyksiksi ja uskonnollisiksi seuroiksi. Mutta vanhan sukulaitoksen ajan moraalinen vaikutus ja muinaiset periytyneet katsanto- ja ajatustavat säilyivät vielä perinteinä pitkän aikaa ja hävisivät vasta vähitellen. Se ilmenee eräässä myöhemmässä valtion laitoksessa.

Olemme nähneet, että kansanjoukoista erillään oleva julkinen valta on valtion oleellinen tunnusmerkki. Niihin aikoihin Ateenalla oli vasta kansan muodostama sotaväki ja kansan välittömästi varustama laivasto; nämä olivat turvana ulkoisilta vihollisilta ja pitivät kurissa orjia, jotka muodostivat jo silloin suuren väestöenemmistön. Kansalaisiin nähden julkinen valta oli alussa vain poliisina, joka on yhtä vanha kuin valtio, ja siksi 18. vuosisadan naiivit ranskalaiset eivät puhuneetkaan sivistyskansoista, vaan poliisikansoista (nations policiées). Siis perustaessaan valtionsa ateenalaiset perustivat myös poliisin, todellisen santar-

miston, johon kuului jalan ja ratsain kulkevia jousimiehiä — Landjägeriä, kuten Etelä-Saksassa ja Sveitsissä sanotaan. Mutta tämä santarmisto muodostettiin — *orjista*. Tämä poliisi-palvelus tuntui vapaasta ateenalaisesta niin alentavalta, että hän mieluummin antautui aseellisen orjan vangittavaksi kuin rupesi sellaiseen häpeälliseen tehtävään. Vanha sukutunne vaikutti siis vielä. Valtio ei voinut olla olemassa ilman poliisia, mutta se oli vielä nuori eikä nauttinut tarpeeksi moraalista arvonantoa voidakseen tehdä kunnioitetuksi toiminnan, joka vanhoista suvunjäsenistä tuntui ehdottomasti häpeälliseltä.

Missä määrin tämä pääpiirteissään valmis valtio oli ateenalaisten uuden yhteiskunnallisen tilan mukainen, sitä osoittaa rikkauden, kaupan ja teollisuuden nopea kehittyminen kukoistukseensa. Luokkavastakohtaisuus, johon yhteiskunnalliset ja poliittiset laitokset nyt pohjasivat, ei ollut enää ylimystön ja tavallisen kansan välistä vastakohtaisuutta, vaan orjain ja vapaitten, ei-kansalaisten ja kansalaisten vastakohtaisuutta. Korkeimpana kukoistusaikana Ateenassa oli vapaita kansalaisia, vaimot ja lapset mukaan laskettuina, noin 90 000 henkeä, sitä paitsi oli 365 000 orjaa kumpaakin sukupuolta ja 45 000 ei-kansalaista — muukalaisia ja vapautettuja orjia. Kutakin täysikasvuista miespuolista kansalaista kohti oli siis vähintään 18 orjaa ja enemmän kuin kaksi ei-kansalaista. Orjain lukumäärän teki suureksi se, että heitä oli paljon manufaktuureissa, isoissa työhuoneissa, joissa he tekivät työtä yhdessä valvonnan alaisina. Mutta kaupan ja teollisuuden kehittyessä rikkaudet kasaantuivat ja keskittyivät harvojen käsiin, vapaitten kansalaisten enemmistö köyhtyi, eikä sille jäänyt muuta valinnan varaa kuin joko ryhtyä oman käsi-työnsä turvin kilpailemaan orjatyön kanssa, mitä pidettiin häpeällisenä ja halpa-arvoisena ja mikä sitä paitsi ei tuntunut kovinkaan lupaavalta — tai joutua rappiolle. Vallinneissa olosuhteissa sen oli pakko tehdä viimeksi mainittu ja se saattoi siten tuhoon, koska se muodosti suuren joukon, koko Ateenan valtion. Ateenaa ei tuhonnut kansanvaltaisuus, kuten Euroopan ruhtinaita liehittelevät koulumestarit väittävät, vaan orjuus, joka teki vapaan kansalaisen työn halveksituksi.

Ateenan valtion syntyminen on mitä tyypillisin esimerkki valtionmuodostuksesta yleensä, koska se tapahtuu toisaalta pelkistyneimmässä muodossaan, ilman ulkonaista tai sisäistä väkivaltaista pakotusta — Pisistratoksen vallananastus ei lyhyeltä kaudeltaan jättänyt mitään jälkiä — ja koska siinä toisaalta sangen korkealle kehittynyt valtiomuoto, demokraattinen tasavalta, syntyy välittömästi sukuyhteiskunnasta ja koska vihdoin kaikki oleelliset yksityiskohdat ovat meille riittävän tunnettuja.

VI

ROOMALAINEN SUKU JA VALTIO

Rooman perustamistarusta käy ilmi, että ensimmäisen asutuksen perusti joukko yhdeksi heimoksi yhtyneitä latinalaisia sukuja (tarun mukaan sata), joihin pian liittyi muuan niin ikään muka sata sukua käsittävä sabellilainen heimo, ja vihdoin kolmas, erilaisista aineksista koostunut heimo, johon siihenkin sanotaan kuuluneen sata sukua. Koko kertomus osoittaa heti ensi hetkestä, ettei tässä ollut juuri muuta luontoperäistä kuin suku, ja tämäkin oli useissa tapauksissa vain haara kotimaassa vielä elävästä vanhasta kantasuvusta. Heimot vaikuttavat rakenteeltaan keinotekoisilta, mutta kuitenkin enimmäkseen sukulaisaineksista muodostuneilta ja vanhan luonnollisen eikä teennäisen heimon esikuvan mukaisilta; sitä paitsi ei ole suinkaan mahdotonta, että kukin näistä kolmesta heimosta on saanut alkunsa todellisesta vanhasta heimosta. Keskinivel, *fratria*, muodostui kymmenestä heimosta ja oli nimeltään *kuuria*; niitä oli siis kolmekymmentä.

Roomalainen suku on tunnustettu samanlaiseksi laitokseksi kuin kreikkalainen; kun kreikkalainen suku on sen saman yhteiskunnallisen perusyksikön pitemmälle kehittynyt jatko, jonka alkumuodon tapamme Amerikan punanahkoilla, niin sama pitää ilman muuta paikkansa roomalaiseenkiin nähden. Voimme siis tarkastella sitä lyhyemmin.

Roomalainen sukulaitos oli ainakin kaupungin vanhimpana aikana seuraava:

1. Suvun jäsenillä oli oikeus periä toisensa; omaisuus pysyi suvussa. Naispuolista linjaa polveutuvilla jälkeläisillä ei ollut perintöoikeutta, sillä roomalaisessa samoin kuin kreikkalaisessakin suvussa vallitsi jo isänoikeus. Roomalaisen oikeuden vanhimman tuntemamme kirjallisen muistomerkin, kahdentoista taulun lain, mukaan omaisuuden perivät lähinnä lapset rintaperillisinä, näiden puuttuessa agnaatit (*miehenpuoleiset* sukulaiset) ja näiden puuttuessa suvun jäsenet. Omaisuus pysyi joka tapauksessa suvussa. Näemme tässä rikkauden lisääntymisestä ja yksiavioisuudesta alkunsa saaneiden oikeussäännösten tulevan vähitellen käytäntöön suvussa: alkujaan yhtäläinen suvun jäsenen perintöoikeus rajoitetaan ensiksi — epäilemättä jo varhain, kuten yllä on mainittu — käytännössä agnaatteihin, vihdoin miespuolista linjaa polveutuviin lapsiin ja näiden jälkeläisiin; kahdessaatoista taulussa tämä esiintyy tietenkin päinvastaisessa järjestyksessä.

2. Yhteisen hautausmaan omistaminen. Claudius-niminen patriis suku sai siirtyessään Regillistä Roomaan itselleen maapalstan sekä sitä paitsi yhteisen hautapaikan kaupungista. Vielä Augustuksen aikoina haudattiin Roomaan tuotu Teutoburgin met-

sässä kaatuneen Varuksen pää gentilitius tumulus -hautaan; suvulla (Quinctilius-suvulla) oli siis vieläkin oma erikoinen hautakumpunsa.

3. Yhteiset uskonnolliset juhlat. Nämä, sacra gentilitia, ovat tunnetut.

4. Velvoitus olla naimatta omasta suvusta. Roomassa tämä ei näy milloinkaan muuttuneen kirjoitetuksi laiksi, mutta pysyi tapana. Lukemattomista roomalaisista aviopareista, joiden nimet ovat meille säilyneet, yhdelläkään ei ole samaa sukunimeä miehellä ja vaimolla. Myös perintöoikeus todistaa tämän säännön. Mennessään naimisiin vaimo menettää agnaattiset oikeutensa, eroaa suvustansa; hän ja hänen lapsensa eivät voi periä hänen isäänsä eivätkä tämän veljiä, koska isän suku menettäisi muutoin perintöosuutensa. Tässä järjestyksessä on järkeä vain sillä edellytyksellä, että nainen ei voi mennä naimisiin kenenkään suvun jäsenen kanssa.

5. Yhteinen maanomistus. Tämä oli alkuaikoina yleistä aina siihen asti, kunnes alettiin jakaa heimon maita. Latinalaisilla heimoilla havaitsemme maan kuuluneen osaksi heimolle, osaksi suvulle ja osaksi talouskunnille, jotka silloin tuskin olivat erillisiä perheitä. Romuluksen sanotaan olleen ensimmäisen, joka jakoi maata yksityisille, noin hehtaarin verran (kaksi auranalaa) kullekin. Kuitenkin tapaamme vielä myöhemminkin sukujen omistamaa maaomaisuutta puhumattakaan valtion maasta, jonka ympärille tasavallan koko sisäinen historia punoutuu.

6. Suvun jäsenten velvollisuus suojella ja auttaa toisiaan. Kirjoitettu historia osoittaa siitä meille vain rippeitä; Rooman valtio esiintyi heti alusta pitäen niin ylivoimaisena, että sille siirtyi oikeus suojella vääryydeltä. Kun Appius Claudius vangittiin, koko hänen sukunsa, vieläpä persoonalliset vihamiehensäkin pukeutuivat suruasun. Toisen puunilaissodan¹ aikana suvut sitoutuivat lunastamaan sotavangeiksi joutuneet jäsenensä; senaatti *kielsi* sen niiltä.

7. Oikeus käyttää suvun nimeä. Pysyi voimassa aina keisariaikaan saakka; vapautettujen orjien sallittiin ottaa entisen herransa sukunimi, mutta ilman sukuoikeuksia.

8. Oikeus adoptoida muukalaisia sukuun. Tämä tapahtui adoptoimalla perheeseen (kuten intiaaneilla), jonka jälkeen sukuun hyväksyttiin ilman muuta.

9. Missään ei puhuta päämiehen valitsemista ja erottamista koskevasta oikeudesta. Mutta koska Rooman alkuaikoina kaikki virat aina vaalikuninkaasta alkaen täytettiin siten, että niihin

¹ *Puunilaissodat* — sodat, joita Rooma kävi puunilaisia, ts. Karthagon, Pohjois-Afrikassa sijainneen foinikialaisen siirtolakaupungin, asukkaita vastaan vv. 264—146 ennen ajanlaskumme alkua. *Toim.*

valittiin tai nimitettiin, ja koska kuuria itse valitsi pappinsakin, niin voimme otaksua samaa sukujenkin päämiesten (principes) suhteen — vaikka sääntönä lieneekin jo ollut se, että heidät valittiin suvussa samasta perheestä.

Sellaiset olivat roomalaisen suvun oikeudet. Ne olivat irokeesisuvun oikeuksien ja velvollisuuksien tarkka toisinto, ellei oteta lukuun sitä, että isän oikeuteen oli jo siirrytty; tässäkin „pilkistää irokeesi selvästi esiin”.

Miten sekalaisia ovat etevimpienkin historioitsijoidemme käsitykset roomalaisesta sukulaitoksesta vielä tänäänkin, siitä vain yksi esimerkki. Tasavallan ja Augustuksen aikaisia roomalaisia sukunimiä käsittelevässä Mommsenin tutkielmassa („Römische Forschungen”, Berliini 1864, I osa ¹) sanotaan: „Suvun nimi kuului kaikille miespuolisille suvun jäsenille — lukuunottamatta tietysti orjia — myös adoptoiduille ja suvun suojateille sekä samoin naisille... Heimo (Stamm, kuten Mommsen tässä kääntää gens sanan) on ...yhteisö, joka on muodostunut yhteisen — joko todellisen, otaksutun tai kuvitellun — syntyperän pohjalla ja jota pitävät koossa yhteiset juhlamenot, hautausmaat ja perintötavat sekä johon kaikki persoonallisesti vapaat yksilöt, siis naisetkin, voivat kuulua ja johon heidän täytyy kuulua. Naimisissa olevien naisten suvun nimen määrittelyssä on kuitenkin vaikeuksia. Ne oli kyllä vältettävissä niin kauan, kuin nainen ei saanut mennä naimisiin kenenkään muun kuin suvun jäsenen kanssa; ja todistettavasti on naisten ollut pitkän aikaa paljon vaikeampaa mennä naimisiin muiden kuin oman sukunsa jäsenen kanssa, ja vielä kuudennella vuosisadalla tämä oikeus, *gentis enuptio* ², myönnettiin palkkioksi persoonallisena etuoikeutena... Mutta siellä, missä sellaisia suvun ulkopuolisia avioliittoja esiintyi, naisen on täytynyt vanhimpina aikoina siirtyä samalla miehen heimoon. Mikään ei ole varmempaa kuin se, että vanhan uskonnollisen avioliiton aikoina nainen siirtyi täydellisesti miehen oikeudelliseen ja uskonnolliseen yhteisöön ja erosi omastaan. Kukapa ei tietäisi, että avioitunut nainen menettää aktiivisen ja passiivisen perintöoikeutensa sukunsa jäseniin nähden ja siirtyy sen sijaan miehensä, lastensa ja yleensä miehen suvun jäsenten perikuntaan. Voisiko hän olla vieras miehensä suvussa, kun hänestä tulee tavallaan miehensä ottolapsi ja tämän perheen jäsen?” (ss. 9—11).

Mommsen väittää siis, että alkuaikoina roomalaiset naiset, jotka kuuluivat johonkin sukuun, saivat mennä naimisiin vain oman sukunsa *puutteissa*, että roomalainen suku siis olisi ollut

¹ *Th. Mommsen*, „Römische Forschungen” (Rooma-tutkimuksia), *Ausg.* 2., Bd. I—II, Berlin 1864—1878. *Toim.*

² *gentis enuptio* — oikeus naida oman sukunsa ulkopuolelta. *Toim.*

endogaaminen eikä eksogaaminen. Tämä mielipide, joka on ristiriidassa kaikkien muita kansoja koskevien tietojen kanssa, perustuu pääasiallisesti, ellei yksinomaan, yhteen ainoaan Liviuksella esiintyvään ja paljon väittelyä aiheuttaneeseen kohtaan (XXXIX kirja, 19. luku), jonka mukaan senaatti vuonna 568 kaupungin perustamisesta, ts. v. 186 ennen ajanlaskuamme, päätti, uti Feceniae Hispallae datio, deminutio, gentis enuptio, tutoris optio item esset quasi ei vir testamento dedisset; utique ei ingenuo nubere liceret, neu quid ei qui eam duxisset, ob id fraudi ignominiaeve esset — että Fecenia Hispalla saa oikeuden hallita omaisuuttaan, vähentää sitä, avioitua suvun ulkopuolella ja valita itselleen holhoojan, aivan kuin hänen (edesmennyt) miehensä olisi hänelle tämän oikeuden testamentissa määrännyt; että hän voi avioitua vapaan miehen kanssa ja että sille, joka hänet vaimoksensa ottaa, tätä ei ole huonoksi teoksi tai häpeäksi luettava.

Epäilemättä tässä siis Fecenialle, vapautetulle orjattarelle, myönnetään oikeus avioitua suvun ulkopuolella. Ja yhtä epäilemätöntä on tämän mukaan se, että aviomiehellä oli oikeus luovuttaa testamentilla vaimollensa oikeus avioitua miehensä kuoleman jälkeen suvun ulkopuolella. Mutta *minkä* suvun?

Jos vaimon täytyi avioitua oman sukunsa puitteissa, kuten Mommsen otaksuu, niin hän pysyi myös avioitumisensakin jälkeen tässä suvussa. Mutta ensiksikin on todistettava juuri tämä väite suvun endogamiasta. Ja toiseksi, jos kerran naisen oli avioituttava suvussaan, niin miehen oli luonnollisesti tehtävä samoin, koska hän ei olisi saanut muuten lainkaan vaimoa. Päädymme silloin siihen, että mies saattoi luovuttaa testamentilla naiselle oikeuden, jota hänellä ei ollut itsellään eikä itseään varten; päädymme siis oikeudelliseen ristiriitaan. Mommsenin huomaa tämän ja olettaa sen vuoksi: „suvun ulkopuolella tapahtuvaan avioitumiseen tarvittiin oikeudellisesti kaiketi suvun kaikkien jäsenten eikä vain päämiehen suostumus” (s. 10, muistutus). Tuo on ensiksikin sangen rohkea otaksuma, ja toiseksi se on ristiriidassa kysymyksessä olevan kohdan selvän sanamuodon kanssa; senaatti antaa *miehen asemesta* tämän oikeuden Fecenialle, se ei ilmeisesti anna hänelle enempää eikä vähempää kuin mitä hänen miehensä olisi voinut hänelle antaa, mutta se, mitä hänelle annetaan, on *ehdoton* oikeus, johon ei liity mitään muita rajoituksia; niin että mikäli hän sitä käyttää, hänen usikaan miehensä ei siitä kärsi; senaatti määrää lisäksi silloiset ja vastaiset konsulit ja praetorit pitämään huolta siitä, ettei Fecenialle koidu sen johdosta mitään ikävyyksiä. Mommsenin otaksuma tuntuu siis kokonaan mahdottomalta.

Tai sitten: nainen avioitui toiseen sukuun kuuluvan miehen kanssa, mutta pysyi edelleenkin oman sukunsa jäsenenä. Silloin

olisi yllä mainitun kohdan mukaan miehellä ollut oikeus sallia vaimon avioitua vaimon suvun ulkopuolella. Tämä merkitsisi, että aviomiehellä olisi ollut oikeus määrätä sellaisen suvun asioista, johon hän itse ei kuulunut. Tämä on sellaista järjettömyyttä, ettei siitä kannata pitemmälti edes puhua.

Ei auta siis muu kuin olettaa, että nainen on avioitunut toiseen sukuun kuuluneen miehen kanssa ja siirtynyt avioliiton kautta ilman muuta miehensä sukuun, minkä Mommsenkin itse asiassa myöntää mahdolliseksi näissä tapauksissa. Koko asia-yhteys selviää silloin heti. Naisella, joka avioitumisensa vuoksi on irtautunut entisestä suvustaan ja tullut otetuksi uuteen, miehensä sukuun, on suvussa aivan erikoinen asema. Hän on kyllä suvun jäsen, muttei veriheimolainen; jo se, miten hänet on otettu sukuun, edellyttää, ettei hänen suhteen ole avioliittokieltua siinä suvussa, johon hän on joutunut juuri naimisen kautta; hänet on edelleen yhdistetty sukuun aviositein, hän perii miehensä kuoltua hänen omaisuuttansa, siis suvun jäsenen omaisuutta. Mikä on luonnollisempaa, kuin että tämän omaisuuden pysyttämiseksi suvussa hän on velvollinen avioitumaan vain ensimmäisen miehensä suvun jäsenen eikä kenenkään muun kanssa? Ja mikäli siinä suhteessa on tehtävä poikkeus, niin kuka voi valtuuttaa hänet siihen paremmin kuin se, joka on jättänyt hänelle perinnöksi tämän omaisuuden, hänen ensimmäinen miehensä? Sillä hetkellä, kun mies luovuttaa vaimolleen perinnöksi osan omaisuudestaan ja sallii samalla hänen siirtää avioitumisen kautta tai sen seurauksena tämän osan vieraaseen sukuun, kyseinen omaisuus kuuluu vielä miehelle, joka siis kirjaimellisesti vain määrää omasta omaisuudestaan. Mitä taas tulee itse vaimoon sekä tämän ja miehen suvun suhteeseen, niin mies on tuonut hänet tähän sukuun vapaasta tahdostaan — avioitumalla; yhtä luonnolliselta näyttää siis, että aviomies on se asianomainen henkilö, joka voi valtuuttaa vaimon myös eroamaan tästä suvusta toisen avioliiton kautta. Sanalla sanoen asia näyttää yksinkertaiselta ja itsestään ymmärrettävältä heti, kun luovumme siitä kummallisesta käsityksestä, että roomalainen suku olisi endogaaminen, ja Morganin kanssa käsitämme sen alkujaan eksogaamiseksi.

Jäljellä on vielä viimeinen oletamus, joka niin ikään on saanut kannattajia, vieläpä paljonkin: yllä mainittu kohta merkitsee muka vain, „että vapautetut orjattaret (*libertae*) eivät saaneet ilman erikoista lupaa e gente enubere (avioitua suvun ulkopuolella) eivätkä liioin ryhtyä mihinkään sellaiseen tekoon, joka *capitis deminutio minima*¹ ohella olisi aiheuttanut libertan eroamisen sukukunnasta.” (Lange, *Römische Altertümer*, Berliini

¹ *capitis deminutio minima* — sukuoikeuksien menetys. *Toim.*

1856, I¹, s. 195, jossa tämän Liviukselta lainaamamme kohdan johdosta vedotaan Huschkeen.) Jos tämä oletamus on oikea, niin lainattu kohta ei todista mitään vapaiden roomattarien suhteen eikä siinä tapauksessa voida lainkaan puhua siitä, että he olisivat olleet velvollisia avioitumaan suvussa.

Sanonta *enuptio gentis* esiintyy vain tässä yhdessä kohdassa eikä missään muualla koko roomalaisessa kirjallisuudessa; sana *enubere*, avioitua ulkopuolella, esiintyy vain kolmasti ja vain Liviuksella ja sitä paitsi ilman yhteyttä sukuun. Se mielijohde, että roomattaret olisivat saaneet avioitua vain suvussa, on syntynyt yksinomaan tämän kohdan ansiosta. Mutta sitä ei voida pitää suinkaan oikeana, sillä joko tämä kohta viittaa vapautettuja orjia koskeviin erikoisrajoituksiin, ja silloin se ei todista mitään täysvapaiden (*ingenuae*) suhteen, tai se koskee myös täysvapaita, ja silloin se todistaa pikemminkin sitä, että nainen avioitui säännöllisesti oman sukunsa ulkopuolella ja siirtyi avioituessaan miehensä sukuun; se todistaa siis Morganin puolesta Mommsenia vastaan.

Vielä noin kolmesataa vuotta Rooman perustamisen jälkeen sukusiteet olivat niin vahvat, että muuan Fabius-niminen patriisikunta saattoi senaatin suostumuksella ryhtyä omin päinsä sotaretkeen naapurikaupunkia Vejiä vastaan. Siihen kerrotaan osallistuneen 306 Fabiusta, jotka kaikki saivat surmansa väijytyksen uhreina; yksi ainoa eloon jäänyt poika jatkoi sukua.

Kymmenen sukua muodosti, kuten sanottu, *fratryan*, jonka nimenä täällä oli kuuria ja jolla oli tärkeämpiä julkisia tehtäviä kuin kreikkalaisella *fratrialla*. Kullakin kuurialla oli omat uskonnolliset menonsa, pyhättönsä ja pappinsa; nämä viimeksi mainitut muodostivat yhdessä roomalaisen pappiskollegion. Kymmenen kuuriaa muodosti heimon, jolla kuten muillakin latinalaisilla heimoilla oli alussa todennäköisesti valittu päämies — sotapäällikkö ja ylipappi. Kaikki kolme heimoa yhteisesti muodostivat Rooman kansan, *populus Romanus*.

Siis Rooman kansaan saattoi kuulua vain se, joka oli jonkin suvun ja siten kuurian ja heimon jäsen. Tämän kansan ensimmäinen yhteiskuntajärjestys oli seuraava: yleisiä asioita hoiti lähinnä senaatti, johon, kuten Niebuhr ensimmäisenä aivan oikein havaitsi, kuuluivat kolmensadan suvun päämiehet; juuri siitä syystä heitä sanottiin suvun vanhimpina isiksi, *patres*, ja heitä yhteisesti senaatiksi (vanhimpain neuvosto, sanasta *senex*, vanha). Kun tavaksi oli tullut valita päämies aina suvun samasta perheestä, syntyi täälläkin ensimmäinen sukuyliymisty; näiden perheiden jäsenet sanoivat itseään patriiseiksi ja vaativat

¹ L. Lange, „Römische Altertümer“ (Rooman muinaismuistot), Bd. I—III, Berlin 1856—1871. Toim.

yksinomaista pääsyoikeutta senaattiin ja kaikkiin muihin virkoihin. Sen, että kansa ajan oloon myöntyi tähän vaatimukseen ja että tämä muuttui todelliseksi oikeudeksi, tarina selittää siten, että Romulus oli luovuttanut ensimmäisille senaattoreille ja heidän jälkeläisilleen patriisiarvon siihen kuuluvine etuoikeuksineen. Senaatti, samoin kuin Ateenan bulé, päätti useista asioista ja käsitteli alustavasti tärkeimmät niistä ja varsinkin uudet lait. Näistä päätti lopullisesti kansankokous, ns. comitia curiata (kuurioiden kokous). Kansa kokoontui kuuriaina, kussakin kuuriassa luultavasti suvuittain; asioita ratkaistaessa kaikilla kolmellakymmenellä kuurialla oli kullakin yksi ääni. Kuurioiden kokous joko hyväksyi tai hylkäsi lakiehdotukset, valitsi korkeimmat virkamiehet, myös rexin (niin sanotun kuninkaan), julisti sodan (mutta senaatti solmi rauhan) ja ratkaisi asian korkeimpana oikeuselimenä, asianomaisten vedottua siihen, kaikissa sellaisissa tapauksissa, jolloin kysymyksessä oli Rooman kansalaisen tuomitseminen kuolemanrangaistukseen. Lopuksi senaatin ja kansankokouksen rinnalla oli rex, joka tarkoiti vastasi kreikkalaisten basileusta eikä suinkaan ollut sellainen melkein itsevaltiias kuningas, jommoiseksi Mommsen hänet esittää.¹ Hänkin oli sotapäällikkö, ylimmäinen pappi ja muutamien oikeusistuinten esimies. Hänellä ei suinkaan ollut kansalaisen hengen, vapauden ja omaisuuden suhteen mitään siviilihallinnollisia oikeuksia tai valtaa, mikäli ne eivät aiheutuneet sotapäällikön kurinpitovallasta tai oikeuden esimiehelle kuuluvasta tuomion toimeenpanovaltasta. Rexin virka ei ollut perinnöllinen; hänet päivittäin valittiin ensiksi kuurioiden kokouksessa luultavasti edeltäjänsä ehdotuksesta ja sitten toisessa kokouksessa asetettiin juhlallisesti virkaansa. Hänet voitiin erottaakin, mitä todistaa Tarquinius Superbuksen kohtalo.

Ns. kuninkaiden aikana roomalaisilla oli niin kuin sankariajan kreikkalaisillakin sukuihin, fratrioihin ja heimoihin pohjautuva ja niistä kehittynyt sotilaallinen demokratia. Jos kuuriat ja heimot lienevätkin olleet osaksi keinotekoisia muodostelmia, niin ne oli muodostettu kuitenkin sen todellisen luontaisen yhteiskunnan mukaisiksi, josta ne olivat syntyneet ja joka ympäröi niitä vielä joka puolella. Ja vaikka alkuperäinen patriisiylimystö lienee jo

¹ Latinalainen rex on kelttiläis-iiiriläinen righ (heimon esimies) ja goottilainen reiks; että tämäkin, samoin kuin alunperin saksalainen Fürst (ts. kuten englantilainen first, tanskalainen förste, ensimmäinen), merkitsi suvun tai heimon esimiestä, selviää siitä, että gooteilla oli jo neljännellä vuosisadalla erityinen sana thiudans tarkoittamassa myöhempää kuningasta, koko kansan sotapäällikköä. Artakserkses ja Herodes eivät Ulfilaan raamatun käännöksessä koskaan saa nimitystä reiks, vaan thiudans eikä keisari Tiberiuksen valtakunta nimitystä reiki, vaan thiudinassus. Goottilaisten thiudans eli, kuten me epätarkasti käännämme, kuningas Thiudareiksin (Theodorich, ts. Dietrich) nimessä molemmat nimitykset sulavat yhteen. (*Engelsin huomautus.*)

saanut jalansijaa, vaikka kuninkaat koettivat laajentaa vähitellen valtuuksiaan — tämä ei muuta yhteiskuntajärjestyksen alkuperäistä perusluonnetta, ja kysymyshän on yksinomaan siinä.

Samaan aikaan Rooman kaupungissa ja aluevaltausten ansiosta laajentuneella Rooman alueella väestön lukumäärä kasvoi osaksi siirtolaisuudesta ja osaksi Rooman vallan alle lasketujen, enimmäkseen latinalaisten alueitten asukkaista. Kaikki nämä uudet alamaiset (klienttejä koskevan kysymyksen jättämme tässä sikseen) olivat vanhojen sukujen, kuurioiden ja heimojen ulkopuolella eivätkä siis olleet varsinaisen Rooman kansan (*populus Romanus*) osana. He olivat persoonallisesti vapaita ihmisiä, heillä saattoi olla maaomaisuutta, heidän täytyi maksaa veroja ja suorittaa sotapalvelusta. Mutta he eivät voineet päästä mihinkään virkaan, ottaa osaa kuurioiden kokouksiin eivätkä osallistua vallattujen valtionmaiden jakoon. He muodostivat kaikkia yleisiä oikeuksia vailla olevan plebeijien joukon. Alituisesti kasvavan lukumääränsä, sotilaallisen kasvatuksensa ja aseistuksensa ansiosta heistä tuli voima, joka uhkasi vanhaa populusta, minkä kaikkinaisen ulkoa käsin tapahtuva lisäkasvu oli nyt tarkoin estetty. Sitä paitsi maaomaisuus näyttää jakautuneen jotensakin tasapuolisesti populuksen ja plebeijien välillä, kun taas plebeijien hallussa oli suurimmaksi osaksi kaupallinen ja teollinen rikkaus, mikä kylläkään ei ollut kovin kehittynyt.

Rooman koko tarunomainen esihistoria on siinä määrin hämärän peitossa, hämärän, jota myöhemmät lainopillisesti sivistyneet lähdemiehet ovat vielä melkoisesti lisänneet rationaalis-pragmaattisilla selitysyrittäyksillään ja kertomuksillaan, että on mahdollista sanoa mitään varmaa, milloin, miten ja mistä syystä tapahtui se vallankumous, joka teki lopun vanhasta sukulaitoksesta. Se vain on varmaa, että sen syyt olivat plebeijien ja populuksen välisissä taisteluissa.

Rex Servius Tulliuksen nimiin merkitty uusi, kreikkalaisiin esikuviin, varsinkin Soloniin pohjaava yhteiskuntajärjestys loi uuden kansankokouksen, johon erotuksesta niin populuksen kuuluvat kuin plebeijitkin saivat tai eivät saaneet osallistua riippuen siitä, suorittivatko he asepalvelusta vai eivät. Koko asevelvollinen miesväki jaettiin omaisuuden mukaan kuuteen luokkaan. Alin omaisuusraja näissä viidessä luokassa oli: I — 100 000 assia, II — 75 000, III — 50 000, IV — 25 000, V — 11 000 assia, mikä Dureau de la Mallen mukaan tekee noin 14 000, 10 500, 7 000, 3 600 ja 1 570 Saksan markkaa. Kuudenteen luokkaan, proletaareihin, kuuluivat vähempiosaiset, asepalveluksesta ja veroista vapaat. Uudessa centurioiden kansankokouksessa (*comitia centuriata*) kansalaiset esiintyivät järjestyneinä sotilaallisesti satamiehiksi osastoiksi, centurioiksi, ja kullakin centurialla oli yksi ääni. Mutta ensimmäisellä luokalla oli 80 centuriaa,

toisella 22, kolmannella 20, neljännellä 22, viidennellä 30 ja kuudennellakin oli yksi, kaiketi kohtuuden vuoksi. Sen lisäksi varakkaimmista muodostetussa ratsuväessä oli 18 centuriaa; yhteensä 193; äänten enemmistö: 97. Ratsuväellä ja ensimmäisellä luokalla oli siten yhteensä 98 ääntä, siis enemmistö; näiden ollessa yksimielisiä muut eivät tulleet kysymyksenkään, ratkaiseva päätös oli valmis.

Entisen kuurioiden kokouksen kaikki poliittiset oikeudet (muutamia nimellisiä lukuunottamatta) siirtyivät nyt tälle uudelle centurioiden kokoukselle; suvut ja niiden muodostamat kuuriat mataloituivat siten, kuten Ateenassakin, pelkiksi yksityisluontoisiksi ja uskonnollisiksi yhtymiksi ja pysyivät sellaisina vielä kauan hengissä, kun taas kuurioiden kokous sammui pian kokonaan. Entisten kolmen kantahaimon syrjäyttämiseksi valtiosta perustettiin neljä aluejakoon perustuvaa heimoa, joista kunkin asuttavana oli neljäsosa kaupunkia ja joilla oli tiettyjä poliittisia oikeuksia.

Siten murskattiin Roomassakin jo ennen ns. kuninkuuden poistamista vanha, persoonallisiin sukulaissiteisiin pohjautuva yhteiskuntajärjestys ja luotiin sen tilalle uusi aluejakoon ja omaisuuden erilaisuuteen perustuva todellinen valtiojärjestys. Asevelvolliset kansalaiset olivat täällä julkisena valtana ei ainoastaan orjien, vaan myös niiden ns. proletaarien vastakohtana, joiden ei sallittu suorittaa asepalvelusta eikä aseistautua.

Tämän uuden järjestyksen puitteissa, joka kehittyi entistä pitemmälle, kun viimeinen, todellisen kuningasvallan anastanut rex Tarquinius Superbus karkotettiin ja rex korvattiin kahdella sotapäälliköllä (konsulilla), joilla oli yhtäläinen virkavalta (kuten irokeeseilla)—tämän järjestyksen puitteissa kehittyi Rooman tasavallan koko historia kaikkine niine taisteluineen, joita patriisit ja plebeijit kävivät virkoihin pääsystä ja valtionmaaosuuksista, kunnes vihdoin patriisiylimystö kasvoi uudeksi suurten maan- ja rahanomistajien luokaksi, jotka vähitellen kahmivat omakseen asepalveluksen rasittamien talonpoikien kaikki maat, viljelivät siten syntyneitä äärettömiä maatiloja orjien avulla, tyhjänsivät Italian ihmisistä ja avasivat siten oven sekä keisarikunnalle että myös sen seuraajille, germaanisille barbaareille.

VII

KELTTILÄINEN JA SAKSALAINEN SUKU

Tilan puute estää meitä käsittelemästä niitä sukulaitoksia, joita vielä nykyin esiintyy joko selvemässä tai epäselvemässä muodossa mitä erilaisimmilla villi- ja raakalaiskansoilla, tai niiden sukulaitosten jälkiä Aasian sivistyskansojen muinaishisto-

riassa. Kumpiakin on kaikkialla. Vain pari esimerkkiä. Jo ennen kuin suku opittiin tuntemaan, MacLennan, joka on nähnyt eniten vaivaa asian sotkemiseksi, todisti sukulaitoksen olemassaolon ja antoi siitä yleensä oikean kuvan sellaisena kuin se esiintyy kal-mukeilla, tserkesseillä, samojedeilla sekä kolmella intialais-kansalla: varaleilla, magareilla ja munnipureilla. Hiljattain M. Kovalevski havaitsi sen pšaveilla, hevsuureilla, svaneeteilla ja muilla kaukasialaisilla heimoilla ja on sitä kuvailut. Tässä vain muutamia lyhyitä huomautuksia sukulaitoksen ilmenemi-estä kelttiläisillä ja germaaneilla.

Kelttiläisten vanhimmista säilyneistä laeista sukulaitos näkyy vielä täydessä kukoistuksessaan; Irlannissa se on sen jälkeen, kun englantilaiset hajoittivat sen väkivaltaisesti, elänyt ja elää vielä nykyäänkin vaistomaisesti kansan tietoisuudessa; Skotlan-nissa se oli vielä viime vuosisadan keskivaiheilla täydessä kukois-tuksessaan, ja sieltäkin sen hävittivät vain englantilaisten aseet, lainsäädäntö ja tuomioistuimet.

Vanhoista walesilaisista laeista, jotka on kirjoitettu useita vuosisatoja ennen englantilaisten valloitusta, ainakin jo 11. vuosi-sadalla, näkyy, että kokonaiset kyläkunnat viljelivät vielä yhtei-sesti maata, vaikka tämä tapa lieeneekin vain poikkeuksellinen jäännös aikaisemmasta yleisestä tavasta; kullakin perheellä oli viisi eekkeriä omia viljelyksiä; sen ohella viljeltiin toista palstaa yhteisesti ja sato jaettiin. Kun otetaan analogioiksi Irlanti ja Skotlanti, ei ole epäilemistäkään, että nämä kyläyhteisöt edus-tavat sukuja tai suvun osia, vaikkei tätä välittömästi vahvistaisi-kaan walesilaisten lakien uusi tutkiminen, johon minulta puuttuu aikaa (otteeni ovat vuodelta 1869). Mutta walesilaiset ja niiden ohella irlantilaiset lähteet todistavat suoranaisesti, että vielä 11. vuosisadalla kelttiläisillä yksiavioisuus ei ollut suinkaan syr-jäyttännyt pareittaisaviota. Naimiskaupan purkaminen eli oikeam-minkin irtisanominen oli Walesissa mahdotonta vasta seitsemän vuoden kuluttua. Jos puuttui vaikkapa vain kolme yötä seitse-mästä vuodesta, aviopuolisot saivat erota. Silloin jaettiin omai-suus, vaimo jakoi ja mies valitsi osansa. Huonekalut jaettiin tiettyjen, varsin huvittavien sääntöjen mukaan. Jos avioliiton purki mies, niin hänen tuli antaa vaimolle takaisin tämän myötä-jäiset ja vähän muuta; jos purkajana oli vaimo, sai hän vähem-män. Lapsista sai mies kaksi, vaimo yhden, nimenomaan keskim-mäisen. Jos vaimo otti eron jälkeen toisen miehen, mutta ensim-mäinen vaati hänet takaisin, vaimon täytyi seurata tätä, vaikka hänellä *toinen* jalka jo olisi ollut uudessa aviovuoteessa. Mutta jos molemmat olivat asuneet seitsemän vuotta yhdessä, niin he olivat aviomies ja -vaimo ilman aikaisempaa muodollista avio-liittoakin. Tytön neitsyys ennen aviota ei ollut suinkaan mikään ehdottomuus eikä sitä vaadittukaan; tätä koskevat määräykset

ovat laadultaan äärimmäisen kevytmielisiä eivätkä suinkaan porvarillisen moraalin mukaisia. Jos vaimo teki aviorikoksen, mies sai häntä kurittaa (yksi niistä kolmesta tapauksesta, jolloin tämä oli miehelle sallittua, muissa tapauksissa häntä rangaistiin), mutta sittenpä hän ei saanutkaan vaatia enää mitään muuta hyvitystä, koska „rikos edellyttää joko sovitusta tai kosta, mutta ei molempia samalla kertaa”. Syyt, joiden nojalla vaimo saattoi vaatia eroa menettämättä oikeuksiansa eron tapahtuessa, olivat hyvin moninaisia: miehen pahanhajuinen henki oli kyliksi. Heimopäälliköille tai kuninkaalle maksettava lunastusraha ensi yön oikeudesta (gobr merch, siitä keskiaikainen nimitys marcheta, ranskaksi marquette) esittää suurta osaa lakikirjassa. Naisilla oli äänioikeus kansankokouksissa. Kun lisäämme tähän, että Irlannissa on todistettu olleen samanlainen järjestys, että sielläkin joksikin ajaksi solmitut avioliitot olivat aivan tavallisia ja vaimolle oli eron varalta taattu tarkoin määriteltyjä suuria hyvityksiä, vieläpä korvaus kotitaloustyöstäkin, että siellä oli „ensimmäinen vaimo” toisten vaimojen ohella ja että perinnönjaoissa ei tehty mitään eroa aviollisten ja aviottomien lasten välillä — niin saamme käsityksen pareittaisavioisuudesta, johon verrattuna Pohjois-Amerikassa vallitseva aviomuoto tuntuu ankaralta, mutta ihmekös se, jos sellaista oli 11. vuosisadalla kansan keskuudessa, joka vielä Caesarin aikana eli ryhmäavioliitossa.

Iiriläisen suvun (sept, heimoa sanottiin clainneksi, klaaniksi) olemassaoloa eivät vahvista ja kuvaile ainoastaan vanhat lakikirjat, vaan myös 17. vuosisadan englantilaiset lainoppineet, joita lähetettiin Irlantiin muuttamaan klaanien maat Englannin kuninkaan tiluksiksi. Maa oli ollut aina näihin aikoihin asti klaanin tai suvun yhteisomaisuutta, mikäli päälliköt eivät olleet jo muuttaneet sitä yksityisalueikseen. Kun suvun jäsen kuoli ja siis yksi talouskunta hävisi, päämies (englantilaiset lainoppineet käyttivät hänestä nimitystä *caput cognationis*) jakoi uudelleen koko maan alueen toisten talouskuntain kesken. Tämä lienee tapahtunut yleensä samojen sääntöjen mukaan kuin Saksassa. Nytkin vielä on olemassa siellä täällä ns. rundaleina kylänmaita — 40 tai 50 vuotta sitten niitä oli sangen paljon. Talonpojat — englantilaisvalloittajan anastamien entisten suvun yhteisomaiden yksityiset vuokraajat — maksavat kukin vuokraa palstastaan, mutta yhdistävät kaikkien palstojen pelto- ja niittymaan, jakavat sen paikan ja laadun mukaan lohkoihin, „Gewanneihin”, kuten Mose-lin varrella sanotaan, ja antavat kullekin osan joka lohkosta; suo- ja laidunmaita käytetään yhteisesti. Vielä viisikymmentä vuotta sitten suoritettiin aika ajoin, toisinaan joka vuosi, maan uudelleenjako. Sellaisen rundale-kylän tiluskartta näyttää aivan samantlaiselta kuin Moselin varren tai Hochwaldin saksalaisen viljelyskunnan (Gehöfersschaft) kartta. Suku elää myös ns.

„factioneissa”¹. Irlantilaiset talonpojat ovat jakautuneet usein puolueiksi, jotka perustuvat aivan mitättömiltä tai järjettömiltä näyttäviin eroavaisuuksiin ja ovat englantilaisista aivan käsittämättömiä eikä niillä näytä olevan muuta tarkoitusta kuin järjettää juhлина suosittuja selkäsanoja toisilleen. Ne ovat murskattun sukulaitoksen keinotekoisista elvyttämistä, myöhemmin syntynyt korvike, joka on tavallaan todistus perinnäisen sukuvaiston sitkeähenkisyydestä. Suvun jäsenet elävät muuten monin paikoin vielä jotensakin yhdessä entisillä alueillaan, niinpä vielä 1830-luvulla Monaghanin kreivikunnan väestön valtaenemmistöllä oli vain neljä sukunimeä, ts. polveutui neljästä suvusta tai klaanista².

Skotlannissa sukulaitoksen häviö ajoitetaan vuoden 1745 kapinan kukistamiskaudelle. Tutkittavaksi jää yhä, minä renkaana tässä sukulaitoksessa oli juuri skottilainen klaani; mutta epäilemätöntä on, että se siihen kuului. Walter Scottin romaaneissa näemme ilmielävästi tämän Skotlannin ylämaan klaanin. Se on, Morgan sanoo, „erinomainen näyte suvusta, sen järjestyksestä ja hengestä, kuvaava esimerkki suvun jäseniin ulottuvasta sukuyhteisöelämän herruudesta... Heidän kahakoissaan ja verikostossaan, klaanien mukaisessa aluejaossaan, yhteisessä maankäytössään, uskollisuudessa, jota klaanin jäsenet osoittavat päällikölleen ja toisilleen, havaitsemme yhtenäisen sukuyhteiskunnan piirteiden toistumista... Syntyperä laskettiin isänoikeuden mukaan, joten miesten lapset pysyivät klaanissa, kun taas vaimojen lapset siirtyivät isiensä klaaniin”. Mutta se seikka, että Bedan mukaan piktien kuningassuvussa noudatettiin vaimonpuoleista perimysjärjestystä, todistaa, että Skotlannissa vallitsi

¹ *faction* — ryhmä, puolue. *Toim.*

² Viettäessään muutamia päiviä Irlannissa tunsin jälleen elävästi sen, miten syvälle sukulaitoksen aikaiset käsitykset ovat juurtuneet sikäläisen maalaisväestön keskuuteen. Maanomistaja, jolta talonpoika vuokraa maata, on tälle yhä vielä eräänlainen klaanin päämies, jonka tehtävänä on hoitaa maata koskevat asiat kaikkien eduksi ja jolle talonpoika maksaa veroa vuokramaksun muodossa, mutta jolta hänen tulee saada tarpeen vaatiessa myös apua. Ja niin ikään jokaista parempiosaista pidetään velvollisena auttamaan köyhempää naapuriaan, kun tämä on hädässä. Tuota apua ei pidetä almena, vaan rikkaamman klaanitoverin tai klaanin päämiehen oikeudenmukaisena velvollisuutena köyhempää kohtaan. Ymmärtäähän sen, kun taloustieteilijät ja juristit valittavat, että irlantilaiseen talonpoikaan on mahdotonta juurruttaa käsitystä nykyisestä porvarillisesta omistuksesta; irlantilainen ei käsitä omistusta, joka tietää vain oikeuksia, muttei lainkaan velvollisuuksia. Mutta ymmärrettävää on sekin, miksi irlantilaiset, jotka sellaisin naivein sukulaitoksen aikaisin käsityksin joutuvat yhtäkkiä Englannin tai Amerikan isoihin kaupunkiin, ihmisten keskuuteen, joiden siveellisyys- ja oikeuskäsitteet ovat aivan toiset, miksi tuollaiset irlantilaiset joutuvat siellä helposti päästään pyörälle siveellisyys- ja oikeuskysymyksissä, menettävät kaiken ryhtinsä ja joutuvat usein joukoittain turmioon. (*Engelsin huomautus neljänteen painokseen.*)

aikaisemmin äidinoikeus. Jopa punaluaperheenkin rippeitä säilyi niin walesilaisilla kuin skottilaisillakin aina keskiajalle asti sellaisessa muodossa kuin ensi yön oikeus, jota klaanin päämies tai kuningas saattoivat käyttää entisen aviomiesten yhteisyyden viimeisinä edustajina jokaisen morsiamen suhteen, mikäli lunastusrahaa ei oltu maksettu.

* * *

Eittämätöntä on, että aina kansainvaellukseen asti saksalaisilla oli sukulaitos. He lienevät vallanneet Tonavan, Reinin, Veikselin ja pohjoisten merien välisen alueen vasta muutamia vuosisatoja ennen meidän ajanlaskuamme; kimbrit ja teutonit jatkoivat vielä vaellustaan ja sveevit asettuivat pysyvästi paikoilleen vasta Caesarin aikoihin. Heistä Caesar sanoo selvästi, että he olivat sijoittuneet suvuittain ja sukukunnittain (*gentibus cognationibusque*), ja Julius-sukua olevan roomalaisen sanomana tällä *gentibus*-sanalla on tietty kiistaton merkityksensä. Tämä koski kaikkia saksalaisia; näyttää, että valloitetuihin Rooman maakuntiinkin asetuttiin vielä suvuittain. Alemannien kansalaisissa vahvistetaan, että kansa asettui asumaan vallatulle maalle Tonavan eteläpuolelle sukukunnittain (*genealogiae*); *genealogia*-sanaa käytetään siinä aivan samassa merkityksessä kuin myöhemmin sanoja *markki* tai *kyläyhteisö*. Kovalevski esitti hiljattain sen mielipiteen, että nämä *genealogiaet* olivat suuria talouskuntia, joiden kesken jaettiin maa ja joista vasta myöhemmin kehittyi *kyläyhteisö*. Sama pitää silloin paikkansa myös faraan nähden, jolla burgundit ja longobardit — siis goottilainen ja herminonilainen eli yläsaksalainen kansanheimo — tarkoittivat jotakuinkin samaa, ellei aivan samaa, kuin mitä *genealogia*-sanalla tarkoitetaan alemannien lakikirjassa. Kumpi tässä todella on kysymyksessä suku vaiko talouskunta, se kaipaa vielä lähempää tutkimusta.

Kielelliset muistomerkit jättävät meidät epä tietoisiksi siitä, oliko kaikilla saksalaisilla yhteinen sana ilmaisemassa sukua ja mikä se oli. Kreikkalaisilla *genos*-, latinalaista *gens*-sanaa vastaa etymologisesti goottilainen *kuni*, keskiyläsaksan *künne* ja samassa merkityksessä näitä käytetäänkin. Äidinoikeuden aikoihin viittaa se, että vaimoa tarkoittava sana johtuu samasta juuresta: kreikkalainen *gyne*, slaavilainen *žena*, goottilainen *qvinno*, muinaisskandinaavinen *kona*, *kuna*. — Longobardeilla ja burgundeilla tapaamme, kuten sanottu, *fara*-sanana, jonka Grimm johtaa hypoteettisesta juuresta *fisan*, synnyttää. Mieluummin johtaisin sen todennäköisemmältä tuntuvasta juuresta *faran* — kulkea, vaeltaa — nimityksenä, joka viittaisi tiettyyn, tietenkin sukulaista koostuneeseen vaeltajajoukon osaan ja joka sittemmin vaelt-

lettaessa useiden vuosisatojen aikana ensin itään ja sitten länteen alkoi vähitellen merkitä itse sukukuntaa.— Edelleen goottilainen sibja, anglosaksilainen sib, muinaisyläsaksalainen sippia, sippa, sukulaiset (Sippe). Muinaisskandinavian kielessä esiintyy ainoastaan monikkomuoto sijjar, sukulaiset; yksikkömuoto vain Sif-jumalattaren nimenä.— Ja vihdoin Hildebrandinlaulussa esiintyy vielä muuan ilmaisumuoto kohdassa, jossa Hildebrand kysyy Hadubrandilta: „Kuka on isäsi kansan miesten joukossa... eli mitä sukua olet?” („eddo huêlihhes *cnuosles* du sis”). Jos yleensä lienee ollut yhteinen saksalainen sana merkitsemässä sukua, niin se on ollut kaikei goottilainen kuni; sen puolesta ei puhu ainoastaan sukulaiskielten samanlainen vastaava ilmaisumuoto, vaan myös se seikka, että siitä johtuu sana kuning, kuningas, joka alun perin on merkinnyt suvun tai heimon päämiestä. Sibja, sukulaiset, ei näytä ansaitsevan huomiota, ainakin sijjar merkitsee muinaisskandinavian kielessä sekä veriheimolaisuutta että myös lankoutta, ts. käsittää ainakin *kahden suvun* sukulaiset; näin ollen sif ei ole voinut merkitä itse sukua.

Saksalaisilla, samoin kuin meksikolaisilla ja kreikkalaisilla taisteluryhmitys oli niin ratsuväessä kuin jalkaväen kiilamuodostelmassakin järjestetty sukukuntien mukaan; kun Tacitus sanoo: perheiden ja sukulaisuuden mukaan, niin tämän epämääräisen sanonnan selittää se, että hänen aikanaan suku oli Roomassa aikoja sitten lakannut olemasta elävä yhteisö.

Erittäin tärkeä on Tacituksen toinen kohta, missä sanotaan: äidin veli pitää sisarenpoikaansa omana poikanaan, vieläpä muuttamat pitävät enon ja sisarenpojan välisiä sukulaisuussiteitä pyhempinä ja läheisempinä kuin isän ja pojan välisiä, joten panttivankeja vaadittaessa sisarenpoika on varmempana vakuutena sitomassa tiettyä henkilöä kuin tämän oma poika. Tässä meillä on elävä jäännös äidinoikeuden mukaan järjestyneestä, siis alkuperäisestä suvusta, mikä lisäksi on erityisen kuvaavaa saksalaisille¹. Jos sellaisen suvun joku jäsen antoi oman poikansa jonkin pyhän lupauksensa pantiksi ja pojasta tuli uhri, kun isä

¹ Äidinoikeuden ajoilta juontuva ja monilla kansoilla esiintyvä sangen läheinen enon ja sisarenpojan välinen sukulaisuusside ilmenee kreikkalaisilla vain sankariajan muinaistarustossa. Diodoroksen mukaan (IV, 34) Meleagros surmaa Thestioksen pojat, äitinsä Althaian veljet. Althaiä pitää tätä tekoa niin sovitamattomana rikoksena, että hän kiroaa murhaajan, oman poikansa, ja toivoo hänelle kuolemaa. „Jumalat kuulivat”, niin kerrotaan, „hänen toivumuksensa ja lopettivat Meleagroksen elämän.” Samañ Diodoroksen mukaan (IV, 44) argonautit laskevat Herkuleen johdolla maihin Traakiassa ja havaitsevat siellä, että uuden puolisonsa yllyttämänä Phineus räökkää häpeällisesti Boreade Kleopatran, entisen hyljätyn puolisonsa, hänelle synnyttämiä molempia poikia. Mutta argonauttien joukossa on myös Boreadeja, Kleopatran veljiä, siis räökkättyjen enoja. Nämä asettuvat oitis puolustamaan sisarenpoikiensa, vapauttavat heidät ja surmaavat vartijat. (*Engelsin huomautus.*)

rikkoi lupauksensa, niin se oli yksinomaan isän oma asia. Mutta jos sisarenpoika joutui uhriksi, niin siten loukattiin pyhintä suku-oikeutta; pojan tai nuorukaisen lähin sukulainen, jonka velvollisuus oli suojella häntä ennen muita, oli vastuussa hänen kuolemastaan; sukulaisen piti joko olla antamatta häntä pantiksi tai pitää lupauksensa. Vaikkei meillä olisikaan mitään muita jälkiä saksalaisten sukulaitoksesta, niin tämä kohtakin jo riittäisi.

Sitäkin tärkeämpi, koska se on noin 800 vuotta myöhemmältä ajalta, on muuan kohta „Völuspåssa”, muinaisskandinaavisessa laulussa jumalten päivän koitosta ja maailmanlopusta. Tässä „tietäjättären näyssä”, mihin, kuten nyt Bang ja Bugge ovat osoittaneet, on kietoutunut kristillisiäkin aineksia, sanotaan kuvailtaessa tämän suuren mullistuksen edellä käyvän ajan turmelusta ja pahuutta:

Broedhr munu berjask
munu *systrungar*

ok at bönum verdask,
sifjum spilla.

„Veljekset tulevat sotimaan keskenään ja murhaamaan toisiaan, *sisarenlapset* rikkovat sukusiteet”. *Systrungr* on äidin sisarenpoika, ja se, että he kieltävät keskinäisen veriheimolaisuutensa, on runoilijasta vielä suurempi rikos kuin veljesmurha. Se ilmenee sanassa *systrungar*, joka tähdentää äidinpuoleista sukulaisuutta; jos sen tilalla olisi syskina-börn, sisaren- ja veljenlapset, tai syskina-synir, sisaren- ja veljenpojat, niin toinen säe ei olisi ensimmäiseen nähden nousua, vaan heikkenevää laskua. Siis viikinkiaikanakaan, jolloin „Völuspå” syntyi, äidinoikeuden muisto ei ollut vielä Skandinaviasta hävinnyt.

Muuten Tacituksen aikoihin ainakin hänen lähemmin tunte miensa saksalaisten keskuudessa äidinoikeus oli jo väistynyt isänoikeuden tieltä: lapset perivät isänsä; siellä, missä lapsia ei ollut, perijä olivat veli, setä tai eno. Äidin veljen oikeuttaminen osalliseksi perintöön on yhteydessä äsken mainitun tavan säilymiseen ja osoittaa myös sitä, miten nuori oli silloin vielä isänoikeus saksalaisten keskuudessa. Äidinoikeuden jälkiä on havaittavissa vielä myöhään keskiajalla. Näyttää, että isyyteen, varsinkin maaorjiin nähden, ei vielä oikein luotettu; kun siis feodaaliherra vaati jotakin kaupunkia luovuttamaan karanneen maaorjan takaisin, täytyi viimeksi mainitun orjuutta olla esim. Augsburgissa, Baselissa ja Kaiserslauternissa todistamassa valallisesti kuusi hänen lähintä ja sitä paitsi vain äidinpuoleista sukulaistaan (Maurer, „Städteverfassung”, I,¹ s. 381).

¹ G. L. Maurer, „Geschichte des Städteverfassung in Deutschland” (Saksan kaupunkilaitoksen historia), Bd. I—IV, Erlangen 1869—1871. Toim.

Saksalaisten kunnioitus naissukupuolta kohtaan, joka roomalaisille oli melkein käsittämätön, oli niin ikään jäännös häviämässä olevasta äidinoikeudesta. Ylhäisten perheiden neidot olivat varmimpia panttivankeja, kun kysymyksessä oli saksalaisten sitoumusten täyttäminen; ajatus, että heidän vaimonsa ja tyttärensä saattavat joutua vankeuteen ja orjuuteen, on heistä hirveä ja antaa heille enemmän kuin mikään muu rohkeutta taistelussa; he näkevät naisessa jotakin pyhää ja profeetallista, he kuuntelevat hänen neuvoansa tärkeimmissäkin asioissa; Veleda, brukteripapitar Lippe-joen varrelta, oli johtavana sieluna koko bataavien kapinassa, jolla Civilis saksalaisten ja belgien etunenässä järjestytti koko roomalaisvaltaa Galliassa. Kotona näyttää vaimon valta eittämättömältä; hänen, vanhusten ja lasten huolena ovat kylläkin kaikki kotityöt; mies metsästelee, juo ja laiskottelee. Niin sanoo Tacitus; mutta kun hän ei sano, kuka hoitaa pellot, ja selittää selvästi, että orjat maksoivat vain veroa, mutta eivät tehneet mitään päivätöitä, niin aikuisten miesten on täytynyt kai kuitenkin tehdä sen verran työtä, minkä maanviljelys vaati.

Avioliittomuotona oli, kuten yllä jo on sanottu, yksiavioisuutta asteittaisesti lähenevä pareittaisavio. Ankaraa yksiavioisuutta se ei vielä ollut, koska moniavioisuus oli ylhäisille luvallista. Tyttöjen neitseellisyyttä vaalittiin yleensä ankarasti (päinvastoin kuin kelttiläisillä), ja samoin puhuu Tacitus erityisen lämpimästi saksalaisten aviositeitten rikkomattomuudesta. Avioeron aiheeksi hän esittää vain naisen aviorikoksen. Mutta tässä suhteessa hänen kertomuksensa on monesti hataraa ja esiintyy sitä paitsi aivan liian ilmeisesti hyveen kuvastimena turmeltuneita roomalaisia varten. Varmaa kuitenkin on, että jos saksalaiset lienevätkin olleet metsissään tällaisia poikkeuksellisia hyveensankareita, niin vähäisinkin yhteys ulkomaailmaan riitti painamaan heidät Euroopan muiden tavallisten ihmisten tasalle; ankaran siveellisyyden viimeinenkin jälki katosi roomalaismaailman vaikutuksesta vielä paljon nopeammin kuin germaanien kieli. Lukekaapa Gregorius Toursilaista. Itsestään ymmärrettävää on, ettei saksalaisten aarniometsissä voinut olla sellaista raffinoituneiden aistillisten nautintojen runsautta kuin Roomassa, ja tässä suhteessa saksalaiset pysyvät vielä kylliksi edellä roomalaismaailmasta, vaikka emme keksikään heidän noudattavan lihallisissa asioissa pidättyväisyyttä, mikä ei ole koskaan eikä missään ollut yleisenä sääntönä koko kansan keskuudessa.

Sukulaitoksesta sai alkunsa velvollisuus periä isän tai sukulaisten vihollissuhteet samoin kuin ystävyysuhteetkin; samoin myös hengensakko, surman tai loukkaantumisen hyvitys verikoston asemesta. Nyt on todistettu, että tämä hengensakko, jota vielä miespolvi sitten pidettiin erikoisesti saksalaisena laitoksena, on yleinen satojen kansojen keskuudessa sukulaitoksesta johtunutta

verikostoa lieventävänä muotona. Sen samoin kuin vieraanvaraisuusvelvoituksenkin tapaamme mm. Amerikan intiaaneilla; Tacituksen kuvaus vieraanvaraisuuden osoittamisesta („Germania”, l. 21) on melkein yksityiskohtiaan myöten samanlainen kuin Morganin kuvaus intiaanien vieraanvaraisuudesta.

Nyt kuuluu jo menneisyyteen kiihkeä ja loputon kiista siitä, olivatko Tacituksen ajan saksalaiset jakaneet peltomaat jo lopullisesti vai eivät ja miten oli ymmärrettävä tätä seikkaa koskevat kohdat. Siihen on turhaa tuhlata sanoja nyt, kun on todistettu, että melkein kaikilla kansoilla suku ja myöhemmin kommunistinen perhekunta — joka Caesarin todistuksen mukaan oli vielä sveeveillä — ovat viljelleet maata yhteisesti, että sitä seurasi maiden luovuttaminen yksityisille perheille ja maan aika ajoittainen uudelleenjako ja että Saksassa on paikoitellen aina meidän päiviimme asti suoritettu aika ajoin tällaisia peltomaan uudelleenjakoja. Kun saksalaiset olivat Tacituksen aikoihin mennessä, 150 vuodessa, siirtyneet yhteisestä maanviljelyksestä, jota Caesar sanoo sveevien harjoittaneen (jaettua eli yksityistä peltomaata heillä ei ole ollenkaan, hän sanoo), yksityisviljelyyn jakaen vuosittain maan uudelleen, niin se on todellakin aimo edistysaskel; siirtyminen yhteisestä maanviljelyksestä täydelliseen maan yksityisomistukseen näin lyhyessä ajassa ja ilman ulkoisen voiman vaikutusta olisi ollut suorastaan mahdotonta. Luenkin siis Tacituksesta vain hänen oman lyhyen lausuntonsa: he vaihtavat (tai jakavat uudelleen) viljelysmaan joka vuosi ja yhteismaata jää silti kylliksi jäljelle. Tässä ollaan peltoviljelyksessä ja maanomistuksessa asteella, joka vastaa täydellisesti saksalaisten silloista sukulaitosta.

Edellä olevan kappaleen olen jättänyt sellaiseksi kuin se oli edellisissä painoksissa. Asia on saanut tällä välin kuitenkin uuden käänteen. Sen jälkeen kun Kovalevski (vrt. edellä s. 44¹) osoitti, että patriarkaalinen talouskunta on laajalti, ellei yleisesti esiintyvä väliaste äidinoikeuteen pohjautuvan kommunistisen ja nykyisen yksityisen perheen välillä, kysymys ei ole enää kuten vielä Maurerin ja Waitzin välillä siitä, oliko maa yhteisomistuksessa vai yksityisomistuksessa, vaan yhteisomistuksen *muodosta*. Ei ole epäilemistäkään, että Caesarin aikana sveevit eivät ainoastaan omistaneet maata yhteisesti, vaan myös viljelivät sitä yhteisesti yhteiseen laskuun. Vielä kauan voidaan kiistellä siitä, oliko taloudellisena yksikkönä suku vai talouskunta vai niiden väli-
muotona oleva kommunistinen sukulaisryhmä vai olivatko, maa-
suhteista riippuen, olemassa kaikki kolme ryhmää. Mutta nyt Kovalevski väittää, että Tacituksen kuvaama järjestys ei perus-

¹ Engelsin osoittama sivun numero viittaa hänen teoksensa neljänteen painokseen. Ks. vastaavasti tätä osaa, s. 194. *Toim.*

tunut markiini eli kyläyhteisöön, vaan talouskuntaan; vasta tästä viimeksi mainitusta on sitten paljon myöhemmin väestön lisääntymisen seurauksena kehittynyt kyläyhteisö.

Tämän mukaan ne asutukset, joita saksalaiset perustivat roomalaisaikana valtaamilleen maille ja myöhemmin roomalaisilta anastamilleen alueille, eivät olleet kyliä, vaan suuria perheyhteisöjä, joihin kuului useita sukupolvia ja jotka raivasivat vastaavan maa-alueen viljelykselle ja käyttivät ympäröivää viljelemätöntä maata naapuriensa kanssa yhteismaana. Tacituksen sanat viljelysmaan vaihdosta olisi käsitettävä siis todellakin viljelystapaa koskevassa mielessä: yhteisö otti joka vuosi viljelyseen uuden maapalstan ja jätti edellisen vuoden pellon kesannoksi tai kokonaan metsittymään. Väestön harvalukuisuuden vuoksi silloin oli vielä kylliksi viljelemättömiä maita, joten ei ollut mitään tarvetta kinastella maanomistuksesta. Perheyhteisöt hajosivat vasta vuosisatojen kuluttua, kun niiden jäsenluku oli paisunut niin suureksi, ettei yhteinen talous ollut enää mahdollista silloisten tuotantoedellytysten vallitessa; pellot ja niityt, jotka siihen asti olivat olleet yhteisiä, jaettiin tunnettuun tapaan tällöin muodostuneiden erillisten talouskuntien kesken, aluksi joksikin aikaa, myöhemmin lopullisesti, kun taas metsät, laidunmaat ja vesistöt pysyivät yhteisinä.

Venäjään nähden tämä kehityskulku näyttää olevan historiallisesti täysin todistettavissa. Mitä tulee Saksaan ja edelleen muihin germaanisiin maihin, niin eittämätöntä on, että tämä otaksuna selittää monessa suhteessa paremmin lähteet ja ratkaisee helpommin vaikeudet kuin aikaisempi kanta, jonka mukaan kyläyhteisö oli olemassa aina Tacituksen ajoista asti. Vanhimmat asiakirjat, esim. *Codex Laureshamensis*¹, käyvät kokonaisuudessaan paljon selvemmiksi talouskunnan kuin markkiyhteisön avulla. Mutta toisaalta se aiheuttaa uusia vaikeuksia ja herättää uusia kysymyksiä, jotka on vielä ratkaistava. Tässä suhteessa voivat vain uudet tutkimukset antaa ratkaisun; en voi kuitenkaan kieltää, että talouskunta on voinut hyvinkin todennäköisesti olla väliasteena myös Saksassa, Skandinaviassa ja Englannissa.

Kun Caesarin aikoihin saksalaiset olivat osaksi vasta asettuneet vakinaisille asuinsijoille ja osaksi vielä etsivät sellaisia, niin Tacituksen aikoihin päästäessä he olivat olleet jo kokonaisen vuosisadan paikoillaan; elämänvälineiden tuotannossa oli tapahtunut ilmeisesti vastaavanlaista edistymistä. He asuivat hirsitaloissa; heidän vaatetuksensa oli vielä sangen alkukantaista metsäläisten vaatetusta: karkeat villaviitat, eläinten taljat, naisilla ja ylhäisillä pellavaiset alusvaatteet. Heidän ravintonaan

¹ *Codex Laureshamensis* — Lorschin benediktiiniluostarin asiakirjakokoelma 12. vuosisadalta. *Toim.*

oli maito, liha, villikasvien hedelmät ja, kuten Plinius lisää, kaurapuuro (tämä on vieläkin kelttiläisten kansallisruokaa Irlannissa ja Skotlannissa). Heidän rikkautenaan oli karja, joka sekin oli huonolaatuista: naudat pieniä, mitättömiä, sarvettomia, hevoset pikku poneja, eivät juoksijoita. Rahaa käytettiin harvoin ja vähän, vain roomalaista. Kultaa ja hopeaa he eivät muovailleet eivätkä niistä välittäneet, rauta oli harvinaista ja näyttää ainakin Reinin ja Tonavan varsilla olevilla heimoilla olleen tuontitavaraa eikä omintakeisesti valmistettua. Riimukirjoitus (kreikkalaisten tai latinalaisten kirjainten jäljittelyä) tunnettiin vain salakirjoituksena ja sitä käytettiin vain uskonnollisissa loihduissa. Ihmisuhrit olivat vielä tavanomaisia. He olivat sanalla sanoen kansa, joka vastikään oli kohonnut raakalaisuuden keskiateelta sen yliasteelle. Mutta vaikka roomalaisten teollisuustuotteiden helppo tuonti esti roomalaisten välittömänä naapureina olevia heimoja kehittämästä itsenäistä metalli- ja kutomateollisuutta, niin koillisessa, Itämeren rannalla muodostui sellainen aivan epäilemättä. Schleswigin rämeiden aselöydöt — pitkä rautamiekka, panssaripaita, hopeakypärä ym. sekä roomalaiset rahat 2. vuosisadan loppupuolelta — ja kansainvaelluksen ansiosta levinneet saksalaiset metalliesineet viittaavat aivan omintakeiseen melko pitkälle kehittyneeseen tyyppiin silloinkin, kun ne pohjaavat alkuperäisiin roomalaisiin malleihin. Siirtyminen sivistyneeseen Rooman valtakuntaan teki tästä kotimaisesta teollisuudesta lopun kaikkialla paitsi Englannissa. Miten yhtäläistä tämän teollisuuden syntyminen ja kehittyminen on ollut, sitä osoittavat esim. pronssisoljet; Burgundista, Romaniasta, Asovan meren rannalta löydettyjen solkien luulisi olevan lähtöisin samasta työpajasta kuin englantilaisten ja ruotsalaisten ja yhtä epäilemättömästi germaanista alkuperää.

Myös yhteiskuntajärjestys oli raakalaiskauden yliastetta vastaava. Tacituksen mukaan oli yleisesti olemassa päämiesten (principes) neuvosto, joka ratkaisi pienemmät asiat itse ja valmisti tärkeämmät kansankokouksen ratkaistavaksi; viimeksi mainittu taasen oli raakalaisuuden aliasteella — ainakin siellä, missä sen tunnemme, amerikkalaisilla — olemassa vain suvuilla, muttei vielä heimolla eikä heimoliitolla. Päämiehet (principes) erottuvat vielä selvästi sotapäälliköistä (duces), aivan niin kuin irokeeseilla. Ensiksi mainitut elävät jo osaksi heimolaisiltaan karjan, viljan jne. muodossa saamistaan kunnialahjoista; heidät valittiin kuten Amerikassakin enimmäkseen samasta perheestä; siirtyminen isänoikeuden kannalle helpottaa kuten Kreikassa ja Roomassakin vaalin muuttumista vähitellen perintöoikeudeksi ja siten ylimysperheen syntymistä kussakin suvussa. Tämä vanha, niin sanottu heimoylimystö hävisi enimmäkseen kansainvaelluksessa tai ainakin heti sen jälkeen. Sotapäälliköt valittiin syntyperästä

välittämättä vain kykenevyyden perusteella. Heillä oli vähän valtaa ja heidän oli vaikutettava näyttämällä itse esimerkkiä; Tacitus osoittaa selvästi, että varsinainen kurinpitovalta sotajoukossa oli papeilla. Todellinen valta oli kansankokouksella. Kuningas eli heimopäällikkö oli sen puhemies; kansa ratkaisi: kielsi murinalla, myönsi huutoäänestyksellä ja kalisuttamalla aseita. Se oli samalla kärjäkokous; siellä tehtiin ja ratkaistiin valitukset, siellä langetettiin kuolemantuomiot, jota paitsi kuolemaan tuomittiin vain pelkuruudesta, kansan kavaltamisesta ja luonnottomasta irstaudesta. Myös suvuissa ja muissa aliosastoissa oikeutta jakoi jäsenten kokous päämiehen toimiessa puhemiehenä, ja päämies saattoi kuten kaikissa saksalaisten alkupe räisissä tuomioistuimissa vain johtaa käsittelyä ja esittää kysymyksiä; tuomion antoi aina ja kaikkialla saksalaisten keskuudessa jäsenten kokous.

Heimoliittoja muodostui Caesarin ajan jälkeen; muutamilla niillä oli jo kuningas; niin kuin kreikkalaisilla ja roomalaisillakin ylin sotapäällikkö pyrki jo tyranniksi ja saavuttikin väliin tarkoituksensa. Nämä onnelliset vallananastajat eivät olleet suinkaan itsevaltaisia hallitsijoita; he alkoivat jo kuitenkin murtaa sukulaitoksen kahleita. Vapautetut orjat olivat tavallisissa oloissa alemmassa asemassa, koska eivät voineet kuulua mihinkään sukuun, mutta uusien kuninkaiden suosikkeina he kohosivat usein arvoon, rikkauteen ja kunniaan. Samoin kävi Rooman valtakunnan valloittamisen jälkeen, jolloin sotapäälliköistä tuli suurten maiden kuninkaita. Frankkien keskuudessa kuninkaan orjat ja vapautetut esittivät suurta osaa ensin hovissa ja sittemmin valtiossa; uusi aateli polveutuu suureksi osaksi heistä.

Kuninkuuden syntymistä helpotti muuan laitos: sotilasseurueet. Jo Amerikan punaihoisten keskuudessa näimme, kuinka sukulaitoksen ohessa muodostuu yksityisiä ryhmiä, jotka käyvät sotaa omin päin. Saksalaisilla tällaiset yksityiset ryhmät olivat jo muodostuneet vakinaisiksi yhtymiksi. Joku mainetta hankkinut sotapäällikkö keräsi ympärilleen joukon saaliinhimoisia nuoria miehiä, jotka sitoutuivat olemaan hänelle henkilökohtaisesti uskollisia niin kuin hänkin heille. Johtaja elätti heitä, antoi lahjoja ja järjesti heidät hierarkiseen tapaan: pienempiä retkiä varten oli henkivartio ja taisteluvalmis joukko ja suurempia retkiä varten valmis upseerikunta. Niin heikkoja kuin nämä seurueet lienevätkin olleet ja niin heikoiksi kuin ne osoittautuivatkin myöhemmin esim. Odovakarilla Italiassa, niin silti niissä oli vanhan kansanvapauden häviön siemen ja juuri tätä osaa ne esittivätkin kansainvaelluksen aikana ja sen jälkeen. Ne näet helpottivat ensiksikin kuningasvallan syntyä ja toiseksi, kuten jo Tacitus huomauttaa, saattoivat pysyä koossa vain keskeytymättömien sotien ja rosvoretkien ansiosta. Rosvovous tuli tarkoitukseksi. Ellei

seurueen herralla ollut lähiseudulla mitään tekemistä, hän lähti miehineen toisten kansojen luo sinne, missä käytiin sotaa ja oli saalistamismahdollisuuksia; sellaisista seurueista olivat muodostetut osaksi ne saksalaiset apujoukot, jotka taistelivat suurin joukoin roomalaisten lippujen alla jopa saksalasiakin vastaan. Jo siinä oli olemassa alkumuodossaan se palkkasoturilaitos, joka on ollut saksalaisten häpeänä ja kirouksena. Rooman valtakunnan valloituksen jälkeen näistä kuninkaiden seuruelaisista muodostui sittemmin ei-vapaitten ja roomalaisten hovipalvelijain ohella aateliston toinen pääosa.

Kansoiksi yhtyneiden saksalaisten heimojen yhteiskuntajärjestys oli siis ylipäänsä samanlainen kuin sankariajan kreikkalaisilla ja niin sanotun kuningasajan roomalaisilla: kansankokous, sukujen esimiesten neuvosto, sotapäällikkö, joka jo tavoitteli todellista kuningasvaltaa. Se oli kehittynein yhteiskuntajärjestys, minkä sukulaitos yleensä saattoi muodostaa; se oli raakalaisuuden yliasteen mallijärjestys. Kun yhteiskunta astui niiden rajojen yli, joiden sisällä tämä järjestys oli riittävä, niin sukulaitoksesta tuli loppu; se murskattiin ja valtio astui sen tilalle.

VIII

SAKSALAISTEN VALTION MUODOSTUMINEN

Tacituksen kertoman mukaan saksalaiset olivat lukumääräisesti sängen suuri kansa. Caesarilta saamme likipitäisen käsityksen eri saksalaiskansojen suuruudesta; hän mainitsee Reinin vasemmalla rannalla olleiden usipetien ja tenkterien lukumääräksi 180 000 henkeä, vaimot ja lapset mukaan luettuina. Siis kumpaakin kansaa oli noin 100 000 henkeä¹, jo melkoista enemmän kuin oli yhteensä esim. irokeeseja näiden kukoistuskaudella, jolloin näistä tuskin 20 000 hengen suuruisena kansana tuli koko maan kauhu suurista järvistä aina Ohio- ja Potomac-jokiin asti. Jos yritämme kertomusten perusteella ryhmitellä Reinin läheisyyteen sijoittuneet, tarkemmin tunnetut kansat kartalle, vie kukin erillinen kansa tilaa keskimäärin sen verran kuin preussilainen hallintopiiri, noin 10 000 neliökilometriä eli 182 maantieteellistä neliöpeninkulmaa. Mutta Veikseliin asti ulottuva roomalaisten Germania Magna² käsittää pyöreän luvuin 500 000 neliökilomet-

¹ Tässä esitettyjä lukuja vahvistaa muuan kohta, jossa Diodoros kertoo Gallian kelttiläisistä: „Galliassa asuu useita erisuuruisia kansallisuuksia. Suurimpien väkiluku on noin 200 000, pienimpien 50 000” (Diodorus Siculus, V, 25). Siis keskimäärin 125 000; eri gallialaiskansoja täytynee niiden korkeamman kehitystason vuoksi pitää lukuisampina kuin saksalaisia. (*Engelsin huomautus.*)

² *Germania Magna* — Suur-Germaania. *Toim.*

riä. Jos eri kansojen väkiluvuksi otaksutaan keskimäärin 100 000, Germania Magnan koko väkiluku olisi laskettava viideksi miljoonaksi; luku on raakalaiskansojen ryhmään nähden melkoinen, mutta meidän oloihimme verrattuna — 10 henkeä neliökilometriä eli 550 henkeä maantieteellistä neliöpeninkulmaa kohti — se on tavattoman vähäinen. Mutta tähän lukuun eivät sisälly suinkaan kaikki silloin eläneet saksalaiset. Me tiedämme, että Karpaateilla aina Tonavan suulle asti asui goottilaisheimon saksalaisia kansoja, bastarnejja, peukineja ja muita niin lukuisasti, että Plinius muodostaa niistä viidennen saksalaisten pääheimon. Niitä oli jo 180 vuotta ennen ajanlaskuamme Makedonian kuninkaan Perseuksen palkkasotureina, ja vielä Augustuksen ensimmäisinä hallitusvuosina ne tunkeutuivat aina Adrianopolin seuduille. Jos laskemme niitä olleen vain miljoona, niin saksalaisten lukumäärä ajanlaskumme alussa oli todennäköisesti vähintään kuusi miljoonaa.

Germaaniaan asettumisen jälkeen väestön on täytynyt lisääntyä yhä nopeammin; yksinpä jo edellä mainittu teollinen edistys todistaa tätä. Schleswigin suolöydöt ajoittuvat niihin kuuluneista roomalaisista rahoista päätellen kolmannelle vuosisadalle. Itämeren rannikolla oli siis jo siihen mennessä kehittynyt metalli- ja kutomateollisuus, kaupankäynti Rooman valtakunnan kanssa oli vilkasta ja rikkaampien keskuudessa oli tiettyä ylellisyyttä, mikä kaikki viittaa tiheämpään asutukseen. Mutta näihin aikoihin alkaa myös saksalaisten yleinen hyökkäyssota koko Reinin vartha, roomalaisten rajavallia ja Tonavaa pitkin, Pohjanmerestä Mustalle merelle saakka — mikä on suoranainen todistus laajenemaan pyrkivän kansan yhä suuremmaksi paisuvasta lukumäärästä. Kolmesataa vuotta kesti taistelua, jonka aikana goottilaiskansojen kaikki pääheimot (Skandinavian gootteja ja burgundeja lukuunottamatta) etenivät kaakkoa kohti muodostaen vasemman siiven kauas ulottuvassa hyökkäyslinjassa, jonka keskustassa yläsaksalaiset (herminonit) tunkeutuivat Tonavan yläjuoksulle ja oikealla sivustalla iskaevonit, joita nyt sanotaan frankeiksi, Reinille; ingaevonien osaksi tuli Britannian valloitus. Viidennen vuosisadan lopussa tie voimattomaan, verettömään ja avuttomaan Rooman valtakuntaan oli avoin sinne tunkeutuville saksalaisille.

Edellä olimme antiikin kreikkalaisen ja roomalaisen sivistyksen kehdon ääressä. Nyt olemme sen haudan partaalla. Roomalaisen maailmanvallan tasoittava höylä oli kulkenut vuosisatojen ajan kaikkien Välimeren maiden ylitse. Siellä, missä kreikan kieli ei ollut vastustamassa, kaikkien kansallisten kielten oli täytynyt väistyä turmeltuneen latinan tieltä; ei ollut enää olemassa mitään kansallisia eroavaisuuksia, ei ollut enää gallialaisia, ei ibereja, ei ligureja, ei norikeja, heistä kaikista oli tullut roomalaisia. Roomalainen hallinto ja roomalainen oikeus oli hävittänyt kaikkialla

vanhat sukusiteet ja siten paikallisen ja kansallisen omatoimisuuden viimeisenkin jäännöksen. Vastaleivottu roomalaisuus ei antanut mitään korvaukseksi; se ei ollut kansallisuuden, vaan ainoastaan kansallisuuden puuttumisen ilmentymä. Uusien kansallisuuksien aineksia oli olemassa kaikkialla; eri maakuntien latinalaiset murteet erosivat toisistaan yhä enemmän, luonnolliset rajat, jotka aikaisemmin olivat erottaneet Italian, Gallian, Espanjan ja Afrikan itsenäisiksi alueiksi, olivat vieläkin olemassa ja vaikuttivat myös. Mutta missään ei ollut voimaa, joka olisi yhdistänyt nämä ainekset uusiksi kansoiksi; missään ei ollut vielä merkkiäkään kehityskelpoisuudesta, vastustusvoimasta, puhumattakaan luomiskyvystä. Äärettömän alueen ääretöntä ihmisjoukkoa piti koossa vain yksi side: Rooman valtio, josta ajan mukana oli tullut tuon ihmisjoukon pahin vihollinen ja sortaja. Maakunnat olivat kukistaneet Rooman; Roomasta oli tullut toisten kaltainen maakuntakaupunki, joka oli etuoikeutettu, mutta ei enää hallitseva, se ei ollut enää maailmanvallan keskus, siellä eivät asuneet enää edes keisarit eivätkä varakeisarit, jotka asuvat nyt Konstantinopolissa, Trierissä ja Milanossa. Rooman valtiosta oli tullut jättiläismäinen, monimutkainen kone, jonka yksinomaaisena tarkoituksena oli alamaisten nylkeminen. Kaikenlaiset verot, valtion määräämät rasitukset ja kymmenykset köyhdyttivät väestön joukkoja yhä enemmän; käskynhaltijain, veronkerääjien ja sotilaiden harjoittama kiristys teki sorron sietämättömäksi. Siihen siis oli Rooman valtion maailmanherrsus johtanut: olemassaolo-oikeutensa se perusti siihen, että piti yllä sisäistä järjestystä ja puolusti maata ulkoisilta raakalaisilta. Mutta sen järjestys oli pahinta epäjärjestystä huonompi, ja kansalaiset, joita se oli suojelevinaan raakalaisilta, kaipasivat näitä kuin pelastajiaan.

Yhteiskunnan tila oli yhtä toivoton. Jo tasavallan loppuaikoina roomalaisvalta oli ryhtynyt häikäilemättömästi riistämään vallattuja maakuntia; keisarikunta ei tehnyt suinkaan loppua tästä riistosta, vaan teki sen päinvastoin järjestelmälliseksi. Mitä enemmän valtakunta rappeutui, sitä suuremmiksi paisuivat verot ja rasitukset, sitä häpeämättömämmäksi kävi virkamiesten harjoittama rosvous ja kiristys. Kansoja hallitsevien roomalaisten toimialana ei ollut koskaan kauppa eikä teollisuus; vain koronkiskonnassa he ennättivät pitemmälle kuin kukaan muu ennen heitä tai heidän jälkeensä. Siitä, mitä kaupasta oli olemassa ja säilynyt, virkamiehet tekivät lopun kiskonnallaan; rippeitä siitä säilyi vielä vain valtakunnan itäisessä, kreikkalaisessa osassa, joka on tarkastelumme ulkopuolella. Yleinen köyhyys, kaupankäynnin, käsityön, taiteen rappeutuminen, väestön väheneminen, kaupunkien häviö, maanviljelyksen taantuminen — siinä Rooman maailmanvallan lopputulos.

Maanviljelys, joka oli tärkein tuotannonala koko vanhassa maailmassa, muodostui nyt tärkeämmäksi kuin koskaan ennen. Italian valtavia maatilayhdistelmiä (latifundumeja), jotka tasavallan loppuajoista alkaen olivat laajenneet miltei koko maata käsittäviksi, käytettiin kahdella tavalla: joko karjanlaitumina, missä väestö oli vaihdettu lampaisiin ja härkiin, joiden paimentamiseen tarvittiin vain muutamia orjia, tai maakartanoina, joissa suurten orjajoukkojen avulla harjoitettiin laajamittaista puutarhanviljelyä osaksi omistajan ylellistä elämää varten ja osaksi kaupunkien markkinoilla tapahtuvaa myyntiä varten. Suuret karjanlaitumet säilyivät, vieläpä laajenivatkin; maakartanot ja niiden puutarhat rappeutuivat omistajien köyhtyessä ja kaupunkien hävitessä. Orjatyölle perustunut latifundiumtalous ei enää kannattanut; mutta siihen aikaan se oli ainoa mahdollinen suurviljelyksen muoto. Pienviljelyksestä oli jälleen tullut ainoa kannattava viljelysmuoto. Maakartano toisensa jälkeen lohkottiin pikkupalstoiksi, jotka annettiin tietyistä maksusta perinnöllisille vuokraajille tai osaviljelijöille — partiarii —, jotka olivat pikemminkin hoitajia kuin vuokraajia saaden työstään kuudennen tai vain yhdeksännen osan vuodentulosta. Useimmiten kuitenkin nämä pienet peltopalstat annettiin alustalaisille — koloneille —, jotka suorittivat tietyn vuosimaksun, olivat turpeeseen sidotut ja myytävissä yhdessä maapalstansa kanssa; he eivät olleet tosin orjia, mutta eivät myöskään vapaita, he eivät voineet mennä naimisiin vapaiden kanssa, ja heidän keskinäisiä avioliittojaan ei pidetty täysin pätevinä avioliitoina, vaan kuten orjainkin avioliittoja vain makuukumppanuutena (contubernium). He olivat keskiajan maaorjien edeltäjiä.

Antiikinaikainen orjuus oli elänyt aikansa. Se ei tuottanut enää enempää maaseudun suurviljelmillä kuin kaupungin manufaktuureissakaan sitä tulosta, joka olisi ollut vaivan arvoinen; sen tuotteiden markkinat olivat hävinneet. Pienviljelyksessä ja pienkäsityössä, joiksi valtakunnan kukoistusajan jättiläismäinen tuotanto oli supistunut, ei ollut tilaa lukuisille orjille. Vain rikkaiden kotitaloudesta ja ylellisyydestä huolehtivilla orjilla oli vielä sijansa yhteiskunnassa. Mutta kuolevakin orjuus riitti yhä vielä saamaan kaiken tuotannollisen työn tuntumaan orjan toimelta, mikä ei sopinut vapaille roomalaisille — ja niitähän nyt olivat kaikki. Siitä syystä vapautettiin yhä enemmän orjia, jotka olivat nyt tarpeettomia ja muodostuivat rasitukseksi, samalla kun toisaalta lisääntyi kolonien ja ryysyläisiksi köyhtyneiden vapaiden (samanlaisten kuin Amerikan entisten orjavaltioiden poor whites¹) lukumäärä. Antiikinaikaisen orjuuden vähittäinen häviäminen ei ole lainkaan kristinuskon syytä. Se viihtyi vuosisatoja

¹ *poor whites* — köyhät valkoiset. *Toim.*

orjuuden rinnalla Rooman valtakunnassa eikä myöhemminkään ole koskaan estänyt kristittyjen orjakauppaa, ei saksalaisten orjakauppaa pohjoisessa, ei venetsialaisten Välimerellä eikä myöhäisempää neekerikauppaa¹. Orjuus ei enää kannattanut ja siksi siitä tuli loppu. Mutta loppuessaan orjuus jätti jälkeensä myrkyllisen pistimensä: vapaat halveksivat tuotannollista työtä. Siinä oli se umpikuja, johon roomalainen maailma joutui: orjuus oli mahdollon taloudellisesti, vapaiden työtä halveksittiin moraalisesti. Edellinen ei enää voinut ja jälkimmäinen ei vielä voinut olla yhteiskunnallisen tuotannon perusmuotona. Tässä saattoi auttaa vain täydellinen vallankumous.

Maakunnissa ei näyttänyt sen paremmalta. Eniten meillä on tietoja Galliasta. Siellä oli kolonien ohella vielä vapaita pientalonpoikia. Saadakseen suojaa virkamiesten, tuomarien ja koronkiskurien väkivallalta, he turvautuivat usein jonkun mahtimiehen suojelukseen, patronaattiin; näin eivät tehneet ainoastaan yksityiset henkilöt, vaan kokonaiset yhdyskunnat, joten 4. vuosisadalla keisarit julistivat sen useita kertoja kielletyksi. Mutta mitä hyötyä siitä oli suojaa hakeville? Suojelija asetti näille ehdoksi, että heidän tuli luovuttaa maaomaisuutensa hänelle, jonka korvaukseksi hän takasi heille elinajaksi sen käyttöoikeuden. Pyhä kirkko oivalsi tämän metkun ja käytti sitä uutterasti 9. ja 10. vuosisadalla jumalan valtakunnan ja oman maaomaisuutensa lisäämiseksi. Noin vuonna 475 Marseillen piispa Salvianus kiivasteli tosin vielä närkästyneenä moista varkautta vastaan ja kertoi roomalaisten virkamiesten ja suurten tilanherrain sarron käyneen niin ankaraksi, että useat „roomalaiset” pakenivat seuduille, jotka raakalaiset olivat jo vallanneet, ja että sinne siirtyneet Rooman kansalaiset eivät pelänneet mitään niin kovin kuin joutumista uudelleen roomalaisvallan alaisiksi. Vanhemmat myivät usein köyhyyden vuoksi lapsiaan orjuuteen, mitä todistaa sitä vastaan laadittu laki.

Saksalaiset raakalaiset ottivat roomalaisilta kaksi kolmasosaa koko maasta ja jakoivat sen keskenään siitä hyvästä, että vapauttivat heidät näiden omasta valtiosta. Jako suoritettiin sukulaitosta vastaavasti; koska valloittajien lukumäärä oli suhteellisen vähäinen, suuria aloja jäi osaksi koko kansan, osaksi yksityisten sukujen ja heimojen jakamattomaksi omaisuudeksi. Kunkin suvun keskuudessa jaettiin pelto- ja niittymaa samanlaisina osina arvalla yksityisille talouskunnille; suoritettiin myös myöhemmin uusia jakoja, sitä emme tiedä, mutta joka tapauksessa roomalaismaakunnissa luovuttiin pian tästä tavasta, ja yksityi-

¹ Gremonan piispan Liutprandin mukaan 10. vuosisadalla Verdunissa, siis Saksan pyhässä valtakunnassa, tärkeimpänä tuotannonalana oli eunukien valmistaminen, joiden toimittaminen Espanjan maurilaisiin haaremeihin tuotti suurta voittoa. (*Engelsin huomautus.*)

sistä osuuksista tuli myytävää yksityisomaisuutta, allodium. Metsä- ja laidunmaat pysyivät jakamattomina yhteisessä käytössä; tätä käyttöä, samoin kuin jaettujen tilusten viljelystapaa säännösteltiin vanhan käytännön ja yhteisön päätösten mukaisesti. Mitä kauemmin suku asui kylässään ja mitä enemmän saksalaiset ja roomalaiset sulautuivat vähitellen toisiinsa, sitä enemmän sukulaisuuteen perustuva yhteys muuttui luonteeltaan alueelliseksi; suku hävisi markkiyhteisöön, jossa kuitenkin on vielä usein havaittavissa kyllin paljon jälkiä siitä, että tuo yhteisö juontaa alkunsa sen jäsenten sukulaisuudesta. Siten ainakin niissä maissa, missä markkiyhteisö säilyi — Pohjois-Ranskassa, Englannissa, Saksassa ja Skandinaviassa — sukulaitos muuttui huomaamatta alueelliseksi organisaatioksi ja sopi siten paremmin valtioon. Mutta se säilytti kuitenkin alkuperäisen demokraattisen luonteensa, mikä on ominaista koko sukulaitokselle, ja vaikka sukulaitos myöhemmin pakosta rappeutuikin, osa siitä säilyi ja on ollut siten aseena sorrettujen käsissä aina uusimpaan aikaan asti.

Kun siis sukuyhteys menetti pian merkityksensä, johtui tämä siitä, että sen elimet rappeutuivat myös heimon ja koko kansan mitassa valloituksen seurauksena. Me tiedämme, että kukistettujen hallitseminen ja sukulaitos eivät sovellu yhteen. Tässä näemme sen suuressa mitassa. Saksalaisten kansojen, roomalaismaakuntain herrain, täytyi järjestää näiden valtaamiensa alueiden hallinto. Mutta roomalaisjoukkoja ei voitu suinkaan ottaa sukuyhteisöihin eikä hallita niitä näiden kautta. Vielä suureksi osaksi säilyneiden roomalaisten paikallisten hallintolaitosten johtoon oli asetettava jokin korvaamaan Rooman valtiota, ja sinä saattoi olla vain toinen valtio. Sukulaitoksen elinten täytyi näin ollen muuttua valtioelimiksi, vieläpä olosuhteiden pakosta varsin nopeasti. Mutta valloittajakansan lähin edustaja oli sotapäällikkö. Vallatun alueen suojaaminen niin sisäisiltä kuin ulkoisiltakin vihollisilta vaati hänen valtansa voimistamista. Oli koittanut hetki, jolloin sotapäällikkyyks saattoi muuttua kuninkuudeksi, ja se tapahtuikin.

Ottakaamme esimerkiksi frankkien valtakunta. Voitokkaan saalilaiskansan haltuun olivat joutuneet siellä paitsi laajat roomalaiset valtionmaat, myös kaikki ne varsin laajat maa-alat, joita ei oltu vielä jaettu suurempien ja pienempien alue- ja markkiyhdyskuntien kesken, nimittäin kaikki suuremmat metsäalueet. Tavallisesta ylipäälliköstä todelliseksi maaruhtinaaksi kohonnut frankkilaiskuningas muutti ensi työkseen tämän kansan omaisuuden kuninkaalliseksi omaisuudeksi, varasti sen kansalta ja lahjoitti tai läänitti sen seuralaisilleen. Nämä seuralaiset, jotka alkujaan olivat hänen sotaseuruuttaan ja muuta sotajoukon alipäällystä, saivat pian vahvistusta roomalaisista, ts.

roomalaistuneista gallialaisista, jotka kävivät hänelle pian välttämättömiksi kirjoitustaitonsa, sivistyksensä, roomalaisen puhekielen ja latinalaisen kirjakielen sekä maan oikeusjärjestyksen tuntemuksen vuoksi, sekä orjista, maaorjista ja vapautetuista, jotka olivat hänen hoviväkeensä ja joiden keskuudesta hän valitsi suosikkinsa. Näille kaikille annettiin lohkoja kansan maasta, alussa enimmäkseen lahjoina ja sittemmin beneficiumien¹ muodossa, ensi aikoina useimmiten kuninkaan elinajaksi, ja luotiin siten kansan kustannuksella uuden ylimystön perusta.

Eikä siinä ollut kaikki. Valtakunnan suuren laajuuden vuoksi sitä ei käynyt hallitseminen vanhan sukulaitoksen keinoilla; esimiesten neuvosto, mikäli se ei ollut jo ajat sitten joutunut syrjään, ei olisi voinut kokoontua, ja sen tilalle tulivat pian kuninkaan vakinaiset seuralaiset; vanha kansankokous pysyi näön vuoksi olemassa, mutta sekin muuttui yhä enemmän pelkäksi sotajoukon alijohtajain ja uuden nousevan ylimystön kokoukseksi. Maata omistavat vapaat talonpojat, jotka muodostivat frankkilaiskansan valtaenemmistön, menehtyivät ja köyhtyivät — niin kuin roomalaisetkin talonpojat tasavallan loppuaikoina — alituisten sisällis- ja valloitusotien vuoksi; viimeksi mainittuja oli varsinkin Kaarle Suuren aikana. Nämä talonpojat, jotka alkujaan muodostivat koko sotajoukon ja olivat Ranskan valloituksen jälkeen sen ydinosana, olivat köyhtyneet 9. vuosisadan alkuun mennessä niin, että tuskin joka viides mies pystyi lähtemään sotaan. Väliittömästi kuninkaan kutsusta kokoontuvan vapaiden talonpoikien nostoväen tilalle tuli sotajoukko, joka oli muodostettu vastasyntyneen ylimystön palvelusväestä, mm. myös alustalaistalonpojista, niiden jälkeläisistä, jotka ennen eivät olleet tunteneet muuta herraa kuin kuninkaan eivätkä sitä aikaisemmin edes kuningastakaan. Sisällissodat, kuningasvallan heikkous ja sitä vastaavasti voimistunut ylhäisten mielivalta, joiden lisänä olivat nyt vielä Kaarlen asettamat ja virkansa perinnöllisyyttä tavoittelevat maakuntakreivit, ja vihdoin normannien hyökkäykset tekivät Kaarlen seuraajien aikana frankkilaisen talonpoikaiston häviön täydelliseksi. Viidenkymmenen vuoden kuluttua Kaarle Suuren kuolemasta frankkien valtakunta oli yhtä avuttomana normannien jalkojen juuressa kuin Rooman valtakunta oli ollut neljäsataa vuotta aikaisemmin frankkien jalkojen juuressa.

Se oli miltei samanlainen paitsi ulkonaisen heikkouden, myös sisäisen yhteiskunnallisen järjestyksen eli pikemminkin epäjärjestyksen kannalta. Vapaat frankkilaiset talonpojat olivat joutuneet samaan asemaan kuin heidän edeltäjänsä roomalaiset kolonit. Sotien ja ryöstöjen köyhdyttäminä heidän täytyi turvautua vasta-

¹ *Beneficium* (lat. hyvä teko) — maa-alue, jollaisia frankkilaiskuninkaiden totaseurueen jäsenet saivat palkkiona hallintaansa. *Toim.*

muodostuneen ylhäisön tai kirkon suojelukseseen, koska kuningasvalta oli liian heikko heitä suojelemaan; mutta tästä suojeluksesta heidän täytyi maksaa kallis hinta. Heidän täytyi niin kuin ennen gallialaistenkin talonpoikien luovuttaa maapalstansa omistusoikeus suojelusherralle, ja he saivat tuon palstan häneltä takaisin vuokramaana erilaisin ja vaihtelevin ehdoin, mutta aina vain palvelusta ja veroa vastaan; jouduttuaan kerran tällaiseen riippuvaiseen asemaan he menettivät vähitellen myös persoonallisen vapautensa; muutamia sukupolvia myöhemmin he olivat enimmäkseen jo maaorjia. Miten nopeasti vapaan talonpoikaissäädyn häviäminen tapahtui, sitä osoittaa Irminonin laatima, siihen aikaan Pariisin lähistössä olleen, nyt itse Pariisissa olevan Saint-Germain-des-Prés-luostarin maakirja. Ennen vanhaan, vielä Kaarle Suuren aikana tämän luostarin laajoilla maatiluksilla, joita on kaikkialla ympäristöseudulla, oli 2 788 talouskuntaa, melkein kaikki saksalaisnimisiä frankkilaisia. Niistä 2 080 kolonia, 35 litiä¹, 220 orjaa ja vain 8 vapaata alustalaista! Sitä Salvianuksen jumalattomaksi julistamaa tapaa, että suojelusherra pani talonpojan siirtämään maapalstansa hänen omaisuudekseen ja antoi sen talonpojalle takaisin vain elinaikaiseen käyttöön, kirkko käytti nyt yleisesti talonpoikia vastaan. Roomalaisten angarit, valtion pakolliset rasitukset, samoin kuin saksalaisten markkien jäsenten sillanrakennus-, tienteko- ym. julkiset rasitukset olivat esikuvina siinä verotyössä, joka tuli nyt yhä enemmän käytäntöön. Väestön valtaenemmistö näytti siis palanneen samaan asemaan, jossa se oli ollut neljänsataa vuotta aikaisemmin.

Mutta tämä todisti vain, että ensiksikin yhteiskunnallinen ryhmittäminen ja omaisuuden jakautuminen rappeutuvassa Rooman valtakunnassa vastasi täydelleen silloista maanviljelys- ja teollisuustuotannon kehitystasoa, oli siis väistämätöntä, ja toiseksi, että seuraavien neljänsadan vuoden aikana tämä tuotantotaso ei sanottavasti laskenut eikä kohonnut ja johti siis yhtä väistämättömästi samaan omaisuuden jakautumiseen ja samaan väestöluokitukseen. Kaupunki oli menettänyt Rooman valtakunnan viimeisinä vuosisatoina sen vallan, joka sillä oli ollut ennen maaseutuun, eikä saanut sitä takaisin saksalaisvallan ensimmäisinä vuosisatoina. Tämä edellyttää, että maanviljelyksen ja teollisuuden kehitystaso oli alhainen. Tällainen yleistilanne synnyttää väistämättömästi hallitsevia suurmaanomistajia ja riippuvaisia pientalonpoikia. Siitä, miten vähäisiä olivat mahdollisuudet juurruttaa sellaiseen yhteiskuntaan toisaalta roomalaista latifundiumtaloutta orjineen ja toisaalta uudenaikaisempaa suurviljelyä päivätöineen, ovat todistuksina Kaarle Suuren valtavat, mutta

¹ Liti — puolivapaa. *Toim.*

melkein jäljettömiksi jääneet kokeilut kuuluissa keisarillisissa maakartanoissa. Noita kokeiluja jatkoivat ainoastaan luostarit ja vain nämä onnistuivat niissä; mutta luostarit olivat yhteiskuntalaitoksina luonnottomia, aviottomuuteen perustuvia; ne saattoivat saada aikaan poikkeuksellisia tuloksia, mutta juuri sen takia niiden itsensäkin täytyi jäädä poikkeuksiksi.

Ja kuitenkin oltiin näiden neljänsadan vuoden aikana edistetty. Vaikkakin kauden lopussa tärkeimmät luokat olivat miltei samat kuin alussakin, niin ihmiset, joista nämä luokat muodostuivat, olivat kuitenkin muuttuneet toisenlaisiksi. Ei ollut enää antiikinaikaista orjuutta eikä vapaata ryysyköyhälistöä, joka halveksi työtä orjan toimenä. Roomalaisen kolonin ja uuden maaorjatalonpojan välillä oli vapaa frankkilainen talonpoika. Tuhoutuvan roomalaisuuden „hyödytön muisto ja turha taistelu” oli kuollut ja kuopattu. Yhdeksännän vuosisadan yhteiskuntaluokat eivät muodostuneet häviävän sivistyksen rappioutilasta, vaan uuden sivistyksen synnytyksissä. Uusi sukupolvi — niin herrat kuin palvelijatkin — oli roomalaisiin edeltäjiinsä verrattuna miesten sukupolvi. Mahtavien tilanherrojen ja rasituksia suorittavien talonpoikien välinen suhde, mikä Roomassa oli johtanut kiertämättömästi antiikin maailman tuhoon, muodostui nyt uuden kehityksen lähtökohdaksi. Ja sitten, niin hedelmättömiltä kuin nämä neljänsataa vuotta näyttävätkin, niiden saannosta oli kuitenkin *yksi* suuri tulos: nykyiset kansallisuudet, länsieurooppalaisen ihmissuvun muodostuminen ja ryhmittäminen tulevaa historiaa varten. Saksalaiset olivat todella elävöittäneet uudelleen Eurooppaa, ja siksi germaanisella kaudella tapahtuneen valtioiden hajaantumisen päätöksenä ei ollut normannilais-saraseenilainen orjuutus, vaan beneficiumien ja suojelusuhteen (Kommodation) kehittyminen feodalismiksi ja niin valtava väestön kasvu, että vajaat kaksisataa vuotta myöhemmin pystyttiin kestämään ristiretkien ankarat suoneniskut ilman vahinkoa.

Mutta mikä oli se salaperäinen taikakeino, jonka avulla saksalaiset valoivat uutta elinvoimaa kuolevaan Eurooppaan? Oliko se saksalaisen kansanheimon synnynnäistä ihmevoimaa, kuten šovinistinen historiankirjoituksemme meille uskottelee? Ei suinkaan. Saksalaiset olivat varsinkin siihen aikaan sangen lahjakasta ja kauttaaltaan voimakkaan kehityksen tilassa olevaa arjalajaista heimoa. Mutta Eurooppaa eivät nuorentaneet heidän erikoiset kansalliset ominaisuutensa, vaan pelkästään heidän raakalaisuutensa, sukulaitoksensa.

Heidän persoonallinen kuntonsa ja urhoollisuutensa, heidän vapaudenrakkautensa ja demokraattinen vaistonsa, jonka avulla he tajusivat kaikki julkiset asiat omiksi asioikseen, sanalla sanoen kaikki ne ominaisuudet, jotka roomalaiset olivat menettäneet ja joiden avulla vain voitiinkin muodostaa roomalais-

maailman loasta uusia valtioita ja kasvattaa uusia kansallisuuksia — mitä muuta ne olivat elleivät raakalaisuuden ylimmällä asteella olevan barbaarin luonteenpiirteitä, hänen sukulaitoksensa hedelmiä?

Kun he uudistivat yksiavioisuuden antiikinaikaisen muodon, lievensivät miehen herruutta perheessä, asettivat naisen korkeampaan asemaan kuin mitä klassillinen maailma koskaan oli asettanut, niin mikä muu heidät siihen saattoi, ellei heidän raakalaisuutensa, sukulaitokseen pohjaavat tapansa, äidinoikeuden ajoilta säilyneet perinteensä?

Kun he ainakin kolmessa tärkeimmässä maassa, Saksassa, Pohjois-Ranskassa ja Englannissa, pelastivat ja siirsivät feodaalivaltioon palasen aitoa sukulaitosta markkiyhteisöjen muodossa ja antoivat siten sorretulle luokalle, talonpoikaistolle, mahdollisuuden pysyä ankarimmankin keskiaikaisen maorjuuden vallitessa paikallisesti koossa ja tehdä vastarintaa, jollaista mahdollisuutta ei ollut enempää antiikin orjilla kuin nykyaikaisten proletarienkaan käytettävissä, niin mistä muusta se johtui, ellei heidän raakalaisuudestaan, yksinomaan barbaarisesta tavastaan asua sukukunnittain?

Ja vihdoin, kun he saattoivat kehittää ja yleistää sen lievemmän orjuusmuodon, joka heillä oli ollut jo kotimaassa ja jollaiseksi Rooman valtakunnassakin orjuus yhä enemmän muuttui — muodon, joka kuten Fourier ensimmäisenä on huomauttanut, antaa orjuutetuille keinon vapautua asteittaisesti *luokkana* (*fournit aux cultivateurs des moyens d'affranchissement collectif et progressif*¹), muodon, joka juuri tästä syystä oli korkeampi orjuutta, minkä vallitessa on mahdollista vain eri yksilöiden välitön vapauttaminen ilman väliastetta (voitokkaan kapinan avulla tapahtuvaa orjuuden poistamista vanha aika ei tunne), kun taas keskiajan maaorjat todellisuudessa saavuttivat vähitellen vapautensa luokkana — niin minkä ansiota se oli, ellei heidän raakalaisuutensa, jonka vuoksi he eivät olleet vielä saattaneet voimaan täydellistä orjuutta, eivät antiikinaikaista työorjuutta eivätkä itämaista kotiorjuuttakaan?

Se elävöittävä ja uudistava voima, jota saksalaiset valoivat roomalaismaailmaan, oli kaikki raakalaisuutta. Todellakin, vain raakalaiset pystyivät nuorentamaan rappeutuvan sivistyksen vaivaaman maailman. Ja raakalaiskauden yliaste, jolle saksalaiset olivat kohonneet ennen kansainvaellusta, oli juuri suotuisin tälle prosessille. Se selittää kaiken.

¹ antaa talonpojille *kollektiivisen ja progressiivisen* vapautumisen keinon. *Toim.*

IX

RAAKALAIKUUS JA SIVILISAATIO

Olemme nyt seuranneet sukulaitoksen hajoamista pohjautumalla kolmeen eri esimerkkiin, kreikkalaiseen, roomalaiseen ja saksalaiseen. Tutkikaamme lopuksi niitä yleisiä taloudellisia olosuhteita, jotka jo raakalaisuuden yliasteella kaivoivat maata yhteiskunnan sukulaitoksen alta ja hävittivät sen tyyten sivilisaation alkaessa. Marxin „Pääoma” on meille tällöin yhtä välttämätön kuin Morganin kirja.

Sukulaitos, joka syntyi villiyyden keskiasteella, kehittyi edelleen sen yliasteella, saavutti, sikäli kuin lähteittemme perusteella voimme päätellä, kukoistusaikansa raakalaisuuden aliasteella. Aloittammekin siis tästä kehityksasteesta.

Havaitsemme tällä asteella sukulaitoksen täysin muodostuneeksi, mistä Amerikan punaihoiset ovat meille esimerkkinä. Heimo on jakautunut useampaan sukuun, useimmiten kahteen; nämä kantasuvut pirstoutuvat väestön kasvaessa useammaksi tytärsuvuksi, joihin nähden kantasuku esiintyy fratriana, heimo itse jakautuu useammaksi heimoksi, joissa kussakin havaitsemme taas useimmiten samoja sukuja; ainakin yksityisissä tapauksissa sukulaishaimot ovat yhdistyneet liitoksi. Tämä yksinkertainen organisaatio vastaa täydellisesti niitä yhteiskunnallisia olosuhteita, joista se on saanut alkunsa. Se ei ole mitään muuta kuin niiden omaa luonnollista ryhmittymistä, se pystyy tasoittamaan kaikki ne ristiriidat, joita mahdollisesti syntyy näin järjestyneessä yhteiskunnassa. Ulkopuoliset ristiriidat tasottaa sota; tämä voi päättyä heimon hävittämiseen, muttei koskaan sen orjuuttamiseen. Sukulaitoksen suurenmoisuus ja samalla myös sen rajoittuneisuus ilmenee siinä, ettei sen puitteissa ole tilaa herruudelle eikä orjuudelle. Sukulaitoksen puitteissa ei ole vielä mitään eroa oikeuksien ja velvollisuuksien välillä; intiaanin mieleen ei pälkähä kysyä, onko osanotto yleisiin asioihin, verikosto tai sen sovitus oikeutta vai velvollisuutta; se olisi hänestä yhtä luonnotonta kuin kysyä, onko syöminen, nukkuminen tai metsästäminen oikeutta vai velvollisuutta. Yhtä mahdotonta on heimon ja suvun jakautuminen eri luokiksi. Ja tämä johtaa meidät tutkimaan tuon järjestelmän taloudellista perustaa.

Väestöä on erittäin vähän; sitä on runsaammin vain heimon asuinpaikalla, jota ympäröi laaja metsästysalue ja kauempana puolueeton suojametsä, joka erottaa heimon muista heimoista. Työnjako on puhtaasti luonnonmukainen; se on olemassa vain sukupuolien välillä. Mies käy sotia, metsästää ja kalastaa, hankii ravintoaineita ja valmistaa sitä varten tarvekalut. Vaimo pitää huolta kodista, valmistaa ravinnon ja vaatteet, keittää,

kutoo ja ompelee. Kumpikin on valtias omalla alallaan: mies metsässä, vaimo kotona. Kumpikin omistaa valmistamansa ja käyttämänsä tarvekalut: mies aseet, metsästys- ja kalastustarpeet, vaimo koti- ja talouskaluston. Taloutta hoitavat kommunistisesti useammat, usein hyvinkin monet perheet¹. Se, mikä valmistetaan ja käytetään yhdessä, on yhteistä omaisuutta: koti, puutarha, isovene. Siis tässä ja ainoastaan tässä on vielä todella olemassa sitä sivistyneen yhteiskunnan lainoppineiden ja taloustieteilijäin keksimää „itsehankittua omaisuutta”, mikä on viimeinen valheellinen oikeusperuste, johon nykyinen kapitalistinen omistus vielä tukeutuu.

Mutta ihmiset eivät jääneet kaikkialla tälle asteelle. Aasiassa he tapasivat eläimiä, joita saattoivat kesyttää ja sitten kasvattaa kotieläiminä. Villi puhvelilehmä oli metsästettävä, kesy antoi joka vuosi vasikan ja lisäksi maitoa. Eräillä edistyneimmillä heimoilla — arjalaisilla, seemiläisillä ja ehkä jo turanilaisillakin — tärkeimmäksi toiminta-alaksi muodostui ensin karjan kesyttäminen ja sittemmin vain sen kasvattaminen ja hoitaminen. Paimentolaisheimot erosivat muista raakalaisista: tämä oli *ensimmäinen suuri yhteiskunnallinen työnjako*. Paimentolaisheimot tuottivat paitsi enemmän, myös laadullisesti toisenlaisia elämänvälineitä kuin muut raakalaiset. Paitsi sitä, että niillä oli maitoa, maitotuotteita ja lihaa paljon enemmän kuin muilla, niillä oli myös vuotia, lampaan- ja vuohenvillaa, ja sitä mukaa kun raaka-aineitten määrä kasvoi, yhä enemmän kehruu- ja kutomavalmisteita. Tämä teki ensimmäisen kerran mahdolliseksi säännöllisen vaihdon. Varhaisemmilla kehitystasteilla saattoi vaihtoa tapahtua vain tilapäisesti; erikoinen aseiden ja työkalujen valmistamistaito saattoi aiheuttaa ohimenevää työnjakoa. Niinpä on tavattu monin paikoin eittämättömiä jätteitä myöhemmän kivikauden aikaisista työpajoista, joissa valmistettiin kiviaseita; taiturit, jotka niissä kehittivät taitoaan, työskentelivät luultavasti koko yhteisön tarpeeksi, kuten intialaisten sukuyhdyksuntien vakinaiset käsityöläiset vieläkin tekevät. Mutta joka tapauksessa tällä asteella vaihtoa saattoi syntyä vain heimon keskuudessa, ja sitä paitsi sellaiset tapaukset jäivät poikkeukselliseksi. Mutta sen sijaan paimentolaisheimojen erottua toisista heimoista havaitsemme, että nyt olivat olemassa kaikki edellytykset eri heimojen jäsenten väliselle tavaranvaihdolle ja tämän kehittymiselle ja vakaantumiselle säännölliseksi. Heimojen välinen vaihto tapahtui alussa suvunvanhimpien välityksellä; mutta

¹ Varsinkin Amerikan luoteisrannikolla, ks. Bancroftia. Kuningatar Charlotten saarella asuvan haida-heimon muutamilla talouskunnilla on jopa 700 henkeä saman katon alla. Nootkalaisten keskuudessa kokonaisia heimoja asui saman katon alla. (*Engelsin huomautus.*)

kun karjalaumat alkoivat siirtyä yksityisomistukseen, pääsi yksilöllinen vaihto yhä enemmän vallalle ja muuttui lopulta ainoaksi vaihtomuodoksi. Mutta paimentolaisheimojen tärkeimpänä tavara-artikkelina naapurien kanssa harjoitetussa vaihdossa oli karja; karjasta tuli se tavara, jonka mukaan laskettiin kaiken muun tavarahan arvo ja joka kelpasi kaikkialla hyvin vaihtotavaraksi — sanalla sanoen karja sai rahan tehtävät ja esitti rahan osaa jo tällä asteella. Näin väistämättömästi ja nopeasti kehittyi rahatavaran tarve jo tavaravaihdon alkaessa.

Kasvitarhanviljely, joka luultavasti oli outoa alimmalla asteella oleville Aasian raakalaisille, alkoi ainakin jo raakalaisuuden keskiasteella heidän keskuudessaan peltoviljelyyn edeltäjänä. Turanian ylätasangon ilmastossa paimentolaiselämä on mahdotonta ilman pitkän ja ankaran talven ajaksi varattua rehuvarastoa; heinän- ja viljanviljely oli siellä siis ehtona. Samoin on asian laita Mustan meren pohjoispuolella olevilla tasangoilla. Joskin ensin viljaa kasvatettiin karjalle, tuli siitä pian ravintoa ihmisillekin. Viljelysmaa pysyi vielä heimon omaisuutena, joka luovutettiin ensiksi suvulle, tämä antoi sen sittemmin talouskuntien ja lopulta yksityisten käyttöön; näillä lienee ollut jonkinlainen pito-oikeus siihen, mutta ei muuta.

Teollisuuden alalla oli tällä asteella kaksi erittäin tärkeää saavutusta: ensiksikin kangaspuut ja toiseksi malmin sulatus ja metallinmuokkaus. Kupari ja tina sekä niiden yhdiste pronssi olivat tärkeimpiä metalleja; pronssista saatiin käyttökelpoisia työkaluja ja aseita, mutta se ei voinut syrjäyttää kiviaseita; tämän saattoi tehdä vain rauta, mutta rautaa ei osattu vielä valmistaa. Kultaa ja hopeaa alettiin käyttää kalleuksina ja koristuksina, ja ne lienevät olleet jo suuremmassa arvossa kuin kupari ja pronssi.

Tuotannon kohoaminen kaikilla aloilla — karjanhoito, peltoviljely, kotiteollisuus — teki inhimillisen työvoiman kykeneväksi valmistamaan enemmän tuotteita kuin sen oma ylläpito vaati. Samalla se lisäsi suvun, talouskunnan tai yksityisen perheen kunkin jäsenen osalle tulevaa päivittäistä työmäärää. Lisätyövoiman saanti kävi toivottavaksi. Sitä hankittiin sodassa: sofa-vangeista tehtiin orjia. Lisätessään työn tuottavuutta, siis rikkautta, ja laajentaessaan tuotannon piiriä ensimmäinen suuri yhteiskunnallinen työnjako johti silloisten historiallisten edellytysten vallitessa välttämättömästi orjuuteen. Ensimmäisen suuren yhteiskunnallisen työnjaon seurauksena tapahtui ensimmäisen kerran yhteiskunnan jakautuminen kahteen luokkaan: herroihin ja orjiin, riistäjiin ja riistettäviin.

Miten ja milloin karjalaumat siirtyivät heimon tai suvun yhteisomistuksesta yksityisten perheiden päämiesten omistukseen, siitä emme tiedä vielä mitään. Mutta sen on täytynt

tapahtua pääasiallisesti tällä asteella. Karjalaumat ja muut uudet rikkauudet aiheuttivat samalla vallankumouksen perheessä. Ansionsaanti (Erwerb) oli aina ollut miehen asiana, hän oli valmistanut ansionsaantivälineet ja omistanut ne. Karjalaumat olivat uusia ansionsaantikeinoja, laumojen alkuperäinen kesyttäminen ja sittemmin niiden paimentaminen oli miehen työtä. Sen vuoksi karja kuului hänelle samoin kuin karjaa vastaan vaihdetut tavarat ja orjat. Ansiotoiminnan (Erwerb) tuottama ylijäämä joutui kokonaan miehelle; vaimo nautti siitä osan, mutta hänellä ei ollut osaa omaisuuteen. „Villi” soturi ja metsästäjä oli tyytynyt kotona olemaan toisella sijalla vaimonsa jälkeen; rikkaudellaan pöyhkeilevä „leppoisampi” karjapaimen tunkeutui ensimmäiselle sijalle ja työnsi vaimon toiselle. Eikä vaimo voinut valittaa. Työnjako perheessä oli aiheuttanut omaisuuden jakautumisen miehen ja vaimon välillä; tuo työnjako pysyi samana, mutta entinen kotona vallinnut suhde oli kääntynyt nyt päinvastaiseksi ainoastaan siksi, että perheen ulkopuolella työnjako oli muuttunut toiseksi. Sama syy, joka oli taannut naiselle ennen valta-aseman kotona: hänen toimintansa rajoittuminen kotitöihin, sama syy varmensi nyt miehelle valta-aseman kodissa; naisen kotityö menetti nyt merkityksensä miehen ansiotoiminnan (Erwerbarbeit) rinnalla; viimeksi mainittu oli kaikki kaikessa, ensiksi mainittu mitätöntä avustusta. Jo tässä yhteydessä ilmenee, että naisen vapautuminen, hänen yhdenvertaistumisensa miehen rinnalla, on mahdotonta ja pysyy mahdottomana niin kauan, kuin vaimo on estetty osallistumasta yhteiskunnalliseen tuotannolliseen työhön ja hänen toimintansa rajoitetaan yksityistaloudelliseen kotityöhön. Naisen vapautuminen käy mahdolliseksi vasta sitten, kun hän voi osallistua tuotantoon laajassa yhteiskunnallisessa mitassa ja kun kotityö sitoo häntä vain mitättömässä määrässä. Ja tämän on tehnyt mahdolliseksi vasta nykyaikainen suurteollisuus, joka ei ainoastaan suvaitse, vaan nimenomaan vaatii naisten työtä suuressa mitassa ja pyrkii yksilöllisen kotityönkin muuttamaan yhä enemmän yhteiskunnalliseksi tuotannoksi.

Miehen saavutettua todellisen kotiherruuden kukistui viimein-
nenkin este hänen yksinvaltansa tieltä. Tämän yksinvallan var-
mensi ja ikuisti äidinoikeuden kukistuminen, isänoikeuden voi-
maan saattaminen, asteittainen siirtyminen pareittaisaviosta
yksiavioisuuteen. Mutta siten syntyi halkeama vanhaan suku-
laitokseen: yksityisestä perheestä kehittyi mahti, joka nousi
uhkaamaan sukua.

Seuraava askel vie meidät raakalaisuuden yliasteelle, aika-
kauteen, joka on kaikkien sivistyskansojen sankarikautta —
rautamiekan, mutta myös rautavantaan ja -kirveen aikakautta.
Ihmisen palvelukseen astui rauta, tämä viimeisin ja tärkein

kaikista niistä raaka-aineista, jotka ovat esittäneet mullistavaa osaa historiassa, viimeisin — perunaan asti. Rauta teki mahdolliseksi viljellä suuria maa-aloja, raivata pelloksi laajoja metsä-alueita; se antoi käsityöläiselle työkalun, joka oli niin kova ja terävä, ettei mikään kivi eikä mikään aikaisemmin tunnettu metalli voinut sitä vastustaa. Kaikki tämä tapahtui vähitellen, ensimmäinen rauta oli usein pehmeämpää kuin pronssi. Kiviase hävisi sen vuoksi vain vitkalleen; ei ainoastaan Hildebrandin-laulussa, vaan Hastingsin tappelussakin 1066 käytettiin vielä kivikirveitä taistelussa. Mutta edistys oli nyt vastustamatonta, nopeampaa ja keskeytyksiä oli vähemmän. Kivimuurien, tornien ja vallinsarvien ympäröimä kaupunki kivi- tai tiilirakennuksineen muodostui heimon tai heimoliiton keskuspaikaksi; se osoitti rakennustaidon valtavaa kehittymistä, mutta samalla vaaran ja suojelustarpeen lisääntymistä. Rikkaus kasvoi nopeasti, mutta yksilöitten rikkautena; kutoma-alalla, metallinjalostuksessa ja muilla yhä enemmän erikoistuvilla käsityöaloilla tuotanto monipuolistui ja taitavuus lisääntyi yhä enemmän; maanviljelys tuotti nyt viljan, palkokasvien ja hedelmien ohella myös öljyä ja viiniä, joita oli opittu valmistamaan. Yhden ja saman henkilön oli jo mahdotonta harjoittaa näin monipuolista toimintaa; tapahtui *toinen suuri työnjako*: käsityö erottautui maanviljelyksestä. Tuotannon ja samalla työn tuottavuuden jatkuva kasvu nosti ihmistyövoiman arvoa; orjuus, joka edellisellä kehitysasteella oli ollut vasta alkavaa ja satunnaista, muodostuu nyt yhteiskuntajärjestelmän oleelliseksi elementiksi; orjat lakkaavat olemasta pelkkiä apulaisia, heitä ajetaan tusinoittain työhön pelloille ja työpajoihin. Tuotannon jakautuessa kahdeksi suureksi perusalaksi, maanviljelyksi ja käsityöksi, aletaan tuottaa välittömästi vaihtoa varten, saa alkunsa tavaratuotanto ja samalla ei ainoastaan heimon puitteissa ja heimon rajoilla, vaan myös jo meritse tapahtuva kaupankäynti. Mutta kaikki tämä on vielä sangen kehittymätöntä; jaloja metalleja aletaan käyttää pääasiallisena ja yleisenä, joskaan ei vielä rahaksi lyötynä, vaan ainoastaan painonsa mukaan vaihdettavana rahatavarana.

Rikkaitten ja köyhien välinen ero esiintyy vapaitten ja orjien välisen eron rinnalla — uutta työnjakoa seuraa yhteiskunnan uusi luokkajako. Eri perheiden päämiesten omaisuuseroavaisuudet hävittävät entiset kommunistiset talousyhteisöt kaikkialla, missä ne ovat vielä säilyneet; ja samalla tulee loppu tämän yhteisön yhteisestä maanviljelystä. Peltomaa annetaan erillisten perheitten käyttöön, ensin määrääjaksi, myöhemmin kerta kaikkiaan, täydelliseen yksityisomistukseen siirrytään asteittaisesti ja samalla kun pareittaisavio muuttuu yksiavioisuudeksi. Erillinen perhe alkaa muodostua yhteiskunnan taloudelliseksi yksiköksi.

Väestönteheyden lisääntyminen pakottaa liittymään läheisemmin yhteen pitäen silmällä niin sisäisiä kuin ulkoisiakin oloja. Kaikkiällä käy välttämättömäksi sukulaisheimojen liittoutuminen ja pian myös niiden yhdistyminen sekä samalla erillisten heimoalueiden yhdistäminen koko kansan alueeksi. Kansan sotapäällikkö — rex, basileus, thiudans — käy välttämättömäksi vakinaiseksi virkahenkilöksi. Syntyy kansankokous, mikäli sitä ei ole jo ennestään olemassa. Sotapäällikkö, neuvosto, kansankokous ovat sotilaalliseksi kansanvallaksi kehittyneen sukulaitoksen elimiä. Se on sotilaallinen siksi, koska sota ja sotilaallinen järjestäytyminen ovat nyt muodostuneet kansan säännöllisiksi elämäntoiminnoiksi. Naapurien rikkaudet kiihottavat niiden kansojen ahneutta, joilla rikkauten kokoaminen on jo elämän tärkeimpiä tarkoituksia. He ovat raakalaisia: ryöstäminen on heistä helppompaa ja jopa kunniallisempaa kuin tuotannollinen työ. Sotaa, jota ennen käytiin vain väkivallantekojen kostamiseksi tai riittämättömäksi käyneen alueen laajentamiseksi, käydään nyt pelkän ryöstön vuoksi, siitä tulee vakituinen ansiolähde. Muurit eivät suotta kohoa uhkaavina uusien linnoitettujen kaupunkien ympärillä; niiden vallihautoissa ammottaa sukulaitoksen hauta, ja niiden tornit yltävät jo sivistyskauteen. Ja samaa tapahtuu yhteiskunnan sisällä. Ryöstösodat voimistavat sekä ylipäällikön että alipäälliköiden valtaa; näiden seuraajan valitseminen tavannomukaisesti samasta perheestä muuttuu vähitellen varsinkin isänoikeuden tultua voimaan, alussa siedetyksi, sitten vaadituksi ja vihdoin usurpoituksi perinnölliseksi vallaksi; perinnöllisen kuninkuuden ja perinnöllisen aateluuden perustus lasketaan. Sillä tavalla sukulaitoksen elimet irtoavat niistä juurista, joita sillä oli kansassa, suvussa, fratriassa ja heimossa, ja koko sukulaitos muuttuu vastakohtakseen: heimojärjestöstä, jonka tarkoituksena oli omien asioiden vapaa järjestäminen, se muuttuu järjestöksi, jonka tarkoituksena on naapurin ryöstäminen ja sortaminen, ja tätä vastaavasti sen elimet muuttuvat kansan tahdon välikappaleista omaa kansaa vastaan toimiviksi herruuden ja sorron itenäisiksi elimiksi. Mutta se ei olisi voinut tapahtua koskaan, ellei rikkauten himo olisi jakanut suvunjäseniä rikkaisiin ja köyhiin, ellei „omaisuuseroavaisuus saman suvun keskuudessa olisi muuttanut suvunjäsenten etujen yhteisyyttä vastakohtaisuudeksi” (Marx) ja ellei orjuuden leviäminen olisi jo tehnyt omalla työllä tapahtuvaa toimeentulon ansaitsemista toiminnaksi, jota pidettiin vain orjalle sopivana ja häpeällisempänä kuin ryöstöä.

* * *

Näin olemme päässeet sivistyskauden kynnykselle. Se alkaa työnjaon kehittymisestä pitemmälle. Alimmalla kehitysasteella ihmiset tuottivat välittömästi vain omaksi tarpeekseen; harvoin

tapahtuva vaihtotoiminta oli yksityistä laatua koskien vain tilapäisesti syntynyttä ylijäämää. Raakalaisuuden keskiasteella havaitsemme paimentolaiskansoilla karjan olevan omaisuutta, joka lauman ollessa tarpeeksi suurilukuisen tuottaa säännöllisesti ylijäämää, yli oman tarpeen; samalla havaitsemme paimentolaiskansojen ja karjalaumoja omistamattomien takapajuisten heimojen välillä työnjaon ja näin ollen kaksi rinnakkaisesti esiintyvää eri tuotantoastetta, siis säännöllisen vaihdon edellytyksiä. Raakalaisuuden yliasteella tapahtuu edelleen työnjako maanviljelyksen ja käsityön välillä, josta johtuu, että yhä suurempi osa työn tuotteista tuotetaan välittömästi vaihtoa varten ja eri tuottajien välinen vaihto muodostuu yhteiskunnalle elintärkeäksi. Sivilisaatio vakiinnuttaa ja varmentaa kaikki nämä sitä edeltäneet työnjakomuodot varsinkin kärjistämällä kaupungin ja maaseudun välistä vastakohtaisuutta (jolloin kaupunki voi vallita taloudellisesti maaseutua, kuten vanhalla ajalla, taikka maaseutu kaupunkia, kuten keskiajalla) sekä aiheuttaa lisäksi kolmannen, sille ominaisen työnjaon, jolla on ratkaiseva merkitys: se luo luokan, joka itse ei toimi enää tuotannossa, vaan ainoastaan vaihtaa tuotteita — *kauppiaat*. Kaikki aikaisemmat luokittumistendenssit olivat koskeneet yksinomaan tuotantoa; ne olivat erottaneet tuotantoon osallistuvat ihmiset johtajien ja suorittajien ryhmiin tai suurempiin ja pienempiin tuottajiin. Nyt esiintyy ensi kerran luokka, joka osallistumatta millään tavalla tuotantoon valtaa yleensä tuotannon johdon ja alistaa tuottajat taloudellisesti valtaansa sekä asettuu väistämättömänä välittäjänä kahden tuottajan väliin nylkien heitä kumpaakin. Tekosyynään tuottajien säästäminen vaihdon vaivoilta ja tappionuhalta, heidän tuotteidensa menekin laajentaminen kaukaisille markkinoille ja siten mitä hyödyllisimmän väestöluokan muodostaminen syntyy loiseläjäluokka, yhteiskunnan aito syöpäläisluokka, joka palkkioksi itse asiassa sangen pienistä palveluksistaan kuorii kerman sekä kotimaisesta että ulkomaisesta tuotannosta, hankkii nopeasti äärettömiä rikkauksia ja vastaavaa yhteiskunnallista vaikutusvaltaa ja saa juuri siksi sivistyskaudella yhä uutta kunniaa ja yhä suuremman hallintavallan tuotannossa, kunnes se vihdoin itsekin saattaa esille oman tuotteensa — ajoittaiset kauppalulat.

Tarkasteltavanamme olevalla kehitystasolla nuorella kauppiaskunnalla ei tosin ole vielä aavistustakaan niistä suurista tehtävistä, jotka sitä odottavat. Mutta se on muotoutumassa ja käymässä välttämättömäksi, ja se riittää. Yhdessä sen kanssa ilmaantuu *metalliraha*, lyöty raha, ja metallirahasta ei-tuottaja saa uuden välikappaleen tuottajan ja hänen tuotantonsa hallitsemiseksi. Siten keksittiin tavarain tavara, johon peitetyssä muodossa sisältyvät kaikki muut tavarat, taikakapine, joka voitiin muuttaa mielen mukaan miksi halutuksi ja toivotuksi esineeksi

tahansa. Se, jolla sitä oli, hallitsi tuotannon maailmaa. Entä kenellä sitä ennen kaikkea oli? Kauppiaalla. Rahan palvonta oli hänen varmoissa käsissään. Hän otti huolekseen tehdä selkoa siitä, että kaikkien tavaroiden ja samalla kaikkien tavarantuottajien oli polvistuttava tomuun rahan edessä. Hän todisti käytännössä, että kaikki muut rikkauden muodot ovat vain pelkkää näennäisyyttä tämän rikkauden ruumiillistuman rinnalla. Koskaan myöhemmin rahan mahti ei ole esiintynyt niin alkukantaisen raakana ja väkivaltaisena kuin tänä sen nuoruuden aikana. Tavarahan rahalla-ostoa seurasi rahan lainaaminen ja samalla korko ja koronkiskonta. Mikään myöhemmän ajan lainsäädäntö ei jätä velallista niin säälimättömästi ja auttamattomasti korkoa kiskovan velkojan poljettavaksi kuin muinaisateenalainen ja muinaisroomalainen — ja kumpikin syntyi spontaanisesti, tavannomaisena oikeutena, yksinomaan taloudellisesta pakosta.

Tavaroiden ja orjien muodossa esiintyvän rikkauden ja raharikkauden rinnalle syntyi nyt myös maaomaisuuden muodossa esiintyvä rikkaus. Yksityishenkilöiden omistusoikeus niihin maapalstoihin, jotka suku tai heimo oli antanut alun perin heidän käytettäväkseen, oli varmistunut nyt niin, että nämä palstat kuuluivat heille perintöomaisuuksina. Viime aikoina he olivat ennen kaikkea pyrkineet vapauttamaan palstansa sukuyhteisön omistusvaatimuksista, jotka olivat muodostuneet heille kahleiksi. He pääsivät noista kahleista — mutta kohta sen jälkeen myös uudesta maaomaisuudestaan. Täydellinen, vapaa maanomistus ei merkinnyt ainoastaan esteetöntä ja rajatonta maanomistumahdollisuutta, vaan se merkitsi myös mahdollisuutta maan luovuttamiseen. Niin kauan kuin maa oli suvun omaisuutta, tätä mahdollisuutta ei ollut. Mutta riisuessaan itsensä lopullisesti suvun ja heimon ylimmän omistusoikeuden kahleista, uusi maanomistaja katkaisi samalla sen siteen, joka oli sitonut hänet aikaisemmin irrottamattomasti maahan. Mitä se merkitsi, sen selvitti hänelle raha, joka keksittiin samaan aikaan kuin maan yksityisomistus. Maa saattoi nyt muuttua tavaraksi, jota ostetaan ja pantataan. Tuskin oli maanomistus saatettu voimaan kun jo hypoteekkinen keksittiin (ks. Ateenaa). Niin kuin hetairismi ja prostituutio kulkevat yksiavioisuuden kintereillä, niin kulkee hypoteekki siitä pitäen maanomistuksen kintereillä. Tahdoitte saada täydellisen, vapaan, luovutettavissa olevan maanomistusoikeuden, no niin, se teillä on — tu l'as voulu, Georges Dandin! ¹

Näin kaupankäynnin laajenemista, rahaa, koronkiskontaa, maaomaisuutta ja hypoteekkia seurasi rikkauden nopea kasautuminen ja keskittyminen harvalukuisen luokan käsiin, samalla kun

¹ Sinä olet niin tahtonut, Georges Dandin! *Toim.*

kansanjoukot köyhtyivät yhä enemmän ja köyhäläisjoukko kasvoi. Uusi rahaylimystö syrjäytti lopullisesti vanhan sukuaatelin (Ateenassa, Roomassa, saksalaisilla), mikäli se itse ei ollut jo alun pitäen tätä samaa sukuaatelia. Ja samalla kun vapaat luokitteivat näin varallisuuden mukaan, orjien lukumäärä¹ lisääntyi valtavasti, varsinkin Kreikassa, niiden pakkotyö muodosti sen perustan, jolta koko yhteiskuntarakennus kohosi.

Katsokaamme nyt, miten oli käynyt sukulaitokselle tämän yhteiskunnallisen mullistuksen aikana. Se oli voimaton vastustamaan niitä uusia aineksia, jotka olivat kasvaneet ilman sen myötävaikutusta. Sen edellytyksenä oli, että suvun tai heimon jäsenet pysyivät yhdessä samalla ja vain heidän asumallaan alueella. Tästä oli tullut loppu jo kauan sitten. Suvut ja heimot olivat sekoittuneet toisiinsa kaikkialla, ja orjia, alustalaisia, muukalaisia asui kaikkialla varsinaisten kansalaisten joukossa. Asunto paikan vakinaisuus, johon oli päästy vasta raakalaisuuden keskiasteen kauden lopulla, rikkoutui tämän tästä kaupankäynnin, elinkeinon vaihtamisen ja maaomaisuuden luovutuksen seurauksena johtuneesta asuinpaikan vaihtamisesta ja muuttamisesta. Sukuyhtymien jäsenet eivät enää voineet kokoontua päättämään yhteisistä asioistaan; ainoastaan mitättömistä asioista, kuten uskonnollisista juhlista, pidettiin vielä vähän huolta. Niiden tarpeiden ja intressien rinnalle, joita valvomaan sukuyhtymät oli kutsuttu ja sovellettu, syntyi elinkeino-oloissa tapahtuneen mullistuksen ja tästä aiheutuneen yhteiskuntarakenteen muuttumisen seurauksena uusia tarpeita ja intressejä, jotka eivät olleet ainoastaan vieraita vanhalle sukulaitokselle, vaan vieläpä joka suhteessa ristiriidassa sen kanssa. Työnjaon ansiosta syntyneiden käsityöläisryhmien intressit, kaupungin erikoiset, maaseutuun nähden vastakkaiset tarpeet vaativat uusia elimiä; kukin näistä ryhmistä oli kuitenkin koostunut aivan eri sukuihin, fratrioihin ja heimoihin kuuluvista ihmisistä, vieläpä muukalaisistakin; noiden elinten täytyi siis muodostua sukulaitoksen ulkopuolella, sen ohessa ja samalla sille vastakkaisina.— Ja tämä etujen ristiriitaisuus ilmeni edelleen kussakin sukuyhtymässä muodostuen kärkevimmäksi rikkaitten ja köyhien, koronkiskurien ja velallisten kuuluessa samaan sukuun ja samaan heimoon.— Lisäksi oli olemassa uusi, sukukunnille vieras väestöjoukko, joka saattoi paisua kuten Roomassa maan mahdolliseksi ja oli päälle päätteeksi liian lukuista voidakseen tulla otetuksi vähi-

¹ Ateenan orjien lukumäärää ks. edellä s. 117. Korintissa kaupungin kukoistusaikana se oli 460 000, Aiginassa 470 000, kummassakin tapauksessa kymmenen kertaa vapaiden kansalaisten lukumäärää suurempi. (*Engelsin huomautus.*)— Engels on osoittanut sivunumeron neljännen painoksen mukaan. Ks. vastaavasti tätä osaa, s. 243. *Toim.*

tellen veriheimolaissukuihin ja heimoihin. Sukuyhtymät olivat siten suljettuina etuoikeutettuina yhdyskuntina tämän joukon vastakohtana; alkuaikojen luonnollinen kansanvaltaisuus oli muuttunut vihatuksi ylimysvallaksi.— Ja vihdoin sukulaitos oli kehittynyt yhteiskunnasta, jossa ei ollut mitään sisäisiä vastakohtaisuuksia, ja se oli sovelias vain sellaiseen yhteiskuntaan. Sillä ei ollut mitään muuta pakkokeinoa kuin yleinen mielipide. Mutta nyt oli syntynyt yhteiskunta, jonka oli täytynyt kaikkien taloudellisten elämänehtojensa pakottamana jakautua vapaisiin ja orjiin, riistäviin rikkaisiin ja riistettäviin köyhiin, yhteiskunta, joka ei enää voinut sovittaa näitä vastakohtaisuuksia, vaan jonka oli kärjistettävä niitä äärimmilleen. Tämä yhteiskunta saattoi olla olemassa vain sellaisena, jossa nämä luokat kävivät herkeämättömtä avointa taistelua keskenään, tai sitten jonkin kolmannen mahdin herruuden alaisena, joka pysyen näennäisesti näiden taistelevien luokkien yläpuolella esti niiden julkiset yhteentörmäykset ja salli luokkataistelua käytävän korkeintaan taloudellisella alalla, niin sanotussa laillisessa muodossa. Sukulaitos oli aikansa elänyt. Sen oli särkenyt työnjako sekä sen seurauksena yhteiskunnan jakautuminen luokkiin. Sukulaitoksen tilalle tuli *valtio*.

* * *

Ylempänä olemme jo tarkastelleet erikseen kutakin niistä kolmesta päämuodosta, joissa valtio kohosi sukulaitoksen raunioilta. Puhtainta klassillista muotoa edustaa Ateena: siellä valtio sai suoranaisesti ja pääasiallisesti alkunsa itse sukuyhteiskunnan sisällä kehittyneistä luokkavastakohdista. Roomassa sukuyhteiskunta muodostui siihen kuulumattoman runsaslukuisen ja oikeudettoman, mutta velvollisuuksien rasittaman plebsin keskellä olevaksi suljetuksi ylimystökerrokseksi; plebsin voitto murskasi vanhan sukulaitoksen ja rakensi sen raunioille valtion, missä niin sukuylimystö kuin plebskin hävisivät pian kokonaan. Roomalaisvaltakunnan valloittaneiden saksalaisten valtio syntyi välittömästi sen seurauksena, että he valtasivat laajoja vieraita alueita, joiden hallitsemiseksi sukulaitos ei tarjonnut mitään keinoja. Mutta koska tämä valtaaminen ei vaatinut vakavaa taistelua noiden alueiden kantaväestöä vastaan eikä myöskään pitkälle kehittyneitä työnjakoa ja koska sekä voitettujen että voittajien taloudellinen kehitystaso oli jokseenkin sama ja yhteiskunnan taloudellinen perusta pysyi siis entisenä, niin siitä syystä sukulaitos saattoi sellaisessa muuttuneessa, alueellisessa muodossa kuin markkilaitos säilyä edelleenkin vuosisatoja ja lievemmissä muodossa jopa nuorentuakin joksikin aikaa myöhemmissä

aatelis- ja patriisisuusissa, vieläpä talonpoikaissuvuissakin, kuten esim. Dithmarschenissa ¹.

Siis valtio ei ole suinkaan mahti, jonka yhteiskunta olisi ottanut vastaan ulkoisesta pakosta; yhtä vähän se on „siveellisen idean todellisuutta”, „järjen kuva ja todellisuus”, kuten Hegel väittää. Se on päinvastoin tietyllä kehitystasolla olevan yhteiskunnan tuote; valtio on sen tunnustamista, että tämä yhteiskunta on joutunut ratkaisemattomaan ristiriitaan itsensä kanssa ja jakautunut sovittamattomiksi vastakohtiksi, joita se ei pysty poistamaan. Mutta jotta nämä vastakohtat, taloudellisilta eduiltaan vastakkaiset luokat, eivät kuluttaisi tuloksettomassa taistelussa loppuun itseänsä ja yhteiskuntaa, käy tarpeelliseksi mahti, joka olisi näennäisesti yhteiskunnan yläpuolella, lieventäisi konflikteja ja pitäisi sen „järjestyksen” rajoissa. Ja tänä yhteiskunnasta alkunsa saaneena, mutta sen yläpuolelle asettuvana ja siitä yhä enemmän vieraantuvana mahtina on valtio.

Vanhasta sukulaitoksesta valtio eroaa ensiksikin siinä, että se jakaa valtion alamaiset *alueen mukaan*. Vanhat verisiteiden ansiosta muodostuneet ja koossa pysyneet sukuyhtymät kävivät, kuten olemme huomanneet, riittämättömiksi enimmäkseen sen takia, että niiden edellytyksenä oli suvun jäsenten pysyminen tietyllä alueella, mutta siitähän oli jo kauan sitten tullut loppu. Alue oli pysynyt alueena, mutta ihmiset olivat alkaneet liikkua. Sen vuoksi otettiin aluejako lähtökohdaksi ja sallittiin kansalaisten käyttää julkisia oikeuksiaan ja täyttää velvollisuutensa siellä, minne he asettuivat asumaan, suvusta ja heimosta riippumatta. Tällainen asuinpaikan mukainen valtion alamaisten järjestäminen on kaikille valtioille yhteistä. Sen vuoksi se tuntuu meistä luonnolliselta, mutta olemmehan nähneet, miten ankaria ja pitkäjänteisiä taisteluja tarvittiin, ennen kuin se saattoi vakiintua Ateenassa ja Roomassa entisen sukukuntain mukaisen järjestyksen tilalle.

Toisena erottavana piirteenä on se, että asetetaan *julkinen valta*, joka ei ole enää sama kuin aseelliseksi voimaksi järjestäytyneet väestö itse. Tätä erikoista julkista valtaa tarvitaan siksi, kun väestön omatoiminnallinen aseellinen järjestö on käynyt mahdottomaksi yhteiskunnan jakauduttua luokkiin. Myös orjat kuuluvat väestöön; 90 000 Ateenan kansalaista muodostaa 365 000 orjaan nähden vain etuoikeutetun luokan. Ateenan demokratiassa kansan sotajoukko oli ylimystön julkista valtaa orjiin nähden ja piti näitä kurissa; mutta myös kansalaisten kurissa pitäminen vaati santarmistoa, kuten edellä on kerrottu. Tämä

¹ Ensimmäinen historioitsija, jolla oli ainakin hämärä käsitys suvun olemuksesta, oli Niebuhr, ja siitä — samoin kuin välittömästi seuranneista erehdyksistään — hän saa kiittää dithmarschenilaisten sukujen tuntemustaan. (*Engelsin huomautus.*)

julkinen valta on olemassa jokaisessa valtiossa. Siihen kuuluu paitsi aseväkeä, myös muita asianmukaisia lisäkkeitä, kuten kaikenlaisia vankiloita ja pakkolaitoksia, joista sukuyhteiskunta ei tiennyt mitään. Tuo valta voi olla varsin vähäinen, miltei näkymätön sellaisissa yhteiskunnissa, missä luokkavastakohtaisuudet ovat vielä kehittymättömiä, ja kaukaisilla seuduilla, kuten toisinaan siellä täällä Amerikan Yhdysvalloissa. Mutta se vahvistuu sitä mukaa kuin valtion sisäiset luokkaristiriidat kärjistyvät ja sitä mukaa kuin toisiinsa rajautuvat valtiot laajenevat ja niiden väestö kasvaa. Vilkaiskaapa vaikka nykyiseen Eurooppaamme, missä luokkataistelu ja valloituskilpailu ovat paisuttaneet julkisen vallan niin mahtavaksi, että se uhkaa niellä koko yhteiskunnan ja jopa valtionkin.

Tämän julkisen vallan ylläpitämiseksi ovat välttämättömiä kansalaisilta perittävät maksut — *verot*. Näitä ei tunnettu lainkaan sukuyhteiskunnassa. Mutta me tunnemme ne tätä nykyä aivan tarpeeksi. Sivilisaation kehityessä nekin osoittautuvat riittämättömiksi; valtio asettaa vekseleitä maksettavaksi tulevaisuudessa, lainaa, tekee *valtionvelkoja*. Siitäkin vanha Eurooppa voi kertoa yhtä ja toista.

Julkisen vallan ja veronkanto-oikeuden haltijoina virkamiehet kohoavat siis yhteiskunnan eliminä yhteiskunnan *yläpuolelle*. Se arvonanto, jota vapaasti ja auliisti osoitettiin sukulaitoksen virkaelimille, ei heitä tyydytä, vaikka he voisivatkin sen saavuttaa; yhteiskunnasta vieroittuvan mahdin edustajina heidän täytyy hankkia itselleen arvonantoa poikkeuslakien avulla, joiden ansiosta heistä tulee erityisen pyhiä ja loukkaamattomia. Sivistysvaltion viheliäisimmälläkin poliisipalvelijalla on enemmän „arvovaltaa” kuin sukuyhteiskunnan kaikilla elimillä yhteensä; mutta sivistyskauden mahtavinkin ruhtinas ja suurinkin valtiomies tai sotapäällikkö saa olla kateellinen vähäarvoisimmallekin sukupäällikölle sen pakottoman ja kiistattoman kunnioituksen takia, jota tälle osoitetaan. Toinen on aivan yhteiskunnan keskellä, toisen on pakko koettaa näyttää joltakin yhteiskunnan ulko- ja yläpuolella olevalta.

Koska valtio on saanut alkunsa siitä, että on pitänyt hillitä vastakkaisia luokkia, ja koska se on syntynyt samalla kuitenkin näiden luokkien yhteentörmäyksissä, niin se on säännöllisesti mahtavimman, taloudellisesti vallitsevan luokan valtio, jonka avulla tämä luokka muodostuu myös poliittisesti vallitsevaksi luokaksi ja josta se saa uuden välikappaleen sorretun luokan lannistamiseksi ja riistämiseksi. Niinpä antiikin ajan valtio oli ennen kaikkea orjaisäntien valtio orjien lannistamiseksi, samoin feodaalivaltio oli aateliston välikappaleena maorjien ja epäitseenäisten talonpoikain lannistamisessa ja nykyaikainen parlamentaarinen valtio on pääoman aseena palkkatyön riistämässä.

Poikkeuksina kuitenkin esiintyy aikakausia, jolloin taistelevien luokkien voimat ovat siinä määrin tasoissa, että valtiovalta saa näennäisenä välittäjänä hetkeksi tietynlaisen itsenäisyyden noiden kummankin luokan suhteen. Niinpä 17. ja 18. vuosisadan absoluuttinen monarkia piti keskinäisessä tasapainossa aatelistoa ja porvaristoa; niin myös Ranskan ensimmäisen ja varsinkin toisen keisarikunnan bonapartismi pelasi käyttämällä vuoroin proletariaattia porvaristoa vastaan ja vuoroin porvaristoa proletariaattia vastaan. Uusimpana saavutuksena tällä alalla, jolloin hallitsija ja hallittavat esiintyvät yhtä koomillisina, on uusi bismarckilainen Saksan valtakunta; kapitalisteja ja työväestöä pidetään toistensa avulla tasapainossa ja petetään yhtäläisesti Preussin rappeutuneiden maalaisjunkkerien eduksi.

Useimmissa historiallisissa valtioissa kansalaisille myönnetään sitä paitsi oikeudet omaisuuden mukaan ja sanotaan siten suoraan, että valtio on omistavan luokan järjestö, joka suojelee sitä omistamattomalta luokalta. Niin oli laita jo Ateenan ja Rooman omaisuusluokittelussa. Niin oli laita keskiaikaisessa feodaalivaltiossa, missä poliittinen valta-asema määräytyi maanomaisuuden mukaan. Niin on laita nykyaikaisen parlamentaarisen valtion vaalisensuksessa. Mutta oleellista ei ole suinkaan tämän omaisuuseroavaisuuden poliittinen tunnustaminen. Se on päinvastoin osoituksena valtiollisen kehityksen alhaisesta asteesta. Korkein valtiomuoto, demokraattinen tasavalta, joka nykyisissä yhteiskuntaoloissamme käy yhä väistämättömämmäksi ja on se valtiomuoto, missä proletariaatin ja porvariston välinen viimeinen ratkaiseva taistelu vain voidaankin käydä loppuun — tämä demokraattinen tasavalta ei virallisesti tunne enää mitään omaisuuseroavaisuuksia. Demokraattisessa tasavallassa rikkaus käyttää valtaansa välillisesti, mutta sitä varmemmin: toisaalta virkamiesten suoranaisen lahjomisen muodossa, mistä Amerikka on klassillinen esimerkki, toisaalta hallituksen ja pörssin liittoutumisen muodossa, mikä tapahtuu sitä helpommin, mitä enemmän valtion velat kasvavat ja mitä enemmän osakeyhtiöt keskittävät käsiinsä paitsi kuljetuksen myös itse tuotannonkin ja tekevät edelleen pörssin keskuspaikakseen. Siitä on havainnollisena esimerkkinä paitsi Amerikka myös uusin Ranskan tasavalta ja onpa kunnan Sveitsikin tehnyt voitavansa tällä alalla. Ettei tämä hallituksen ja pörssin veljesliitto kuitenkaan vaadi demokraattista tasavaltaa, siitä on osoituksena paitsi Englanti myös uusi Saksan valtakunta, missä ei voi sanoa, kummanko yleinen äänioikeus on kohottanut ylemmäksi, Bismarckin vaiko Bleichröderin. Ja vihdoin omistava luokka vallitsee suoranaisesti yleisen äänioikeuden avulla. Niin kauan kuin sorrettu luokka, siis tässä tapauksessa proletariaatti, ei ole vielä kypsä vapauttamaan itseään, niin kauan sen enemmistö pitää olemassaolevaa yhteiskuntajärjes-

tystä ainoana mahdollisena ja kulkee poliittisesti kapitalistiluokan hännässä, muodostaa sen äärimmäisen vasemman siiven. Mutta sitä mukaa kuin se kypsyy vapauttamaan itsensä, sitä mukaa se järjestäytyy omaksi puolueeksi, valitsee omia edustajiansa eikä kapitalistien edustajia. Yleinen äänioikeus on siten työväenluokan kypsyyden mittari. Sen enempää se ei voi olla eikä tule koskaan olemaanakaan nykyisessä valtiossa; mutta sekin riittää. Sinä päivänä, jolloin yleisen äänioikeuden lämpömittari osoittaa työläisten keskuudessa kiehumapistettä, he tietävät niin kuin kapitalistitkin, mitä on tehtävä.

Valtio ei siis ole ollut olemassa iänikuisesti. On ollut yhteiskuntia, jotka ovat tulleet toimeen ilman sitä ja joilla ei ole ollut aavistustakaan valtiosta eikä valtiovallasta. Taloudellisen kehityksen tietyssä vaiheessa, mihin välttämättömästi liittyy yhteiskunnan jakautuminen luokkiin, valtio kävi tämän jakautumisen vuoksi välttämättömäksi. Nyt lähestymme nopein askelin sellaista tuotannon kehitystasetta, jolloin näiden luokkien olemassaolo ei ainoastaan ole lakannut olemasta välttämättömyys, vaan on muo-
dostumassa tuotannon suoranaiseksi esteeksi. Luokat häviävät yhtä välttämättömästi, kuin ne ennen syntyivät. Niiden hävitessä häviää väistämättömästi myös valtio. Yhteiskunta, joka järjestää tuottajien vapaamman ja tasa-arvoisemman assosiaation pohjalla uudelleen tuotannon, siirtää koko valtiokoneiston sinne, minne se silloin on kuuluva: muinaismuistojen museoon, rukin ja pronssi-
kirveen viereen.

* * *

Sivistyskausi on siis edellä esitetyn mukaan se yhteiskunnan kehitystaste, jolloin työnjako ja tästä johtuva yksilöiden välinen vaihto sekä näitä kumpaakin yhdistävä tavaratuotanto kehittyvät kukoimmilleen ja mullistavat koko entisen yhteiskunnan.

Yhteiskunnan kaikilla aikaisemmilla kehitystasteilla tuotanto oli oleellisesti yhteistä, samoin myös kulutus oli suurempien tai pienempien kommunististen yhteisöjen sisäistä välitöntä tuotteiden jakoa. Tämä tuotannon yhteisyys oli rajoittunut mitä ahtaimpiin puitteisiin, mutta johti samalla kuitenkin siihen, että tuottajat olivat oman tuotannollisen toimintansa ja tuotteidensa herroja. He tiesivät, miten tuotteen käy: he kuluttaisivat sen, se ei lähtisi heidän käsistään, ja niin kauan kuin tuotantoa harjoitetaan tällä perustalla, se ei voi kasvaa tuottajia voimakkaammaksi eikä synnyttää mitään heille vieraita aavemaisia voimia, kuten asian laita on säännöllisesti ja väistämättömästi sivistyskaudella.

Mutta tähän tuotantoprosessiin tunkeutuu vähitellen työnjako. Se horjuttaa tuotannon ja omistuksen yhteisyyden perustaa,

tekee yksityisomistuksen yleiseksi säännöksi ja synnyttää siten eri henkilöiden välisen vaihdon — miten se tapahtuu, sitä olemme tutkineet edellä. Tavaratuotanto muodostuu vähitellen vallitsevaksi tuotantomuodoksi.

Tavaratuotannon vallitessa, jolloin ei tuoteta enää omaa tarvetta, vaan vaihtoa varten, tuotteet siirtyvät välttämättä käsistä toisiin. Tuottaja luovuttaa tuotteensa vaihdossa eikä hän tiedä enää, miten sen käy. Kun raha ja samalla kauppias ryhtyy välittäjäksi tuottajien välille, vaihtotoiminta muodostuu entistä mutkikkaammaksi ja tuotteiden lopullinen kohtalo entistä epämääräisemmäksi. Kauppiaita on paljon, eikä kukaan heistä tiedä, mitä toinen tekee. Tavarat eivät enää siirry ainoastaan kädestä käteen, vaan myös markkinoilta markkinoille; tuottajat ovat menettäneet valtansa elinpiirinsä koko tuotannon suhteen, mutta kauppiaatkaan eivät ole sitä saaneet. Tuottajat ja tuotanto jäävät sattuman varaan.

Mutta sattuma on vain yhteenkuuluvaisuuden toinen puoli, toista sanotaan välttämättömyydeksi. Luonnossa, jossa niin ikään sattuma näyttää vallitsevan, olemme todistaneet jo kauan sitten sisäisen välttämättömyyden ja lainmukaisuuden vallitsevan kullakin eri alalla ja määräävän tämän sattuman. Mutta mikä on totta luonnossa, se on totta myös yhteiskunnassa. Kuta enemmän jokin yhteiskunnallinen toiminta, sarja yhteiskunnallisia ilmiöitä käy ihmisten tietoiselle valvonnalle ylivoimaiseksi, kasvaa heitä voimakkaammaksi, kuta enemmän tuo toiminta näyttää jäävän pelkän sattuman varaan, sitä enemmän vaikuttavat luonnon välttämättömyydellä tähän sattumaan sille ominaiset sisäiset lait. Samanlaiset lait hallitsevat myös tavaratuotannon ja tavaravaihdon sattumia; yksityiselle tuottajalle ja vaihtajalle ne ovat vieraita, aluksi jopa tuntemattomia voimia, joiden luonne saadaan vain vaivoin tutkituksi ja selville. Nämä tavaratuotannon taloudelliset lait muuntelevat tämän tuotantomuodon eri kehitysasteitten mukaan; mutta ylipäänsä koko sivistyskausi on niiden herruuden alainen. Ja vielä tätä nykyäkin tuote hallitsee tuottajiansa; vielä tänäänkään yhteiskunnallista tuotantoa kokonaisuudessaan ei säännöstellä yhteisesti harkitun suunnitelman mukaan, vaan sitä säännöstelevät sokeat lait, jotka ilmenevät alkuvoimaisina, viime kädessä aika ajoittaisten kauppapulien myrskyinä.

Ylempänä näimme, että ihmistyövoima muodostuu varsin aikaisella tuotannon kehitysasteella kykeneväksi luomaan melkoista enemmän tuotteita kuin mitä tuottajan toimeentuloon tarvitaan ja että tämä kehitysaste on pääasiassa se sama aste, jolloin saavat alkunsa työnjako ja yksilöiden välinen vaihto. Eikä kestänyt enää kauan, kun keksittiin se suuri „totuus”, että ihminenkin voi olla tavaraa, että ihmisvoimaa voidaan vaihtaa ja käyttää, kun ihmisestä tehdään orja. Ihmiset olivat tuskin alka-

neet vaihtaa, kun heitäkin jo ruvettiin vaihtamaan. Tekijästä tuli teon kohde ihmisten tahdosta riippumatta.

Samalla kun syntyi orjuus, joka sivistyskaudella kehittyi täydelliseksi, samalla tapahtui myös ensimmäinen suuri yhteiskunnan jakautuminen riistävään ja riistettävään luokkaan. Tämä jako on ollut olemassa koko sivistyskauden ajan. Orjuus on ensimmäinen, vanhan ajan maailmalle ominainen riiston muoto; sitä seuraa keskiajalla maaorjuus, uudella ajalla palkkatyö. Nämä ovat orjuuden kolme suurta muotoa, luonteenomaisia sivistyskauden kolmelle suurelle ajanjaksolle; julkinen ja sitten viime aikoina naamioitu orjuus on ollut sivilisaation alituisena seuralaisena.

Sille tavaratuotannon asteelle, josta sivistyskausi alkaa, on taloudellisesti luonteenomaista seuraava: 1) metalliraha ja samalla rahapääoma, korko ja koronkiskonta; 2) kauppiat tuottajien välisenä välittäjäluokkana; 3) maan yksityisomistus ja hypoteekki ja 4) orjatyö vallitsevana tuotantomuotona. Sivistyskautta vastaava ja sen aikana vallitsevaksi vakiintunut perhemuoto on yksivaiheisuus, miehen herruus vaimon suhteen, ja yksityinen perhe on yhteiskunnan taloudellinen perusyksikkö. Sivistyskauden yhteiskunnan yhdyssiteenä on valtio, joka kaikkina tyypillisinä aikakausina on poikkeuksetta vallitsevan luokan valtio ja pysyy kaikissa tapauksissa oikeastaan koneistona, jonka avulla sorrettu, riistetty luokka pidetään kurissa. Sivistyskaudelle on kuvaavaa vielä: toisaalta kaupungin ja maaseudun välisen vastakohtan vakiintuminen koko yhteiskunnallisen työnjaon perustaksi, toisaalta testamentaus, minkä ansiosta omaisuuden haltija voi kuolemansakin jälkeen määrätä omaisuudestaan. Tämä instituutio, joka oli suoranainen isku vanhalle sukulaitokselle, oli Ateenassa aina Soloniin asti tuntematon; Roomassa se tuli käytäntöön jo aikaisin, mutta emme tiedä milloin¹: saksalaisilla saattoivat sen käytäntöön papit, jotta kunnan saksalainen olisi saanut esteettömästi lahjoittaa kirkolle perintöosansa.

Tämän perusjärjestyksen avulla sivistyskausi on saanut aikaan sellaista, mihin vanha suku yhteiskunta ei läheskään

¹ Lassallen „System der erworbenen Rechte” („Hankittujen oikeuksien järjestelmä”) punoutuu toisessa osassaan pääasiallisesti sen väitteeseen ympärille, että roomalainen testamentti on yhtä vanha kuin Rooma itsekkin, että Rooman historiassa ei koskaan ole ollut „testamentitonta aikaa”; testamentti on syntynyt muka esiroomalaisena aikana vainajain palvonnasta. Uskollisena vanhalle hegeliläisyydelle Lassalle ei johda roomalaisia oikeussäännöksiä roomalaisten yhteiskunnallisista olosuhteista, vaan „spekulatiivisesta” tahto-„käsitteestä”, ja päättyy tällöin tähän kokonaan epähistorialliseen väitteeseen. Sitä ei kannata ihmetellä kirjassa, joka saman spekulatiivisen käsitteen nojalla päättyy johtopäätökseen, että roomalaisessa perimyksessä omaisuuden siirto oli ollut pelkkä sivuasia. Lassalle ei ainoastaan usko roomalaisten, varsinkin varhaisemman ajan, lainoppineiden illuusioita, hän menee vielä heitä pitemmälle. (*Engelsin huomautus.*)

pystynyt. Mutta se on saanut sen aikaan kiihottamalla ihmisissä mitä alhaisimpia viettejä ja intohimoja ja kehittämällä niitä kaikkien muitten taipumusten kustannuksella. Halpamainen ahneus on ollut sivistyskauden liikkeellepanevana voimana sen ensi päivästä aina tähän asti, ja rikkaus, taas rikkaus ja vielä kerran rikkaus, ei yhteiskunnan, vaan viheliäisen yksilön rikkaus, on ollut sen ainoana määräävänä tarkoituksena. Jos kohta tuon yhteiskunnan helmassa on samalla jatkuvasti kehittynyt tiede ja ollut useita taiteen korkeimman kukoistuksen kausia, niin se on johtunut vain siitä, että ilman sitä meidän aikamme koko rikkauten kasaaminen olisi ollut mahdotonta.

Koska sivilisaation perustana on toisen luokan harjoittama toisen luokan riisto, niin sen koko kehitys tapahtuu jatkuvasti ristiriitaisena. Kaikkalainen tuotannon edistyminen merkitsee samalla sorretun luokan, ts. valtaenemmistön aseman huononemista. Kaikki, mikä on toiselle hyväksi, on välttämättömästi pahaksi toiselle, jokainen toisen luokan uusi vapaus merkitsee toisen luokan sorron lisääntymistä. Räikeimpänä todistuksena siitä on konetyön käyttöönotto, minkä vaikutukset tunnetaan tätä nykyä yleisesti. Jos kohta raakalaisilla tuskin voitiin havaita eroa oikeuksien ja velvollisuuksien välillä, kuten olemme nähneet, niin sivilisaatio tekee typerimmällekin selväksi kummankin eroavaisuuden ja vastakohtaisuuden antamalla toiselle luokalle miltei kaikki oikeudet ja määräämällä toiselle taas miltei kaikki velvollisuudet.

Mutta näin ei saa olla. Mikä on hyvä vallassaolevalle luokalle, sen pitäisi olla hyvä koko yhteiskunnalle, jonka kanssa vallassaoleva luokka itsensä identifioi. Mitä pitemmälle siis sivilisaatio edistyy, sitä enemmän sen täytyy peitellä rakkauden verholla niitä epäkohtia, jotka se itse on välttämättömyyden pakosta luonut, kaunistella niitä tai kieltää ne kokonaan, sanalla sanoen turvautua sovinnaiseen ulkokultaisuuteen, jota eivät tunteneet aikaisemmat yhteiskuntamuodot eivätkä edes sivistyskaudenkaan ensi asteet ja joka lopuksi huipentuu väitteeksi: riistävä luokka riistää sorrettua luokkaa vain ja yksinomaan sorretun luokan omaksi eduksi; ja kun sorrettu luokka ei sitä huomaa, vaan alkaa vielä kapinoidakin, niin se on mitä halpamaisinta kiittämättömyyttä hyväntekijöitä, riistäjiä, kohtaan¹.

¹ Aikomuksenani oli aluksi esittää Morganin ja oman arvosteluni ohella se loistava sivilisaation arvostelu, jonka tapaa Charles Fourier'n teoksissa eri kohdissa. Ikävä kyllä minulla ei ole siihen aikaa. Huomautan vain, että jo Fourier pitää yksiavioisuutta ja maanomistusta sivilisaation päätunnusmerkeinä ja sanoo sivilisaation olevan rikkaitten sotaa köyhiä vastaan. Niin ikään huomaamme jo hänen käsittävän syvällisesti sen, että kaikissa puutteellisissa, vastakohtaisuuksien runtelemissa yhteiskunnissa taloudellisina yksikköinä ovat erilliset perheet (*les familles incohérentes*). (*Engelsin huomautus.*)

Ja nyt lopuksi Morganin arvostelma sivilisaatiosta: „Sivilisaation alettua rikkauden kasvu on käynyt niin suunnattomaksi, rikkauden muodot niin moninaisiksi, sen käyttö niin laajaperäiseksi ja sitä hoidetaan niin taitavasti omistajan eduksi, että tämä rikkaus on muodostunut kansanvastaiseksi voittamattomaksi mahdiksi. Ihmisäly seisoo neuvottomana ja sidottuna aikaansaannoksensa edessä. Mutta sittenkin on koittava aika, jolloin ihmisjärki vahvistuu vallitakseen rikkautta ja jolloin se on määräävä sekä valtion ja valtion suojeleman omaisuuden välisen suhteen että myös omistajien oikeuksien rajat. Yhteiskunnan edut ovat yksityisetuihin verraten ehdottomasti etutilalla, ja kumpaisetkin täytyy saattaa oikeudenmukaiseen ja sopusointuiseen suhteeseen. Pelkkä rikkauden tavoittelu ei ole ihmiskunnan lopputarkoitus, jos suinkin edistys pysyy lakina tulevaisuudessa, niin kuin se on ollut lakina menneisyydessä. Aika, joka on kulunut sivilisaation alkamisesta, on vain pieni murto-osa ihmiskunnan elämästä ajasta ja vain pieni murto-osa ajasta, joka sillä on vielä elettävänä. Se historiallinen elämänura, jonka lopputarkoituksena on vain rikkaus, uhkaa päättyä yhteiskunnan hajoamiseen, sillä sellainen ura sisältää sinänsä oman turmionsa ainekset. Kansanvaltaisuus hallinnassa, veljeys yhteiskunnassa, oikeuksien tasa-arvoisuus, yleinen valistus — nämä siunaavat sen lähinnä korkeamman yhteiskunta-asteen, jonka hyväksi kokemus, ymmärrys ja tiede alati ahertavat. *Se on oleva — joskin korkeammassa muodossa — muinoisten sukujen vapauden, yhdenvertaisuuden ja veljeyden ennallistumista*” (Morgan, „Ancient Society”, s. 552).

Kirjoitettu maalís- — kesäkuussa 1884

Ilmestyi ensimmäisen kerran erillisenä laitoksena Zürichissä 1884

Julkaistaan neljännen painoksen mukaan Suomennos saksasta